This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

NEDL TRANSFER
HN 65A6 0

Google

Lp 29
129.18

1560

LIVRARIA
DE
PALHA
Nº. 2397.
EST. L. 2
U-1-

RC 17075
HARVARD COLLEGE
RY

Google

Google

8 50

Digitized by Google

C. PLINII CÆCILII

SECUNDI

EPISTOLÆ

ET

PANEGYRICUS.

EDITIO NOVA.

Recensuit, & notis illustravit

JOANNES NIC. LALLEMAND,
In Marchiano Rhetoricæ Professor.

Estevão José Pes.a Galha

PARISIIS;
Apud DESAINT & SAILLANT.

M. DCC. XLIX.
Cum Privilegio Regis.

Digitized by Google

KC 17075
Lp 27.124
Lp 29.129.18
HARVARD COLLEGE LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
FERNANDO PALHA
DECEMBER 3, 1928

Digitized by Google

LECTORI.

EPISTOLÆ Plinii Junioris, forma saltem minoris & commodæ, quæ non gravet circumferentem, jampridem desiderantur apud nos. Illa tamen sunt ejusmodi, quæ domi pariter & foris prodesse, quæ sedentem in musæo delectare, peregrinantemque & rusticantem non injucundè comitari possint. Nam elucet in iis ornata verborum sententiarumque concinnitas, rectique & honesti candidissimus amor, qui non modò blandè leniterque legentem afficiat, sed & pulchra æmulationis quibusdam velut stimulis excitet. Has igitur tibi tradimus, Amice Lector, iisdem typorum formis exactas, quibus antea Virgilium dedimus. At dum cavimus ne te moles offenderet voluminis, in id quoque incubuimus, ut scriptorem incuriâ librariorum innumeris adspersum maculis, suo nitori, quantum fieri potuit, redderemus. Editos complures inspeximus: sed instar omnium fuit nuperæ editio, quæ anno 1734. *prodiit Amstelædami* in-4. *cum Cortii animadversionibus, quibus accessit manus ultima Longolii. Hanc editionem diligenter excussimus codicis Mediceï potissimùm ope correctam. Pauca de nostro adjecimus, ubi sensus requirebat, & favebant codices mss. Loca tantùm difficiliora notulis illustravimus. Panegyricum Trajani ab eodem auctore scriptum minimè duximus ab epistolis sejungendum. Ad hujus emendationem quum Livineio & aliis editis usi sumus, tum præsertim editione Arntzenii, quæ anno* 1738. *prodiit Amstelædami* in-4. *Quòd si cui nostra hæc editio in multis à vulgatis discedere videbitur, huic verè profiteri possumus nullum à nobis locum tantisper sollicitatum esse, nisi annuentibus mss. codicibus, aut vetustiùs cusis. Atque ut in hac re fides nostra constet omnibus, emendationes pleræsque, earumque fontes, appositâ vulgari lectione, ad calcem voluminis in notis posterioribus indicavimus. Vale.*

Digitized by Google

DE PLINIO JUNIORE.

C. Plinius Cæcilius Secundus Comi in Gallia Transpadana natus est anno Romæ 814. Christi 62. Neronis 9. Patrem habuit L. Cæcilium Novocomensem, cujus illustre genus fuisse quum alia, tum id potissimùm demonstrat, quòd uxorem duxisset Pliniam. Hæc enim soror fuit C. Plinii Secundi Veronensis, viri doctrinâ, opibus, & dignitate præstantis, cujus triginta septem rerum naturalium libros summo studio & labore conscriptos habemus. Is sororis filium, orbum patre, & Virginio Rufo maximo & clarissimo civi, qui delatum sibi à militibus imperium recusaverat, in tutelam traditum, adoptavit. Quippe videbat eum naturâ & ingenio excellenti non solùm amplissimæ fortunæ suæ, sed & studiorum ac nominis fore dignissimum heredem. Hunc vel à pueritia promptum & alacrem ad studia præclaris artibus imbui curavit, quas tanta ingenii facilitate perdidicit, ut anno ætatis decimo quarto tragœdiam Græcam conscripserit. Hinc ad rhetoricam transgressus, eloquentiæ magistros habuit M. Fabium Quintilianum, artis oratoriæ præstantissimum scriptorem, & Nicetem Sacerdotem, sophistam & oratorem egregium.

Quanta discendi cupiditate flagraret

Digitized by Google

hinc facile est intelligere. Duodevicesimum ætatis annum agebat, eratque Miseni unà cum matre & avunculo, qui stanti ad eam oram classi Romanæ præerat, quum Vesuvii montis conflagratio tanta, quanta nunquam antea, exorta est. Præcesserat per multos dies terræ tremor formidolosus: apparebat procul nubes inusitatâ magnitudine & specie: metus ingens periculi appropinquantis ceteros omnes perculerat. Et avunculus quidem naturæ curiosus explorator navem conscendit, quid hoc rei esset visurus è propinquo; quumque eò loci processisset, unde flammæ flammarumque prænuncius odor sulphuris alios in fugam vertebant, crassiore caligine spiritu obstructo, repentè concidit. At Plinius Miseni cum matre relictus, omne illud tempus studiis impenderat: & quum tremore terræ ita invalescente, ut omnia verti crederentur, excitatus à matre, resedisset cum ipsa in area domûs, tum quoque librum poposcit Titi Livii, & quasi per otium legebat excerpebatque. Nec priùs desiit esse intentus in librum, quàm tectis circumjacentibus quassatis, incidentium ruina loco etiam aperto, sed angusto, metueretur. Tum demum matris magno opere orantis ut quoquo modo solus fugeret, ne ipsa annis & corpore gravis filio causa mortis esset, manum amplectitur, cum eaque gradum celerans excedit oppido, & libris ac periculo tandem aufertur.

Digitized by Google

Haud multò post avunculi mortem cœpit in foro dicere : primam enim causam egit anno ætatis 19. Sed mox tribunus militum in Syria meruit, ibique se limandum penitus & expoliendum permisit Euphrati & Artemidoro, ætatis illius philosophorum nobilissimis, qui unà cum ceteris sapientiæ magistris à Vespasiano Italiâ summoti fuerant. Inde Romam regressus foro se reddidit & urbanis occupationibus ; causasque magnas & illustres & in senatu & apud centumviros egit ; quum quidem ii ad eum audiendum concursus fieret, et dicentem admiratio sequeretur, ut ipsi quandoque adeundi locus nisi à tribunali nisi per ipsos judices non esset, nonnun quam autem judices, auctoritatis & gravi tatis suæ velut obliti, omnes repente cor surgerent laudarentque. Summa quipp facultas erat & copia : dicendi genus tem sum & dulce ; interdum grave & erectum lætius fortasse & paulò concinnius, nc tamen arcessitum & inductum, sed qua ex beatissima ingenii ubertate profluebat

Et hac quidem in causis agendis lau & industriâ sub Domitiano, antequam i profiteretur odium bonorum, Plinius p cessit. Fuit enim quæstor imperatoris, deinde tribunus plebis : mox Principe s num remittente prætor : quo in magistr philosophum Artemidorum, rursus à I mitiano pulsum Româ, convenit in s urbano ; eique pecuniam ad exsolvend

Digitized by Google

es alienum, mutuatus ipse, gratuitam dedit. Aliam quoque Domitiano causam offensionis majorem attulit vox Plinii, quæ statim excepta, & multo sermone celebrata fuerat. Hic enim datus à senatu cum Herennio Senecione advocatus Bœticæ provinciæ contra Bebium Massam, insignem eo tempore delatorem, quum Massa Senecionem impietatis reum postulasset, & adstantes cohorruissent, *Vereor*, inquit Plinius, *ne mihi Massa silentio suo prævaricationem objecerit, quòd non & me reum postulavit.* Et Senecio quidem paulò post interfectus est: Plinius autem post præturam substitit, mœstosque inter & paventes latuit, futurus haud dubiè reus, si Domitianus diutius vixisset. Nam in scrinio ejus datus à Mettio Caro de ipso libellus inventus est. Hinc de se Plinius: *Studiis*, inquit, *processimus; studiis periclitati sumus, rursusque processimus.* Et, *profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterumque prosunt.*

Nam Domitiano succesit Nerva, qui privatus Plinii vocem liberam in Massæ causa, missis ad ipsum gravissimis litteris, laudibus extulerat. Eum igitur in se benevolum sensit Plinius: Trajani verò, quem adoptatum Nerva successorem intra breve tempus habuit, plenissimam erga se & amicos indulgentiam sæpius expertus est. Utrique, Nervæ nempe & Trajano, acceptam refert præfecturam ærarii Saturni, ad quam

Digitized by Google

promotus videtur paulò ante obitum Nervæ. Nondum biennium compleverat in illo officio laboriosissimo, quum mensi Januario Trajanus consul tertium Plinio consulatum obtulit honorarium (hos consules suffectos vocabant) eique mense attribuit Septembrem & Octobrem; quo tempore, primisque diebus consulatûs sui optimo imperatori & suo & collegæ nomine gratias egit: quod quum in senatu breviter ad rationem & loci & temporis e more fecisset, eadem spatiosiùs & uberiori volumine amplexus, per triduum amicis qui Principis optimi laudes avidè combibebant, recitavit; deditque in publicum orationem qualem habemus. Haud ita multo post curam ei Tyberis & riparum datus Trajanus, petentique auguratum concessit, quod sacerdotium priscum & religiosum viventi non adimebatur. Missus Pontum ab eodem imperatore, provinciam Bithyniam per biennium ferè sapientissimè proprætor rexit, & inde plerasque libri decimi epistolas dedit ad Trajanum in quibus est præclara illa de Christianis in qua homo gentilis plenissimum eorum integritati & innocentiæ testimonium reddit.

Quæ exinde privatim ad Plinium pertineant, hæc pauca ex ejus epistolis notamus. Uxores habuit duas, ex neutra liberos. Priorem Vectii Proculi privigna amisit initiò principatûs Nervæ. Cum C

Digitized by Google

purnia, Fabati & Pompeiæ Celerinæ nepte, concordissimè vixit. Virorum principum, quotquot ea ætate fuerunt, amicitiâ floruit, quos inter satis sit appellasse Corellium Rufum, Rusticum Arulenum, & Junium Mauricum ejus fratrem, L. Helvidium, Virginium Rufum, Julium Frontinum, & Julium Servianum. Suetonium, Quintilianum, Martialem, & quoscumque studia litterarum commendabant, singulari benevolentia complectebatur: & si qui adolescentes boni & nobiles nomen & famam petebant ex studiis, solebat eos ostendere foro, assignare famæ, & tamquam fautor & commendator producere. Cornelium verò Tacitum mutuò sic diligebat, ut summâ inter se concordiâ, simplicitate, fide uterque viverent, gauderetque alter alterius studia fovere.

Ex quo Romam è Bithynia reversus est, videtur usus esse frequenter secessu Laurentini & Tuscorum, quas villas (& plures alias habuit) luculenter descripsit in epistolis. In eo secessu litteris dabat operam, semper aut legens aliquid aut scribens, multusque in retractandis orationibus, quas complures, ut & varia carminum genera, ediderat. Verùm è scriptis tam multis nihil supereſt, nisi Trajani panegyricus, & epistolarum libri decem, quos qui legerit, ingenium sanè laudabit scriptoris, variis argumentis elegantia pari sufficiens; animum verò liberum & erec-

Digitized by Google

tum, justi tenacem & recti, famæ cupidum & immortalitatis, & tamen honestatis fructum in conscientia potiùs quàm in famâ reponentem, mitem in suos & indulgentem, liberalem in amicos, in patriam munificentissimum, multò magis amabit & mirabitur. Ex Cassiodori verbis Plinius videtur obiisse anno ætatis suæ 51. vel 52. imperii Trajani 15. Variæ circumferuntur de Plinio inscriptiones: sed earum pleræque videntur esse ævi recentioris. Hanc unam satis erit referre quam veterem putamus. Egii, quæ villa est pagi Canturiensis in agro Comensi, reperta fuit.

C. Plinio L. F. Ouf. Cæcilio.
Secundo Cos. Augur. Cur. Alv.
Tiber. et Cloac. urb. Præf. aer. Sat.
Præf. aer. mil. Q. Imp. Sevir. eq. Rom.
Trib. Leg. III. Gall. Xviro Stl. Jud.
Fl. Divi T. Aug. . . . . Rceliens.

Comi etiam in exteriore structura templi maximi hæc de eodem Plinio inscriptio legitur.

C. Plinio L. f. o. u. f. Cæcilio
Secundo Cos. Aug. Curat. Tiber.

Digitized by Google

INDEX

Eorum ad quos Plinius ſcripſit.

Major numerus Librum, minor Epiſtolam indicat.

A

Acilio, III. 14.
Albino, VI. 10.
Anniano, II. 16.
Antonino, IV. 3. 18. V. 10.
Apollinari, II. 9. V. 6.
Ariſtoni, V. 3. VIII. 14.
Arriano, I. 2. II. 11. 12. IV. 8. 12. VI. 2. VIII. 21.
Atrio Clementi, I. 10.
Augurino, IX. 8.
Avito, II. 6.

B

Baſſo, IV. 23.

C

Caleſtrio Tironi, I. 12.
Calpurniæ, VI. 4. 7. VII. 5.
Calvinæ, II. 4.
Calviſio, II. 20. III. 1. 19. V. 7. VIII. 2. IX. 6.
Caninio, I. 3. II. 8. III. 7. VI. 21. VII. 18. VIII. 4. IX. 33.
Capitoni, V. 8.
Catilio, III. 12.
Catilio Severo, I. 22.
Celeri, VII. 17.
Cereali, II. 19. IV. 21.
Clementi, IV. 2.
Cottiæ, III. 10.
Coloni, IX. 9.
Corelliæ Hiſpullæ, III. 3. IV. 19. VII. 14. VIII. 11.
Corneliano, VI. 31.
Cornuto, VII. 21. 31.

E

Erucio, I. 16.

F

Fabato, IV. 1. V. 12. VI. 12. 30. VII. 11. 16. 23. 32. VIII. 10.
Falconi (Pompeio) I. 23. IV. 27. VII. 22. IX. 15.
Feroci, VII. 13.
Firmo (Romano) I. 19.
Flacco, V. 2.
Fundano (Minucio) I. 9. IV. 15. VI. 6.
Fuſco, VII. 9. IX. 36. 40.

G

Gallo II. 17. IV. 17. VIII. 20.
Geminio, VII. 1. 24. VIII. 5. 22. IX. 11. 30.
Geniali, VIII. 13.
Genitori (Julio) III. 11. VII. 30. IX. 17.

H

Hiſpano (Bebio) I. 24; VI. 25.
Hiſpullæ. Vide Corelliæ.

I

Juniori, VIII. 15. IX. 12.
Juſto (Fabio) I. 11. VII. 2.

L

Laterano, IX. 27.
Lepido, IV. 7.
Luperco, II. 5. IX. 26.

M

Macrino, II. 7. III. 4. VII. 6. 10. VIII. 17. IX. 4.
Macro, III. 5. V. 18. VI. 24.

Digitized by Google

Mamiliano, IX. 16. 25.
Marcellino, V. 16. VIII. 23.
Maurico (Junio) I. 14. II. 18. VI. 14.
Maximo, II. 14. III. 2. 20. IV. 20. 25. V. 5. VI. 21. 34. VII. 26. VIII. 19. 24. IX. 1. 23.
Miniciano, III. 9. IV. 11. VIII. 12.
Minicio, VII. 12.
Montano, VII. 29. VIII. 6.
Muſtio, IX. 39.

N

Naſoni, IV. 6.
Nepoti, II. 3. III. 16. IV. 26. VI. 19.

O

Octavio Rufo, I. 7. II. 10.
Oppio, IX. 35.

P

Paterno, I. 21. IV. 14. VIII. 16.
Paulino, II. 2. IV. 16. V. 19. IX. 3. 37.
Pompeiæ Celerinæ, I. 4.
Pontio, V. 15. VI. 28. VII. 4.
Præſenti, VII. 3.
Priſco, II. 13. III. 21. VI. 8. VII. 8. 19.
Proculo, III. 15.

Q

Quadrato, VI. 29. IX. 13.
Quintiliano, VI. 32.

R

Reſtituto, VI. 17.
Romano. Vide Voconio.
Rufo, IV. 22. V. 21. VII. 25.
Rufino, VIII. 18.
Rufoni, IX. 19.
Ruſtico, IX. 29.

S

Sabino, IV. 10. VI. 18. IX. 2. 18.
Sabiniano, IX. 21. 24.
Sardo, IX. 31.
Saturnino (Pompeio) I. 8. V. 9. VII. 7. 15. IX. 38.
Scauro, V. 13.
Septitio, I. 1. VII. 28. VIII. 1.
Septitio Claro, I. 15.
Serviano, III. 17. VI. 26.
Severo, III. 6. 18. IV. 28. V. 1. VI. 27. IX. 22.
Soſio Senecioni, I. 13.
Soſſio, IV. 4.
Sparſo, IV. 5. VIII. 3.
Spurinnæ, III. 10. V. 17.
Suræ (Licinio) IV. 30. VII. 27.

T

Tacito (Cornelio) I. 6. 20. IV. 13. VI. 9. 16. 20. VII. 20. 33. VIII. 7. IX. 10. 14.
Tironi, VI. 1. 22. IX. 5.
Titiano (Cornelio) I. 17. IX. 32.
Trajano imp. X. libro, qui & Trajani ad Plinium epiſtolas continet.
Tranquillo (Suetonio) I. 18. III. 8. V. 11. IX. 34.
Triario, VI. 23.

V

Valenti, IV. 24.
Valeriano, II. 15. V. 4. 14.
Venatori, IX. 20.
Vero, VI. 3.
Voconio (Romano) I. 5. II. 1. III. 13. IV. 29. VI. 15. 33. VIII. 8. IX. 7. 28.
Urſo, IV. 9. V. 20. VI. 5. 13. VIII. 9.

Digitized by Google

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM LIB. I.

I. C. PLINIUS SECUNDUS SEPTITIO SUO S.

FREQUENTER hortatus es ut epistolas, si quas paulò accuratiùs scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi, non servato temporis ordine, (neque enim historiam componebam) sed ut quæque in manus venerat. Supereſt ut nec te consilii, nec me pœniteat obsequii. Ita enim fiet ut eas, quæ adhuc neglectæ jacent, requiram: & si quas addidero, non supprimam. Vale.

II. PLINIUS ARRIANO SUO S.

QUia tardiorem adventum tuum prospicio, [1] librum quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & emendes: eò magis, quòd nihil antè peræque eodem stilo scripsisse videor. Tentavi enim imitari [2] Demosthenem semper tuum, Calvum nuper meum, figu-

1 *Librum.* Suspicantur interpretes hîc designari orationem Plinii pro Accia Variola, de qua actione vide lib 6. ep. 33.

2 *Demoſthenem ſemper tuum.* Quem tu semper imitaris; *Calvum*, quem ego cœpi nuper imitari. De Calvo oratore, vide Ciceronem in Bruto, 283. & Quintilianum, lib. 10. 1.

Digitized by Google

ris dumtaxat orationis : nam vim tantorum virorum [3] *pauci, quos æquus amavit*, assequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbè dicam) æmulationi repugnavit. Erat enim propè tota in contentione dicendi ; quod me longæ desidiæ indormientem excitavit, si modò is sum ego qui excitari possim. Non tamen omnino Marci nostri [4] λικύθους fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempestivis amœnitatibus admonebamur. Acres enim esse, non tristes, volebamus. Nec est quod putes me sub hac exceptione veniam postulare. Imo, quò magis intendam limam tuam, confitebor & ipsum me & contubernales ab editione non abhorrere, si modò tu fortasse errori nostro album calculum adjeceris. Est enim planè aliquid edendum, atque utinam hoc potissimum, quod paratum est ! (audis desidiæ votum) edendum autem ex pluribus causis : maximè quòd libelli quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvis jam gratiam novitatis exuerint ; nisi tamen auribus nostris bibliopolæ blandiuntur. Sed sanè blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

III. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

QUid agit [1] Comum, tuæ meæque deliciæ ? quid suburbanum amœnissimum ? quid illa porticus verna semper ? quid [2] πλατανὼν opacissimus ? quid [3] Euripus viridis & gemmeus ? quid subjectus &

---

3 *Pauci quos æquus amavit*, supple *Jupiter*. Virg. Æn. 6. 129.

4 Arculas pigmentarias. Sic vocat pigmenta oratoria, quibus Cicero delectatur. Vide ep. 11. lib. 1. ad Atticum.

1 *Comum*. Patria Plinii & Caninii. *Suburbanum*. Villa Caninii ad portas urbis. *Porticus verna semper*. i e, omni tempore floribus ornata.

2 Locus platanis consitus.

3 *Euripus viridis & gemmeus*. i e, cujus aquæ pellucidæ hinc inde virenti gramine vestiuntur. *Subjectus & serviens lacus*. Infra Euripum protensus, & huic expositus ac proximè cohærens. *Euripos* aut *Nilos* vocabant angustos vel latiores ductus aquarum, per obliquos canales declivium. Vide Ciceronem, lib. 2. de legibus 2.

Digitized by Google

ſerviens lacus? quid illa mollis, & tamen ſolida[4] geſtatio? quid balineum illud, quod plurimus ſol implet & circumit? quid[5] triclinia illa popularia? quid illa paucorum? quid cubicula diurna nocturnaque? Poſſidentne te, & per vices partiuntur? an, ut ſolobas, intentione rei familiaris obeundæ, crebris excurſionibus avocaris? Si te poſſident, felix beatuſque es: ſin minùs, unus ex multis. Quin tu (tempus eſt enim) humiles & ſordidas curas aliis mandas: & ipſe te in alto iſto pinguique ſeceſſu ſtudiis adſeris? Hoc ſit negotium tuum, hoc otium; hic labor, hæc quies: in his vigiliæ, in his etiam ſomnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod ſit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium dominum ſortientur: hoc nunquam deſinet eſſe, ſi ſemel cœperit, tuum. Scio quem animum, quod horter ingenium: tu modò enitere ut tibi ipſe ſis tanti, quanti videberis aliis, ſi tibi fueris. Vale.

IV. PLIN. POMPEIÆ CELERINÆ, SOCRUI S.

QUantum copiarum in Ocriculano, in Narnienſi, in Carſulano, in Peruſino tuo, in Narnienſi verò etiam balineum, ex epiſtolis meis (nam jam tuis opus non eſt) una illa brevis & vetus[1] ſufficit. Non, me hercule tam mea ſunt quæ mea ſunt, quàm quæ tua. Hoc tamen differunt, quòd ſollicitius & intentiùs

---

4 *Geſtatio.* Locus proceris arboribus diſtinctus, in quo veteres, valetudinis gratiâ aut voluptatis, equo, rhedâ, lectică geſtabantur. *Mollis & tamen ſolida.* Cujus ſolum molle quidem eſt, at non fluxum & veſtigiis cedens.

5 *Triclinia popularia.* Quæ convivis quibuſlibet patent. *Paucorum.* Quæ ſolis contubernalibus reſervas. Addunt editi plerique, *quid popina?* quod additamentum, annuentibus mſſ. reſecuimus, natum videlicet ex interpretatione alicujus, qui *triclinia popularia* popinas eſſe exiſtimaverit.

1 *Sufficit.* i. e., abunde ſuppeditat. Nihil jam opus eſt ut tuis ſcribere, ut me in tuis villis lautè excipiant. *Ea epiſtolis meis una illa brevis & vetus*, quâ ſcil. veterum more, paucis verbis nuntio, me ad diem certam venturum, *ſufficit*, ſuppeditat mihi quicquid eſt copiarum in Ocriculano, &c.

Digitized by Google

tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si quando in nostra diverteris: quod velim facias; primùm ut perinde nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me securè ac propè negligenter exspectant. Nam mitium dominorum apud servos ipsa consuetudine metus exolescit: novitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis quàm per ipsos laborant. Vale.

V. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

VIdistine quemquam Mareo [1] Regulo timidiorem humiliioremque post Domitiani mortem? sub quo non minora flagitia commiserat, quàm sub Nerone, sed tectiora. Cœpit vereri ne sibi irascerer; nec fallebatur, irascebar. Rustici Arulenì periculum foverat, exsultaverat morte: adeo ut librum [2] recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam *Stoicorum simiam* appellat. Adjicit [3] Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Mettius Carus, *Quid tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum?* quos ille sub Nerone accusaverat. Hæc me Regulus dolenter talisse credebat, eóque etiam quum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur quàm capitaliter ipsum me apud centumviros lacessisset. Aderam Arrionillæ, Timonis uxori, rogatu Arulenì Rustici. Regulus contrà, [4] Nitebamur nos in parte causæ sententiâ Metii Mo-

---

1 *Regulo.* De hoc eodem, vide lib. 2. ep. 20. lib. 4. ep. 2. & lib. 6. ep. 2.

2 *Recitaret.* Solebant scriptores convocare amicos, iisque scripta sua recitare, priusquam ea publici juris facerent; de quo more vide infrà ep. 13. & alibi passim.

3 *Vitelliana cicatrice stigmosum.* Cicatrice ex vulnere quod acceperat, dum Vitellii prætor esset, tamquam stigmate notatum.

4 *Nitebamur nos in parte causæ.* Nos partem aliquam causæ tuebamur, prolatâ ad illius confirmationem sententiâ Metii Modesti.

Digitized by Google

desti, optimi viri: is tunc in exsilio erat, à Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus, *Quæro*, inquit, *Secunde, quid de Modesto sentias*. Vides quod periculum, si respondissem, Bene: quod flagitium, si, Malè. Non possum dicere aliud tunc mihi quàm Deos adfuisse. Respondebo, inquam, quid sentiam, si de hoc centumviri judicaturi sunt. Rursus ille, *Quæro quid de Modesto sentias*. Iterum ego, Solebant testes in reos, non in damnatos, interrogari. Tertio ille, *Non jam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias, quæro*. Quæris, inquam, quid sentiam? At ego, ne interrogare quidem fas puto, de quo pronuntiatum est. Conticuit: me laus & gratulatio secuta est, quòd nec famam meam aliquo responso, utili forta[illegible] inhonesto tamen, læseram; nec me laqueis t[illegible] insidiosæ interrogationis involveram. Nunc ergo conscientiâ exterritus apprehendit Cæcilium Celerem, mox Fabium Justum rogat ut me sibi reconcilient. Nec contentus, pervenit ad [5] Spurinnam. Huic suppliciter (ut est, quum timet, abjectissimus) Rogo, inquit, mane videas Plinium domi, sed planè mane, neque enim diutius ferre sollicitudinem possum; & quoquo modo efficias ne mihi irascatur. Evigilaveram. Nuntius à Spurinna: Venio ad te. Imo ego, ad te. Coimus in porticum Liviæ, quum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata; addit preces suas, ut decebat optimum virum pro dissimillimo, parcè. Curego, Dispicies ipse quid renuntiandum Regulo putes. Te decipi à me non oportet. Exspecto [6] Mauricum (nondum enim ab exsilio venerat) ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quicquid ille decreverit. Illum enim esse hujus consilii ducem, me comitem, decet. Paucos post dies ipse me Regu-

---

5 *Spurinnam.* De eo vide lib. 2. ep. 7. & lib. 3. ep. 1. & 10.

6 *Mauricum.* Rustici Aruleni fratrem, de quo vide lib. 4. ep. 22.

Digitized by Google

ius convenit [7] in prætoris officio : illuc me persecutus secretum petit. Ait timere se ne animo meo penitus hæreret, quod in centumvirali judicio aliquando dixisset, quum responderet mihi & Satrio Rufo, *Satrius Rufus, & cui est cum Cicerone æmulatio, & quæ contentus non est eloquentiâ seculi nostri.* Respondi, hunc me intelligere malignè dictum, quia ipse confiteretur; ceterum potuisse honorificum existimari. Est enim, inquam, mihi cum Cicerone æmulatio, nec sum contentus eloquentiâ seculi nostri. Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu, qui hujus judicii meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti quid de Metii Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper : & hæsitabundus [illegible]it, Interrogavi, non ut tibi nocerem, sed ut [illegible]sto. Vide hominis crudelitatem, qui se non dissimulet exsuli nocere voluisse. Subjunxit egregiam causam. Scripsit, inquit, in epistola quadam, quæ apud Domitianum recitata est, *Regulus omnium bipedum nequissimus.* Quod quidem Modestus verissimè scripserat. Hic fere nobis sermonis terminus. Neque enim volui progredi longiùs, ut mihi omnia libera servarem dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum [8] δυσκαθαίρετον. Est enim locuples, factiosus; curatur à multis, timetur à pluribus, quod plerumque fortius amore est. Potest tamen fieri ut concussa labantur. Nam gratiæ malorum tam infida est, quàm ipsi. Verùm, ut idem sæpius dicam, exspecto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis providere. Mihi & tentandi aliquid

---

7 *In prætoris officio.* Quum novum prætorem, cal. Januariis munus auspicantem officii causâ deducerem domum. Quo sensu Spartianus notat Adrianum Imp. Romæ prætorum & consulum officia frequentavisse. Et Plinius ipse, lib. 4. ep. 17. de Corellio : *is in omnibus officiis nostris . . . . . conspiciebatur.* Vide etiam lib. 9. ep. 37.

8 Difficilem ad evertendum : qui haud facilè possit everti.

Digitized by Google

& quiescendi illo auctore [9] ratio constabit. Hæc tibi scripsi, quia æquum erat te, pro amore mutuo, non solùm omnia mea facta dictaque, verùm etiam consilia cognoscere. Vale.

VI. PLIN. CORNELIO TACITO SUO S.

RIdebis, & licet rideas. Ego ille, quem nosti, apros tres, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse, inquis? Ipse: non tamen ut omnino ab inertia mea & quiete discederem. Ad retia sedebam: erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus & [1] pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est quod contemnas hoc studendi genus. Mirum est ut animus hac agitatione motuque corporis excitetur. Jam undique sylvæ & solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde quum venabere, licebit auctore me, ut [2] panarium & lagunculam, sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus, quàm Minervam inerrare. Vale.

VII. PLIN. OCTAVIO RUFO SUO S.

VIde in quo me fastigio collocaris, quum mihi idem potestatis, idemque regni dederis, quod Homerus Jovi opt. max. [1] Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν. Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Etenim

---

9 *Ratio constabit.* Illo auctore & suasore liqui dò constabit, utrum tentare aliquid, an quiescere debeam, deductâ metaphorâ à rationibus, quæ constare dicuntur, si accepta & expensa bene conveniunt, aut legitima summa computationi respondet. Hac metaphora frequenter utitur Plinius, ut significet rem aliquam ex idonea & certa causa fieri.

1 *Pugillares.* Tabellæ cerâ inductæ, in quibus veteres stilo, id est, æreu ferrea, cujus altera pars obtusa fuit, scribebant. Infrà, *enotabam*, i e, quæ fueram meditatus, scribebam.

2 *Panarium.* In quo panis reponitur. *Lagunculam*, quæ vinum continet.

1 Iliados 16. 250. Huic autem alterum quidem dedit pater, alterum verò abnuit.

Digitized by Google

ficut fas est mihi, præsertim, te exigente, [2] excusare Bæticis contra unum hominem advocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ, quam diligis, convenit adesse contra provinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, ut ex duobus, quorum alterum petis, eligam id potius, in quo non solùm studio tuo, verùm etiam judicio satisfaciam. Neque enim tanto opere mihi considerandum est quid vir optimus in præsentia velis, quàm quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobres spero Romæ futurum, eademque hæc præsentem quoque tua meaque fide Gallo confirmaturum: cui tamen nunc jam licet spondeas de animo meo. [3] Hˢ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. Cur enim non usquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me [4] tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra Bæticos adsim. Pene præterii quod minimè prætereundum fuit, accepisse me [5] cariotas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certandum habent. Vale.

VIII. PLIN. POMPEIO SATURNINO SUO S.

PEroportunè mihi redditæ sunt litteræ tuæ, quibus flagitabas ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, quum ego id ipsum destinassem. Addidisti

2 *Excusare Bæticis . . . advocationem.* Honestis rationibus impetrare à *Bæticis* Hispaniæ populis, ne velint me sibi adesse in jure *contra unum hominem*, scil. Gallum, de quo infrà. Hæ voces *adesse*, *advocatio*, *advocati*, primò dicebantur de iis tantum, qui præsentiâ suâ significabant se velle ejus causâ, cui aderant apud judices: sed postea de ipsis patronis, qui causam agerent, dictæ sunt; & sic apud Plinium plerumque debent intelligi. Porrò Plinius Bæticæ provinciæ patrocinium semel atque iterum susceperat. Vide lib. 3. ep. 4. & 9. & lib. 7. ep. 33.

3 Iliad. 1. 528. Dixit, & nigris superciliis annuit Saturnius.

4 *Tuis agere non pateris.* Vide lib. 2. ep. 10.

5 *Cariotas.* Palmæ fructus, ex quibus præcipua vina apud Orientis populos.

Digitized by Google

ergo calcaria sponte currenti; pariterque & tibi veniam recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiam sustulisti. Nam nec me timidè uti decet eo quod oblatum est: nec te gravari quod depoposcisti. Non est tamen quod ab homine desidioso aliquid novi operis exspectes. Petiturus sum enim ut rursus vaces sermoni quem apud [1] municipes meos habui, bibliothecam dedicaturus. Memini quidem te jam quædam adnotasse, sed generaliter: ideo nunc rogo ut non tantùm universitati ejus attendas, verùm etiam particulas quâ soles, limâ persequaris. Erit enim & post emendationem liberum nobis vel publicare vel continere. Quinimo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet, quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inveniet; aut dignum, dum id ipsum experitur, efficiet. Quamquam hujus cunctationis meæ causæ non tam in scriptis, quàm in ipso materiæ genere consistunt. Est enim paulò quasi glorioſius & elatius. Onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stilus ipse pressus demissusque fuerat, propterea quòd cogimur quum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. Anceps hic & lubricus locus est, etiam quum illi necessitas denocinatur. Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent, quàm difficile est obtinere ne molesta videatur oratio de se aut de suis differentis? Nam quum ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriæ ejus prædicationique invidemus: atque ea demum rectè facta minùs detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silentio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum, nobisne tantum quicquid illud est, composuisse, an & aliis debea-

1 *Municipes meos.* Novocomenses. Municipes erant cives Romani in oppidis municipalibus suo jure & suis legibus utentes, muneris tantum honorarii cum populo Rom. participes, à quo munere capiendo appellati videntur. Satis constat municipium fuisse in meliori conditione, quàm coloniam. *Gellius.*

Digitized by Google

mus, ut nobis. Admonet istud quoque, quòd plera-que quæ sunt agendæ rei necessaria, eadem peractâ nec utilitatem parem nec gratiam retinent. Ac, ne longiùs exempla repetamus, quid utilius fuit, quàm munificentiæ rationem etiam stilo prosequi? Per hoc enim afficiebamur, primùm ut honestis cogitationibus immorarentur: deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu perviderem us: postremò, ut subitæ largitionis comitem pœnitentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam quum omnes homines ad custodiam ejus natura [2] restrinxerit, nos contrà multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus avaritiæ vinculis eximebat: tantóque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quòd ad illam non impetu quodam, sed consilio trahebamur. Accedebat his causis, quòd non ludos aut gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro & aurium voluptates adeò non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione quàm reprimi. Ut verò aliquis libenter educationis tædium laborémque suscipiat, non præmiis modò, verùm etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes cibos, blandioribus alloquiis prosequuntur; quantò magis decuit publicè consulentem, utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis [3] inducere? præsertim quum enitendum haberemus ut quod parentibus dabatur, & orbis probaretur, honoremque paucorum ceteri patienter & exspectarent & mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis, quàm privatæ jactantiæ studebamus, quum intentionem effectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur ne forte non aliorum utilitatibus, sed pro-

2 *Restrinxerit.* Arctis quibusdam vinculis alligaverit ad curam custodiendæ pecuniæ.

3 *Inducere.* Instituere, fruendum exhibere. Sic munera gladiatorum dicuntur induci.

Digitized by Google

prius laudi serviſſe videamur. Præterea meminimus quantò majore animo honeſtatis fructus in conſcientia, quàm in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti, debet: nec, ſi caſu aliquo non ſequatur, idcirco quod gloriam meruit, minùs pulchrum eſt. Ii verò qui benefacta ſua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint, ſed ut prædicarent feciſſe creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuiſſet, ipſo qui geſſerat recenſente, vaneſcit. Homines enim quum rem deſtruere non poſſunt, jactationem ejus inceſſunt. Ita ſi ſilenda feceris, factum ipſum: ſi laudanda, quòd non ſileas ipſe, culpatur. Me verò peculiaris quædam impedit ratio: etenim hunc ipſum ſermonem non apud populum, ſed apud decuriones habui; nec in propatulo, ſed in curia. Vereor ergo ut ſit ſatis congruens, quum in dicendo aſſentationem vulgi acclamationemque defugerim, nunc eadem illa editione ſectari; quumque plebem ipſam cui conſulebatur, limine curiæ parietibuſque diſcreverim, ne quam in ſpeciem [4] ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere noſtro nihil pertinet, præter exemplum, velut obvia aſſentatione conquirere. Habes cunctationis meæ cauſas: obſequar tamen conſilio tuo, cujus mihi auctoritas pro ratione ſuffi-ciet. Vale.

IX. PLIN. MINUTIO FUNDANO SUO S.

MIrum eſt quàm ſingulis diebus in urbe [1] ratio aut conſtet, aut conſtare videatur, pluribus cunctiſque non conſtet. Nam ſi quem interroges, *Hodie quid egiſti?* reſpondeat: *Officio togæ virilis interfui; ſponſalia aut nuptias frequentavi; ille me ad ſignandum teſtamentum, ille in advocationem, ille in conſilium rogavit.* Hæc quo die feceris, neceſſaria; eadem, ſi quotidie feciſſe te reputes, ſmania videntur; multò magis quum feceſſeris. Tunc enim ſubit recordatio quot dies quàm frigidis rebus abſumpſi? Quod evenit mihi, poſtquam in Laurentino meo aut

4 *Ambitionis.* Cupiditatis nimiæ demerendæ plebis.

1 *Ratio .... conſtet.* Vide ſuprà ep. 5. not. 9.

Digitized by Google

lego aliquid, aut scribo, aut etiam corpori vaco; cujus futuris animus sustinetur. Nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit; neminem ipse reprehendo, nisi unum me, quum parum commodè scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor. Mecum tantùm & cum libellis loquor. O rectam sinceramque vitam! ô dulce otium, honestumque, ac pene omni negotio pulchrius! ô mare, ô littus, verum secretumque [2] μουσεῖον! quàm multa invenitis, quàm multa dictatis? Proinde tu quoque strepitum istum inanemque discursum, & multum ineptos labores, ut primùm fuerit occasio, relinque, teque studiis vel otio trade. Satius est enim, ut Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, otiosum esse, [3] quàm nihil agere. Vale.

X. PLINIUS ATRIO CLEMENTI SUO S.

SI quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. Multa claraque exempla sunt. Sufficerit unum, Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, quum adolescentulus militarem, penitus & domi inspexi, amarique ab eo laboravi, etsi non erat laborandum. Est enim obvius & expositus, plenusque humanitate quam præcipit. Atque utinam sic ipse, quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut ille multum virtutibus suis addidit! Aut ego nunc illas magis miror, quia magis intelligo: quamquam ne nunc quidem satis intelligo. Ut enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex judicare, ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos [1] advertant & afficiant. Disputat subtiliter, graviter, ornatè: frequenter etiam Platonicam

---

2 Domicilium musis paratum. Musæum latini vocant.

3 *Quàm nihil agere.* Quàm rebus inanibus implicari.

1 *Advertant.* Ad se se vertant. Sic lib. 9. ep. 26. *Omnes enim advertit, quod eminet, & exstat.*

Digitized by Google

illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus & varius: dulcis imprimis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hæc, proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba. Quæ licèt fortuita & inania putentur, illi tamen plurimùm venerationis acquirunt. Nullus horror in cultu, nulla tristitia, multum severitatis: reverearis occursum, non reformides. Vitæ sanctitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus & pendens: & persuaderi tibi, etiam quum persuaserit, cupias. Jam verò liberi tres, duo mares, quos diligentissimè instituit. Socer Pompeius Julianus, quum ceterâ vitâ, tum vel hoc uno magnus & clarus, quòd ipse provinciæ princeps hunc inter altissimas conditiones generum, non honoribus principem, sed sapientiâ, elegit. Quamquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An ut magis angar, quòd non licet? Nam distringor officio ut maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto [2] libellos, conficio tabulas: scribo plurimas, sed [3] illitteratissimas literas. Soleo nonnunquam (nam id ipsum quando contingit!) de his occupationibus apud Euphraten queri. Ille me consolatur; affirmat etiam esse hanc philosophiæ, & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere & exercere justitiam; quæque [4] ipsi deceant, in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere, quàm cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. Quò magis te, [5] cui vacat, hortor, quum in

2 *Libellos.* Nempe supplices, quibus pauca verba subscribo. Tunc enim Plinius erat præfectus Ærarii.

3 *Illitteratissimas.* Quæ hominem litteris deditum minimè deceant: qualia sunt quæ in tabulis acceptorum & expensorum scribuntur.

4 *Ipsi deceant.* Nempe philosophi.

5 *Cui vacat.* Supple, tempus: & sic amat loqui Plinius. Lib. 3. ep. 18. *Nunquam, aut valde raro vacat, aut commodum est*; & lib. 9. ep. 16. *Nobis venari non vacat, nec libet.*

Digitized by Google

urbem proximè veneris (venias autem ob hoc maturiùs) illi te expoliendum limandumque permittas. Neque enim ego (ut multi) invideo aliis bono quo ipse careo; sed contrà [6] sensum quemdam voluptatemque percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

XI. PLINIUS FABIO JUSTO S.

[1] OLim mihi nullas epistolas mittis. Nihil est (inquis) quod scribam. At hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas; vel solum illud, unde incipere priores solebant, *Si vales, bene est; ego valeo.* Hoc mihi sufficit; est enim maximum. Ludere me putas? seriò peto. Fac sciam quid agas: quod sine sollicitudine summa nescire non possim. Vale.

XII. PLIN. CALESTRIO TIRONI SUO S.

JActuram gravissimam feci, [1] si jactura dicenda est tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus, & quidem sponte: quod dolorem meum exulcerat. Est enim luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam utcumque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est; in iis verò, quos arcessita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quòd creduntur potuisse diu vivere. Corellium quidem summa ratio, quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit, quamquam plurimas vivendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem: præterea filiam, uxorem, nepotem, sorores, interque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut hæc tanta [2] pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio & tricesimo anno (ut ipsum prædicantem

---

6 *Sensum ... voluptatemque.* Pro, sensum voluptatis.

1 *Olim.* Dudum, jampridem. Sic lib. 8. ep. 9. *Olim non librum in manus, nunc stilum sumpsi: olim nescio quid sit otium.*

1 *Si jactura.* Vox *jactura* videtur levior. Est enim *jactura*, si propriè loquimur, damnum mercium, quæ, sæviente tempestate, in mare dejiciuntur.

2 *Pretia.* Causas vivendi, quas enumeravit.

Digitized by Google

audiebam) pedum dolore correptus est. Patrius hic illi; nam plerumque morbi quoque per successiones quasdam, ut alia, traduntur. Hunc abstinentiâ, sanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit: novissimè cum senectute ingravescentem, viribus animi sustinebat. Quam quidem incredibiles cruciatus, & indignissima torménta paterepur (jam enim dolor non pedibus solis, ut priùs, insidebat, sed omnia membra pervagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano jacentem. Servi è cubiculo recesserunt. [3] Habebat hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus: quin etiam uxor (quamquam omnis secreti capacissima) digrediebatur. Circumtulit oculos, &, *Cur* (inquit) *me putas hos tantos dolores tamdiu sustinere? ut scilicet* [4] *isti latroni vel uno die superstes. Dedisses huic animæ par corpus, fecisset quod optabat.* Affuit tamen Deus voto, cujus ille compos, ut jam securus liberque moriturus, multa illa vitæ, sed minora, retinacula abrupit. Increverat valetudo, quam temperantiâ mitigare tentavit, [5] perseverantem constantiâ fugit. Jam dies alter, tertius, quartus; abstinebat cibo. Misit ad me uxor ejus Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nuntio, destinasse Corellium mori: nec aut suis aut filiæ precibus flecti; solum superesse me, à quo revocari posset ad vitam. Cucurri: perveneram in proximum, quum mihi ab eadem Hispulla Julius Atticus nuntiat, nihil jam ne me quidem impetraturum: tam obstinatè magis ac magis induruisse. Dixerat sanè medico admoventi cibum, [6] Κέκριμαι, quæ vox quantum admirationis in animo meo, tantum desiderii reliquit. Cogito quo amico, quo viro caream. Implevit quidem annum septimum & sexagesimum, quæ ætas etiam robustissimis satis longa est: scio.

---

3 *Habebat hoc moris.* Ut nempe servos abire juberet.

4 *Isti latroni.* Domitiano.

5 *Perseverantem constantiâ fugit.* Perseverantem morbum, & nihil temperantiâ mitigatum constanti mortis capescendæ proposito effugit.

6 Statui, decrevi, scil. mori.

Digitized by Google

Evasit perpetuam valetudinem : scio. Decessit superstitibus suis, florente republica, quæ illi omnibus suis carior erat : & hoc scio. Tamen, tamquam & juvenis & firmissimi mortem doleo : doleo autem (licet me imbecillum putes) 7 meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. In summa dicam, quod recenti dolore contubernali meo Calvisio dixi : Vereor ne negligentiùs vivam. Proinde adhibe solatia mihi : non hæc, *Senex erat, Infirmus erat* (hæc enim novi) sed nova aliqua, sed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audivi, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

XIII. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

MAgnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis. Juvat me quòd vigent studia, proferunt se ingenia hominum & ostentant : tametsi ad audiendum pigre coitur. Plerique 1 in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari jubent, an jam recitator intraverit, an dixerit præfationem, an ex magna parte evolverit librum : tum demum, ac tunc quoque lentè cunctanterque veniunt ; nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter & furtim, alii simpliciter & libere. At hercule memoriâ parentum, Claudium Cæsarem ferunt, quum in palatio spatiaretur, audissetque clamorem, causam requisisse ; quumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus quisque multò ante rogatus, & identidem admonitus, aut non venit, aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. Sed tantò magis laudandi probandique sunt, quos à scribendi recitandique studio hæc auditorum vel desidia vel superbia

---

7 *Meo nomine.* Meâ causâ.

1 *In stationibus.* Hîc stationes dicuntur loca publica, ubi *consistunt* cives confabulandi causâ. Eodem sensu vox illa sumitur lib. 2. ep. 9.

Digitized by Google

non retardat. Equidem propè nemini defui. Erant sanè plerique amici. Neque enim est fere quisquam qui studia, ut non simul & nos amet. His ex causis longius, quàm destinaveram, tempus in urbe consumpsi. Possum jam repetere secessum, & scribere aliquid quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus affui, non auditor fuisse, sed [2] creditor. Nam ut in ceteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

XIV. PLINIUS JUNIO MAURICO SUO S.

PEtis ut [1] fratris tui filiæ prospiciam maritum: quod merito mihi potissimum injungis. Scis enim quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus, ut laudandus viderer, effecerit. Nihil est quod à te mandari mihi aut majus aut gratius, nihil quod honestius à me suscipi possit, quàm ut eligam juvenem, ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico deceat. Qui quidem diu quærendus fuisset, nisi paratus & quasi provisus esset Minicius Acilianus: qui me ut juvenis juvenem (est enim minor pauculis annis) familiarissimè diligit, reveretur ut senem. Nam ita formari à me & institui cupit, ut ego [2] à vobis solebam. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam [3] rusticitatis antiquæ retinet ac servat. Pater Minicius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: affectus enim à Divo Vespasiano inter prætorios, honestam quietem huic nostræ, ambitioni dicam an dignitati, constantissimè prætulit. Habet aviam maternam Serranam Proculam, è municipio Patavino. Nosti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est. Contigit

---

2 *Creditor.* Id illis præstitisse officium, quod ab illis vicissim exigerem.

1 *Fratris tui.* Aruleni Rustici, de quo suprà, ep. 5.

2 *A vobis.* Maurico & Aruleno fratribus.

3 *Rusticitatis.* Simplicitatis, probitatis, qualis solebat esse hominum ruri degentium.

Digitized by Google

& avunculus ei P. Acilius, gravitate, prudentiâ, fide propè singulari. In summa, nihil erit in domo tota, quod non tibi tamquam in tua placeat. Aciliano verò ipsi plurimum vigoris & industriæ, quamquam in maxima verecundia. Quæsturam, tribunatum, præturam honestissimè percucurrit, ac jam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa: est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam senatorius decor. Quæ ego nequaquam arbitror negligenda: debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio an adjiciam, esse patri ejus amplas facultates. Nam quum imaginor vos, quibus quærimus generum, silendum de facultatibus puto: quum publicos mores atque etiam [4] leges civitatis intueor, quæ vel imprimis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. Et sanè de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo, suprâque ista quàm res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo, futurum ut omnia longè ampliora, quàm à me prædicantur, invenias. Diligo quidem adolescentem ardentissimè, sicut meretur: sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

XV. PLIN. SEPTITIO CLARO SUO S.

HEus tu, promittis ad cœnam, nec venis. [1] Dicitur jus; ad assem impendium reddes, nec id modicum. Paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, ova bina, [2] alica cum mulso & nive, (nam hanc quoque computabis, imo hanc imprimis, quæ

---

4 *Leges*. Quibus census equestris debebat esse sestertiûm quadringentorum millium, senatorius octingentorum, ut, ad rationem nostræ pecuniæ, haberent annui reditûs, hi libras 50000. illi 100000.

1 *Dicitur jus*. Est actio damni dati.

2 *Alica*. Pulmenti genus ab alendo dictum. Fiebat ex hordeo contuso & purgato. *Mulsum* vocabant vinum melle admixto.

Digitized by Google

periit in ferculo) olivæ, [3] betacei, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minùs lauta. Audisses comœdos, vel lectorem, vel lyristen, vel (quæ mea liberalitas) omnes. At tu apud nescio quem ostrea, [4] vulvas, echinos, Gaditanas maluisti. Dabis pœnas, non dico quas. Durè fecisti; invidisti, nescio an tibi, certè mihi, sed tamen & tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus! Potes apparatiùs cœnare apud multos: nusquam hilariùs, simpliciùs, incautiùs. In summa, experire: [5] & nisi postea te aliis potiùs excusaveris, mihi semper excusa. Vale.

XVI. Plinius Erucio suo S.

AMabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum; laudabamque ejus ingenium, etiam antequam scirem quàm varium, quàm flexibile, quàm multiplex esset: nunc verò totum me tenet, habet, possidet. Audivi causas agentem acriter & ardenter, nec minùs politè & ornatè, sive meditata, sive subita proferret. Adsunt aptæ crebræque sententiæ, gravis & decora [1] constructio, sonantia verba & antiqua. Omnia hæc mirè placent, quum impetu quodam & fluminè prævehuntur: placent, si retractentur. Senties quod ego, quum orationes ejus in manus sumpseris; quas facilè cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia magis satisfaciet vel brevitate, vel luce, vel suavi-

---

3 *Betacei.* Betæ, genus oleris obvium. Sic legimus ex Mediceo codice. Editi vulgò, *olivæ Batica.*

4 *Vulvas.* Nempe porcinas, quæ apud veteres erant in deliciis. *Vulvâ nil pulchrius umpâ.* Horatius. *Gaditanas.* Puellas è Gaditana civitate, quæ in conviviis ad saltationem & cantum adhibebantur.

5 *Et nisi postea.* Et quum expertus fueris, quàm suave sit cœnare apud me, nisi malueris, ab aliis vocatus, excusare te illis, ut mecum esse possis, *mihi*, i. e, apud me *semper excusa.*

1 *Constructio.* Ordo & compositio verborum. Ea dicit *sonantia & antiqua*, i. e, numerosa ac propria & verè latina. Nam ætas Plinii in verbis exilibus, & in translatis ac fictis vocabulis multum ab saniori antiquitate desciverat.

Digitized by Google

an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius putas illud cautissimi cujusque præceptum, [5] *quod dubitas ne feceris*; idipsum rescribe. Ego aliquam [6] stropham inveniam: agamque causam tuam, ut ipsam agere, quum tu voles, possis. Est enim sanè alia ratio tua, alia mea fuit. Nam judicium centumvirale differri nullo modo, istud ægre quidem, sed tamen potest. Vale.

XIX. PLIN. ROMANO FIRMO SUO S.

MUniceps tu meus, & condiscipulus, & ab ineunte ætate contubernalis: patet tuus & matri & avunculo meo, mihi etiam, quantùm ætatis diversitas passa est, familiaris: magnæ & graves causæ cur susceptre & augere dignitatem tuam debeam. [1] Esse autem tibi centum millium censum satis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione solùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates trecenta millia nummûm. Te memorem hujus muneris amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi scirem sponte facturum, ut dignitate à me data, quàm modestissimè, ut à me data, utare. Nam sollicitijs custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

XX. PLIN. COR. TACITO SUO S.

FRequens mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æquè in causis agendis, ut brevitas placet: quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat: alioquin prævaricatio est, transire dicenda; prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractatu vis quæ-

---

5 *Quod dubitas, ne feceris.* Id ne feceris, de quo dubitas utrum fieri, necne debeat.

6 *Stropham.* Artificiosam aliquam excusationem.

1 *Esse tibi centum millium censum.* Et infrà, *offero tibi trecenta millia nummûm.* Ut nempe haberet in annuo reditu sestertiûm quadringenta millia, libras nostrates 50000. qui fuit census equestris.

Digitized by Google

dum & pondus accedit; utque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis, quàm morâ imprimitur. Hîc ille mecum auctoritatibus agit: ac mihi ex Græcis orationes Lysiæ ostentat; ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sanè plurimæ sunt circumcisæ & breves. Ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperiden, multosque præterea; Gracchis, & Catoni, Pollionem, Cæsarem, Cœlium, imprimis Marcum Tullium oppono, cujus oratio optima fertur esse, quæ maxima. Et hercule, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque, quò major. Vides ut statuas, signa, picturas, hominum denique, multorumque animalium formas, arborum etiam, si modò sint decoræ, nihil magis quàm amplitudo commendet. Idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quamdam & pulchritudinem adjicit magnitudo. Hæc ille, multaque alia, quæ à me in eamdem sententiam solent dici, ut est in disputando [1] incomprehensibilis & lubricus, ita eludit, ut contendat, hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse quàm ediderint. Ego contrà puto. Testes sunt multæ multorum orationes, & Ciceronis pro Murænâ, pro Vareno: in quibus brevis & nuda quasi [2] subscriptio quorumdam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse: quum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait, se totam causam veteri instituto solum perorasse, & pro C. Cornelio quatriduo egisse: ne dubitare possimus, quæ per plures dies, ut necesse erat, latiùs dixerit, postea recisa ac repurgata, in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri: sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri ut sit actio bona, quæ non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse, quæ sit bona oratio. Est

---

1 *Incomprehensibilis.* Qui comprehendi, teneri non potest, suaque semper habet effugia.

2 *Subscriptio . . . . solis titulis indicatur.* Notatio quorumdam criminum solis velut inscriptionibus innititur.

Digitized by Google

enim oratio actionis exemplar, & quasi [3] ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas [4] tantùm editas scimus, ut in Verrem. *Artificem quem? quemnam? rectè admones: Polycletum esse dicebant.* Sequitur ergo ut actio sit absolutissima, quæ maximè orationis similitudinem expresserit, si modò justum & debitum tempus accipiat: quod si negetur, nulla oratoris, maxima judicis culpa est. Adsunt huic opinioni meæ leges, quæ longissima tempora largiuntur, nec brevitatem dicentibus, sed copiam, hoc est, diligentiam suadent: quam præstare nisi in angustissimis causis non potest brevitas. Adjiciam quod me docuit usus, magister egregius. Frequenter egi, frequenter judicavi, frequenter in consilio fui. Aliud alios movet; ac plerumque parvæ res maximas trahunt. Varia sunt hominum judicia, variæ voluntates: inde qui eamdem causam simul audierunt, sæpe diversum, interdum idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt. Præterea suæ quisque inventioni favet, & quasi fortissimum amplectitur, quum ab alio dictum est, quod ipse prævidit. Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum simul [5] adessemus: *Tu omnia quæ sunt in causa, putas exsequenda: ego* [6] *jugulum statim video; hunc premo.* (Premit sanè quod elegit, sed in eligendo frequenter errat.) Respondi, posse fieri ut genu esset, aut tibia, aut talus, ubi ille jugulum putaret. At ego (inquam) qui jugulum perspicere non possum, omnia pertento, omnia experior, [7] πάντα denique λίθον κινῶ. Utque in agricultura non vineas tantùm, verùm etiam arbusta; nec arbusta tantùm, verùm etiam

3 Primitivum, & primam formam retinens.

4 *Tantum editas.* Scripto tantum exaratas, & inde in lucem editas, non habitas coram judicibus. Exemplum sumitur è Verrina quarta n. 5.

5 *Adessemus.* In judicio scil. unius & ejusdem causæ patroni.

6 *Jugulum.* Allegoricè, pro, firmissimo argumento.

7 Omnem denique lapidem moveo.

campos

campos curo & exerceo: utque in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed hordeum, fabam, ceteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latiùs spargo, ut quæ provenerint colligam. Neque enim minùs imperspicua, incerta, fallaciaque sunt judicum ingenia, quàm tempestatum terrarumque. Nec me præterit, summum oratorem Periclem sic à comico Eupolide laudari:

[8] πρὸς δὲ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει,
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verùm huic ipsi Pericli nec illa πειθὼ, nec illud ἐκήλει brevitate, vel velocitate, vel utráque (differunt enim) sine facultate summa contigisset. Nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. Adde quæ de eodem Pericle comicus alter, [9] ἤστραπτ' ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. Non enim amputata oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est, quis negat? sed non minùs non servat modum qui infra rem, quàm qui supra; qui adstrictiùs, quàm qui effusiùs dicit. Itaque audis frequenter, ut illud immodicè & redundanter, ita hoc jejunè & infirmè. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse. Æquè uterque; sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. Quod certè etsi non limatioris, majoris tamen ingenii vitium est. Nec verò, quum hæc dico, illum Homericum [10] ἀμετροεπῆ probo, sed hunc, [11] Καὶ ἔπτα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν.

8 Præter illius concitationem, suadela quædam insidebat labris: adeo delectabat, & solus rhetorum aculeum relinquebat in animis audientium.

9 Fulgurabat, tonabat, permiscebat Græciam. Aristophanes.

10 Immodicè loquentem: de Therside Iliad. 2. 212.

11 Et verba nivibus similia hybernis. Iliad. 3. 222. de Ulysse.

Digitized by Google

Non quia non & ille mihi validissimè placeat, [12] παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hybernis, id est, crebram, assiduam & largam, postremò divinam & cœlestem volo. At est gratior multis actio brevis. Est; sed inertibus, quorum delicias desiderare, [13] quasi judicium respicere ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solùm satius est breviter dicere, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si differseris tu: sed planè cur dissentias, explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm auctoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quàm voles brevi epistola, sed tamen scribe: confirmabis enim judicium meum: [14] si errare, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistolæ necessitatem; si dissentires, longissimæ imposui? Vale.

XXI. PLIN. PATERNO SUO S.

UT, animi tui judicio, sic oculorum plurimùm tribuo: non quia multum (ne tibi placeas) sed quia tantum quantum ego, sapis: quamquam hoc quoque multum est. Omissis jocis, credo decentes esse servos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest ut frugi sint: quod de venalibus melius [1] auribus quàm oculis judicatur. Vale.

XXII. PLIN. CATTIO SEVERO SUO S.

DIu jam in urbe hæreo, & quidem [1] attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter & miror & diligo. Nihil

---

12 Pauca quidem, sed valde argutè. Iliad. 3. 214. de Menelao.

13 *Quasi judicium.* Instar judicii cujusdam, quo suam de eloquentia sententiam ferant.

14 *Si errare.* Supple, videor. Editi, *si verò*, quod nullus codex admittit.

1 *Auribus.* Ex aliorum testimonio.

1 *Attonitus.* Stupens & mentis inops. *Attonitus* proprie is dicitur, quem fulmen circumtonuit, & stupentem reddidit.

Digitized by Google

est enim illo gravius, sanctius, doctius: ut mihi non unus homo, sed litteræ ipsæ omnesque bonæ artes in uno homine summum periculum adire videantur. Quàm peritus ille & privati juris & publici! quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est quod discere velis, quod ille docere non possit: mihi certè, quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est. Jam quanta sermonibus ejus fides! quanta auctoritas! quàm [2] pressa & decora cunctatio! Quid est quod non statim sciat? & tamen plerumque hæsitat, dubitat, diversitate rationum, quas acri magnoque judicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hæc quàm parcus in victu! quàm modicus in cultu! Soleo ipsum, cubiculum ejus, ipsumque lectum, ut imaginem quamdam priscæ frugalitatis, aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert: rectéque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. In summam, non facilè quemquam ex istis, qui sapientiæ studium habitu corporis præ se ferunt, huic viro comparabis. Non quidem gymnasia sectatur aut porticus, nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectat: sed in toga negotiisque versatur: multos [3] advocatione, plures consilio juvat. Neminî tamen [4] istorum castitate, pietate, justitiâ, fortitudine, etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, quâ patientiâ hanc ipsam valetudinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus opertusque transmittat. Nuper me paucosque mecum, quos maximè diligit, advocavit: rogavitque ut medicos consuleremus de summa valetudinis, ut, si esset insuperabilis, sponte exiret è vita: sin tantùm difficilis & longa, resisteret maneretque. Dandum

2 *Pressa.* Brevis & rei propositæ inhærens, non effusa & infinita, quæ sane indecora esset.

3 *Advocatione.* Dum officii causâ adest ipsis apud judices. Vide suprà ep. 7.

4 *Istorum.* Philosophorum, qui gymnasia sectantur aut porticus.

Digitized by Google

enim precibus uxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modò non essent inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum imprimis & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam & instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & causas ejus expendere, utque suaserit ratio, vitæ mortisque consilium suscipere vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: superest ut promissis Deus annuat, tandemque me hac sollicitudine exsolvat; quâ liberatus, Laurentinum meum, hoc est, libellos & pugillares, studiosumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere aut assidenti vacat, aut anxio libet. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis, sed lætioribus epistolis scribe. Erit 5 confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

XXIII. PLIN. POMPEIO FALCONI SUO S.

CONsulis an existimem te in tribunatu causas agere debere. Plurimùm refert quid esse tribunatum putes; inanem umbram, & sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, & quam [1] in ordinem cogi ut à nullo, ita ne à se quidem deceat. Ipse quum tribunus essem, erraverim fortasse, qui me esse aliquid putavi; sed tamquam essem, abstinui causis agendis: primùm quòd deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare: & qui jubere posset tacere quemcumque, huic silentium [2] clepsydrâ indici: & quem interfari nefas esset, hunc etiam convitia au-

5 *Confusioni.* Perturbationi. Sic lib. 3. ep. 10. *Veritus sum ne vos diebus festis confunderem.*

1 *In ordinem cogi.* In commune fastigium redigi, ita ut nihil jam emineat, aut præcipuum habeat.

2 *Clepsydrâ.* Vase, unde aqua guttatim defluebat. Hujus ope horas, & quæcumque temporis spatia veteres metiebantur. Porro in quibusdam judiciis actori & reo tempus certum definiebatur. Vide lib. 2. ep. 11.

Digitized by Google

dire; & si inulta pateretur, inertem; si ulciscereturque insolentem videri. 3 Erat hic quoque æstus ante oculos, si forte me appellasset vel ille cui adessem, vel ille quem contra, intercederem & auxilium ferrem; an quiescerem fileremque, & quasi ejurato magistratu privatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quàm paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimùm interest quid esse tribunatum putes; quam personam tibi imponas, quæ sapienti viro ita aptanda est, ut perferatur. Vale.

XXIV. PLINIUS HISPANO SUO S.

TRanquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum est emat. Ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est, eò maximè quòd exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello (si modò arriserit pretium) Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui avocet magis quàm distringat. 1 Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, semitam terere, omnesque viticulas suas nosse & numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quò magis scires quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud, quod commendatur his dotibus, tam 2 salubriter emerit, ut pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

---

3 *Erat hic quoque æstus.* Præterea dubitabam anxius, utrum, appellante me, provocante ad me tribunum, vel eo cui adessem, vel eo contra quem adessem, intercederem, &c. Hîc editi necessariam omittunt distinctionem, quam restituimus ante vocem *intercederem.*

1 *Scholasticis . . . dominis.* Litteratis emptoribus, eruditis possessoribus, qualis est Suetonius. Ex fide mss. reposuimus *dominis*, pro editorum *studiosis*; & infrà delevimus *unamque*, ubi editi *imamque semitam.*

2 *Salubriter.* Pretio salubri, i. e. modico, quod neque rem ipsam, nec facultates excedat emptoris.

Digitized by Google

LIBER II.

I. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

POST aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus [1] Virginii Rufi, maximi & clarissimi civis, perinde felicis. Triginta annis [2] gloriæ suæ supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati suæ interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, quum principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam [3] invisus virtutibus fuerat, evasit: reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tamquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reservatus. Annum tertium & octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valetudine; nisi quòd solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tantùm mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam quum votum præpararet, acturus in consulatu Principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, & seni & stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per leve & lubricum pavimentum fallente vestigio cecidit, coxamque fregit; quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, malè coüit. Hujus viri exsequiæ magnum ornamentum Principi, magnum sæculo, magnum etiam foro

1 *Virginii . . . . perinde felicis.* i e, æquè felicis: ut maximi & clarissimi civis, sic etiam felicis. De eodem Vide lib. 6. ep. 10. & lib. 9. ep. 19.

2 *Gloriæ suæ supervixit.* Post victoriam adeptam contra vindicem, & delatum sibi à militibus imperium, vixit insuper triginta annis, ad usque Trajani tempora, *& posteritati suæ interfuit*: cujus sententiæ dilatationem Vide lib. 9. ep. 3.

3 *Invisus virtutibus*; i e, ob virtutes.

Digitized by Google

& rostris attulerunt. Laudatus est à consule Cornelio Tacito : nam hic supremus felicitatis ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusavit. Nobis tamen querendus ac desiderandus est, ut exemplar [4] vitæ prioris : mihi verò præcipuè, qui illum non solùm [5] publicè, sed etiam privatim quantum admirabar, tantum diligebam. Primùm quòd utrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque conjunctæ : præterea quòd ille mihi tutor relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit, sic ad omnes honores meos ex secessibus adduxerit, quum jampridem ejusmodi officiis renunciasset : sic illo die quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacerdotio judicant, me semper nominabat. Quin etiam in hac novissima valetudine veritus ne fortè inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus judicio senatus constituebantur, quum illi tot amici senes consularesque superessent, me hujus ætatis, per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis : *Etiamsi filium haberem, tibi mandarem.* Quibus ex causis necesse est tamquam immaturam mortem ejus in sinu tuo defleam ; si tamen fas est aut flere, aut omnino mortem vocare, quâ tanti viri mortalitas magis finita quàm vita est. Vivit enim, vivetque semper, atque etiam latiùs in memoria hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac una contemplatione defixus est. Virginium cogito, Virginium video, Virginium jam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, alloquor, teneo : cui fortasse cives aliquos virtutibus pares & habemus & habebimus, gloriâ neminem. Vale.

4 *Vitæ prioris.* Vitæ illius integerrimæ, quam prisci homines vivebant. Editi vulgò habent, *ævi prioris* : sed Medicei codicis fides potior.

5 *Publicè.* Utilitatis publicæ causâ. *Privatim.* Respectu mei. Hæc verba, *sed etiam privatim*, omittunt codices optimi, & sanè abesse possunt.

Digitized by Google

II. PLINIUS PAULINO SUO S.

IRascor: nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis quàm sit amor iniquus interdum, impotens sæpe, [1] μικραίτιος semper. Hæc tamen causa magna est, nescio an justa: sed ego tamquam non minùs justa quàm magna sit, graviter irascor, quòd à te tamdiu litteræ nullæ. [2] Exora me: potes uno modo, si nunc saltem plurimas & longissimas miseris. Hæc mihi sola excusatio vera, ceteræ falsæ videbuntur. Non sum auditurus, *Non eram Romæ*, vel, *Occupatior eram*. Illud enim nec Dii sinant, ut infirmior. Ipse ad villam partim studiis, partim desidiâ fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III. PLINIUS NEPOTI SUO S.

MAgna Isæum fama præcesserat; major inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas. Dicit semper ex tempore, sed tamquam diu scripserit. Sermo Græcus, imo Atticus: præfationes tersæ, graciles, dulces; graves interdum & erectæ. Poscit controversias plures, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes. Surgit, amicitur, incipit: statim omnia, ac pene pariter, ad manum. Sensus reconditi, occurrant verba: sed qualia? quæsita & exculta: multa lectio in subitis, multa scriptio elucet. Proœmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè: postremò docet, delectat, afficit; quid maximè, dubites: crebra [1] νοήματα, crebri syllogismi, circumscripti & effecti: quod stilo quoque assequi magnum est. Incredibilis memoria: repetit altiùs quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. Ad tantam [2] ἕξιν studio & exercitatione pervenit. Nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil

---

1 Qui levi de causa queri solet: in rebus vel parvis querulus.

2 *Exora me: potes*, &c. Sic Mediceus. Editi, *exorare me potes. Exora*, i e, placa, fac ut ira in te mea desinat.

1 Cogitata, sententiæ. *Circumscripti & effecti*; id est, paucis verbis comprehensi, & arte perfecti; *quod stilo*, id est, meditatione & scriptione, *assequi magnum est*.

2 Habitum usu frequenti comparatum.

Digitized by Google

audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, & adhuc [3] scholasticus tantùm est: quo genere hominum nihil aut simplicius, aut sincerius, aut melius. Nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, ut ficta causa, ita res inermis, innoxia est: nec minùs felix, senibus præsertim. Nam quid in senectute felicius, quàm quod dulcissimum est in juventa? Quare ego Isæum non disertissimum tantùm, verùm etiam beatissimum judico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus, ferreusque es. Proinde si non ob alia, nosque ipsos, at certè ut hunc audias veni. Nunquamne legisti Gaditanum quemdam, Titi Livii nomine gloriâque commotum, ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque ut viderat, abiisse? [4] ἀφιλόκαλον, illitteratum, iners, ac pene etiam turpe est, non putare tanti cognitionem, quâ nulla est jucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, *Habeo hîc quos legam, non minùs disertos.* Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Præterea multò magis, ut vulgò dicitur, viva vox afficit. Nam licèt acriora sint quæ legas, altiùs tamen in animo sedent quæ pronunciatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit. Nisi verò falsum putamus illud Æschinis, qui quum legisset Rhodiis orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adjecisse fertur, [5] Τί δ' εἰ αὐτὸς τὺ θηρίον ἀκηκόεσης; & erat Æschines, si Demostheni credimus, [6] λαμπροφωνότατος: fatebatur tamen longè meliùs eadem illa pronunciasse ipsum qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt ut audias Isæum, vel ideo tantùm ut audieris: Vale.

---

3 *Scholasticus.* In fictis causis, non in veris litibus versatus.

4 Alienum ab homine rerum honestarum studioso.

5 Quid si illam ipsam belluam audivissetis?

6 Clarissima voce præditus.

Digitized by Google

IV. PLINIUS CALVINÆ SUÆ S.

SI pluribus pater tuus, vel unicuilibet alii quàm mihi debuisset, fuisset fortasse dubitandum an adires hereditatem etiam viro gravem: quum verò ego ductus affinitatis officio, dimissis omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim: quumque ego nubenti tibi in dotem [1] centum millia contulerim, præter eam summam quam pater tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus; cujus fiduciâ debes [2] famam defuncti pudoremque suscipere: ad quod ne te verbis magis quàm rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit, [3] acceptum tibi fieri jubebo. Nec est quod verearis ne sit mihi onerosa ista donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas sumptuosa, reditus, propter conditionem agellorum, nescio minor an incertior: sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur, ex qua velut ex fonte, liberalitas nostra decurrit. Quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda in aliis, in te verò facilè [4] ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

V. PLINIUS LUPERCO SUO S.

[1] ACtionem & à te frequenter efflagitatam, & à me sæpe promissam exhibui tibi, nondum tamen totam: adhuc enim pars ejus perpolitur. Interim quæ absolutiora mihi videbantur, non fuit alienum judicio tuo tradi. His tu, rogo [2], intentionem

---

1 *Centum millia.* Sestertium. Libras nostrates 12500.

2 *Famam . . . suscipere.* Tueri, & illæsam præstare.

3 *Acceptum tibi fieri jubebo.* Jubebo scribi in tabulis meis remissum & donatum per me tibi, *quicquid mihi pater tuus debuit.* Edict dederunt *ferri jubeo*; contrà fidem mss.

4 *Ratio constabit.* Vide notam 9. ad ep. 5. lib. 1.

1 *Actionem.* Orationem quam habuerat apud Novocomenses, municipes suos, in dedicatione bibliothecæ. Vide ep. 8. lib. 1.

2 *Intentionem scribentis accommodet.* Eâdem animi

Digitized by Google

scribentis accommodes: nihil enim adhuc inter manus habui, cui majorem sollicitudinem præstare deberem. 3 Nam in ceteris actionibus existimationi hominum diligentia tantùm & fides nostra, in hac etiam pietas subjicietur. Inde & liber crevit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defensioni ejus deservimus & gloriæ. Tu tamen hæc ipsa, quantum ratio exegerit, resecа. Quoties enim ad fastidium legentium deliciasque respicio, intelligo mihi commendationem ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui à te hanc austeritatem exigo, cogor id, quod diversum est, postulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adolescentium auribus danda, præsertim si materia non refragetur. Nam descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historicè tantùm, sed propè poeticè prosequi fas est. Quod tamen si quis extiterit qui putet nos lætiùs feciſſe quàm orationis severitas exigat; 4 hujus (ut ita dixerim) tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnisi certè sumus ut quamlibet diversa genera lectorum per plures dicendi species teneremus. Ac sicut veremur ne quibusdam pars aliqua secundum suam cujusque naturam non probetur; ita videmur posse confidere ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam & in ratione conviviorum, quamvis à plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen cenam laudare omnes solemus: nec ea quæ stomachus noster recusat, adiment gratiam illis quibus

---

contentione & curâ legas, quâ ipse scribere soles. Sic Quint. lib. 10. 1. Vult optimum quemque auctorem diu legi, sed diligenter, & pene ad scribendi sollicitudinem.

3 *Nam in ceteris.* Nam in ceteris orationibus meis homines judicant tantùm an præstem diligentiam & fidem, quæ in patrono requiritur: in hac de mea etiam pietate in patriam judicabunt.

4 *Hujus tristitiam.* Hujus judicis nimiam severitatem; cui lætiora loca non probabuntur, mitigare debebunt reliquæ partes orationis, quæ severæ sunt & circumscriptæ.

Digitized by Google

capitur. Atque hæc ego sic accipi volo, non tamquam assecutum me esse credam, sed tamquam assequi laboraverim: fortasse non frustra, si modò tu curam tuam admoveris interim istis, meis his quæ sequuntur. Dices te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor: in præsentia tamen & ista tibi familiariora fient, & quædam ex his talia erunt, ut per partes emendari possint. Etenim si avulsum statuæ caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatemque deprehendere; posses tamen judicare an id ipsum satis elegans esset. Nec alia ex causa [5] principia librorum circumferuntur, quàm quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta. Longiùs me provexit dulcedo quædam tecum loquendi: sed jam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

VI. PLINIUS AVITO SUO S.

LOngum est altiùs repetere, nec refert, quemadmodum acciderit ut homo [1] minimè familiaris cœnarem apud quemdam, ut sibi videbatur, lautum & [2] diligentem; ut mihi, sordidum simul & sumptuosum. Nam sibi & paucis opima quædam, ceteris vilia & minuta ponebat: vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne jus esset recusandi: aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud suis nostrisque libertis. Animadvertit qui mihi proximus recumbebat, & an probarem interrogavit. Negavi. Tu ergo, inquit, quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono. Ad cœnam enim, non [3] ad notam, invito: cunctisque rebus exæ-

† *Principia librorum.* Exordia, procœmia orationum habentur vulgò, ab ipsis oratoribus seorsim edita.

1 *Minimè familiaris.* Qui promiscuam cum omnibus familiaritatem minimè ambiam.

2 *Diligentem.* Parcum, & attentum rei familiari.

3 *Ad notam.* Ad notandos infamiâ quadam eos qui ea re judicarentur apud me nullius esse pretii.

Digitized by Google

quo, quos mensâ & toro æquavi. Etiamne libertos? Etiam. Convictores enim tunc, non libertos, puto. Et ille, Magno tibi constat. Minimè. Qui fieri potest? Potest. Quia scilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti. Et hercule, si gulæ temperes, non est onerosum, quo utaris ipse, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi [4] in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas, quibus aliquantò rectiùs tuâ continentiâ, quàm alienâ contumeliâ consulas. Quorsus hæc? Ne tibi optimæ indolis juveni quorumdam in mensa luxuria specie frugalitatis imponat. Convenit autem amori in te meo, quoties tale aliquid inciderit, sub exemplo præmonere quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis esse vitandum quàm istam luxuriæ & sordium novam societatem, quæ quum sint turpissima discreta ac separata, turpiùs junguntur. Vale.

VII. PLINIUS MACRINO SUO S.

HEri à Senatu Veltricio Spurinnæ, Principe auctore, triumphalis statua decreta est: non ita ut multis, qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra viderunt, nunquam denique tubarum sonum, nisi in spectaculis, audierunt: verùm ut illis qui deus istud sudore & sanguine & factis assequebantur. [1] Nam Spurinna Bructerûm regem vi & armis induxit in regnum; ostentatoque bello, ferociſſimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium; illud solatium doloris accepit, quòd filio ejus Cottio, quem amisit absens, habitus est honor statuæ. Rarum id in juvene: sed pater hoc quoque merebatur, cujus graviſſimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum

---

4 *In ordinem redigenda.* Vide notata ad epistol. 23. lib. 1.

1 *Nam Spurinna Bructerûm regem.* Bructeri, Germaniæ populi, Herciniæ sylvæ accolæ. De Spurinna vide lib. 3. ep. 1. & 10.

Digitized by Google

specimen indolis dederat, ut vita ejus brevis & angusta debuerit hac veluti immortalitate [2] proferri. Nam tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset senes illos provocare virtute, quibus nunc honore adæquatus est. Quo quidem honore, quantùm ego interpretor, non modò defuncti memoriæ, & dolori patris, verùm etiam exemplo prospectum est. Acuent ad bonas artes juventutem adolescentibus quoque (digni sint modò) tanta præmia constituta: acuent principes viros ad liberos suscipiendos & gaudia ex superstitibus, & ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statuâ Cottii [3] publicè latore, nec privatim minùs. Amavi consummatissimum juvenem tam ardenter, quàm nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem ejus subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, præter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi positæ dolorem nostrum levant; quantò magis hæ, quibus in celeberrimo loco non modò species & vultus illorum, sed honor etiam & gloria refertur? Vale.

VIII. PLINIUS CANINIO SUO S.

STudes? an piscaris? an venaris? an simul omnia? possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum: nam lacus piscem, feras sylvæ quibus lacus cingitur, studia altissimus iste [1] secessus affatim suggerit. Sed sive omnia simul, sive aliquid facias, non possum dicere, invideo: angor tamen non & mihi licere quæ sic concupisco, ut ægri vinum, balineas, fontes. Nunquamne hos arctissimos laqueos, si solvere negatur, abrumpam? Nunquam, puto. Nam veteribus negotiis nova accrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis majus in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

---

2 *Proferri.* Extendi, longa effici. Sic lib. 3. ep. 7. *Hoc quicquid est temporis futilis & caduci, si non datur factis . . . nos certè studiis proferamus.*

3 *Publicè . . . privatim.* Vide suprà ep. 1. not. 5.

1 *Secessus affatim suggerit.* Locus ab omni tumultu remotus abunde suppeditat. Editi malè *suggerunt.*

Digitized by Google

IX. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

ANxium me & inquietum habet [1] petitio Sexti Erucii mei. Afficior curâ: & quam pro me sollicitudinem non adii, quasi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto [2] latum clavum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetravi: meo suffragio pervenit ad jus tribunatum petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor ne decepisse Cæsarem videar. Proinde adnitendum est mihi ut talem eum judicent omnes, qualem esse Princeps mihi credidit. Quæ causa si studium meum non incitaret, adjutum tamen cuperem juvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum tota domo. Nam pater ei Erucius Clarus, vir sanctus, [3] antiquus, disertus, atque in agendis causis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio domos, [4] stationesque circumeo: quantumque vel auctoritate vel gratiâ valeam, precibus experior. Te quoque obsecro ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam & si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende modò velle te; nec deerunt qui id quod tu velis, cupiant. Vale.

---

1 *Petitio.* Nimirum tribunatûs, quem ambiebat. Porro tunc temporis magistratus suffragiis senatorum creabantur.

2 *Latum clavum.* Dignitatem senatoriam. Erat enim *latus clavus* tunica senatoria, limbo purpureo latiori ornata. Angusto clavo equites utebantur.

3 *Antiquus.* Probitatis antiquæ: sic apud Terentium, *O Crito, antiquum obtines.* Hanc vocem eo sensu frequenter usurpat Plinius.

4 *Stationes.* Loca publica, in quibus consistunt cives, confabulandi causâ. Vide lib. 1. ep. 13.

Digitized by Google

X. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

HOminem te patientem, vel potiùs durum ac pene crudelem, qui tam insignes libros tamdiu teneas! Quousque & tibi & nobis invidebis? tibi maxima laude, nobis voluptate? Sine per ora hominum ferantur, iisdemque quibus lingua Romana spatiis pervagentur: magna enim longaque exspectatio est, quam frustrari adhuc & differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus, & invito te claustra sua refregerunt: hos nisi retrahis in corpus, quandoque, ut [1] errones, aliquem cujus dicantur invenient. Habe ante oculos mortalitatem, à qua asserere te hoc uno monumento potes. Nam cetera, fragilia & caduca, non minùs quàm ipsi homines, occidunt desinuntque. Dices ut soles, *Amici mei viderint.* Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, ut tantum curæ intentionisque susciperé & possint & velint; sed dispice ne sit parum providum sperare ex aliis, quod tibi ipse non præstes. Et de editione quidem interim, ut voles: [2] recita saltem, quò magis libeat emittere; utque tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te non temere præsumo. Imaginor enim qui concursus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat; quo ego, quum dico vel recito, non minùs quàm clamore delector; sit modò silentium acre, & intentum, & cupidum ulteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quæ quum modum excedit, verendum est ne inertiæ & desidiæ, vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

XI. PLINIUS ARRIANO SUO S.

SOlet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, infidet tamen animo tuo majestatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est, personæ claritate famosum, severitate exempli salu-

1 *Errones.* Proprie servi vagabundi, & fugitivi.
2 *Recita.* Vide lib. I. ep. 5.

Digitized by Google

bre, rei magnitudine æternum. Marius Priscus, [1] accusantibus Afris, quibus pro consule præfuit, omissâ defensione, judices petiit. Ego & Cornelius Tacitus adesse provincialibus jussi, existimavimus fidei nostræ convenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate & sævitiâ crimina, quibus dari judices possent; quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatusque est ne quid ultra repetundarum legem quæreretur, omniaque actionis suæ vela vir movendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis implevit. Magna contentio, magni utrimque clamores: aliis cognitionem senatûs [2] lege conclusam, aliis liberam solutamque dicentibus; quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. Novissimè consul designatus Julius Ferox, vir rectus & sanctus, Mario quidem judices interim censuit dandos: evocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non prævaluit modò, sed omnino post tantas dissensiones fuit sola frequens: adnotatumque experimentis, quòd favor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Unde evenit ut quod multi clamore permisto tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit. Pateſcit enim, [3] quum separaris à turba, contemplatio rerum quæ turbâ teguntur. Venerunt

---

1 *Accusantibus Afris.* Vide lib. 3. ep. 9. *Omissa defensione*, quâ nimirum potuisset in senatu petere ne causam dicere cogeretur, postulavit dari sibi à senatu judices, apud quos citaretur reus lege repetundarum, quique ex sola illius legis formulâ de pecuniis repetundis cognoscerent.

2 *Lege conclusam.* Præfinitam, circumscriptam, ita ut senatus ipse non posset quærere, nisi de iis rebus quæ lege repetundarum continerentur. Lex autem repetundarum ea tantùm complectebatur, quæ quis in magistratu, legatione, aliave procuratione publica, per injuriam sociis abstulisset.

3 *Quum separaris à turba.* Quum solus sententiam dicis, nec jam turbâ velut tegeris.

Digitized by Google

qui adesse erant jussi, Vitellius Honoratus, & Flavius Marcianus; ex quibus Honoratus [4] trecentis millibus exsilium equitis Romani, septemque amicorum ejus ultimam pœnam; Marcianus unius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse: erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatûs mors opportuna subduxit: Marcianus inductus est absente Prisco. Itaque Tutius Cerealis consularis [5] jure senatorio postulavit ut Priscus certior fieret: sive quia miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: sive (quod maximè credo) quia æquissimum erat commune crimen ab utroque defendi: & si diluri non potuisset, in utroque puniri. Dilata res est in proximum senatum, cujus ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps præsidebat (erat enim consul) ad hoc Januarius mensis [6] quum cetera, tum præcipuè senatorum frequentiâ celeberrimus: præterea causæ amplitudo, auctaque dilatione exspectatio & fama, insumtumque mortalibus studium magna & inusitata noscendi, omnes undique exciverat. Imaginare quæ sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re, in illo cœtu, præsente Cæsare, dicendum erat. Equidem in senatu non semel egi: quinimo nusquam auditi benignius soleo: tunc me tamen, ut nova omnia novo metu permovebant. Obversabatur præter illa quæ supra dixi, causæ difficultas: stabat modò consularis, modò septemvir [7] epulonum, jam neutrum.

4 *Trecentis millibus.* Supple nummûm seu sestertiûm; ad rationem pecuniæ nostræ libris 3,7500. *Sepingenta millia* hbras nostrates efficiunt 8,7500.

5 *Jure senatorio.* Quo quis senator, sententiam rogatus, poterat de quacumque alia re quamdiu vellet dicere.

6 *Quum cetera, tum.* Cetera, more Græcorum, sumitur in accusandi casu, *quoad cetera.* Editi contra fidem mss. dederunt *propter cetera.*

7 *Epulonum.* Epulones, sic dicti, quòd epulas indicendi Jovi, ceteris que Diis, potestatem haberent: tres primùm instituti, postea septem creari cœpti.

Digitized by Google

Erat ergo perquam onerosum accusare [8] damnatum, quem, ut premebat atrocitas criminis; ita quasi perfectæ damnationis miseratio tuebatur. Utcumque tamen animum cogitationemque collegi: cœpi dicere non minore auditorium assensu quàm sollicitudine mea. Dixi horis pene quinque. Nam duodecim clepsydris, [9] quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor: adeo illa ipsa quæ dura & adversa dicturo videbantur, secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem) præstitit, ut libertum meum post me stantem sæpius admoneret, voci lateriquè consulerem; quum me vehementius putaret intendi, quàm gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Marciano Claudius Marcellinus. Missus deinde senatus, & revocatus in posterum: neque enim jam inchoari poterat actio, nisi ut noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus: in illa verò causa omnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, &, quod eximium orationi ejus inest, [10] σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Pronto Catius insigniter: utque jam locus ille poscebat, plus in precibus temporis quàm in defensione consumpsit. Hujus actionem vespera inclusit, non tamen sic ut abrumperet: itaque in tertium diem probationes exierunt. Jam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dirimi, triduo vocari, triduo contineri. Cornutus Tertullus consulem designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit septingenta millia quæ acceperat Marius, ærario inferenda: Mario urbe Italiaque interdicen-

8 *Damnatum.* Lege enim repetundarum damnatus fuerat, & ea quæ consulari competebat, dignitate, & septemviratu privatus.

9 *Quas spatiosissimas.* i. e. capacissimas, & mensuræ majoris. Hinc discimus clepsydras fuisse angustiores vel capaciores, quibus brevius aut longius temporis spatium metiebantur, vide lib. 1. ep. 23.

10 Graviter, & quadam cum majestate.

Digitized by Google

dum; Marciano hoc amplius, Africâ. In fine sententiæ adjecit quòd ego & Tacitus injuncta advocatione diligenter & fortiter functi essemus, arbitrari senatum ita nos fecisse, ut dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium Collegam: ille & septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Marcianum in quinquennium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam jam passus esset, censuit relinquendum. Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutione vel molliore: nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. Sed quum fieret [11] discessio, qui sellis consulum adstiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi qui se Collegæ adnumerari patiebantur, in diversum transierunt: Collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, præcipuè de Regulo, questus est, qui se in sententia quam ipse dictaverat, deseruisset. Est alioquin Regulo tam mobile ingenium, ut plurimùm audeat, plurimùm timeat. Hic finis cognitionis amplissimæ: superest tamen [12] λειτούργιον non leve, Hostilius Firminus, legatus Marii Prisci, qui permissus causæ, graviter vehementerque vexatus est. Nam & rationibus Marciani, & sermone quem ille habuerat [13] in ordine Leptitanorum, operam suam Priseo ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatusque de Marciano [14] quinquaginta millia denariûm probabatur: ipse præterea accepisse sestertiûm decem millia, fœdissimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus à vita hominis compti semper & [15] pumicati

11 *Discessio.* Vide lib. 8. ep. 14.

12 Negotium pertinens ad remp. vel negotium publicum.

13. *In ordine Leptitanorum.* In senatu Leptitano. Fuit autem Leptis civitas in Africa nobilis.

14 *Quinquaginta millia denariûm.* Libras Tur. 25000. *Sestertiûm decem millia.* Libras 1250.

15 *Pumicati.* Mollis, pumice levigati.

Digitized by Google

non abhorrebat. Placuit, censente Cornuto, referri de eo proximo senatu: tunc enim, casu incertum, an conscientiâ, abfuerat. Habes res urbanas: invicem rusticas scribe; quid arbusculæ tuæ, quid vineæ, quid segetes agant, quid oves delicatissimæ. In summa, nisi æquè longam epistolam reddes, non est quod postea, nisi brevissimam, exspectes. Vale.

XII. PLINIUS ARRIANO SUO S.

1 Ἐπιβύγιον illud, quod superesse Marii Prisci causæ proximè scripseram, nescio an satis circumcisum, tamen & abrasum est. Fit minus inductus in senatum respondit crimini noto: secutæ sunt diversæ sententiæ consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine movendum: Acutius Nerva, in sortitione provinciæ rationem ejus non habendam, quæ sententia, tamquam mitior, vicit, quum sit alioquin durior tristiorque. Quid enim miserius quàm exsectum & exemptum honoribus senatoriis, labore & molestiâ non carere? quid gravius quàm tantâ ignominiâ affectum, non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque præbere? Præterea quid publicè minùs aut congruens aut decorum, notatum à senatu, in senatu fedare? ipsisque illis, à quibus sit notatus, æquari? & summotum à proconsulatu, quia se in legatione turpiter 2 gesserat, de proconsulibus judicare? damnatumque sordium, vel damnare alios vel absolvere? 3 Sed hoc pluribus visum est: numerantur enim sententiæ, non ponderantur; nec aliud in publico consilio potest fieri, in quo nihil est tam inæquale, quàm æqualitas ipsa: nam quum sit impar prudentia, par omnium jus est. Implevi promissum, priorisque epistolæ fidem exsolvi, quam ex spatio temporis jam recepisse te colligo: nam & festinanti & diligenti ta-

1 Vide ep. præcedentem.

2 *Gesserat.* Videtur omnino legendum *gesserit.*

3 *Sed hoc pluribus visum est.* Sed fuit hæc sententia plurium. Vocem *lenius*, quæ sensum vitiat, & quam ignorant omnes mss. hinc erasimus.

Digitized by Google

tam irreverenter & temere, ut mihi Attilius noſter expreſsè dixiſſe videatur, *ſic in foro pueros à centumviralibus cauſis auſpicari, ut ab Homero in ſcholis.* Nam hîc quoque, ut illic, primum cœpit eſſe quod maximum eſt. At hercule ante memoriam meam (ita majores natu ſolent dicere) ne nobiliſſimis quidem adoleſcentibus locus erat, niſi aliquo conſulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. Nunc, refractis pudoris & reverentiæ clauſtris, omnia patent omnibus: nec inducuntur, ſed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus ſimiles, conducti & redempti mancipes: convenitur in media baſilica; ubi tam palam ſportulæ quàm in triclinio dantur. 3 Ex judicio in judicium pari mercede tranſitur. Inde jam non inurbane 4 σοφοκλεῖς vocantur: iiſdem Latinum nomen impoſitum eſt *laudicœni*. Et tamen creſcit in dies fœditas utrâque linguâ notata. Heri duo 5 nomenclatores mei (habent ſanè ætatem eorum qui nuper togas ſumpſerint) ternis denariis ad laudandum trahebantur: tanti conſtat ut ſis diſertiſſimus. Hoc pretio quamlibet numeroſa ſubſellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commoventur, quum 6 μεσόχορος dedit ſignum. Opus eſt enim ſigno apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando tranſibis per baſilicam, & voles ſcire quomodo quiſque dicat, nihil eſt quod tribunal aſcendas, nihil quod præbeas aurem: facilis divinatio. Scito eum peſſimè dicere, qui laudabitur maximè. Primus hunc audiendi morem induxit Lar-

3 *Ex judicio in judicium.* Ab uno tribunali ad aliud. Centumviri enim in baſilica Julia diſtribuebantur in quatuor tribunalia.

4 Acclamantes ſapienter. *Laudicœni*: adulantes propter cœnam.

5 *Nomenclatores.* A nomine calando, ſeu appellando, qui candidato aut magiſtratui nomina civium obviorum ſuggerebant. *Ternis denariis.* Noſtræ pecuniæ triginta aſſibus.

6 Qui medio in choro conſiſtit.

gius

Digitized by Google

gius Licinius, hactenus tamen ut auditores corrogaret. Ita certè ex Quintiliano præceptore meo audisse memini. Narrabat ille, Asflectabar Domitium Afrum, quum apud centumviros graviter & lentè; hoc enim illi actionis genus erat: audit ex proximo immodicum insolitumque clamorem: admiratus reticuit: ubi silentium factum est, repetit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium, cœpit idem tertiò. Noviſſimè quis diceret quæſivit: reſponſum eſt, Licinius. Tum intermiſsâ cauſâ, *Centumviri*, inquit, *hoc artificium periit*. Quod alioquin perire incipiebat, quum periſſe Afro videretur; nunc verò propè funditus exſtinctum & everſum eſt. Pudet referre, quæ, quàm fracta pronuntiatione dicantur; quibus, quam teneris clamoribus excipiantur. Plauſus tantùm, ac potiùs ſola cymbala, & tympana illis canticis deſunt. Ululatus quidem (neque enim alio vocabulo poteſt exprimi theatris quoque indecora laudatio) largè ſuperſunt. Nos tamen adhuc & utilitas amicorum, & ratio ætatis moratur ac retinet. Veremur enim ne fortè non has indignitates reliquiſſe, ſed laborem refugiſſe videamur. Sumus tamen ſolitò rariores: quod initium eſt gradatim deſinendi. Vale.

XV. PLINIUS VALERIANO SUO S.

QUomodo te veteres Marſi tui? quomodo emptio nova? placent agri, poſtquam tui facti ſunt? Rarum id quidem: nihil enim æquè gratum eſt adeptis, quàm concupiſcentibus. Me prædia materna parum commodè tractant: delectant[1] tamen, ut materna; & alioquin longâ patientiâ[2] occallui. Habent hunc finem aſſiduæ querelæ, quòd queri pudet. Vale.

XVI. PLINIUS ANNIANO SUO S.

TU quidem pro cetera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me [1] ex parte inſtituit

---

1 *Quomodo te.* Supple, delectant.

2 *Occallui.* Velut callum obduxi, obdurui.

1 *Ex parte.* Scil. dimidiâ. Ubi enim *pars* & *partes* rei alicujus certas portiones ſignificant, nec quales

Digitized by Google

heredem, pro non scriptis habendos, [2] quia non sint confirmati testamento. Quod jus ne mihi quidem ignotum est, quum sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt: sed ego propriam quamdam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi jure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manu scriptos. Licèt ergo non sint confirmati testamento, à me tamen ut confirmati observabuntur; præsertim [3] quum delatori locus non sit. Nam si verendum esset ne quod ego dedissem populus eriperet, cunctatior fortasse & cautior esse deberem: quum verò liceat heredi donare quod in hereditate subsedit, nihil est quod obstet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

XVII. PLINIUS GALLO SUO S.

MIraris cur me Laurentinum, vel (si ita mavis) Laurens meum tanto opere delectet. Desines mirari, quum cognoveris gratiam villæ, opportunitatem loci, [1] littoris spatium. [2] Decem & septem millibus passuum ab urbe secessit; ut peractis quæ agenda fuerint, [3] salvo jam & composito die, possis ibi manere. Aditur non unâ viâ: nam & Laurentina & Ostiensis eòdem ferunt, sed Laurentina [4] à

---

sint illæ explicatur, tunc intelligendæ sunt partes ejusmodi, quibus una similis addita *eorum* efficiat.

2 *Quia non sint confirmati.* Scripti videlicet erant illi codicilli ante testamentum.

3 *Quum delatori locus non sit.* Quum non possit delator aliquis illa legata, eò quòd jure deficiantur, ærario populi vindicare; quia scil. publicæ leges non vetant heredem, parte sua contentum donare *quod in hereditate subsedit*, seu reliquum restat.

1 *Littoris spatium.* Distantiam à mari.

2 *Decem & septem millibus passuum.* Paulò minùs sex leucis nostratibus.

3 *Salvo jam & composito die.* Die jam in rebus agendis transacto & consumpto: tunc enim salvus est, nec jam perire potest. *Manere*, i. e. pernoctare.

4 *A quartodecimo lapide.* Millia passuum singula totidem lapidibus seu terminis signabantur, quorum primus Romæ fuit medio in foro positus.

Digitized by Google

quartodecimo lapide, Ostiensis ab undecimo relinquenda est. Utrimque excipit iter aliqua ex parte arenosum, [5] junctis paulò gravius & longius, equo breve & molle. Varia hinc atque inde facies. Nam modò occurrentibus sylvis via coarctatur, modò latissimis pratis diffunditur & patescit. Multi greges ovium, multa ibi equorum boumque armenta; [6] quæ montibus hyeme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumptuosa tutela: cujus in prima parte [7] atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in [8] D litteræ similitudinem circumactæ: quibus parvula, sed festiva *a* area includitur, egregium adversus tempestates receptaculum: nam *b* specularibus ac multò magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias *c* cavædium hilare: mox *d* triclinium satis pulchrum, quod in littus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis simul & novissimis fluctibus leviter alluitur. Undique *e* valvas aut fenestras non minores valvis habet: atque ita à lateribus & à fronte, quasi tria maria prospectat; à tergo cavædium, porticum, aream;

---

5 *Junctis* Supple, equis: sic Mediceus, i e, vehiculis, curru. Editi, *jumentis.*

6 *Quæ montibus hyeme depulsa.* Quæ deducta è montibus ob hyemem illic etiam tunc regnantem, *nitescunt*, pinguescunt in pratis jam tum vernantibus.

7. *Atrium frugi.* Villæ aditus, postes, non multæ impensæ, sed tamen elegantes, *vestibule.* Hîc voces, quibus variæ partes villæ designantur, quæque non nisi longo verborum ambitu possent explanari, brevitatis causâ, gallicè reddemus.

8 *In D. litteræ similitudinem.* Duo mss. habent *in de litteræ similitudinem*: tertius planè ut volumus, & locus ipse postulat, ita ut ante mediam litteræ D curvaturam sit *atrium*, cui ultra medias porticus ex adverso respondeat *cavadium.*

Hîc vocabula paulò minùs obvia gallicè reddita exhibemus. *a* Area; *cour.* *b* Specularia; *vitrages.* *c* Cavædium; *cour entourée de bâtimens.* *d* Triclinium; *grande salle à manger pour les repas de cérémonie.* *e* Valvæ; por-

Digitized by Google

porticum rursus, mox atrium, sylvas & longinquos respicit montes. Hujus à læva retractius paulò cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod alterâ fenestrâ admittit orientem, occidentem alterâ retinet. Hæc & subjacens mare longiùs quidem, sed securiùs intuetur. Hujus cubiculi & triclinii illius objectu includitur angulus, qui purissimum solem continet & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam *f* gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt; & serenum, antequam usum loci eripiunt. Adnectitur angulo *g* cubiculum in apsida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti ejus in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret *h* dormitorium membrum, transitu interjacente, qui suspensus & [9] tubulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit & ministrat. Reliqua pars lateris hujus servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis, ut accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica *i* cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum *k* procœtone, altitudine æstivum, munimentis hybernum: est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procœton communi pariete junguntur. Inde balinei *l* cella frigidaria, spatiosa & effusa, cujus in

---

9 *Tubulatus.* Habens impressos parietibus tubos, per quos circumfunditur calor, ut loquitur Seneca, ep. 90. Vox *tabulatus*, quam editi & mss. quidam præferunt, locum hîc habere nequit. Emendavit Jac. Sirmundus.

tes à deux battans. f Gymnasium; *lieu destiné aux exercices du corps. g* Cubiculum in apsida curvatum; *chambre ronde. h* Dormitorium membrum; *aile de bastimens où sont les chambres à coucher, separées par un corridor qui porte sur une voute, sous laquelle sont les fourneaux, & qui est garni dans l'épaisseur des murs de tuyaux, par où monte la chaleur. i* Cœnatio; *sale à manger pour l'ordinaire. k* Procœton; *antichambre. l* Cella frigida-

Digitized by Google

contrariis parietibus duo *m* baptisteria velut ejecta sistantur, abunde capacia, si [10] mare in proximo cogites. Adjacet *n* unctorio imo *o* hypocaustum : adjacet *p* propnigeon balinei : mox duæ cellæ magis elegantes quàm sumptuosæ. Coharet *q* calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt. Nec procul *r* sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato jam die, occurrit. Hinc turris erigitur, sub qua *s* diætæ duæ; totidem in ipsa : præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum littus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris : in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque : lata post *t* apotheca & horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem & sonum patitur, eumque jam languidum ac desinentem : hortum & gestationem videt, quâ hortus includitur. Gestatio buxo aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur. Nam buxus quæ parte defenditur tectis abundè viret : aperto cœlo apertoque vento, &, quamquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adjacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit : quarum arborum illa vel maximè ferax est terra, malignior ceteris. Hac non deteriore, quàm maris facie, cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum fenestris subjacet vestibulum villæ, & *u* hortus alius, pinguior & rusticus. Hinc *x* cryptoporticus propè publici operis extenditur. Utrimque fenestræ, à mari plures, ab

---

10 *Si mare in proximo cogites.* Si reputes mare in propinquo adesse ei, qui natare latiùs velit.

ria ; *salon frais.* *m* Baptisteria ; *baignoires.* *n* Unctorium ; *lieu où l'on se parfumoit.* *o* Hypocaustum ; *Etuve.* *p* Propnigeon ; *entrée ou vestibule de l'étuve.* *q* Calida piscina ; *grand bassin d'eau chaude, où l'on pouvoit nager.* *r* Sphæristerium ; *sale destinée au jeu de paulme, ou autres exercices.* *s* Diæta ; *appartement complet*, ou même, *petis corps de logis.* *t* Apotheca & horreum ; *garde-meuble & grenier.* *u* Hortus pinguior & rusticus ; *jardin potager.* *x* Cryptoporticus ; *galerie voutée.*

Digitized by Google

horto singulæ, [11] sed alternis pauciores. Hæ, quum serenus dies & immotus, omnes, quum hinc vel inde ventus inquietus, quà venti quiescunt, sine injuria patent. Ante cryptoporticum y xystus violis odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quæ ut tenet solem, sic aquilonem inhibet; summovetque: quantumque caloris antè, tantum retro frigoris: similiter Africum sistit, atque ita diversissimos ventos aliam alio latere frangit & finit. Hæc jucunditas ejus hyeme, major æstate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationis hortique proximam partem umbrâ suâ temperat: quæ, ut dies crevit decrevitque, modò brevior, modò longior hac vel illâ cadit. Ipsa verò cryptoporticus tunc maximè æstuat sole, quum ardentissimus culmini ejus insistit. Ad hoc patentibus fenestris favonios accipit transmittitque; nec unquam aëre pigro & manente ingravescit. In capite xysti [12] deinceps cryptoporticûs horti diæta est, amores mei, re vera amores; ipse posui. In hac z heliocaminus quidem, aliâ xystum, aliâ mare, utràque solem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum fenestrâ prospicit. Quà mare, contra parietem medium * zotheca perquam eleganter recedit: quæ specularibus & velis obductis reductisque modò adjicitur cubiculo, modò aufertur. Lectum & duas cathedras capit: à pedibus mare, à tergo villæ, à capite sylvæ: tot facies locorum totidem fenestris & distinguit & miscet. Junctum est cubiculum noctis & somni. Non illud voces servulorum, non maris

---

11 *Sed alternis pauciores.* Sic Mediceus. Editi manifesto vitio, *& alsius pauciores.* Sensus est cryptoporticum ab utroque latere fenestras habuisse, à mari plures, ab horto singulas, singulis à mari fenestris respondentes, sed pauciores dimidio, quum in eo latere alterna quæque fenestra deesset.

12 *Deinceps cryptoporticûs.* Ultra longitudinem cryptoporticûs. *Deinceps* sumitur substantivè. *Ipse posui*, i. e, ædificavi.

y Xystus; *lieu coupé de plusieurs allées d'arbrisseaux*, z Heliocaminus; *poëlle solaire, salon échauffé par le soleil.* * Zo-

Digitized by Google

murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quod interjacens aa androna parietem cubiculi hortique distinguit, atque ita omnem sonum media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angustâ fenestrâ suppositum calorem, ut ratio exegit, aut effundit aut retinet. Procœton inde & cubiculum porrigitur in solem: quem orientem statim exceptum, ultra meridiem, obliquum quidem, sed tamen servat. In hanc ego diætam quum me recepi, abesse mihi etiam à villa mea videor, magnamque ejus voluptatem præcipuè Saturnalibus capio, quum reliqua pars tecti licentiâ dierum, festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc utilitas, hæc amœnitas deficitur aqua salienti, sed puteos, ac potius fontes habet. [13] Sunt enim in summo: & omnino littoris illius mira natura: quocumque loco moveris humum, obvius & paratus humor occurrit, isque sincerus, ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ sylvæ: ceteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem una villa [4] discernit. In hoc balinea meritoria tria: magna commoditas, si fortè balineum domi vel subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum urbium faciem, sive ipso mari, sive ipso littore utare, quod nonnunquam longa tranquillitas [15] mollit, sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè pretiosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa

---

13 *Sunt enim in summo.* Aquam habent ad summam usque marginem.

14 *Discernit.* Separat, disterminat à Laurentino meo.

15 *Mollit.* Ita exsiccat, ut arena cedat vestigiis.

theca; *petit cabinet enfoncé.* aa Androna; *sale de compagnie pour les hommes.*

Digitized by Google

verò nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac imprimis: nam illuc è pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque sectantur. Justisne de causis cum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu nimis urbanus es, nisi concupiscis: atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII. PLINIUS MAURICO SUO S.

QUid à te mihi jucundius potuit injungi, quàm ut præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: [1] illam dulcissimam ætatem quasi resumo. Sedeo inter juvenes, ut solebam: atque etiam experior quantum apud illos auctoritatis [2] ex studiis habeam. Nam proximè frequenti auditorio inter se coram multis [3] ordinis nostri clarè loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem quàm ad meam pertineret: ac nisi sperare te vellem posse fratris tui filios probè discere. Quod superest, quum omnes qui profitentur audiero, quid de quoque sentiam scribam: efficiamque, quantum tamen epistolâ consequi potero, ut ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ [4] fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestrâ, quàm ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mihi etiam si non mandasses, vindicassem. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo præceptore: sed oportet me non modò offensas, verùm etiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quàm parentes pro suis. Vale.

---

1 *Illam dulcissimam ætatem.* Adolescentiam, quam mihi videor resumere, quum inter juvenes studiosos sedeo.

2 *Ex studiis.* Eo quòd litteris deditus sim.

3 *Ordinis nostri.* Senatorii.

4 *Fratris tui.* Aruleni Rustici, de quo vide lib. 1. ep. 5.

Digitized by Google

XIX. PLINIUS CEREALI SUO S.

HOrtaris ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris: quamvis vehementer addubitem. Neque enim me præterit actiones quæ recitantur, impetum omnem caloremque ac propè nomen suum perdere, ut [1] quæ soleant commendare simul & accendere judicum consessus, celebritas advocatorum, exspectatio eventûs, fama non unius actoris, deductumque in partes audientium studium: ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor corporis. Unde accidit ut hi qui sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte supersint eadem illa quæ stantibus, tamen hoc, quòd sedent, quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronuntiationis adjumenta, oculi, manus præpediuntur: quò minùs mirum est si auditorum intentio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit quòd oratio de qua loquor, pugnax & contentiosa est. Porro ita naturâ comparatum est, ut ea quæ scripsimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sanè quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius [2] dulcia hæc & sonantia, quàm austera & pressa delectent? Est quidem omnino turpis [3] ista discordia; est tamen, quia plerumque evenit ut aliud auditores, aliud judices exigant: quum alioquin præcipuè auditor iis affici debeat, quibus idem, si foret judex, maximè permoveretur. Potest tamen fieri, ut quamquam in his difficultatibus, libro isti [4] novitas lenocinetur; novitas apud nostros; apud Græcos enim est quiddam quam-

1 *Quæ.* Impetum & calorem intellige. In editis malè legitur *quas*, neque enim vox illa referri debet ad orationes.

2 *Dulcia hæc.* Quæ scriptores hujus ævi tanto opere sectantur.

3 *Ista discordia.* In auditore & judice voluntatum tanta dissensio.

4 *Novitas.* Causæ genus novum, & Latinis inusitatum.

Digitized by Google

vis ex diverso, non tamen omnino dissimile. Nam ut illis erat moris leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere, [5] ita nobis inesse repetundarum lege quod postularemus, quum hac ipsa lege, tum aliis colligendum fuit: quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tantò majorem apud doctos habere gratiam debet, quantò minorem apud indoctos habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque: sed plane adhuc an sit recitandum, examina tecum, omnesque quos ego movi in utraque parte calculos pone: idque elige in quo viceris ratio: à te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

XXI. PLINIUS CALVISIO SUO S.

ASsem para, & accipe auream fabulam, fabulas imo; nam me priorum nova admonuit: nec referet à qua potissimum incipiam. Verania Pisonis graviter jacebat: hujus dico Pisonis, quem Galba adoptavit. Ad hanc [1] Regulus venit. Primùm impudentiam hominis, qui venerit ad ægram, cujus marito inimicissimus, ipsi invisissimus fuerat. Esto, si venit tantùm: at ille etiam proximus toro sedit: quo die, quâ horâ nata esset interrogavit. Ubi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat digitos, computat, nihil, nisi ut diu miseram exspectatione suspendat. *Habes*, (inquit) [2] *climactericum tempus; sed evades. Quod ut tibi magis liqueat*, [3] *haruspicem consulam, quem sum frequenter expertus.* Nec mora: sacrificium facit; affir-

---

5 *Ita nobis ... colligendum fuit.* Ita argumentis quum ex lege repetundarum, tum ex aliis legibus probandum nobis fuit inesse legi repetundarum quod accusaremus. Videtur hîc loqui de accusatione Marii Prisci, de quo vide suprà ep. 11. & 12.

1 *Regulus.* De hoc eodem vide lib. 1. ep. 5. & lib. 4. ep. 2.

2 *Climactericum.* Arduum, difficile, contrarium.

3 *Haruspicem.* Qui ex inspectis victimarum extis futura prænuntiat.

Digitized by Google

mat exta cum siderum significatione congruere. Illa, ut in periculo credula, poscit codicillos: legatum Regulo scribit; mox ingravescit; clamat moriens: *Hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam perjurum! qui sibi per salutem filii pejeraſſet.* Facit hoc Regulus non minùs scelerate quàm frequenter, qubd iram deorum, quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Velleius Blæsus, ille locuples consularis, novissima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper [4] captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. Postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionem, iisdemque medicis, *Quousque miserum cruciatis? quid* [5] *invideris bona morte, cui dare vitam non potestis?* Moritur Blæsus: &, tamquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ. An [6] scholastica lege tertiam poscis? est unde fiat. Aurelia, ornata fœmina, signatura testamentum, sumpserat pulcherrimas tunicas: Regulus quum venisset ad signandum, *Rogo* (inquit) *has mihi leges.* Aurelia ludere hominem putabat; ille serio instabat. Ne multa: coëgit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas erat induta, legare: observavit scribentem; inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit; ille tamen istud tamquam moriturum coëgit: & hic hereditates, hic legata, quasi mercatur, accipit. [7] A'Mὰ τι διαπίνομαι in ea civitate, in qua jampridem non minora præmia, imo majora, nequitiæ & improbitas, quàm pudor & virtus habent? Aspice Regulum,

4 *Captare.* Muneribus ac donis, aut aliis artibus sibi conciliare. Eo sensu dixit Horatius, *captas asturus ubique testamenta senum.*

5 *Invideris bona morte.* Promptâ & facili. De hac loquendi forma vide lib. 1. ep. 10.

6 *Scholastica lege.* Ex recepto more hominum otiosorum.

7 Sed quid pluribus verbis contendo, arguo.

Digitized by Google

qui ex paupere & tenui ad tantas opes per flagitia proceſſit, ut ipſe mihi dixerit, quum conſuleret quàm citò [8] ſeſtertium ſexcenties impleturus eſſet, inveniſſe ſeſe exta duplicia, quibus portendi, millies & ducenties habiturum. Et habebit, ſi modò, ut cœpit, aliena teſtamenta (quod eſt improbiſſimum genus falſi) ipſis, quorum ſunt illa, dictaverit. Vale.

LIBER III.

I. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

NESCIO an ullum jucundius tempus exegerim, quàm quo nuper apud Spurinnam fui; adeo quidem, ut neminem magis in ſenectute (ſi modò ſeneſcere datum eſt) æmulari velim. Nihil eſt enim illo vitæ genere [1] diſtinctius: me autem ut certus ſiderum curſus, ita vita hominum diſpoſita delectat, ſenum præſertim. Nam juvenes adhuc confuſa quædam & quaſi turbata non indecent: ſenibus placida omnia & ordinata conveniunt, quibus [2] induſtria ſera, turpis ambitio eſt. Hanc regulam Spurinna conſtantiſſimè ſervat; quin etiam parva hæc, (parva, ſi non quotidie fiant) ordine quodam & velut orbe circumagit. Manè lectulo continetur: horâ ſecundâ calceos poſcit: ambulat millia paſſuum tria: nec minùs animum quàm corpus exercet. Si adſunt amici, honeſtiſſimi ſermones explicantur: ſi non, liber legitur: interdum etiam præſentibus amicis, ſi tamen illi non gravantur. Deinde conſidit, & liber rurſus, aut ſermo libro potior: mox vehiculum aſcendit: aſſumit uxorem

8 *Seſtertium ſexcenties.* Nummos 60000000 libras noſtrates 7500000. *Millies & ducenties ſeſtertium.* Summam duplo majorem.

1 *Diſtinctius.* Certo quodam ordine magis diſpoſitum.

2 *Induſtria.* In rebus obeundis agilitas & concurſatio. *Ambitio.* Honorum affectatio.

Digitized by Google

singularis exempli, vel aliquem amicorum, ut me proximè. Quàm pulchrum illud, quàm dulce [3] secretum! quantum ibi antiquitatis! quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum modestiæ suæ indixerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum resîdit, vel se cubiculo ac stilo reddit. Scribit enim, & quidem [4] utrâque linguâ, lyrica doctissimè. Mira illis dulcedo, mira suavitas, mira hilaritas: cujus gratiam cumulat sanctitas scribentis. Ubi [5] hora balinei nuntiata est (est autem hyeme nona, æstate octava) in sole, si caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pilâ vehementer & diu: nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus [6] accubat, & paulisper cibum differt: interim audit legentem remissius aliquid & dulcius. Per hoc omne tempus liberum est amicis vel eadem facere, vel alia, si malint. Apponitur cœna non minùs nitida quàm frugi, [7] in argento puro & antiquo. Sunt in usu & Corinthia, quibus delectatur, nec afficitur. Frequenter [8] comœdis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. [9] Sumit aliquid de nocte, & æstate. Nemini hoc longum est: tanta

---

3 *Secretum.* Spurinnæ sermo secreti ab aliis, & cum uno tantum confabulantis.

4 *Utrâque linguâ.* Græcâ nimirum & latinâ.

5 *Horæ . . nonæ.* Hîc superfluum videtur annotare numerum horarum apud Latinos ab ortu solis procedere, diemque apud eos fuisse duodecim horarum, quæ proinde longiores æstate, hyeme breviores essent.

6 *Accubat.* Scil. mensæ, nec tamen cœna statim ponitur.

7 *In argento puro.* ie, nullâ cælaturâ, nullo emblemate ornato. *Corinthia.* Vasa ex ære Corinthio, quod summo in pretio fuit.

8 *Comœdis.* Mos fuit veterum in cœnis lectorem, aut lyristen, aut comœdum, ie, comœdiarum actorem unum, aut plures inducere. Vide lib. 9. ep. 17. 36. & 40.

9 *Sumit aliquid de nocte.* Cœnæ adjungit partem aliquam noctis, etiam æstate.

Digitized by Google

comitate convivium trahitur. Inde illi post septimum & septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer; inde agile & vividum corpus, solaque ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præsumo, ingressurus avidissimè, ut primùm ratio ætatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & solatium & exemplum est idem Spurinna. Nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, provincias rexit, multoque labore otium meruit. Igitur eumdem mihi cursum, eumdem terminum statuo; idque jam nunc apud te subsigno: ut si me longiùs evehi videris, in jus voces ad hanc epistolam meam, & quiescere jubeas, quum inertiæ crimen effugero. Vale.

II. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem [1] materia suppeteret, id nunc juro videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altinatium est princeps. Quum dico princeps, non de facultatibus loquor, quæ illi largè [2] supersunt: sed de castitate, justitia, gravitate, prudentia. Hujus ego consilio in negotiis, judicio in studiis utor. Nam plurimùm fide, plurimùm veritate, plurimùm intelligentiâ præstat. Amat me (nihil possum ardentius dicere) ut tu. Caret ambitu: ideo se in equestri gradu tenuit, quum facilè posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est. Itaque magni æstimo dignitati ejus aliquid adstruere inopinantis, nescientis, imo etiam fortasse nolentis: adstruere autem quod sit splendidum nec molestum: cujus generis, quæ prima occasio tibi, conferas in eum, rogo: habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non appetat, tam gratè tamen excipit, quàm si concupiscat. Vale.

---

1 *Materia.* Occasio. Eodem sensu *materia* sumitur in ep. proximè sequenti.

2 *Supersunt.* Aliquis fortasse malit *suppetunt.*

Digitized by Google

III. PLIN. CORELLIÆ HISPULLÆ S.

QUum [1] patrem tuum, gravissimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amaverim dubitem; teque in memoriam ejus & in honorem tuum unicè diligam; cupiam necesse est, atque etiam, quantum in me fuerit, enitar, ut filius tuus avo similis existat: equidem malo materno; quamquam illi paternus etiam clarus spectatusque contigerit. Pater quoque & patruus illustri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimùm refert à quo potissimùm accipiat. Adhuc illùm pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit; præceptores domi habuit, ubi est vel erroribus modica vel etiam nulla materia. Jam studia ejus extra limen proferenda sunt; jam circumspiciendus rhetor Latinus, cujus scholæ severitas, pudor, imprimis castitas constet. Adest enim adolescenti nostro cum ceteris naturæ fortunæque dotibus eximia corporis pulchritudo: cui [2] in hoc lubrico ætatis non præceptor modò, sed custos etiam rectorque quærendus est. Videor ego demonstrare tibi posse Julium Genitorem. Amatur à me: judicio tamen meo non obstat caritas hominis, quæ ex judicio nata est. Vir est emendatus & gravis: paulò etiam horridior & durior, [3] ut in hac licentia temporum. Quantum eloquentiâ valeat, pluribus credere potes: nam dicendi facultas aperta & exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus magnasque latebras habet: cujus pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, nisi profuturum: nihil discet, quod nescisse rectiùs fuerit. Nec minùs sæpe ab illo quàm à te meque admonebitur, quibus [4] imaginibus oneretur, quæ nomina & quanta

---

1 *Patrem tuum.* Corellium Rufum, de quo vide lib. 1. ep. 12. & lib. 4. ep. 27.

2 *In hoc lubrico ætatis.* In hac ætate lubrica, & ad malum proclivi.

3 *Ut in hac licentia.* Respectu licentiæ, quæ nostris temporibus invaluit.

4 *Imaginibus.* Scil. avorum. Solebant familiæ nobiles

Digitized by Google

sustineat. Proinde, faventibus Diis, trade enim præceptori, à quo mores primùm mox eloquentiam discat, quæ malè sine moribus discitur. Vale.

IV. PLINIUS MACRINO SUO S.

QUamvis & amici quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire quid sentias tu. Nam cujus integra re consilium exquirere optassem, hujus etiam peractâ judicium nosse mirè concupisco. Quum publicum opus meâ pecuniâ inchoaturus in Tuscos excucurrissem, [1] accepto, ut præfectus ærarii, commeatu, legati provinciæ Bæticæ quæsturi de proconsulatu Cæcilii Classici, advocatum me à senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantissimi, de communis officii necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est senatus-consultum perquam honorificum, *ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impetrassent.* Legati rursus inducti, iterum me jam præsentem advocatum postulaverunt, implorantes fidem meam, quam essent contra Massam Bæbium experti, allegantes [2] patrocinii fœdus. Secuta est senatûs clarissima assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tum ego: *Desino*, inquam, *P. C. putare me justas excusationis causas attulisse.* Placuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non solùm consensus senatûs, (quamquam hic maximè) verùm & alii quidam [3] minores, sed tamen numeri. Veniebat in mentem, [4] priores nostros etiam singulorum

---

habere domi majorum illustrium imagines, quæ velut insignia nobilitatis erant.

1 *Accepto commeatu.* Impetratâ proficiscendi licentiâ, quia nempe præfecto ærarii non licebat abesse ab urbe. Vide lib. 10. ep. 24. & lib. 4. ep. 1.

2 *Patrocinii fœdus.* Jura, quæ patronos clientibus, & vicissim clientes patronis jungerent.

3 *Minores . . . numeri.* i e, momenta minoris quidem ponderis quàm auctoritas senatûs, sed tamen momenta, quorum à me ratio habenda videbatur.

4 *Priores nostros.* Veteres oratores, qui causis agendis dedissent operam.

Digitized by Google

hospitum injurias accusationibus voluntariis exsecutos; quò deformius arbitrabar publici hospitii jura negligere. Præterea quum recordarer quanta pro iisdem Bæticis priore advocatione [5] etiam pericula subiissem, conservandum veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ita comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules. Nam quamlibet sæpe obligati, si quid unum neges, hoc solum meminerunt quod negatum est. Ducebar etiam, quòd [6] decesserat Classicus, amotumque erat, quod in ejusmodi causis solet esse tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo advocationi meæ non minorem gratiam, quàm si viveret ille, propositam, invidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc jam tertiò fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset, quem non deberem accusare. Nam quum est omnium officiorum finis aliquis, tum optimè libertati venia obsequio præparatur. Audisti consilii mei motus; superest alterutra ex parte judicium tuum; in quo mihi æquè jucunda erit simplicitas dissentientis, quàm comprobantis auctoritas. Vale.

V. PLINIUS MACRO SUO S.

PErgratum est mihi quòd tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quærasque qui sint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo sint ordine scripti notum tibi faciam: est enim hæc quoque studiosis non injucunda cognitio. De jaculatione equestri unus: hunc, quum præfectus [1] alæ militaret, pari ingenio curâque composuit. De vita Pomponii Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exsolvit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia quæ cum Germanis gessimus bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, somnio

---

5 *Etiam pericula subiissem.* Vide lib. 7. ep. 33.

6 *Decesserat.* Vide infrà ep. 9.

1 *Alæ.* Nempe equitum, sic dictæ, quòd ad similitudinem alarum pedites hinc inde protegat equitatus.

Digitized by Google

monitus. Adstitit enim quiescenti [2] Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi periit: commendabat memoriam sui, orabatque ut se ab injuria oblivionis assereret. [3] Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit & perficit. [4] Dubii sermonis octo scripsit sub Nerone novissimis annis, quum omne studiorum genus paulò liberius & erectius, periculosum servitus fecisset. [5] A fine Aufidii Bassi triginta unus. Naturæ historiarum triginta septem: opus diffusum, eruditum, nec minùs varium quàm ipsa natura. Miraris quòd tot volumina, multaque in his [6] tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris illum aliquamdiu causàs actitasse; decessisse anno sexto & quinquagesimo: medium tempus distentum impeditumque quà officiis maximis, quà amicitiâ principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare [7] à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causâ, sed studendi, statim à nocte multa: hyeme verò, [8] horâ septimâ, vel quum tardissimè, octavâ, sæpe sextâ. Erat sanè somni [9] paratissimi, nonnun-

---

2 *Drusi Neronis.* Frater is fuit Tiberii, qui postea imperavit, & Germanici pater.

3 *Studiosi.* Sic inscripti, quia de studiis eloquentiæ tractabant.

4 *Dubii sermonis.* De verborum ambiguitate figurata.

5 *A fine Aufidii.* Historias Aufidii Bassi triginta & uno libris persecutus est.

6 *Tam scrupulosa.* Disquisitionis tam operosæ, & in quibus tam multa scrupulum & dubitationem moverent.

7 *A Vulcanalibus.* Festa Vulcani videntur celebrata fuisse mense Augusto. *Lucubrare.* Antelucanâ operâ uti. *Non auspicandi.* Nam de nocte surgebant, qui auspicabantur. *Statim à nocte multa.* Diebus ipsis Vulcanaliorum surgens, quum adhuc multa nox esset.

8 *Horâ septimâ.* Scil. noctis. Noctem enim, sicuti diem, in duodecim horas partiebantur, hyeme longiores, breviores æstate.

9 *Somni paratissimi.* Ipsi ad voluntatem paratus aderat somnus, adeo ut inter ipsa studia irreperet & statim abiret.

Digitized by Google

quam etiam inter ſtudia inſtantis & deſerentis. Ante lucem ibat ad Veſpaſianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum ſibi officium. Reverſus domum, quod reliquum erat temporis, ſtudiis reddebat. Poſt cibum ſæpe (quem interdiu levem & facilem, veterum more, ſumebat) æſtate, ſi quid otii, jacebat in ſole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam ſolebat: *Nullum eſſe librum tam malum, ut non aliqua parte prodeſſet.* [10] Poſt ſolem plerumque frigidâ lavabatur, deinde guſtabat: dormiebatque minimùm. Mox, quaſi alio die, ſtudebat in cœnæ tempus: ſuper hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem curſim. Memini quemdam ex amicis, quum lector quædam perperam pronunciaſſet, revocaſſe & repeti coëgiſſe; huic avumculum meum dixiſſe, *Intellexeras nempe?* quum ille annuiſſet: *Cur ergo revocabas? decem amplius verſus hac tua interpellatione perdidimus.* Tanta erat parcimonia temporis. Surgebat æſtate à cœnâ, luce: hyeme, intra primam noctis, & tamquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores urbiſque fremitum. In ſeceſſu ſolum balinei tempus ſtudiis eximebatur: quum dico balinei, [11] de interioribus loquor. Nam dum deſtringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quaſi ſolutus ceteris curis, [12] huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem aſperitas ullum ſtudii tempus eriperet: qua ex cauſa Romæ quoque ſellâ vehebatur. Repeto, me correptum ab eo cur ambularem: *Poteras* (inquit) *has horas non perdere.* Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod ſtudiis non impertiretur. Hac inten-

---

10 *Poſt ſolem.* Poſtquam jacuerat in ſole.

11 *De interioribus.* Supple, balinei locis. Id ſolum dico tempus, quo lavabatur. *Deſtringitur*, i e, ſtrigilibus raditur.

12 *Huic uni.* Nempe, *curæ dictandi* vacabat. *Notarius*, qui dictata brevibus notis excipiebat.

Digitized by Google

tione tot ista volumina peregit, [13] Electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissimè scriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio, [14] quadringentis millibus nummûm: & tunc aliquantò pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, quum me quidam studiosum vocant: qui si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui totâ vitâ litteris adsident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, hæc quoque tibi non minùs grata quàm ipsos libros futura: quæ te non tantùm ad legendos eos, verùm etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

VI. PLINIUS SEVERO SUO S.

EX hereditate, quæ mihi obvenit, emi proximè Corinthium signum, modicum quidem, sed festivum & expressum, quantum ego sapio: qui fortasse in omni re, in hac certè perquam exiguum sapio. Hoc tamen signum ego quoque intelligo. Est enim nudum, nec aut vitia, si quæ sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nervi, venæ, rugæ etiam ut spirantis apparent: rari &

---

13 *Electorum commentarios.* Collectiones rerum ex aliorum scriptis excerptarum. *Opisthographos*, ie, scriptos & à tergo.

14 *Quadringentis millibus nummûm.* Libris Turon. 50000.

Digitized by Google

[1] cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, [2] ut à tergo. Æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum. Talia denique omnia, ut possint artificum etiam oculos tenere, delectare imperitorum. Quod me, quamquam tirunculum, sollicitavit ad emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque enim ullum adhuc Corinthium domi habeo) verùm ut in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimùm in Jovis templo. Videtur enim dignum templo, dignum Deo donum. Tu ergo, ut soles omnia quæ à me tibi injunguntur, suscipe hanc curam, & jam nunc jube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, ut primùm invenero aliquem qui non gravetur, mittam tibi: vel ipse, quod mavis, adferam mecum. Destino enim (si tamen officii ratio permiserit) excurrere istò. Gaudes, quòd me venturum esse polliceor: sed contrahes frontem, quum adjecero, ad paucos dies. Neque enim diutius abesse me eadem hæc, quæ nondum exire, patiuntur. Vale.

VII. PLINIUS CANINIO SUO S.

MOdò nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedià vitam finisse. Causa mortis, valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irrevocabili constantia decucurrit: usque ad supremum diem beatus & felix, nisi quòd minorum ex liberis duobus amisit, sed majorem melioremque, florentem atque etiam consularem reliquit. Læserat famam suam sub Nerone; credebatur sponte accusasse. Sed in Vitellii amicitia sapienter se & comiter gesserat: ex proconsulatu Asiæ gloriam reportaverat: maculam [1] veteris industriæ laudabili otio

---

1 *Capilli cedentes*, i e, retro abeuntes, refugi à fronte.

2 *Ut à tergo*, i e, quantum à tergo signari & repræsentari potest ætas senilis.

1 *Veteris industriæ.* Quâ sub Nerone usus erat in accusationibus.

Digitized by Google

abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebaturque, multum in lectulo jacens, cubiculo semper, [2] non ex fortuna præsenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, quum à scribendo vacaret. Scribebat carmina majore cura quàm ingenio: nonnunquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Novissimè, ita suadentibus annis, ab urbe secessit, seque in Campania tenuit; ac ne adventu quidem novi Principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hac libertate usus est uti. Erat 3 φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verùm etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosius quàm suum celebrabat; Neapoli maximè, ubi monumentum ejus adire, ut templum, solebat. In hac tranquillitate annum quintum & septuagesimum excessit, delicato magis corpore quàm infirmo. Usque novissimus à Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus quos Nero consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile; ultimus ex Neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit. Quod me recordantem, fragilitatis humanæ miseratio subit. Quid enim tam circumcisum, tam breve, quàm hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modò fuisse, quum interim ex iis qui sub illo gesserant consulatum, nemo jam supereſt? Quamquam quid hoc miror? Nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius qui à Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat, *Neminem se vidare in senatu, quem consul ipse sententiam rogavisset.* Tam angustis terminis tantæ multitudinis [4] vivacitas ipsa concluditur, ut

2 *Non ex fortuna præsenti.* Non propter præsentem ipsius fortunam: florebat enim amicitia Nervæ imper. sed propter doctissimos sermones.

3 Rerum pulchrarum studiosus vel cupidus.

4 *Vivacitas ipsa* Hi etiam ipsi, qui diutissimè vivunt.

Digitized by Google

mihi non veniâ solùm dignæ, verùm etiam laude videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt Xerxem, quum immensum exercitum oculis obiisset, illacrymasse, quòd tot millibus tam brevis immineret occasus. Sed tantò magis hoc, quicquid est temporis futilis & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) nos certè studiis proferamus: & quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere; me tamen tui caritas evocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. [5] Ἀγαθὴ δ' ἔρις, quum invicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

VIII. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

FAcis pro cetera reverentia quam mihi præstas, quòd tam sollicitè petis, ut tribunatum quem à Neratio Marcello, clarissimo viro, impetravi tibi, in Cæsennium Sylvanum, propinquum tuum transferam. Mihi autem sicut jucundissimum, ipsum te tribunum, ita non minùs gratum, alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, quum sit egregium & mereri beneficia & dare, utramque te laudem simul assecuturum, si, quod ipse meruisti, alii tribuas. Præterea intelligo, mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantùm tribunatus posse, verùm etiam dare. Quare ego verò honestissimæ voluntati tuæ pareo; neque enim adhuc nomen in numeros relatum est: ideoque liberum est nobis Sylvanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum, quàm tibi meum est. Vale.

---

5 Bona autem contentio hæc mortalibus. Hesiodus.

1 *Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est.* Quia scil. nondum tribuni militum in legiones distributi erant. Vide similem loquendi formam lib. 10. ep. 38.

Digitized by Google

IX. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

POssum jam perscribere tibi quantum in publica provinciæ Bæticæ causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex, actaque sæpius cum magna varietate. Unde varietas? unde plures actiones? Cæcilius Classicus, homo fœdus & apertè malus, proconsulatum in ea non minùs violenter quàm sordidè gesserat, eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bæticorum (ut plerumque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur: *Dedi malum, & accepi.* [1] Sed Marium una civitas publicè, multique privati reum peregerunt; in Classicum tota provincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita vel voluntaria morte prævertit; nam fuit mors ejus infamis, ambigua tamen. Ut enim credibile videbatur, voluisse exire de vita, quum defendi non posset; ita mirum, pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum. [2] Addiderunt Bætici, quòd simul socios ministrosque Classici detulerunt, nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt. Aderam Bæticis, mecumque Lucceius Albinus, vir in dicendo copiosus, ornatus: quem ego quum olim mutuò diligerem, ex hac officii societate amare ardentiùs cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam [3] ἀκοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: quum uterque pari jugo non pro se, sed pro causa niteretur. Cujus & magnitudo & utilitas visa est postulare, ne tantum oneris [4] singulis actio-

---

1 *Sed Marium una civitas.* Vide lib. 2. ep. 11. & 12. *In classicum tota provincia.* Vide suprà ep. 4.

2 *Addiderunt Bætici, quòd.* Ad id quod per leges licebat, perstare scil. in defuncti accusatione, Bætici addiderunt, quòd socios simul accusare se velle dixerunt.

3 Incommunicabile, insociabile, impatiens consortis.

4 *Singulis actionibus.* Ita ut uterque unica dumtaxat nibus

Digitized by Google

aibus subiremus. Verebamur ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur: deinde ne judicum intentio multis nominibus multisque causis non lassaretur modò, verùm etiam confunderetur: mox ne gratia singulorum collata atque permista, pro singulis quoque vires omnium acciperet: postremò ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, [5] alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maximè favor & ambitio dominatur, quum sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, [6] qui robustissimum & infirmissimum militem jussit caudam equi: reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superare, si per singulos carperetur. Placuit imprimis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios ejus & ministros transitus erat, quia socii ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico junximus, Bæbium Probum, & Fabium Hispanum, utrumque gratiâ, Hispanum etiam facundiâ validum. Et circa Classicum quidem brevis & expeditus labor. Sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quamdam, jactantes & gloriosas, his quidem verbis; *Io, io, liber ad te venio: jam* [7] *sestertium quadragies redegi, parte vendita Baticorum.* Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare ut constaret, ministerium

---

actione totam causam, omnia crimina, reos omnes complecteremur.

5 *Alienis pœnis elaberentur.* Per aliorum damnationem ipsi absolverentur.

6 *Qui . . . jussit.* Nempe robustissimum militem caudam equi uno impetu totam vellere, infirmissimum setas paulatim singulas stringere.

7 *Sestertium quadragies*, seu 4000000. libras nostrates 500000. Classicus idcirco *liberum* se dicebat, i e, nullo ære alieno obstrictum.

Digitized by Google

crimen esse: quod nisi effecissem, frustra ministros probassem. Neque enim ita defendebantur ut negaret, sed ut necessitati veniam precarentur: esse enim se provinciales, & ad omne proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quàm quum ea prærepta & extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exitus fuit: bona Classici, quæ habuisset ante provinciam, placuit senatui à reliquis separari; illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est ut pecuniæ, quas creditoribus solverat, [8] revocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati: adeo grave visum est, quod initio dubitabatur, an omnino crimen esset. Post paucos dies Clavium Fuscum Classici generum, & Stilonium Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusavimus dispari eventu. Prisco in biennium Italiâ interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putavimus plures congregare, ne, si longiùs esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam justitia cognoscentium severitasque langueseeret: alioquin superarant minores rei, datâ operâ hunc in locum reservati: exceptâ tamen Classici uxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis convinci probationibus visa est. Nam Classici filia, quæ & ipsa inter reos erat, ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque quum ad nomen ejus in extrema actione venissem (neque enim, ut initio, sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis auctoritas minueretur) honestissimum credidi, non premere immerentem: idque ipsum dixi & libere & variè. Nam modò legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod re probari posse confiderent: modò consilium à senatu petebam, putaretne debere me,

8 *Revocarentur.* Exigerentur, repeterentur à creditoribus, quibus solutæ fuerant. Eadem est ejusdem vocis significatio lib. 10. ep. 120.

Digitized by Google

si quam haberem in dicendo facultatem, in jugulum innocentis quasi telum aliquod intendere: postremò totum locum hoc fine concluſi, *Dicet aliquis, Judicas ergo? Ego verò non judico: memini tamen me advocatum*[9] *ex judicibus datum.* Hìc numeroſiſſimæ cauſæ terminus fuit, quibuſdam abſolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis, aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem ſenatuſconſulto induſtria, fides, conſtantia noſtra plenìſſimo teſtimonio comprobata eſt: dignum, ſolumque par pretium tanti laboris. Concipere animo potes quàm ſimus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi teſtes interrogandi,[10] ſublevandi, refutandi. Jam illa quàm ardua, quàm moleſta, tot reorum amicis ſecretò rogantibus negare, adverſantibus palam obſiſtere? Referam unum aliquod ex iis quæ dixi. Quum mihi quidam è judicibus ipſis pro reo gratioſiſſimo reclamarent: *Non minus* (inquam) *hic innocens erit, ſi ego omnia dixero.* Conjectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offenſas ſubierimus, dumtaxat ad breve tempus. Nam fides in præſentia eos quibus reſiſtit offendit: deinde ab illis ipſis ſuſpicitur laudaturque. Non potui magis te in rem præſentem perducere. Dices, Non fuit tanti: quid enim mihi cum tam longa epiſtola? Nolito ergo identidem quærere quid Romæ geratur: & tamen memento non eſſe epiſtolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos cauſaſque complexa ſit. Quæ omnia videor mihi non minus breviter quàm diligenter perſecutus. Temerè dixi, diligenter: ſuccurrit quod præterieram, & quidem ſerò: ſed, quamquam præpoſterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Eſt alioqui perdecorum; à me tamen non ideo fiet. Ex teſtibus quidam, ſive iratus, quod evocatus eſſet invitus, ſive ſubornatus ab aliquo reorum, ut accuſationem exarmaret, Norbanum

9 *Ex judicibus.* Unum me eſſe ex eorum numero qui judicare ſolent.

10 *Sublevandi.* Adjuvandi, ſi quid titubaverint.

Digitized by Google

Licinianum, legatum & inquisitorem, reum postulavit, tamquam in causa Castæ (uxor hæc Classici) prævaricetur. Est lege cautum ut reus antè peragatur, tunc de prævaricatore quæratur: videlicet, quia optimè ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tantâ conflagravit invidiâ homo alioquin flagitiosus, & [11] Domitiani temporibus usus, ut multi; electusque tunc à provincia ad inquirendum, non tamquam bonus & fidelis, sed tamquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus. [12] Dari sibi diem, & edi crimina postulabat. Neutrum impetravit; coactus est statim respondere: respondit: malum pravumque ingenium hominis facit ut dubitem confidenter an constanter, certè paratissimè. Objecta sunt multa, quæ magis quàm prævaricatio nocuerunt. Quinetiam duo consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, [13] tamquam apud judicem, sub Domitiano Salvii Liberalis accusatoribus adfuisse. Damnatus & in insulam relegatus est. Itaque quum Castam accusarem, nihil magis pressi, quàm quòd accusator ejus prævaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustra. Accidit enim res contraria & nova, ut, accusatore prævaricationis damnato, rea absolveretur. Quæris quid nos, dum hæc aguntur? Indicavimus senatui ex Norbano didicisse nos publicam cau-

---

11 *Domitiani temporibus usus.* Usus acerbitate Domitiani in accusandis bonis.

12 *Dari sibi diem.* Postulabat assignari sibi diem, ut non cogeretur statim causam dicere; *& edi crimina*, ut sciret quibus rebus respondendum haberet.

13 *Tamquam apud judicem.* Ea religione, iis verborum formulis, quibus usi essent *apud judicem*, apud eum qui sedisset judex ejus rei quam deferebant, Norbanum nempe, sub Domitiano *adfuisse* & opem tulisse accusatoribus Salvii Liberalis, de quo lib. 2. ep. 11. Hæc legimus non *adfuisset*, sed *adfuisse*, quod placuit Grutero. Vulgatæ lectionis qui sensus esse possit non videmus.

Digitized by Google

tam, rursusque debere ex integro discere, si ille prævaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus sedimus. Postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit; eamdemque usque ad extremum vel constantiam vel audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim rursus: & rursus pene omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tamquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent; atque ut est vehemens & diserus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratissimos: mihi certè debere se prædicant, quòd illum turbinem evaserint. Hic erit epistolæ finis, re vera finis: litteram non addam, etiamsi adhuc aliquid præteriisse me sensero. Vale.

X. PLIN. SPURINNÆ SUO, ET COTTIÆ S.

COmposuisse me quædam de filio vestro non dixi vobis,[1] quum proximè apud vos fui: primùm quidem, quia non ideo scripseram ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem; deinde, quia te, Spurinna, quum audisses recitasse me (ut mihi ipse dixisti) quid recitassem simul audisse credebam. Præterea veritus sum, ne vos festis diebus[2] confunderem, si in memoriam gravissimi luctûs reduxissem. Nunc quoque paulisper hæsitavi, id solum quod recitavi mitterem exigentibus vobis, an adjicerem quæ in aliud volumen cogito reservare. Neque enim affectibus meis uno libello carissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi satis est: cujus famæ latiùs consuletur, si[3] dispensata & digesta fuerit. Verùm hæsitanti mihi, omnia quæ jam composui vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius mihi visum est omnia, præcipuè quum affirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo ut pari simplicitate, si quæ existimabitis addenda, commutanda, omittenda, in-

1 *Quum proximè apud vos fui.* Vide suprà ep. 1. De Spurinna, & filio ejus Cottio, vide lib. 2. ep. 7.

2 *Confunderem.* Vide lib. 1. ep. 22.

3 *Dispensata.* Certo quodam ordine distributa.

Digitized by Google

dicetis mihi. Difficile est hucusque intendere animum in dolore; difficile est: sed tamen ut sculptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis quid exprimere, quid emendare deberet; ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, sed immortalem (ut vos putatis) effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quò verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

XI. PLIN. JULIO GENITORI SUO S.

EST omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in majus extollat: inde etiam meum meritum, ut verâ, ita supra meritum prædicatione circumsert. Equidem quum essent philosophi ab urbe [1] summoti, fui apud illum in suburbano, & quò notabilius hoc periculosiusque esset, fui prætor. Pecuniam etiam, quâ tunc illi ampliore opus erat, ut æs alienum exsolveret, contractum ex pulcherrimis causis, [2] mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci, quum septem amicis meis aut occisis aut relegatis (occisis, Senecione, Rustico, Helvidio; relegatis, Maurico, Gratilla, Arria, Fannia) tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen nimiam gloriam meruisse me, ut ille prædicat, credo: sed tantùm effugisse flagitium. Nam & C. Musonium, socerum ejus, quantum licitum est per ætatem, cum admiratione dilexi; & Artemidorum ipsum jam tum, quum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primum nonnullius indolis dedi specimen, quòd virum aut sapientem, aut proximum simillimumque sapienti intelligere sum visus.

---

1 *Summoti.* Ab imp. Domitiano pulsi non solum urbe, sed Italiâ totâ.

2 *Mussantibus.* Per metum cunctantibus. Est autem *mussare* depressa voce loqui seu murmurare, ut solent, qui aut verentur ne quis audiat, aut secum ipsi tacitè deliberant.

Digitized by Google

Vix enim omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto quâ patientiâ corporis hyemes juxtà & æstates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo aut potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio; in hoc verò minima, si ceteris virtutibus comparentur: quibus meruit ut à C. Musonio ex omnibus omnium ordinum assectatoribus gener assumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem jucundum quòd me quum apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulat. Vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas ejus (illuc enim unde cœpi revertor) non solet tenere. Nam in hoc uno interdum, vir alioquin prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quòd pluris amicos suos, quàm sunt, arbitratur. Vale.

XII. PLINIUS CATILIO SUO S.

VEniam ad cœnam: sed jam nunc paciscor, [1] sit expedita, sit parca: Socraticis tantùm sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. [2] Erunt officia antelucana, in quæ incidere impunè ne Catoni quidem licuit: quem tamen C. Cæsar ita reprehendit ut laudet. Describit enim, eos quibus obvius fuerat, quum caput ebrii retexissent, erubuisse: deinde adjicit, *Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos.* Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ ut apparatûs & impendii, sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

---

1 *Sit expedita, sit parca.* Non longa, non sumptuosa. *Sermones Socraticos* intellige de morali philosophia disputationes, quales primus instituit Socrates.

2 *Erunt officia antelucana.* Eorum scil. qui ante lucem huc illuc discurrunt, potentes amicos salutaturi, quique digredientibus à cœna, si illa longior fuerit, obvii erunt.

Digitized by Google

XIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

LIbrum quo nuper optimo Principi consul gratias egi misi exigenti tibi, missurus etsi non exegisses. In hoc consideres velim ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In ceteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet: in hac, nota, vulgata, dicta sunt omnia: quò fit ut quasi otiosius securiusque lector tantùm elocutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est, quum sola æstimatur. Atque utinam ordo saltem & transitus & figuræ simul spectarentur! Nam invenire præclarè, enunciare magnificè interdum etiam [2] barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis, negatum est. Nec verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam ut in pictura lumen non alia res magis quàm umbra commendat, ita orationem tam summittere quàm attollere decet. Sed, quid ego hæc doctissimo viro? Quin potius illud, *Adnota quæ putaveris corrigenda.* Ita enim magis credam cetera tibi placere, si quædam displicuisse cognovero. Vale.

XIV. PLINIUS ACILIO SUO S.

REm atrocem, [1] nec tantùm epistolâ dignam, Largius Macedo, vir prætorius, à servis suis passus est: superbus alioquin dominus & sævus, & qui serviisse patrem suum [2] parum, imo nimium meminisset. Lavabatur in villa Formiana: repentè eum servi circumsistunt: alius fauces invadit; alius os verberat: alius pectus, & ventrem, atque etiam (fœdum dictu) verenda contundit: & quum exanimem putarent, abjiciunt [3] in fervens pavimentum, ut experi-

---

1 *Librum.* Panegyricum imp. Trajano dictum.

2 *Barbari.* Imperiti, illitterati.

1 *Nec tantum epistolâ dignam.* Supple ex sensu, *sed & tragœdiâ*, aut aliquid simile.

2 *Parum, imo nimium meminisset. Parum*, ut qui superbus esset: *nimium*, ut qui servili animo ævitiam induisset. Pro *nimium*, quod agnoscunt mss. editi habent *minimum*, quod minimè Plinianum est.

3 *In fervens pavimentum.* Nempe hypocausti, vide lib. 2. ep. 17.

Digitized by Google

sentur an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia non sentire simulabat, immobilis & extentus, fidem peractæ mortis implevit. Tum demum quasi æstu solutus effertur: excipiunt servi fideliores: concubinæ cum ululatu & clamore concurrunt. Ita & vocibus excitatus, & recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatoque corpore, vivere se (& jam tutum erat) confitetur. Diffugiunt servi: quorum magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur: ipse paucis diebus ægre focillatus, non sine ultionis solatio decessit, ita vivus vindicatus, ut occisi solent. Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii. Nec est quod quisquam possit esse securus, quia sit remissus & mitis: 4 non enim judicio domini, sed scelere perimuntur. Verùm hæc hactenus. Quid præterea novi? Quid? Nihil: alioquin subjungerem: nam & charta adhuc supereſt, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam quod opportunè de eodem Macedone succurrit. Quum in publico Romæ lavaretur, notabilis, atque etiam, ut exitus docuit, 5 ominosa res accidit. Eques Romanus à servo ejus, ut transitum daret, manu leviter admonitus, convertit se, nec servum, à quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palmâ percussit, ut pene concideret. Ita balineum illi, quasi per gradus quosdam, primùm contumeliæ locus, deinde exitii fuit. Vale.

XV. Plinius Proculo suo S.

PEtis ut libellos tuos in secessu legam, examinemque an editione sint digni: adhibes preces: allegas exemplum: rogas etiam, ut aliquid subsecivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis. Adjicis M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia foviſſe. Sed ego nec rogandus sum, nec hortandus. Nam & poëticen ipsam religiosissimè veneror, & te

4 *Non enim judicio domini.* Domini enim non latè in eos ex ipsorum meritis sententiâ perimuntur.

5 *Ominosa.* Quâ velut omine futurum portendebatur.

1 *Subsecivi.* Subsecivum id propriè dicitur, quod alicui rei clàm subductum est, ab eaque velut exsectum.

Digitized by Google

validissimè diligo. Faciam ergo quod desideras, tam diligenter quàm libenter. Videor autem jam nunc posse rescribere esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum æstimare licuit ex his quæ me præsente recitasti; si modò mihi non impositit recitatio tua: legis enim suavissimè & peritissimè. Confido tamen me non sic auribus duci, ut omnes aculei judicii mei illarum delinimentis refringantur. Hebetentur fortasse & paululum retundantur; evelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non temere jam nunc de universitate pronuncio: de partibus experiar legendo. Vale.

XVI. PLINIUS NEPOTI SUO S.

ADnotasse videor facta dictaque virorum, feminarumque illustrium, alia clariora esse, alia majora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. Neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat aviæ suæ non minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quàm mihi audienti fuerunt. Ægrotabat Cæcinna Pætus, maritus ejus; ægrotabat & filius, uterque mortiferè, ut videbatur. Filius decessit eximia pulchritudine, pari verecundia, & parentibus non minùs [1] ob alia carus, quàm quòd filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exsequias, ut ignoraret maritus. Quinimo quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium, atque etiam commodiorem esse simulabat. Ac persæpe interroganti *quid ageret puer*, respondebat, *Bene quievit, libenter cibum sumpsit.* Deinde quum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperentque, egrediebatur: tunc se dolori dabat: satiata, siccis oculis, composito vultu redibat tamquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud ejusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac pene divinam, *Pæte, non dolet.* Sed tamen facienti ista dicentique gloria & æternitas ante oculos erant;

1 *Ob alia.* Ob alias virtutes.

Digitized by Google

[2] quò majus est sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lacrymas, operire luctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Paetus in partibus, & occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat adscensurus navem; Arria milites orabat ut simul imponeretur. *Nempe enim* (inquit) *daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcietur: omnia sola præstabo.* Non impetravit. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium, uxori Scriboniani, quum illa [3] profiteretur indicium, *Ego* (inquit) *te audiam, cujus in gremio Scribonianus occisus est, & vivis?* Ex quo manifestum est ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quinetiam quum Thrasea gener ejus deprecaretur ne mori pergeret, interque alia dixisset, *Tu vis ergo filiam tuam, si mihi perundum fuerit, mori mecum?* respondit, *Si tam diu tantâque concordiâ vixerit tecum, quàm ego cum Paeto, volo.* Auxerat hoc responso curam suorum. Attentiùs custodiebatur: sensit, & *Nihil agitis*, inquit. *Potestis enim efficere [4] ut malè moriar: ne moriar, non potestis.* Dum hæc dicit, exsiluit cathedrâ, adversoque pariete caput ingenti impetu impegit, & corruit. Focillara, *Dixeram* (inquit) *vobis, inventurum me quamlibet duram ad mortem viam, si vos faciles non præstitissetis.* Videturne hæc tibi majora illo, *Paete, non dolet*, ad quod per hæc perventum est? Quum interim illud quidem ingens fama, hæc nulla circumdet. Unde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia majora. Vale.

---

2 *Quò.* Quo momento, qua de causa majus est sine præmio æternitatis . . . *matrem agere*, i. e. matris personam sustinere, tamquam filius viveret.

3 *Profiteretur indicium.* Polliceretur indicaturam se conjurationis conscios.

4 *Ut malè moriar.* Ut duro & acerbo genere mortis peream.

Digitized by Google

XVII. PLINIUS SERVIANO SUO S.

RECténe omnia, quòd jampridem epistolæ tuæ cessant? An omnia rectè; sed occupatus es tu? An tu non occupatus; sed occasio scribendi vel rara vel nulla? Eximè hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum. Eximè autem vel datâ operâ tabellario misso: ego viaticum, ego etiam præmium dabo: nunciet mihi modò quod opto. Ipse valeo: si valere est, suspensum & anxium vivere, exspectantem in horas, timentemque pro capite amicissimo quicquid accidere homini potest. Vale.

XVIII. PLINIUS SEVERO SUO S.

OFficium consulatûs injunxit mihi ut reipubl. nomine Principi gratias agerem: quod ego in senatu quum ad rationem & loci & temporis ex more fecissem, bono civi convenientissimum credidi, eadem illa [1] spatiosiùs & uberiùs volumine amplecti: primùm ut imperatori nostro virtutes suæ veris laudibus commendarentur: deinde ut futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, quâ potissimùm viâ possent ad eamdem gloriam niti. Nam præcipere qualis esse debeat princeps pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum est: laudare verò optimum principem, ac per hoc posteris, velut è specula, lumen quod sequantur ostendere, idem utilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quòd hunc librum quum amicis [2] recitare voluissem, non per codicilos, non per libellos, sed si commodum esset, & si valde vacaret, admoniti (nunquam porrò, aut valde rarò, vacat Romæ, aut commodum est audire recitantem) fœdissimis insuper tempestatibus per biduum convenerunt: quumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adjicerem tertium

---

1 *Spatiosiùs & uberiùs.* Longiori, & ornatiori verborum ac sententiarum ambitu. Hinc patet panegyricum Trajani non talem à Plinio pronuntiatum fuisse, qualem habemus. Vide suprà ep. 13.

2 *Recitare voluissem.* Vide de hoc more, lib. 1. ep. 5.

Digitized by Google

illem exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an ſtudiis? Studiis malo, quæ propè exſtincta refoventur. At cui materiæ hanc ſedulitatem præſtiterunt? Nempe quam in Senatu quoque, ubi perpeti neceſſe erat, [3] gravari tamen vel puncto temporis ſolebamus, eamdem nunc & qui recitare & qui audire triduo velint, inveniuntur; non quia eloquentiùs quàm priùs, ſed quia liberiùs, ideoque etiam libentiùs ſcribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus Principis noſtri, quòd res antea tam inviſa quàm falſa, nunc ut vera, ita amabilis facta eſt. Sed ego quum ſtudium audientium, tum judicium mirè probavi. Animadverti enim [4] ſeveriſſima quæque vel maximè ſatisfacere. Memini quidem, me non multis recitaſſe quod omnibus ſcripſi: nihilominus tamen, tamquam ſit eadem omnium futura ſententia, hac ſeveritate aurium lætor. Ac ſicut olim [5] theatra malè muſicos canere docuerunt, ita nunc in ſpem adducor poſſe fieri, ut eadem theatra bene canere muſicos doceant. Omnes enim qui placendi cauſſa ſcribunt, qualia placere viderint, ſcribent. Ac mihi quidem confido in hoc genere materiæ [6] lætioris ſtili conſtare rationem, quum ea potiùs quæ preſſiùs & adſtrictiùs, quàm illa quæ hilariùs & quaſi exſultantiùs ſcripſi, poſſint videri arceſſita & inducta. Non ideo tamen ſegniùs precor, ut quandoque veniat dies (utinamque jam venerit) quo auſteris illis ſeveriſque dulcia hæc blandaque [7] vel juſta poſſeſſione decedant. Ha-

3 *Gravari.* Impatienter ferre. Sic & in panegyrico *dominum gravari* dixit.

4 *Severiſſima.* Partes orationis auſteras maximè & ab omni verborum lenocinio remotiſſimas.

5 *Theatra.* Ipſos intellige ſpectatores, qui dum cogebantur plaudere muſicæ nimiæ atque decoctæ Neronis (hunc enim auctor videtur reſpicere) malè canere muſicos docuerunt; quique ſub Trajano meliora tantùm probantes, eoſdem muſicos ad bene cauendum reducent. Quod de muſica dictum perinde ad eloquentiam transfertur.

6 *Lætioris ſtili conſtare rationem.* Locum eſſe legitimum ſtili lætioris in hujus generis argumento.

7 *Vel juſta poſſeſſione.* Etiamſi dulcia hæc & blanda

Digitized by Google

bes acta mea tridui: quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem, & studiorum nomine & meo capere, quantum præsens percipere potuisses. Vale.

XIX. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Assumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inserta, venalia sunt. In his me multa sollicitant, aliqua nec minora deterrent. Sollicitat primùm ipsa pulchritudo jungendi: deinde, quod non minùs utile quàm voluptuosum, posse utraque eâdem operâ, eodem viatico invisere, sub eodem [1] procuratore, ac pene iisdem actoribus habere, unam villam colere & ornare, alteram tantùm tueri. Inest huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atriensium, topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorii instrumenti; quæ plurimùm refert, unum in locum conferas, an in diversa dispergas. Contrà, vereor ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur incerta fortunæ possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum jucunditatis soli cœlique mutatio, ipsaque illa peregrinatio [2] inter sua. Jam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi: constant campis, vineis, sylvis, quæ materiam & ex ea reditum ficus modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terræ imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior sæpius [3] vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt.

---

quæ nostris hominibus arridet, jure ac meritò sedem haberent in eloquentia.

1 *Procuratore.* Rei rusticæ curatore, cui subjacent villici. *Actoribus.* Colonis agrorum. *Atriensium* erant servi honestiores, quorum ministeria ipsâ villâ continebantur. *Topiarii*: qui flores, arbores, & quicquid erat in hortis ornamenti aut deliciarum curabant.

2 *Inter sua.* Commeando ab una è villis suis in aliam pariter suam.

3 *Vendidit pignora.* Quæ scil. exegerat à colonis, & hac venditione minuit quidem illorum debita; sed exhaustis pariter ipsorum opibus, reliqua rursus creverunt.

Digitized by Google

sunt ergo instruendi eò pluris, quòd frugi, mancipes. Nam nec ipse usquam [5] vinctos habeo, nec ibi quisquam. Supereſt ut ſcias quanti videantur poſſe emi; ſeſtertio [6] tricies: non quia non aliquando quinquagies fuerint; verùm & hac penuriâ colonorum & communi temporis iniquitate, ut reditus agrorum, ſic etiam pretium retro abiit. Quæris an hoc ipſum tricies facilè colligere poſſimus? Sum quidem propè totus in prædiis: aliquid tamen fœnero: nec moleſtum erit mutuari. Accipiam à ſocru, cujus arcâ non ſecus ac meâ utor. Proinde hoc te non moveat, ſi cetera non refragantur: quæ velim quàm diligentiſſimè examines. Nam quum in omnibus rebus, tum in diſponendis facultatibus plurimùm tibi & uſûs & providentiæ ſupereſt. Vale.

XX. PLINIUS MAXIMO SUO S.

MEminiſtine te ſæpe legiſſe quantas contentiones excitarit [1] lex tabellaria, quantumque ipſi latori vel gloriæ, vel reprehenſionis attulerit? At nunc in ſenatu ſine ulla diſſenſione hoc idem, ut optimum, placuit. Omnes [2] comitiorum die tabellas poſtulaverunt. Exceſſeramus ſanè manifeſtis illis apertiſque ſuffragiis licentiam [3] concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modeſtia, non denique ſedendi dig-

---

4 *Sunt ergo inſtruendi eò pluris.* Eo majore pecuniæ opus eſt ad eos inſtruendos, quòd frugi ſunt. *Mancipes* dicuntur redemptores, qui agros, aut quidvis aliud mercede conducunt.

5 *Vinctos.* Servos, quos in vinculis teneam, & quibus utar in agrorum cultura, nec uſquam habeo, nec in ea regione quiſquam ejuſmodi colonis utitur.

6 *Tricies.* Seſtertiûm 3000000. libræ Tur. 375000. *Quinquagies.* Seſtertiûm 5000000. lib. Tur. 625000.

7 *Sum quidem.* Opes quidem meæ ſunt propè totæ in prædiis occupatæ: pecuniam tamen aliquam mutuam dedi, & in fœnore habeo.

1 *Lex tabellaria.* Quæ anno Romæ 613. lata per Gabinium Trib. plebis, ſuffragia, non voce, ut antea, ſed per tabellas ferri jubebat.

2 *Comitiorum die.* Comitia enim eligendis creandiſque magiſtratibus è campo ad ſenatum tranſlata fuerant.

3 *Concionum.* Plebis nempe & multitudinis.

Digitized by Google

nitas custodiebatur. Magni undique diffonique clamores: procurrebant omnes cum suis candidatis: multa agmina in medio, multique circuli & indecora confusio: adeo desciveramus à consuetudine parentum, apud quos omnia disposita, moderata, tranquilla, majestatem loci pudoremque retinebant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum. Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat, vel eum sub quo militaverat, vel eum cui quæstor fuerat, vel utrumque, si poterat. Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi graviter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunquàm candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat senatus gravitate censoria: ita sæpius digni quàm gratiosi prævalebant. Quæ nunc immodico favore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decucurrerunt; quod interim planè remedium fuit: erat enim novum & subitum. Sed vereor ne procedente tempore [4] ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quotocunque eadem honestatis cura secreto, quæ palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam ut in [5] recuperatoriis judiciis, sic nos in his comitiis, quasi repentè apprehensi, sinceri judices fuimus. Hæc tibi scripsi, primùm ut aliquid novi scriberem; deinde ut nonnunquam de republica loquerer, cujus materiæ nobis quantò rarior quàm veteribus occasio, tantò minùs omittenda est. Et hercule quousque illa vulgaria? *Eho, quid agis? ecquid commodè vales?* Habeant nostræ quoque litteræ aliquid non humile, nec sordidum, nec privatis re-

4 *Ex ipso remedio vitia nascantur.* Vide lib. 4. ep. 25.

5 *Recuperatoriis. Recuperatores* dicebantur judices æstimandis injuriis dati à prætore, non certa lege, sed quoscumque prætori libuisset.

Digitized by Google

bus incluſum. Sunt quidem cuncta ſub unius arbitrio qui pro utilitate communi ſolus omnium curas laboreſque ſuſcepit: quidam tamen, ſalubri temperamento, ad nos quoque velut rivi ex illo benigniſſimo fonte decurrunt, quos & haurire ipſi, & abſentibus amicis quaſi miniſtrare epiſtolis poſſumus. Vale.

XXI. PLINIUS PRISCO SUO S.

AUdio Valerium Martialem deceſſiſſe, & moleſtè fero. Erat homo ingenioſus, acutus, acer, & qui plurimùm in ſcribendo & ſalis haberet & fellis, nec candoris minùs. Proſecutus eram viatico ſecedentem. Dederam hoc amicitiæ, dederam etiam verſiculis quos de me compoſuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel ſingulorum laudes vel urbium ſcripſerant, aut honoribus aut pecuniâ ornare: noſtris verò temporibus, ut alia ſpecioſa & egregia, ita hoc imprimis exolevit. Nam poſtquam deſiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Quæris qui ſint verſiculi, quibus gratiam retuli? Remitterem te ad ipſum volumen, niſi quoſdam tenerem. Tu, ſi placuerint hi, ceteros in libro requires. Alloquitur Muſam, mandat ut domum meam in Eſquiliis quærat, adeat reverenter:

Sed ne tempore non tuo diſerram
Pulſes ebria januam, videto.
Totos dat tetrica dies Minerva,
Dum centum ſtudet auribus virorum
Hoc quod ſecula poſterique poſſint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas;
Hac hora eſt tua quum furit Lyæus:
Quum regnat roſa, quum madent capilli?
Tunc me vel rigidi legent Catones.

Meritóne eum qui hæc de me ſcripſit, & tunc dimiſi amiciſſimè, & nunc, ut amiciſſimum, defunctum eſſe doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus ampliùs, ſi potuiſſet. Tametſi quid homini poteſt dari majus, quàm gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ ſcripſit. Non erunt forſaſſe: ille tamen ſcripſit tamquam eſſent futura. Vale.

Digitized by Google

LIBER IV.

I. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

CUPIS post longum tempus neptem tuam mecque unà videre. Gratum est utrique nostrûm, quod cupis; mutuò mehercule. Nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non ultrà differemus. Atque adeo jam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit una, sed brevis mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque familiarem oculis subjiciamus (id enim postponi potest), sed ut fungamur necessario officio. Oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tiferni Tyberini, quod me pene adhuc puerum patronum cooptavit: [1] tantò majore studio, quantò minore judicio adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum meâ pecuniâ exstruxi; cujus dedicationem, quum sit paratum, differre longius, irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem [2] epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse & sequenti: sed tantò magis viam ipsam corripiemus. Contingat modò te filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

II. PLINIUS CLEMENTI SUO S.

[1] REgulus filium amisit: hoc uno malo indignus, quod nescio an malum puer. Erat puer aeria

---

1 *Tantò majore studio, quantò minore judicio.* Nequit enim is ego sum, quem me esse judicat. Plæc verba libenter jungeremus cum præcedentibus.

2 *Epulo.* Solenni convivio, ut moris erat in omnibus dedicationibus.

1 *Regulus.* De hoc vide lib. 1. ep. 5. lib. 2. ep. 20. & infrà ep. 7.

Digitized by Google

ingenii, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris existeret. [2] Mancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione [3] captabat. Incredibile est; sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insanè. Habebat puer [4] mannulos multos & junctos & solutos: habebat canes majores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt, &, quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant: utque breviter quod sentio enuntiem, [5] in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tyberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus imminentibus ripam statuis suis occupavit: ut est in summa avaritia sumptuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo civitatem insaluberrimo tempore: & quòd vexat, solatium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perversè. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum immaturum, alterum serum est. Unde hoc auguror quæris? non quia affirmat ipse (quo mendacius nihil est) sed quia certum est Regulum esse facturum quicquid fieri non oportet. Vale.

III. PLINIUS ANTONINO SUO S.

QUòd semel atque iterum consul fuisti, similis antiquis; quòd proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter, (non finit enim me

---

2 *Mancipatum.* Non manumissum, sed hujus simulatione manumissionis *emptum. Ita vulgò ex moribus hominis loquebantur.* Fiebat autem emancipatio per venditiones & emptiones fictas, quibus filius videbatur exire è manu & potestate patris, & ab alio *mancipari* seu manu capi.

3 *Captabat.* Vide lib. 2. ep. 20.

4 *Mannulos & junctos & solutos.* Equos pusillos cursui trahendo alios, alios equiti ferendo aptos.

5 *In Regulo demerendo.* In captando Regulo, Regulum alios captantem imitantur.

Digitized by Google

verecundia tua dicere, nemo) quòd sanctitate, quòd auctoritate, ætate quoque princeps civitatis, est quidem venerabile & pulchrum: ego tamen te vel magis [1] in remissionibus miror. Nam severitatem istam pari jucunditate condire, summæque gravitati tantum comitatis adjungere, non minùs difficile quàm magnum est. Id tu quum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel præcipuè stilo assequeris. Nam & loquenti tibi illa [2] Homerici senis mella profluere, & quæ scribis, complere apes floribus, & innectere videntur. Ita certè sum affectus ipse, quum Græca epigrammata tua, quum iambos proximè legerem. Quantum ibi humanitatis, venustatis! quàm dulcia illa! quàm antiqua! quàm arguta! quàm recta! Callimachum me, vel Herodem, vel si quid his melius, tenere credebam; quorum tamen neuter [3] utrumque aut absolvit aut attigit. Hominemne Romanum tam Græcè loqui? Non, me Dius fidius, ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? Invideo Græcis, quòd illorum linguâ scribere maluisti. Neque enim conjecturâ eget quid sermone patrio exprimere possis, quum hoc insititio & inducto tam præclara opera perfeceris. Vale.

IV. PLINIUS SOSSIO SUO S.

CAlvisium Nepotem validissimè diligo, virum industrium, rectum, disertum, quod apud me vel potissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. Est enim filius sororis. Hunc rogo [1] semestri tribunatu splendidiorem & sibi & avunculo suo facias. Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non minùs idoneum debitorem, quàm nos putas. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere, nullum te meliùs, æquè bene vix unum aut alterum collocasse. Vale.

---

1 *In remissionibus.* In animi relaxationibus.

2 *Homerici senis.* Nestoris. Vide Iliados 1. 249.

3 *Utrumque.* Epigrammata scil. & iambos.

1 *Semestri tribunatu.* Tot enim mensium debebat esse tribunatus militaris, ut pateret ad honores iter.

Digitized by Google

V. PLINIUS SPARSO SUO S.

ÆSchinem aiunt petentibus Rhodiis legisse [1] orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamoribus. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, quum orationem meam proximè doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore per biduum audierint: quamvis hanc intentionem eorum nulla hinc & inde [2] collatio, nullum quasi certamen accenderet. Nam Rhodii quum ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine æmulationis gratia probabatur. An meritò, scies quum legeris librum; cujus amplitudo non sinit me longiore epistola præloqui. Oportet enim nos in hac certè, in qua possumus, breves esse, quò sit excusatius, quòd librum ipsum, non tamen ultra causæ amplitudinem, extendimus. Vale.

VI. PLINIUS NASONI SUO S.

TUsci grandine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nunciatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil quidem ibi possideo præter tectum & hortum, statimque arenas: solum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimùm scribo: nec agrum (quem non habeo) sed ipsum me studiis excolo; ac jam possum tibi, ut aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa & fructuosa prædia concupiscis, aliquid in hoc littore para. Vale.

VII. PLINIUS LEPIDO SUO S.

SÆpe tibi dico inesse vim Regulo. Mirum est quàm efficiat, in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget ut nemo. Placuit statuas ejus & imagines quàm plurimas facere: hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cerâ, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse verò & nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita

---

1 *Orationem suam.* Contra Ctesiphontem, & de Corona.

2 *Collatio.* Comparatio duarum inter se orationum.

Digitized by Google

ejus recitavit, de vita pueri recitavit: tamen eumdem librum in exemplaria transcriptum mille per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit [1] publicè, ut à decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim (seu quo alio nomine vocanda est intentio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quamquam minor vis bonis quàm malis inest; ac sicut [2] ἁμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia. Exemplo est Regulus. Imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla: nihil denique præter ingeniam insanum: & tamen eò impudentiâ ipsoque illo furore pervenit, ut à plurimis orator habeatur. Itaque Horennius Senecio mirificè Catonis illud de oratore in hunc è contrario vertit: *Orator est vir malus, dicendi imperitus.* Non mehercule Cato ipse tam bene verum oratorem, quàm hic Regulum expressit. Habesne quo tali epistolæ parem gratiam referas? Habes, si scripseris num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum, ut circulator, in foro legeris, ἐπάρας scilicet, ut ait Demosthenes, [3] τὴν φωνὴν, καὶ γεγηθὼς, καὶ λαμπρύνων. Est enim tam ineptus, ut risum magis possit exprimere, quàm gemitum. Credas non de puero scriptum, sed à puero. Vale.

VIII. PLINIUS ARRIANO SUO S.

GRatularis mihi quòd acceperim auguratum: jure gratularis: primùm, quòd gravissimi Principis judicium in minoribus etiam rebus consequi pul-

---

1 *Publicè*, i. e. non privatis quibusdam, sed ipsis civitatibus, ut ab illarum decurionibus seu senatoribus eligeretur &c.

2 Inscitia quidem audaciam, consideratio autem tarditatem affert. Thucidides.

3 Attollens vocem, & exsultabundus, & verba ex gutture promens. Ad majorem videlicet vocis gravitatem. Demosthenes oratione de Corona.

Digitized by Google

chrum est: deinde quòd sacerdotium ipsum quum priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum planè & insigne est, quòd non adimitur viventi. Nam alia, quamquam dignitate propemodum paria, ut tribuuntur, sic auferuntur: [1] in hoc fortunæ hactenus licet, ut dari possit. Mihi verò etiam illud gratulatione dignum videtur, quòd successi Julio Frontino principi viro, qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tamquam in locum suum cooptaret: quod nunc eventus ita comprobavit, ut non fortuitum videretur. Te quidem (ut scribis) ob hoc maximè delectat auguratus meus, quòd Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim quòd honoribus ejus insistam, quem æmulari in studiis cupio. Sed utinam ut sacerdotium idem, & consulatum multò etiam juvenior quàm ille sum consecutus; ita senex saltem ingenium ejus aliqua ex parte assequi possim! Sed nimirum quæ sunt in manu hominum, ea & mihi & multis contigerunt: illud verò ut apiscî arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari non nisi à Diis potest. Vale.

IX. PLINIUS URSO SUO S.

CAusam per hos dies dixit Julius Bassus, homo laboriosus, & [2] adversis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano à privatis duobus: ad Senatum remissus, diu pependit; tandem absolutus vindicatusque est. Titum timuit, ut Domitiani amicus: à Domitiano relegatus est; revocatus à Nerva, sortitusque Bithyniam, rediit reus. Accusatus non minùs acriter quàm fideliter defensus, varias sententias habuit, plures tamen quasi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Rufo successit Theophanes, unus ex legatis, fax accusationis & origo. Respondi ego. Nam mihi Bassus injunxerat ut totius defensionis fundamenta jacerem; dicerem

---

1 *In hoc fortunæ hactenus licet.* In auguratum hoc solum juris habet fortuna, ut per eam dari possit, adimi non possit.

2 *Adversis suis.* Ob adversos casus, quos pertulit.

Digitized by Google

de ornamentis suis, quæ illi & ex generis claritate, & ex periculis ipsis magna erant; dicerem de conspiratione delatorum, [2] quam in quæstu habebant; dicerem causas, quibus factiosissimum quemque, ut illum ipsum Theophanem, offendisset. Eumdem me voluerat occurrere crimini, quo maximè premebatur: in aliis enim, quamvis auditu gravioribus, non absolutionem modò, verùm etiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quòd homo simplex & incautus quædam à provincialibus, ut amicus, acceperat. Nam fuerat in provincia eadem quæstor. Hæc accusatores furta, rapinas, ipse munera vocabat: sed lex munera quoque accipi vetat. Hîc ego quid agerem? Quod iter defensionis ingrederer? Negarem? Verebar ne planè furtum videretur, quod confiteri timerem. Præterea rem manifestam inficiari, augentis erat crimen, non diluentis: præsertim quum reus ipse nihil integrum advocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam Principi dixerat, sola se munuscula, dumtaxat natali suo aut Saturnalibus accepisse, & plerisque missile. Veniam ergo peterem? Jugulassem reum, quem ita deliquisse concederem, ut servari, nisi veniâ, non posset. Tamquam rectè factum tuerer? Non illi profuissem, sed ipse impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, ut prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus & dimidiâ; supererat sesquihora. Nam quum lege accusator sex horas, novem reus accepisset, ita diviserat tempus reus inter me, & eum qui dicturus pòst erat, ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silentium finemque suadebat. Temerarium est enim secundis non esse contentum. Ad hoc verebar ne me corporis vires iterato labore desererent, quem difficiliùs est repetere quàm jungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea & frigus ut deposita, & tædium ut resumpta, pateretur. Ut enim faces ignem assidua

2 *Quam in quæstu habebant.* In qua solo quæstu discebantur.

concussione

concussione custodiunt, dimissum ægerrimè reparant, sic & dicentis calor & audientis intentio continuatione servatur, intercapedine & quasi remissione languescit. Sed Bassus multis precibus, pene etiam lacrymis obsecrabat, implerem meum tempus. Parui, utilitatemque ejus prætuli meæ. Bene cessit: inveni ita erectos animos senatûs, ita recentes, ut priore actione incitati magis quàm satiati viderentur. Successit mihi Luceius Albinus tam aptè, ut orationes nostræ varietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter & graviter. Deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque, ut cetera, impudentissimè, quòd post duos & consulares, & disertos, tempus sibi, & quidem laxius vindicavit. Dixit in noctem, atque etiam nocte, illatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Homulus & Fronto, mirificè: quartum diem probationes occupaverunt. Censuit Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Cæpio Hispo, salva dignitate, judices dandos. Uterque rectè. Qui fieri potest, inquis, quum tam diversa censuerint? quia scilicet & Macro, legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum qui contra legem munera acceperat: & Cæpio, quum putaret licere senatui, sicut licet, & mitigare leges & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Prævaluit sententia Cæpionis: quinimo consurgenti ei ad censendum acclamatum est, quod solet [3] residentibus. Ex quo potes æstimare quanto consensu sit exceptum quum diceret, quod tam favorabile fuit quum dicturus videretur. Sunt tamen ut in senatu, ita in civitate, in duas partes hominum judicia divisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Macri ut duram rigidamque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse retinere in senatu, cui judices dederis. Fuit & tertia sententia; Valerius Pauli-

3 *Residentibus.* Quum, sententiâ peractâ, resident

Digitized by Google

nus assensus Cæpioni hoc amplius censuit, referendum de Theophane, 4 quum legationem renunciasset. Arguebatur enim multa in accusatione feciſſe, quæ illa ipsa lege, quâ Bassum accusaverat, tenerentur. Sed hanc 5 sententiam consules (quamquam maximæ parti senatûs mirè probabatur) non sunt persequuti. Paulinus tamen & justitiæ famam & constantiæ tulit. Missio senatu, Bassus magnâ hominum frequentiâ, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama, notumque periculis nomen, & in procero corpore mœsta & squalida senectus. Habebis hanc interim epistolam ut ὁ πρόδρομον: exspectabis orationem plenam onustamque; exspectabis diu: neque enim leviter & cursim, ut de re tanta, retractanda est. Vale.

X. C. PLINIUS SABINO SUO S.

SCribis mihi Sabinam, quæ nos reliquit heredes, Modestum servum suum nuncupam liberum esse jussisse: eidem tamen sic adscripsisse legatum, *Modesto, quem liberum esse jussi.* Quæris quid sentiam? 1 Contuli eum peritis juris. Convenit inter omnes nec libertatem deberi, quia non sit data; nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, quum religiosissimè soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro jure est. Neque enim minùs apud nos honestas, quàm apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus

---

4 *Quum legationem renunciasset.* Nempe ad cives suos. Quum civibus suis rationem reddidisset legationis suæ, ac proinde desiisset legatum agere.

5 *Sententiam . . . non sunt persecuti.* Ejus sententiæ rationem non habuerunt, nec de illa senatorum suffragia audierunt.

6 Præcursoris officio fungentem.

1 *Contuli cum peritis juris.* Sic Mediceus. Alii ferè, *cum prudentibus.* Ea de re consului jurisconsultos.

Digitized by Google

nobis, fruatur legato, [2] quasi omnia diligentissimè caverit. Cavit enim quæ heredes bene elegit. Vale.

XI. PLINIUS MINICIANO SUO S.

AUdistine Valerium Licinianum in Sicilia [1] profiteri? Nondum te puto audisse: est enim recens nuncius. Prætorius hic modò inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eò decidit ut exsul de senatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse [2] in præfatione dixit dolenter & graviter, *Quos tibi, fortuna, ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores.* Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo professus, ut hoc diceret. Idem, quum Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ jure, quibus æquæ & igni interdictum est), postquam se composuit, circumspexitque habitum suum, *Latinè* (inquit) *declamaturus sum.* [3] Dices, Tristia & miseranda! Dignum tamen illum, qui hæc ipsa studia incesti scelere maculaverit! Confessus est quidem incestum: sed incertum utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus, [4] æstuabatque ingenti invidia destitutus. Nam quum Corneliam Vestalium maximam defodere vivam concupisset, ut qui illustrari seculum suum ejusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi jure, seu potiùs immanitate tyranni, licentiâ domini, reliquos Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convo-

---

2 *Quasi omnia diligentissimè caverit*, i.e, providerit; quasi Sabina omnia ex legitima juris formula gesserit.

1 *Profiteri.* Supple, eloquentiam. Professoris munus obire.

2 *In præfatione.* Quum auspicandis lectionibus præfaretur.

3 *Dices, Tristia & miseranda!* Dices mihi, tristia sanè & miseranda narras de Liciniano. Reponit Plinius: Dignum ô tamen illum misera illa sorte, qui, &c. In plerisque editis legitur *dicens*, qua voce sensus detorquetur, & perit omnis elegantia. Mediceo obsequimur.

4 *Æstuabatque.* Et huc illuc vertebat animum anxius, ob ingentem invidiam quam amoliri à se nulla ope poterat.

Digitized by Google

civit : nec minore scelere quàm quod ulcisci videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti; quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solùm, verùm etiam occidisset. Nam vidua abortu periit. Missi statim Pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ceteros Deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissimè clamitabat : *Me Cæsar incestam putat, quâ sacra faciente, vicit, triumphavit.* Blandiens hæc, an irridens; ex fiducia sui, an ex contemptu Principis dixerit, dubium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an innocens, [5] certè tamquam innocens ducta est. Quin etiam, quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsisset descendenti stola, vertit se ac recollegit : quumque ei carnifex manum daret, aversata est, & resiluit, fœdumque contactum, quasi planè à casto puroque corpore, novissima sanctitate rejecit omnibusque numeris pudoris, [6] πολλὴν αἰδῶ τοῖσιν ἔχων, οὐ σχήμασι πιστόν. Præterea Celer eques Romanus, cui Cornelia objiciebatur, quum in comitio virgis cæderetur, in hæc voce perstiterat : *Quid feci? nihil feci.* Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamiâ. Arripit Licinianum, quòd in agris suis occultasset Corneliæ libertam. Ille ab iis [7] quibus erat curæ, præmonetur, si comitium & virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam : fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud, [8] Κεῖται Πάτροκλος. Ait enim, *ex Advocato nuncius factus sum. Recessit Licinianus.* Gratum hoc Domitiano, adeo quidem ut gaudio proderetur, diceretque : *Absolvit nos Licinianus.* Adjecit etiam, non esse vere-

5 *Certè tamquam innocens.* Ut quæ inaudita damnaretur. Lectionem verè Plinianam servat Mediceus. Frigidè omnino editi : *certè tamquam nocens.*

6 Magnam cautionem adhibuit ut decorè seu decenter caderet. Ex Euripidis Hecuba.

7 *Quibus erat curæ.* Quibus id mandatum fuerat à Domitiano.

8 Jacet Patroclus. Iliados 18. v. 20.

Digitized by Google

fundiæ ejus instandum: ipsi verò permisit, si qua posset ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur; exsiliumque molle, velut præmium, dedit. Et quo tamen posteà clementiâ divi Nervæ translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur, seque de fortuna præfationibus vindicat. Vides quàm obsequenter pateam tibi, qui non solùm res urbanas, verùm etiam peregrinas tam sedulò scribo, ut altiùs repetam. Et sanè putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quàm relegatum ob incestum. Summam enim rerum nunciat fama, non ordinem. Mereor ut vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere) perscribas: denique quicquid voles, dummodo non minùs longâ epistolâ nuncies. Ego non paginas tantùm, sed etiam versus syllabasque numerabo. Valè.

XII. PLIN. ARRIANO SUO S.

AMas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commendas: amabis magis, commendabisque, si cognoveris recens ejus factum. Quum in provinciam quæstor exisset, scribamque qui sorte obtigerat, ante legitimum [1] salarii tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit & statuit [2] subsidere apud se non oportere. Itaque reversus, Cæsarem, deinde, Cæsare auctore, senatum consuluit quid fieri de salario vellet. Parva quæstio, sed tamen quæstio. Heredes scribæ sibi, præfecti ærarii populo vindicabant. Acta causa est: dixit heredum advocatus, deinde populi: uterque percommodè. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum: Bæbius Macer heredibus dandum. Obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego statim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi, quòd est & à Principe & à senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omnes enim, qui gloriâ famâque ducuntur, mirum in modum assensio

1 *Salarii.* Scil. solvendi. Salarium vocabant annonam, aut etiam commoda & stipendium cuique attributum.

2 *Subsidere.* Residere, remanere clanculum.

Digitized by Google

& laus à minoribus etiam profecta delectat. Te verò Marcellinus ita reveretur, ut judicio tuo plurimùm tribuat. Accedit his, quòd si cognoverit factum suum 3 istò usque penetrasse, necesse est laudis suæ spatio & cursu & peregrinatione lætetur. Etenim nescio quo pacto vel magis homines juvat gloria lata quàm magna. Vale.

XIII. PLIN. TACITO SUO S.

SAlvum te in urbem venisse gaudeo. Venisti autem, si quando aliàs, nunc maximè mihi desideratus. Ipse pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum quod est in manibus, absolvam. Vereor enim ne, si hanc intentionem jam in fine intermisero, ægre resumam. Interim, [1] ne quid festinationi meæ pereat, quod sum præsens peticturus, hac quasi præcursoriâ epistolâ rogo. Sed priùs accipe causas rogandi, [2] deinde ipsum quod peto. Proximè quum in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius prætextatus. Huic ego, *Studes?* inquam. Respondit, *Etiam. Ubi? Mediolani. Cur non hîc?* Et pater ejus (erat enim unâ, atque etiam ipse adduxerat puerum): *Quia nullos hîc præceptores habemus: Quare nullos? Nam vehementer interest vestrâ qui patres estis* (& opportunè complures patres audiebant) *liberos vestros hîc potissimùm discere.* Ubi enim aut jucundiùs morarentur quàm in patria; aut pudiciùs continerentur quàm sub oculis parentum? aut minore sumptu quàm domi? Quanquàm est ergo collatâ pecuniâ conducere præceptores? quodque nunc 3 in habitationes, in viatica, in ea quæ peregre emuntur (omnia autem peregre emun-

---

3 *Istò.* Frequenter apud Plinium legere est *hòc*, *istò illò*, pro, *huc*, *istuc*, *illuc*: ut & *illâ* pro *illac*.

1 *Ne quid festinationi meæ pereat.* Ne quid festinatio mea deperdat temporis.

2 *Deinde ipsum quod peto.* Dele hoc addicamentum, quod Plinii manum minimè sapit. Nihil horum in Mediceo.

3 *In habitationes, in viatica.* Nempe liberorum, quos peregre mittitis.

Digitized by Google

tur) impenditis, adjicere mercedibus? Atque adeo ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republica nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem ejus quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur: ut accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio uno remedio occurri potest, si parentibus solis jus conducendi relinquatur, iisdemque religio rectè judicandi 4 necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certè de suo diligentes erunt; dabuntque operam ne à me pecuniam non nisi dignus accipiat, si acceptus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, majoremque animum ex meo sumite, qui cupio esse quàm plurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Educentur hîc, qui hîc nascuntur; statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant. Atque utinam tam claros præceptores inducatis, ut finitimis oppidis studia hinc petantur, utque nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant! Hæc putavi altiùs & quasi à fonte repetenda; quò magis scires quàm gratum mihi foret, si suscepéris quod injungo. Injungo autem, & pro rei magnitudine rogo, ut ex copia 5 studiosorum, quæ ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias præceptores quos sollicitare possimus: sub ea tamen conditione ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo. Illi judicent, illi eligant: ego mihi curam tantùm & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege ut hinc nihil aliud certum quàm fiduciam suam ferat. Vale.

XIV. PLIN. PATERNO SUO S.

TU fortasse orationem, ut soles, & flagitas & exspectas: at ego quasi ex aliqua peregrina deli-

4 *Necessitate collationis.* Onere impositio conferendæ pecuniæ.

5 *Studiosorum.* Hominum eruditorum.

Digitized by Google

cataque merce lusus meos tibi prodo. Accipies: cum hac epistola hendecasyllabos nostros, quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam [1] oblectamus otium temporis. His jocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modò pressiùs, modò elatiùs; atque ipsa varietate tentamus efficere ut alia aliis, quædam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi [2] petulantiora paulò videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare, summos illos & gravissimos viros, qui talia scripserunt, non modò lascivià rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse: quæ nos refugimus, non quia severiores (unde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioquin hujus opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit:

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est;
Qui tunc denique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi & parum pudici.

Ego quanti faciam judicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quòd malui omnia à te pensitari quàm electa laudari. Et sanè quæ sunt commodissima, desinunt videri, quum paria esse cœperunt. Præterea sapiens subtilisque lector non debet diversis conferre diversa, sed singula expendere, nec deterius alio putare, quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura? Nam longiore præfatione vel excusare vel commendare ineptias, ineptissimum est. Unum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, Hendecasyllabi, qui titulus [3] sola metri lege constringitur. Proinde sive epigrammata, sive idyllia, sive eclogas, sive (ut multi) poëmatia, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantùm hendecasyllabos præsto. A simplicitate tua peto, quod de libello meo dicturus es aliis, mihi di-

1. *Oblectamus otium temporis.* Otiosum tempus in voluptate deducimus.

2 *Petulantiora paulò.* Tantisper lasciviora.

3 *Sola metri lege constringitur.* Argumenta cujusque generis admittit, modò versus sint *hendecasyllabi*.

Digitized by Google

tas: neque est difficile quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum, aut potissimum esset, aut solum, fortasse posset durum videri dicere, 4 Quære quod agas: molle & humanum est, Habes quod agas. Vale.

XV. PLINIUS FUNDANO SUO S.

SI quid omnino, hoc certè judicio facio, quòd Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius, & bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate complexus est. Proinde si utrumque nostrûm probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, quum sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum, morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis officio, quòd fœcunditate uxoris largè frui voluit eo seculo, quo plerisque etiam singulos filios 1 orbitatis præmia graves faciunt: quibus ille despectis, avi quoque nomen assumpsit. Est enim avus, & quidem ex Saturio Firmo, quem diliges ut ego, si ut ego, propiùs inspexeris. Hæc eò pertinent ut scias quàm copiosam, quàm numerosam domum uno beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto primùm, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi, ominamurque in proximum annum consulatum. Ita nos virtutes tuæ, ita judicia Principis augurari volunt. Concurrit autem ut sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, juvenis (nescio an dicam, quod me pater & sentire & dicere cupit, adolescentis verecundia vetat) ipso patre melior. Difficile est ut mihi de absente credas, quamquam credere soles omnia, tan-

---

4 *Quære quod agas.* Aliquod nempe scribendi genus, in quo versari cum laude possis. *Habes quod agas.* Alia scil. genera scribendi, in quibus jam antea laudem meruisti.

1 *Orbitatis præmia.* Commoda quibus fruuntur orbi, munera quibus donantur à captatoribus, faciunt ut plerique molestè ferant esse sibi vel unicum filium, propter quem ejusmodi muneribus & commodis privantur.

Digitized by Google

tum in illo industriæ, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memoriæ denique esse, quantum expertus invenies. Vellem tam ferax seculum bonis artibus haberemus, ut aliquos Bassio præferre deberes: tum ego te primus hortarer monerenque, circumferres oculos, ac diu pensitares quem potissimum eligeres. Nunc verò: sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere: hoc solum dico, dignum esse juvenem quem [2] more majorum in filii locum assumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales quasi liberos à republica accipere, quales à natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio, propinquis consularibus: quibus, judicio ipsorum, quamquam adolescentulus adhuc, jam tamen invicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio; & ante omnia, si festinare videor, ignosce: primùm quia [3] votis suis amor plerumque præcurrit: deinde quòd in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus agantur, quæ legitimum tempus exspectant, non matura, sed sera sunt: in summa, quòd rerum quas assequi cupias, præsumptio ipsa jucunda est. Revereatur jam te Bassus ut consulem; tu dilige eum ut quæstorem; nos denique, utriusque vestrûm amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim quum sic te, sic Bassum diligamus, ut & illum cujuscumque, & tuum quemcumque quæstorem in petendis honoribus omni ope, labore, gra-

2 *More majorum in filii locum assumas.* Nam ex instituto majorum consul debebat esse quæstori parentis loco.

3 *Votis suis amor præcurrit.* Plinianum esset, vota sua præcurrit: unde suspicari possis hæc esse perperam inserta. Nam absunt à veterrimo Mediceo, & quibusdam aliis, qui pro *in summa*, habent *deinde*; & eadem sententia iterum inculcatur in sequentibus. Itaque Cortio locus hic videtur sic posse concipi: *Si festinare videor, ignosce; primùm in ea civitate in qua omnia ab occupantibus*, i. e. ab iis qui alios tempore capto præveniunt, *agantur, quæ, &c. deinde quòd rerum quas assequi cupias, præsumptio ipsa jucunda est.* Hîc profectò nihil deest.

Digitized by Google

sfâ simus juvaturi, perquam jucundum nobis erit, si in eumdem juvenem studium nostrum, & amicitiæ meæ & consulatûs tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimùm adjutor accesseris, cujus & suffragio senatus libentissimè indulgeat, & testimonio plurimùm credat. Vale.

XVI. PLINIUS PAULINO SUO S.

GAude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proximè quum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos judices non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. [1] Ad hoc, quidam ornatus adolescens scissis tunicis, ut in frequentia solet fieri, solâ velatus togâ perstitit, & quidem horis septem. Nam tamdiu dixi magno cum labore, sed majore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant; nos modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII. PLINIUS GALLO SUO S.

ET admones, & rogas ut suscipiam causam absentis Corelliæ contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror. Admoneri enim debeo, ut sciam: rogari non debeo ut faciam quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri [1] Corellii filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto [2] contra quem me advocas, non planè familiaris, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse, cui destinatus est, honor: cujus nobis hòc major habenda reverentia est, quòd jam illo functi sumus. Naturale est enim ut ea quæ quis adeptus est ipse, quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti ad-

1 *Ad hoc.* Præterea, & sic Plinius sæpissime. *Scissis tunicis. Tunica* vestis interior & adstrictior, quæ proinde scindi poterat in turba, toga incolumi, quæ laxiùs injecta prementibus facilè cedebat.

1 *Corellii.* De quo vide lib. 1. ep. 12.

2 *Contra quem me advocas.* Contra quem petis ut Corelliæ defensionem suscipiam.

Digitized by Google

futurum me Corellii filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obverſatur oculis ille vir, quo neminem ætas noſtra graviorem, ſanctiorem, [3] ſubtiliorem denique tulit: quem ego quum ex admiratione diligere cœpiſſem, quod evenire contrà ſolet, magis admiratus ſum, poſtquam penitus inſpexi. Inſpexi enim penitus: nihil à me ille ſecretum, non joculare, non ſerium; non triſte, non lætum. Adoleſcentulus eram, & jam mihi ab illo honor, atque etiam (audebo dicere) reverentia, ut æquali, habebatur. Ille meus in petendis honoribus ſuffragator & teſtis; ille in inchoandis deductor & comes; ille in gerendis conſiliator & rector; ille denique in omnibus officiis noſtris, quamquam & imbecillus & ſenior, quaſi juvenis & validus conſpiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, quantum in publico, quantum etiam apud Principem adſtruxit! Nam quum fortè de bonis juvenibus apud Nervam imperatorem ſermo incidiſſet, & plerique me laudibus ferrent, pauliſper ſe intra ſilentium tenuit, quod illi plurimùm auctoritatis addebat; deinde gravitate quam noras, *Neceſſe eſt*, inquit, *parciùs laudem Secundum, quia nihil niſi ex conſilio meo facit.* Quâ voce tribuit mihi, quantum petere toto immodicum erat, nihil me facere non ſapientiſſimè, quum omnia ex conſilio ſapientiſſimi viri facerem. Quinetiam moriens, filiæ ſuæ (ut ipſa ſolet prædicare), *Multos quidem amicos*, inquit, *tibi in longiore vita paravi, præcipuos tamen Secundum & Cornutum.* Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum ne qua parte videar [4] hanc de me fiduciam providentiſſimi viri deſtituiſſe. Quare ego verò Corelliæ adero promptiſſimè; nec ſubire offenſas recuſabo; quamquam me non ſolùm veniam, vèrùm etiam laudem apud iſtum ipſum, à quo, ut ais, nova lis fortaſſe [5] ut fœminæ, intenditur, arbitror conſecutu-

3 *Subtiliorem.* Dum nempe de jure civili reſpondebat.

4 *Hanc de me fiduciam.... deſtituiſſe* Huic fiduciæ quam de me habuit vir providentiſſimus, non reſpondiſſe.

5 *Ut fœminæ.* Quæ proinde videatur injuriæ magis opportuna.

Digitized by Google

rum, si hæc eadem in actione, latiùs scilicet & uberiùs quàm epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

XVIII. PLINIUS ANTONINO SUO S.

QUemadmodum magis approbare tibi possum quanto opere mirer epigrammata tua Græca, quàm quòd quædam a mulari Latinè & exprimere tentavi? In deterius tamen. Accidit hoc, primùm imbecillitate ingenii mei, deinde inopiâ, ac potiùs, ut Lucretius ait, egestate patrii sermonis. Quòd si hæc, quæ sunt Latina, & mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græcè proferuntur? Vale.

XIX. PLINIUS HISPULLÆ SUÆ S.

QUum sis pietatis exemplum, fratremque optimum, & amantissimum tui, pari caritate dilexeris, filiamque ejus ut tuam diligas, nec tantùm amitæ ejus, verùm etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, quum cognoveris dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium litterarum, quod ex mei caritate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine, quum videor acturus, quanto, quum egi, gaudio afficitur? Disponit, qui nuncient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem eventum judicii tulerim. Eadem, si quando recito, in proximo, [1] discreta velo, sedet, laudesque nostras avidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat [2] formatque citharâ, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis majoremque in dies futuram esse concordiam. Non enim ætatem meam, aut corpus, quæ paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet

1 *Discreta velo.* Separata velo ab aliis auditoribus.
2 *Format citharâ.* Sic Virg. *Carmen modulatur avena.*

Digitized by Google

tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam? quæ nihil in contubernio tuo viderit nisi sanctum honestumque : quæ denique amare me ex tua prædicatione consueverit. Nam quum matrem meam [3] parentis vice dilexeris, me quoque à pueritia statim formare, laudare, talemque, qualis nunc uxori meæ videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus; ego, quòd illam mihi, illa, quòd me sibi dederis, quasi invicem elegeris. Vale.

XX. PLINIUS MAXIMO SUO S.

QUid senserim de singulis libris tuis, notum tibi, ut quemque perlegeram, feci. Accipe nunc quid de universis generaliter judicem. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, & cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenii simul doloriſque velis latissimè vectus es, & horum utrumque invicem adjumento fuit. Nam dolori sublimitatem & magnificentiam ingenium; ingenio vim & amaritudinem dolor addidit. Vale.

XXI. PLINIUS VELIO CEREALI SUO S.

TRistem & acerbum casum Helvidiarum sororum! Utraque à partu, utraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo : ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas absstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissimè diligo, [1] ut actione mea, libriſque testatum est : cui nunc unus ex tribus liberis supereſt, domumque pluribus adminiculis paulò ante fundatam [2] desolatus fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquieſcet, si hunc saltem fortem & incolumem, parentemque illi

---

3 *Parentis vice dilexeris.* Tamquam parens filiam dilexeris.

1 *Ut actione mea, libriſque.* Vide lib. 9. ep. 13.

2 *Desolatus.* Relictus solus.

Digitized by Google

patri, illi avo fortuna servaverit. Cujus ego pro salute, pro moribus, hòc sum magis anxius, quòd unicus factus est. Nosti in amore mollitiem animi mei, nosti metus. Quò minùs te mirari oportebit, quòd plurimùm timeam, de quo plurimùm spero. Vale.

XXII. PLINIUS RUFO SUO S.

INterfui Principis optimi cognitioni, in consilium assumptus. [1] Gymnicus agon apud Viennenses ex cujusdam testamento celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque amicus, [2] in duumviratu tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minùs feliciter quàm diserte. Commendabat actionem, quòd tamquam homo Romanus & bonus civis in negotio suo maturè & graviter loquebatur. Quum sententiæ perrogarentur, dixit Junius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adjecit, *Vellem etiam Romæ tolli posset*. Constanter, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc à Maurico novum non est. Idem apud Nervam imperatorem non minùs fortiter. Cœnabat Nerva cum paucis. [3] Vejento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messallino, qui luminibus captus, ingenio sævo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubescebat, non miserebatur: [4] quò sæpius à Domitiano, non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De hujus nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super cœnam loque-

---

1 *Gymnicus agon.* Certamen, in quo nudi certabant.

2 *In duumviratu.* Quum duumvir esset. Præcipui magistratus plerisque in coloniis aut municipiis duumviri vocabantur.

3 *Vejento.* Turpis adulator, de quo, & de Catullo, vide Juvenalis satyram 4.

4 *Quò.* Quam ob causam. Hanc particulam in editis plerisque omissam servant optimi codices. Iidem instà, *Quum ipse imperator.*

Digitized by Google

bantur, quum ipse Imperator, *Quid putamus passurum fuisse, si viveret?* Et Mauricus, *Nobiscum cœnaret.* Longiùs abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra latè vagantur. Utque in corporibus, sic in imperio, gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur. Vale.

XXIII. PLINIUS BASSO SUO S.

MAgnam cepi voluptatem, quum ex communibus amicis cognovi, te, ut sapientiâ tuâ dignum est, [1] & disponere otium, & ferre; habitare amœnissimè, & nunc terrâ, nunc mari corpus agitare; multùm disputare, multùm audire, multùm lectitare; quumque plurimùm scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se reipublicæ, quamdiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, ut ipsæ leges monent, quæ majorem annis LX [2] otio reddunt. Quando mihi licebit? Quando per ætatem honestum erit imitari istud pulcherrimæ quietis exemplum? Quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

XXIV. PLINIUS VALENTI SUO S.

PRoximè quum apud centumviros [1] in quadruplici judicio dixissem, subiit recordatio, egisse me juvenem æquè in quadruplici judicio. Processit animus, ut solet, longiùs: cœpi reputare quos in hoc judicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus

---

1 *Et disponere otium & ferre.* Vacationem ab officiis publicis certa quadàm occupationum serie partiri, nec eam vacationem gravem esse aut molestam.

2 *Otio reddunt.* Immunem à gerendis rebus publicis faciunt. Videtur etiam lege quadam licitum fuisse majores annis sexaginta de ponte dejicere, si penetrare in ovile vellent, tamquam laturi suffragium; unde *senes depontani* dicebantur.

1 *In quadruplici judicio.* Vide lib. 1. ep. 18. Hæ voces in multis membranis non comparent, & abesse possunt.

Digitized by Google

eram qui in utroque dixissem: tantas conversiones aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex his qui tunc egerant, decesserunt, exsulant alii; huic ætas & valetudo silentium suasit; hic sponte beatissimo otio fruitur; alius exercitum regit; illum civilibus officiis Principis amicitia exemit. Circa nos ipsos quàm multa mutata sunt? [2] Studiis processimus: studiis periclitati sumus; rursusque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterumque prosunt. Si computes annos, exiguum tempus; si vices rerum, ævum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, quum videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quæ ratio hujus epistolæ fuit. Vale.

XXV. PLINIUS MAXIMO SUO S.

[1] SCripseram tibi verendum esse ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret. Factum est. Proximis comitiis, in quibusdam tabellis multa jocularia, atque etiam fœda dictu; in una verò pro candidatorum nominibus, suffragatorum nomina inventa sunt. Excanduit senatus, magnoque clamore ei qui scripsisset, iratum Principem est comprecatus. Ille tamen fefellit, & latuit, fortasse etiam [2] inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam serio tempore, tam scurriliter ludat? qui denique omnino in senatu dicax & urbanus & bellus est? Tantum licentiæ pravis ingeniis adjicit illa fiducia. *Quis enim sciet?* Popposcit tabellas, stilum accepit,

---

2 *Studiis processimus.* Industria in causis agendis laudi & dignitati fuit primùm sub Domitiano, antequam ille profiteretur odium bonorum. Deinde eadem industria periculis objecit sub eodem imper. postquam bonos odisse cœperat: illa verò rursus dignitatem attulit sub Nerva & Trajano.

1 *Scripseram tibi.* Vide lib. 3. ep. 20.

2 *Inter indignantes fuit.* Unus fuit ex iis qui rem tamquam indignam maximè insectabantur.

Digitized by Google

demisit caput; neminem veretur, [3] se contemnit. Inde ista ludibria, scenâ & pulpito digna. Quo te vertas? quæ remedia conquiras? ubique vitia remediis fortiora: [4] ἀλλὰ ταῦτα τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει: cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adjicit hæc nostra iners, sed tamen effrenata petulantia. Vale.

XXVI. PLINIUS NEPOTI SUO S.

PEtis ut libellos meos, quos studiosissimè comparasti, legendos recognoscendosque curem: faciam. Quid enim susciperе libentiùs debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super hæc occupatissimus, maximæ provinciæ præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum; quanto opere mihi providendum est ne te hæc pars sarcinarum, tamquam supervacua, offendat? Adnitar ergo primùm ut comites istos quàm commodissimos habeas; deinde ut reversus invenias quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

XXVII. PLINIUS FALCONI SUO S.

[1] TErtius dies est, quod audivi recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, imo etiam admiratione: poëmatia appellat, multa tenuiter, multa sublimiter, multa venustè, multa tenerè, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis ejusdem absolutius scriptum, nisi fortè me fallit aut amor ejus, aut quòd me ipsum laudibus vexit. Nam [2] lemma sibi sumpsit, quòd ego interdum versibus ludo. Atque adeo judicii mei

---

3 *Se contemnit.* Animi sui conscientiam pro nihilo ducit.

4 Sed hæc alii cuidam eorum qui supra nos, curæ erunt. Quibus verbis videtur designare Trajanum,

1 *Tertius dies est, quod.* De hac anomalia, vide Perizonium ad Sanctii Minervam lib. 1. cap. 15. Sic dicimus, *diu* est, quod.

2 *Lemma.* Argumentum. Nam ut probaret licere sibi versibus ludere, eo argumento, ea ratione usus est, *quòd ego interdum versibus ludo.*

Digitized by Google

te judicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit; nam ceteros teneo : 3 & jam explicui.

Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,
Et Calvus, vetereſque. Sed quid ad me?
Unus Plinius 4 eſt mihi priores.
Mavult verſiculos, foro relicto,
Et quærit quod amet, putatque amare.
Ille ô Plinius, ille; quot Catones!
I nunc quiſquis amas, amare noli.

Vides quàm acuta omnia, quàm apta, quàm expreſſa! Ad hunc guſtum totum librum repromitto; quem tibi, ut primùm publicaverit, exhibebo. Interim ama juvenem, & temporibus noſtris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonino; quorum alteri affinis, utrique contubernalis eſt. Poſſis ex hoc facere conjecturam, quàm ſit emendatus adoleſcens, qui à graviſſimis ſenibus ſic amatur. Eſt enim illud veriſſimum : 5 γιγνώσκων ὅτι

Τοιοῦτος ἐσ'ιν, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Vale.

XXVIII. Plinius Severo suo S.

HErennius Severus, vir doctiſſimus, magni æſtimat in bibliotheca ſua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis & Titi Caſſii; petitque, ſi ſunt iſtic, ut eſſe credibile eſt, exſcribendas

---

3 *Et jam explicui.* Nempe difficultatem quæ morabatur, & verſum illum ſecundum in memoriam revocavi.

4 *Eſt mihi priores.* Unus Plinius mihi eſt inſtar veterum omnium. Infrà, *Ille ô Plinius; ille! quot Catones*, Quot inſunt in uno Plinio Catones! Et verſu ultimo. *Quiſquis amas, amare noli.* ie. quiſquis verſus amatorios ſcribis, nunc abſtine ab iis, poſtquam vides ſcribi à Plinio ſimiles verſiculos. In his verſibus edendis ſecuti ſumus Mediceum. Multa in his peccant editi.

5 Sciens illum talem eſſe, quales ii quibuſcum verſari delectatur. Ex Euripidis Phœnice. Habes locum integrum in oratione Æſchinis contra Timarchum.

Digitized by Google

pingendasque delegem. Quam curam tibi potissimùm injungo: primùm, quia desideriis meis amicissimè obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum: postremò, quòd patriam tuam, omnesque qui nomen ejus auxerunt, ut patriam ipsam, veneraris & diligis. Peto autem ut pictorem quàm [1] diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio. [2] A qua rogo ut artificem quem elegeris, ne in melius quidem simas aberrare. Vale.

XXIX. PLINIUS ROMANO SUO S.

Ela tu, quum proximè [1] res agentur, quoquo modo ad judicandum veni. Nihil est quòd in dexteram aurem [2] fiduciâ mei dormias: non impunè cessatur. Ecce Licinius Nepos prætor, acer & fortis vir, multam dixit etiam senatori. Egit ille in senatu causam suam: egit autem sic, ut deprecaretur. Remissa est multa: sed timuit, sed rogavit, sed opus veniâ fuit. Dices, Non omnes prætores tam severi. Falleris. Nam vel instituere vel reducere ejusmodi exemplum, non nisi severi; institutum, reductumve exercere, etiam lenissimi possunt. Vale.

XXX. PLINIUS SURÆ SUO S.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quæstionem, altissimæ eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiunculâ manu factâ: ibi paulùm retentus in Larium lacum decidit. Hujus mira natura: ter in die, statis auctibus ac diminutionibus crescit decrescitque. Cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur. Juxtà recumbis & vescèris: atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim

---

1 *Diligentissimum.* Qui maximâ, non celeritate, sed curâ imagines exscribat.

2 *A qua.* Priori scil. imitatione, seu prima effigie.

1 *Res agentur.* Controversiis dijudicandis operam dabunt judices.

2 *Fiduciâ mei.* Quòd te confidas excusatum iri per me.

Digitized by Google

ille certis dimensisque momentis vel subtrahitur vel assurgit. Annulum, seu quid aliud, ponis in sicco: alluitur sensim, ac novissimè operitur: detegitur rursus, paulatimque deseritur: si diutiùs observes, utrumque iterum ac tertiò videas. [1] Spiritusne aliquis occultior os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout illatus occurrit, aut decessit expulsus? Quod in ampullis ceterisque generis ejusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quamquam prona atque vergentia, [3] per quasdam obluctantis animæ moras crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur vel erigitur? An ut flumina, quæ in mare deferuntur, adversantibus ventis, obvioque æstu retorquentur, ita est aliquid quod hujus fontis excursum repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quæ dum colligit quod exhauserat, minor rivus & pigrior; quum collegit, agilior majorque profertur? An nescio quod [4] libramentum abditum & cæcum, quod quum exinanitum est, suscitat & elicit fontem: quum repletur, moratur & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abunde est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

---

1 *Spiritusne.* An ventus aliquis ex occulto veniens, terræ venas è quibus fons scaturit, modò vacuas relinquit, modò obstruit, prout in eas se se inferens occurrit aquæ, aut venienti decedit expulsus ab ea.

2 *In ampullis.* Ampullæ dicuntur vasa lato ventre, ore angusto.

3 *Per quasdam obluctantis animæ moras.* Aëre, spiritu quodam liquori obluctante, & effluxum morante.

4 *Libramentum.* Hac voce videtur intelligendus esse locus ubi librantur aquæ & ad libellam componuntur, excitato inter utramque rivi aut fluminis ripam septo, in quo valvæ sunt, quibus clausis retinentur aquæ & crescunt, apertis effunduntur.

Digitized by Google

LIBER V.

I. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

LEGATUM mihi obvenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla, exheredato filio Asiudio Curiano, heredem reliquerat me: dederat coheredes Sertorium Severum prætorium virum, aliosque equites Romanos splendidos. Curianus orabat ut sibi donarem portionem meam, seque [1] præjudicio juvarem: eamdem tacita conventione salvam mihi pollicebatur. Respondebam non convenire moribus meis aliud palam, aliud agere secretò. Præterea non esse satis honestum donare & locupleti & orbo: in summam, non profuturum ei, si donassem; profuturum, si cessissem: esse autem me paratum cedere, si iniquè exheredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, *Rogo cognoscas.* Cunctatus paulùm, *Faciam*, inquam: *neque enim video cur ipse me minorem putem quàm tibi videor. Sed jam nunc memento non defuturam mihi constantiam, si ira fides duxerit, secundum matrem tuam pronunciandi. Ut voles*, ait: *voles enim quod æquissimum.* Adhibui in consilium duos, quos tunc civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus, in cubiculo meo sedi. Dixit Curianus quæ pro se putabat. Respondi paucis ego, neque enim aderat alius qui defunctæ [2] pudorem tueretur; deinde secessi, & ex consilii sententia: *Videtur*, inquam, *Curiane, mater tua justas habuisse causas iras-*

---

1 *Præjudicio juvarem.* Partis meæ remissione, quâ viderer judicare irritum esse testamentum matris, causamque ejus contra alios heredes meliorem facerem.

2 *Pudorem.* Existimationem, famam, quam exheredatio non justa, atque ideo rescissa, læsisset.

Digitized by Google

endi tibi. Post hoc ille [3] cum ceteris subscripsit centumvirale judicium, mecum non subscripsit. Appetebat judicii dies : coheredes mei componere & transigere cupiebant, non diffidentiâ causæ, sed metu temporum. Verebantur quod videbant multis accidisse, ne ex centumvirali judicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus objici & [4] Gratillæ amicitia & Rustici posset : rogant me ut cum Curiano loquar. Convenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego: *Si mater* (inquam) *te ex parte quarta scripsisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud te quàm quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exheredatus à matre quartam partem ab heredibus ejus accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & jam biennium transisse, omniaque me usu cepisse. Sed ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur; utque tibi nihil abstulerit reverentia mei, offero pro mea parte tantumdem.* Tuli fructum non conscientiæ modò, verùm etiam famæ. Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit; [6] & factum meum, nisi forte blandior mihi, antiquum nobili honore signavit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quàm mecum loqui soleo : deinde, quòd durum existimabam, te amantissimum mei

---

3 *Cum ceteris subscripsit centumvirale judicium.* Nomina ceterorum detulit ad centumviros, seu apud centumviros scripto professus est litem se inferre ceteris.

4 *Gratillæ amicitia & Rustici.* Nam Gratilla uxor fuit Rustici Aruleni à Domitiano occisi. Vide lib. 5. ep. 11.

5 *Heredem . . . ex asse*, ie, bonorum omnium. Nam assis, qui fuit unciarum 12. ejusque partium nominibus Romani designabant rem quamlibet totam, & numerum partium ejus rei in 12. partes distributæ.

6 *Et factum meum . . antiquum.* Et factum meum, quod est (nisi fortè plus justo placet mihi) antiquæ probitatis, insigni præmio & honore prosecutus est. Hic autem Mediceum sequimur. Vulgati : *Et factum meum . . . . antiquorum notabili more signavit.*

Digitized by Google

fraudare voluptate quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, ut nihil meâ interfit, an iis quæ honestè feciſſe me credo, teſtificatio quædam, & quaſi præmium accedat. Vale.

II. PLINIUS FLACCO SUO S.

ACcepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec urbis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempeſtatibus poſſum. Recipies ergo epiſtolas ſteriles, & ſimpliciter ingratas: ac ne illam quidem [1] ſolertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quòd ſe non mereri fatentur. Vale.

III. PLINIUS ARISTONI SUO S.

QUum plurima officia tua mihi grata & jucunda ſunt, tum vel maximè quòd me celandum non putaſti, fuiſſe apud te de verſiculis meis multum copioſumque ſermonem; eumque diverſitate judiciorum longiùs proceſſiſſe: exſtitiſſe etiam quoſdam, qui ſcripta quidem ipſa non improbarent, me tamen amicè ſimpliciterque reprehenderent, quòd hæc ſcriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita reſpondeo: Facio nonnunquam verſiculos ſeveros parum, facio: [1] nam & comœdias audio, & ſpecto mimos, & lyricos lego, & ſotadicos intelligo: aliquando præterea rideo, jocor, ludo: utque omnia innoxiæ remiſſionis genera breviter amplectar, homo ſum. Nec verò moleſtè fero hanc eſſe de moribus meis exiſtimationem, ut, qui neſciunt talia doctiſſimos, graviſſimos, ſanctiſſimos homines ſcripſiſſe, me ſcribere mirentur. Ab illis autem quibus notum eſt quos quantoſque auctores ſequar, facilè impetrari poſſe confido, ut errare me, ſed cum illis

---

1 *Solertiam Diomedis.* Qui arma ſua ferrea cum Glauco permutat aureis. Iliados 6. 236.

1 *Nam & comœdias audio.* Hæc prima ratio, quâ ſe Plinius defendit. Tam enim licet, inquit, ſcribere verſiculos parùm ſeveros, quàm & comœdias audire & ſpectare mimos, &c. quod quidem omnes mecum faciunt. Vide notas poſteriores.

finant,

Digitized by Google

sinant, quorum non seria modò, verùm etiam lusus exprimere laudabile est. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) sed ego verear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asiuium Pollionem, M. Messalam, Q. Hortensium, M. Brutum, L. Syllam, Q. Catulum, Q. Scævolam, Ser. Sulpitium, Varronem, Torquatum (imo Torquatos) C. Memmium, Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam, & proximè Virginium Rufum; & si non sufficiunt exempla privata, divum Julium, divum Augustum, divum Nervam, T. Cæsarem? Neronem enim transeo, quamvis sciam non corrumpi in deterius, quæ aliquando etiam à malis, sed honesta manere, quæ sæpius à bonis fiunt. Inter quos vel præcipuè numerandus est P. Virgilius, Cornelius Nepos, & priùs Accius Enniusque. Non quidem hi senatores, sed sanctitas morum non distat ordinibus. Recito tamen, quod illi an fecerint[2] nescio; etiam: sed illi judicio suo poterant esse contenti; mihi modestior conscientia est, quàm ut satis absolutum putem quod à me probetur. Itaque has recitandi causas sequor: primùm quòd ipse qui recitat, aliquantò acriùs scriptis suis, auditorum reverentiâ, intendit: deinde quòd de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. Multæ etiam à multis admonetur: & si non admoneatur, quid quisque sentiat perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio; quæ satis apertis notis[3] judicium ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui fortè eorum qui interfuerunt curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutasse, aut præteriisse, fortasse etiam ex suo judicio, quam-

2 *Nescio*; *etiam*: Sic locum interpunxit Cortius. *Etiam* sumitur absolutè. Esto sanè: demus eos non recitasse: *sed illi &c.*

3 *Judicium ab humanitate discernunt.* Quid alii ex vero judicio, quid ex animi quadam benevolentia sentiant, facilè distinguunt. Suprà pro *manuum motu*, quomodo in vulgatis legitur, ex mss. dedimus *manu*.

Digitized by Google

vis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere, multis gloriosum; reprehensioni nemini fuit. Vale.

IV. PLINIUS VALERIANO SUO S.

RES parva, sed initium non parvæ. Solers, vir prætorius, à senatu petiit ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur: contradixerunt Vicentinorum legati: adfuit Tuscilius Nominatus: dilata causa est. Alio senatu Vicentini sine advocato intravernnt: dixerunt *se deceptos*; lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati à Nepote prætore, *quem docuissent*; responderunt, *Quem prius*. Interrogati *an tunc gratis adfuisset*: responderunt, [1] *Sex millibus nummûm*. An *rursus aliquid dedisset*: dixerunt, *Mille denarios*. Nepos postulavit ut Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed quantum augûror, longiùs res procedet. Nam pleraque tacta, & [2] omnino tantùm commota, latissimè serpunt. Exexi aures tuas. Quamdiu nunc oportet, quàm blandè roges, ut reliqua cognoscas? si tamen non antè ob hæc ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse, quàm lector. Vale.

V. PLINIUS MAXIMO SUO S.

NUnciatum mihi est C. Fannium decessisse, qui nuncius me gravi dolore [1] confundit. Primùm quòd amavi hominem elegantem & difertum: deinde quòd judicio ejus uti solebam. Erat enim naturâ acutus, usu exercitatus, [2] varietate promptissimus. Angit me super ista casus ipsius. Decessit veteri testamento: omisit quos maximè diligebat: prosecutus est quibus offensior erat. Sed hoc utcumque tolerabile: gravius

---

1 *Sex millibus nummûm.* Libris nostratibus 750. *Mille denarios.* 500.

2 *Omnino*, i e, leviter, tantisper.

1 *Confundit.* Perturbat. Sic lib. 3. ep. 10. *Veritus sum ne vos festis diebus confunderem.*

2 *Varietate.* Nempe eruditionis, quòd res multas & varias scientiâ complecteretur. Eodem sensu ingenium dicit *varium* lib. 1. ep. 16.

Digitized by Google

illud, quòd pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agendis causis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum à Neronе: & jam tres libros absolverat fabulis & diligentes & Latinos, atque inter sermonem historiamque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper & immatura mors eorum qui imminentia aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, [3] vivendi causas quotidie finiunt: qui verò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius, quod acciderit, multò antè præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem jacere in lectulo suo compositus in habitu studentis, habere ante se scrinium, ita solebat: mox imaginatus est venisse Neronem, in toro resedisse; prompsisse primum librum quem de sceleribus ejus ediderat, eumque ad extremum revolvisse; idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abiisse. Expavit; & sic interpretatus est tamquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit, quantum vigiliarum, quantum laboris [4] exhauserit frustra. Occurrebant animo meæ mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis quæ inter manus habes. Proinde, dum suppetit vita, enitamur ut mors quàm [5] paucissima quæ abolere possit, inveniat. Vale.

VI. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Amavi curam & sollicitudinem tuam, quòd cùm audisses me æstate Tuscos meos petiturum, ne facerem fecisti, dum putas insalubres. Est sanè gravis & pestilens ora Tuscorum, quæ per littus

---

[3] *Vivendi causas quotidie finiunt.* Desinunt quotidie habere aliquid, propter quod vitâ digni putentur.

[4] *Exhauserit frustra.* Nam *quicquid non est peractum, pro non inchoato est*, ut ait infrà, ep. 8.

[5] *Paucissima.* Nempe scripta, opera, quæ mors non poterit abolere, si iis antè ultima manus accesserit.

Digitized by Google

extenditur. [1] Sed hi procul à mari recesserunt: quin etiam Apenninus, saluberrimo montium, subjacent. Atque adeo, ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem cœli, regionis situm, villæ amœnitatem: quæ & tibi auditu & mihi relatu jucunda erunt. Cœlum est hyeme frigidum & gelidum; myrtos, oleas, & quæ alia assiduo tepore lætantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam nitidissimam profert; interdum, sed non sæpius quàm [2] sub urbe nostra, necat. Æstatis mira clementia. Semper aër spiritu aliquo movetur, frequentiùs tamen [3] auras quàm ventos habet. Hinc senes multi: videas avos, proavosque jam juvenum; audias fabulas veteres, sermonesque majorum: quumque veneris illò, putes alio te, sæculo natum. Regionis forma pulcherrima. Imaginare amphitheatrum aliquod, immensum, & quale sola rerum natura possit effingere. Lata & diffusa planities montibus cingitur; montes summa sui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio. Inde [4] cæduæ sylvæ cum ipso monte descendunt: has inter pingues terrenique colles (neque enim facilè usquam saxum, etiam si quæratur, occurrit) planissimis campis fertilitate non cedunt; opimamque messem seriùs tantùm, sed non minùs percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, unamque faciem longè latéque contexunt; quarum à fine imoque quasi margine arbusta nascuntur; prata inde, campique: campi, quos non nisi ingentes boves & fortissima aratra perfringunt. Tantis glebis tenacissimum solum, quum primùm prosecatur, assurgit, ut [5] nono demùm sulco perdometur. Prata florida & gemmea trifolium, aliasque herbas, teneras semper & molles, & quasi novas, alunt. Cuncta enim

---

1 *Sed hi.* Nempe Tusci mei, villa mea in Tuscis.

2 *Sub urbe nostra.* In villis Romæ quàm maximè vicinis.

3 *Auras.* Ventos intellige lenissimè spirantes.

4 *Cæduæ sylvæ.* Minorum arborum sylvæ, quæ sæpius ad usum cæduntur.

5 *Nono sulco.* Aratione novies iterata.

Digitized by Google

perennibus rivis nutriuntur. Sed ubi aquæ plurimùm, palus nulla; quia devexa terra quicquid liquoris accepit, nec absorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros secat, navium patiens, omnesque fruges devehit [6] in urbem, hyeme dumtaxat & verè; æstate summittitur, immensique fluminis nomen arenti alveo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam, ad eximiam pulchritudinem pictam, videberis cernere: ea varietate, ea descriptione, quocumque inciderint, oculi reficientur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo: ita leniter & sensim, clivo fallente, consurgit, ut quum ascendere te non putes, sentias ascendisse. A tergo Apenninum, sed longiùs habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno & placido die, non tamen acres & immodicas, sed spatio ipso lassas & infractas. Magna sui parte meridiem spectat, æstivumque solem ab hora sexta, hybernum aliquantò maturiùs, quasi invitat in porticum latam, [7] & prominulam. Multa in hac membra; atrium etiam ex more veterum. Ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctusque buxo; demissus inde pronusque [a] pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit. Acanthus in plano mollis, & pene dixerim, [8] liquidus. [9] Ambit hunc ambulatio

---

6 *In urbem.* Romam.

7 *Et prominulam.* Et tantisper prominentem. Sic Mediceus. Vulgati, *& pro modo longam.* Vocabula pleraque, quibus villæ partes designantur, gallicè reddidimus in descriptione Laurentini, lib. 2. ep. 17. Hîc si quæ nova occurrent, idem, brevitatis causâ, faciemus infrà notas.

8 *Liquidus.* Infrà *lubricus* dicitur, quòd nempe, velut aqua, vestigiis cedit ambulantium, adeo mollis & tenellus est.

9 *Ambit hunc.* Nempe xystum. *Viridibus*, arbustis semper virentibus. *Ab his*, ultra hæc viridia. *Gestatio.* Vide lib. 1. ep. 3.

Hîc habes vocabula minus obvia gallicè reddita. *a* Pulvinus; *Parterre de gazon en pente douce.*

Digitized by Google

pressis variéque tonsis viridibus inclusa : ab his gestatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilesque & retentas manu arbusculas circumit. Omnia macerià muniuntur : hanc gradata buxus operit & subtrahit. Pratum inde non minùs naturâ, quàm superiora illa arte, visendum : campi deinde porro, multaque alia prata & arbusta. A capite porticûs triclinium excurrit, valvis xystum despicientem, & protinus pratum, multumque ruris videt fenestris. Hinc latus xysti, & quod prosilit villæ, hac *b* hypodromi nemus comasque prospectat. Contra mediam ferè porticum diæta paulùm recedit ; cingit *c* areolam, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumjectasque platanos, & subjecta platanis leni adspergine fovet. Est in hac diæta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, sonum excludit : junctaque & quotidiana amicorum cœnatio, quæ areolam illam, porticum aliam, eademque omnia, quæ porticus, aspicit. Est & aliud cubiculum à proxima platano, viride & umbrosum, marmore excultum *d* podio tenus : nec cedit gratiæ marmoris, ramos, insidentesque ramis aves imitata pictura, cui subest fonticulus. In hoc fonte crater, circà siphunculi plures miscent jucundissimum murmur. In cornu porticûs amplissimum cubiculum à triclinio occurrit ; aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum, sed antè piscinam, quæ fenestris [10] servit ac subjacet, strepitu visuque jucundam. Nam ex edito defluens aqua, susceptaque marmore, albescit. Idem cubiculum hyeme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. Cohæret hypocaustum, &, si dies nubilus, immisso vapore solis vicem supplet. Inde *e* apodyterium

10 *Servit.* Exposita est, & proximè cohæret fenestris, tamquam earum amœnitati unicè destinata.

b Hypodromus ; *promenade basse & fort couverte, où l'on alloit prendre le frais. Il ne s'agit point ici d'un manége, appellé* hippodromus. *c* Areola ; *petite cour. d* Podium ; *balcon* : podio tenus ; *à hauteur d'appui. e* Apodyterium ; *sale où l'on quittoit ses habits pour le bain.*

Digitized by Google

balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latiùs aut tepidiùs velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus adstringi, si pœnitebit teporis. Frigidariæ cellæ connectitur *f* media, cui sol benignissimè præsto est: caldaria magis; prominet enim. In hac tres *g* descensiones: duæ in solè, tertia à sole longiùs, à luce non longiùs. Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul à balineo *b* scalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, priùs ad diætas tres: harum alia areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet diversis, diversasque cœli partes, ut prospectus, habet. In summa cryptoporticus cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hypodromum, vineas, montes intuetur. Jungitur cubiculum obvium soli, maximè hyberno. Hinc oritur diæta, quæ villæ hypodromum adnectit. Hæc facies, hic visus à fronte. A latere æstiva cryptoporticus in edito posita; quæ non aspicere vineas, sed tangere videtur. In media triclinium salubérrimum afflatum ex Apennini vallibus recipit: post latissimis fenestris vineas, valvis æquè vineas, sed per cryptoporticum quasi admittit. A latere triclinii, quod fenestris caret, scalæ, convivio utilia, secretiore ambitu suggerunt. In fine cubiculum, cui non minùs jucundum prospectum cryptoporticus ipsa quàm vineæ præbent. Subest cryptoporticus, subterraneæ similis, æstate incluso frigore riget, contentaque aëre suo nec desiderat auras nec admittit. Post utramque cryptoporticum, unde triclinium desinit, incipit porticus, ante medium diem hybernæ, inclinato die æstivæ. Hac adeuntur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circuit sol, aut sole utuntur, aut umbrâ. Hanc dispositionem amœnitatemque tectorum longè latéque præcedit hypodromus: medius patescit, statimque intrantium ocu-

f Cella media; *sale du bain tiede.* *g* Descensiones; *escaliers.*

Digitized by Google

lis totus offertur. Platanis circumitur; illæ hederâ vestiuntur, utque summæ suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicinasque platanos transitu suo copulat; has buxus interjacet. Exteriores buxos circumvenit laurus, umbræque platanorum suam confert. Rectus hîc hypodromi limes in extrema parte hemicyclio frangitur, mutatque faciem: cupressis ambitur & tegitur, densiore umbra opacior nigriorque; *i* interioribus circulis (sunt enim plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, umbrarumque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine, recto limiti redditur, nec huic uni. Nam viæ plures intercedentibus buxis dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus intervenit in formas mille descripta, litteras interdum, quæ modò nomen domini dicunt, modò artificis: alternis *k* metulæ surgunt, alternis inserta sunt *l* poma: & in opere urbanissimo subita velut illati ruris imitatio. Medium spatium brevioribus utrimque platanis adornatur. Post has acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figuræ, pluraque nomina. In capite [11] stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ Caryatiæ subeunt. E stibadio aqua, velut expressa cubantium pondere, siphunculis effluit; cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè temperatur, ut impleat, nec redundet. Gustatorium, graviorque cœnatio, margini imponitur; levior navicularum & avium figuris innatans circumit. Contrà fons egerit aquam & recipit: nam expulsa in altum in se cadit, junctisque hiatibus & absorbetur & tollitur. E regione stibadii adversum cu-

11 *Stibadium.* Mensa toris suis instructa, sed fixi & mansuri operis, quum triclinium ad tempus sterneretur.

i Interiores circuli; *pieces rondes & découvertes, pratiquées dans le bois.* *k* Metulæ; *buits taillés en pyramides.* *l* Poma; *buits taillés en globes.* Alia, si quæ morentur, petas *l* lib. 2. *ep.* 17.

Digitized by Google

biculum tantum stibadio reddit ornatus, quantum accepit ab illo. Marmore splendet, valvis in viridia prominet, & exit: alia viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicitque despicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic, & undique fenestræ, & tamen lumen obscurum, umbra premente. Nam lætissima viris per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi, quàm in nemore, jaceas: imbrem tantùm, tamquam in nemore, non sentias. Hîc quoque fons nascitur, simulque subducitur. Sunt locis pluribus dispositæ sedilia è marmore, quæ ambulatione fessos, ut cubiculum ipsum, juvant. Fonticuli sedilibus adjacent, per totum hypodromum dulces strepunt rivi, &, quà manus duxit, sequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc: interdum simul omnia lavantur. Vitaliem jamdudum me videre arguitor, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistolâ circumire. Neque enim verebar ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset; præsertim quum interquiescere, si liberet, depositâque epistolâ, quasi residere sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. Amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoavi, aut inchoata percolui. In summam (cur enim non aperiam tibi vel judicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, ut titulum suum legat, atque identidem interroget se quid cœperit scribere; sciatque, si materiæ immoratur, non esse longum; longissimum, si aliquid arcessit atque attrahit. Vides quot versibus Homerus, quod Virgilius arma, hic Æneæ, Achillis ille, describat: brevis tamen uterque est, quia facit quod instituit. Vides ut Aratus minutissima etiam sidera consectetur & colligat, modum tamen servat. Non enim excursus hic ejus, sed opus ipsum est. Similiter nos, [12] ut parva magnis, quum totam villam oculis tuis subjicere cœnemur, si nihil

12 *Ut parva magnis.* Supple, conferamus, quæ vox in editis quidem visitur, abest autem à mss. optimis. Nec aliter ferè Plinius. Sic lib. 1. ep. 2. *Panci, quos æquus amavit.* Non explevit *Jupiter.*

Digitized by Google

ludicrum, & quasi deviam loquimur, non epistolæ quæ describitur, sed villæ quæ describitur magna est. Verùm illuc, unde cœpi; ne secundùm legem meam jure reprehendar, si longior fuero in hoc in quod excessi. Habes causas cur ego Tuscos meos Tusculanis, Tyburtinis, Prænestinisque meis præponam. Nam super illa quæ retuli, altius ibi otium & pinguius, eòque securius: nulla necessitas togæ, nemo arcessitor ex proximo. Placida omnia & quiescentia; [13] quod ipsum salubritati regionis, ut purius cœlum, ut aër liquidior, accedit. Ibi animo, ibi corpore maximè valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubrius degunt: usque adhuc certè neminem ex his quos eduxeram mecum (14 venia sit dicto) ibi amisi. Dii modò in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco fervent. Vale.

VII. PLINIUS CALVISIO SUO S.

NEc heredem instituì, nec [1] præcipere posse Rempublicam constat: Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, [2] quadrantem Reipublicæ nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, si jus aspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (verior quam in parcendo jurisconsulti quod sum dicturus accipiam:) antiquior jure est; utique in eo quod ad communem patriam voluit per-

---

13 *Quod ipsum salubritati . . . accedit.* Ipsa illa rerum omnium placida quies confert ad salubritatem regionis, ut confert *purius cœlum* &c. sic Medicæus. Vulgati contra mentem Plinii. *Salubritati . . . accidit.*

14 *Venia sit dicto.* Id pace Nemesis dixerim, neque illa jactantiùm dicto irascetur.

1 *Præcipere.* Sumere sibi ex hereditate summam aliquam præcipuam, i. e. antequam hereties alii quidquam sibi vindicare possint. Id vocat infrà *præceptionem*, un précipur.

2 *Quadrantem.* Quartam partem hereditatis. Vide sup. epistol. 1. *Quadringentorum millium.* Sestertium 400000. librarum nostr. 50000.

Digitized by Google

veniire. An cui de meo sestertium [3] undecies contuli, huic quadringentorum millium paulò ampliùs tertiam partem ex adventitio denegem? Scio te quoque à judicio meo non abhorrere, quum eandem Rempublicam ut civis optimus diligas. Velim ergo, quum proximè decuriones contrahentur, quid sit juris studiosè; pareè tamen & modestè: deinde subjungas nos quadringenta millia offerre, sicut præcepit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas; nostrum tantùm obsequium vocetur. Hæc ego scribere publicè supersedi: primùm quòd memineram pro necessitudine amicitiæ nostræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te & posse perinde meis ac tuis partibus fungi: deinde quia verebar ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa moderatur; epistola, omnibus [4] commendationibus destituta, malignitati interpretantium exponitur. Vale.

VIII. PLINIUS CAPITONI SUO S.

QUades ut historiam scribam, & suades non solus: (nam multi hoc me sæpe monuerunt,) & ego vobis non quia commodè factorum esse confidam (id enim temere credas, nisi expertus) sed quia mihi pulchrum imprimis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorumque famam cum sua extendere. Me autem nihil æquè ac diuturnitatis amor & cupido sollicitat: res humanæ dignissimæ, præsertim qui nullius sibi conscius culpæ, posteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito [1] *si quid me quoque possim talium haberi*: (id enim voto meo sufficit) illud supra vomum, *vitamque vanam vivere per eas. Quamquam.* Sed hoc satis est, quod

---

3 *Undecies.* Sestertium 1100000. libras nostrates 137500.

4 *Commendationibus.* Iis rebus, quæ possint eam commendare.

1 *Si quid me quoque.* E. Virg. sumptum Georg. 3. §. *Quamquam.* Æn. 5. 195.

Digitized by Google

propè sola historia polliceri videtur. Orationi enim & carmini parva gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines naturâ curiosi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me verò ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. [2] Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, historias, & quidem religiosissimè, scripsit. Invenio autem apud sapientes honestissimum esse majorum vestigia sequi, si modò recto itinere præcesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graves causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis fides) dehinc retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc, quod reliquum est, studii addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, Potes simul & rescribere actiones, & componere historiam. Utinam! sed utrumque tam magnum est, ut abunde sit alterum efficere. Undevicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum quid præstare debeat orator, adhuc tamen pertaligniam video. Quid si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diversa in hisipsis quæ communia videntur. Narrat sanè illa; narrat hæc; sed aliter. Huic pleraque humilia & sordida, & ex medio petita, illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt. [3] Hanc sæpius ossa, musculi, nervi; illam tori quidam & quasi jubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, substantiâ; illa tractu & suavitate, aliquid etiam dulcedine placet. Postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimùm refert, ut Thucydides [4] κτῆμα sit, an ἀγώνισμα, quorum alterum

---

[2] *Avunculus meus . . historias . . scripsit.* Vide lib. 3. ep. 5.

[3] *Hanc ossa, musculi, nervi, illam tori . . decent.* In historia possunt res etiam humiles prout sunt ostendi: in eloquentia debent verborum quibusdam involucris contegi & dissimulari.

[4] Monumentum sit an certamen. Hæc verba ex præ-

Digitized by Google

oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor ut duo dissimilia, & hoc ipso diversa quòd maxima, confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione turbatus, ibi faciam quod hîc debeo. Ideoque interim [5] veniam (ut ne à meis verbis discedam) advocandi peto. Tu tamen jam nunc cogita quæ potissimùm tempora aggredianur. Vetera & scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio. Intacta & nova? graves offensæ, levis gratia. Nam præter id quòd in tantis vitiis hóminum plura culpanda sunt quàm laudanda: tum si laudaveris, parcus; si culpaveris, nimius fuisse dicaris; quamvis illud plenissimè, hoc restrictissimè feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præsternas ad quod hortaris, eligasque materiam; ne mihi jam scribere parato, alia rursus cunctationis & moræ justa ratio nascatur. Vale.

IX. PLINIUS SATURNINO SUO S.

VAriè me affecerunt litteræ tuæ: nam partim læta, partim tristia continebant. Læta, quòd te in urbe teneri nunciabant. Nollem, inquis; sed ego volo: præterea, quòd recitaturum statim ut venissem pollicebantur. Ago gratias quòd exspector. Triste illud, quòd Julius Valens graviter jacet; quamquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus æstimetur, cujus interest quàm maturissimè inexplicabili morbo liberari. Illud planè non triste solùm, verùm etiam luctuosum, quòd Julius Avitus decessit, dum ex quæ-

---

mio Thucididis desumpta videtur respexisse Quint. lib. 10. cap. 1 *Totum historia opus non ad instituem rei pugnamque præsentem, sed ad memoriam posteritatis, & ingenii famam componitur.*

[5] *Veniam (ut ne à meis verbis discedam) advocandi peto.* Sic Mediceus, nisi quòd pro *ut*, particulam & præfert, quæ tamen ferri poterat. Ut fori & judiciorum, in quibus ego versor, verbis utar, moram aliquam & dilationem historiæ scribendæ peto. Is in foro dicebatur *veniam advocandi*, seu *advocationem petere*, qui reus postulabat causam differri, ut sibi amicos advocandi tempus suppeteret.

Digitized by Google

stura redit, decessit in nave, procul à fratre amantissimo, procul à matre, à sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent; sed pertinuerunt quum moreretur; pertinent ad hos qui supersunt. [1] Jam quòd in flore primo tantæ indolis juvenis exstinctus est: summa consecuturus, si virtutes ejus maturuissent! Quo ille studiorum amore flagrabat! quantum legit! quantum etiam scripsit! quæ nunc omnia cum ipso [2] sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolæ faciam, ut facere possim etiam lacrymis, quas epistola expressit. Vale.

X. PLINIUS ANTONINO SUO S.

QUum versus tuos æmulor, tum maximè quàm sint boni experior. Ut enim pictores pulchram absolutamque faciem rarò, nisi in pejus, effingunt; ita ego ab hoc archetypo [1] laboro & decido. Quò magis hortor, ut quàm plurima proferas, quæ imitari omnes concupiscant, nemo, aut paucissimi possint. Vale.

XI. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

LIbera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur quotidie & flagitantur: ac jam periculum est ne cogantur ad exhibendum [1] formulam accipere. Sum & ipse in edendo hæsitator: tu tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe jam moras, aut cave ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blandi-

---

1 *Jam quòd in flore.* Supple ex sensu, quàm luctuosum est.

2 *Sine fructu posteritatis abierunt.* Nam *quicquid non est peractum, pro non inchoato est.* Ep. superiori.

1 *Laboro & decido.* Inferiorem me sentio, & ab hac exemplari forma in deterius aberro. Vide lib. 4. ep. 28. In quibusdam editis legitur, *labor & decido.*

1 *Formulam accipere.* Formula in jure dicitur, quum quid legitima quadam actione & conceptione verborum comprehenditur. Is formulam accipit, qui ad legitimam illam actionem adigitur.

Digitized by Google

iis elicere non possunt, convicio scazontes extorqueant. Perfectum opus absolutumque est, nec jam splendescit limâ, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum; patere audire, describi, legi, vænire volumina Tranquilli mei. Æquum est nos in amore tam mutuo eamdem percipere ex te voluptatem, quâ tu perfrueris ex nobis. Vale.

XII. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

RECepi litteras tuas, ex quibus cognovi speciosissimam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse; sequenti die [1] in portarum ornatum pecuniam promisisse, ut initium novæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primùm tuâ gloriâ, cujus ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat: deinde quòd memoriam soceri mei pulcherrimis operibus video proferri: postremò quòd patria nostra florescit; quam mihi à quocumque excoli jucundum, à te verò lætissimum est. Quod superest, Deos precor ut animum istum tibi, animo isti tempus quàm longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum ut peracto quod proximè promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cujus pulchritudinem usus ipse commendat. Vale.

XIII. PLINIUS SCAURO SUO S.

RECitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, [1] ut revererer; paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: una, ut sollicitudine intendar; altera, ut admoneor, si quid fortè me, ut meum, fallit. Tuli quod petebam: inveni qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse præterea quædam emendanda annotavi. Emendavi librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces;

---

1 *In portarum ornatum.* Intellige portas ipsius urbis Comi.

1 *Ut revererer.* Ut acriùs scriptis meis, ipsorum reverentiâ, intenderem. Vide suprà ep. 3. & lib. 7. ep. 17. Vulgati, *ut vererer.* Correximus ex Mediceo, ut & infrà, *intendar*, pro vulgatorum *incendar*, & *fallit*, pro *fallat.*

Digitized by Google

cetera liber explicabit: quem jam nunc oportet ita consuescere, ut sine præfatione intelligatur. Tu velim quid de universo, quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

XIV. PLINIUS VALERIANO SUO S.

ET rogas, [1] & ego promisi, si rogasses, scripturum me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tuscilium Nominatum. Inductus est Nominatus; egit ipse pro se, nullo accusante. Nam legati Vicentinorum non modò non presserunt eum, verùm etiam sublevaverunt. Summa defensionis, *non fidem sibi in advocatione, sed constantiam defuisse; descendisse ut actorum, atque etiam in curia visum; deinde sermonibus amicorum deterritum recessisse; monitum enim ne desiderio senatoris, non jam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis, tam pertinaciter, præsertim in senatu, repugnaret: alioquin majorem invidiam, quàm proximè passurum.* (Erat sane [2] priùs, à paucis tamen, acclamatum exeunti.) Subjunxit preces multumque lacrymarum: quin etiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit ut deprecari magis (id enim & favorabilius & tutius) quàm defendi videretur. Absolutus est sententiâ designati consulis Afranii Dexteri, cujus hæc summa: *Non eius quidem Nominatum fuisse facturum, si causam Vicentinorum eodem animo quo susceperat pertuliſſet: quia tamen in hoc genus culpa non fraude incidisset, nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, liberandum, ita ut Vicentinis, quod acceperat, redderet.* Assensere omnes, præter Flavium Aprum. Is interdicendum ei advocationibus in quinquennium censuit: & quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia man-

1 *Et ego promisi.* Vide suprà ep. 4.

2 *Priùs.* Quum primo die senatûs verba fecisset pro Vicentinis, è curia exeunti convicium à paucis factum erat.

Digitized by Google

sit : quin etiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, [3] prolata lege de senatu habendo, jurare coëgit è Republica esse quod censuisset. Cui quamquam [4] legitimæ postulationi, à quibusdam reclamatum est. Exprobrare enim censenti [5] ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus Tribunus plebis recitavit libellum disertum & gravem, quo questus est vænire advocationes, vænire etiam prævaricationes : [6] in lites coiri ; & gloriæ loco poni ex spoliis civium magnos & statos reditus. Recitavit capita legum, admonuit [7] senatusconsulti : in fine dixit petendum ab optimo Principe, ut quia leges, quia senatusconsulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur. Pauci dies, & liber Principis severus, & tamen moderatus. Leges ipsum ; est in publicis actis. Quàm me juvat quòd in causis agendis non modò pactione, dono, munere, verùm etiam [8] xeniis semper abstinui ! Oportet quidem quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda, vitare : jucundum tamen si prohiberi publicè videas, quod nunquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, imo non dubiè, hujus propositi mei & minor laus, & obscurior fama, quum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, quum alii divinum me, alii meis rapinis, meæ avaritiæ occursum per ludum ac jocum dictitant. Vale.

---

3 *Prolata lege.* Allegata, & in id quod intendebat, nempe ut Dexter jurare cogeretur, producta lege antiquitus lata de modo quo senatus haberi deberet.

4 *Legitimæ.* Postulationi, quæ lege niteretur.

5 *Ambitionem.* Pravum gratificandi studium. Videbatur arguere in Dextro, qui ita censuerat, pravum in demerendo Nominato studium.

6 *In lites coiri.* Coitiones à quibusdam & pacta fieri ad litem alteri inferendam.

7 *Senatusconsulti.* De quo vide infrà ep. 21. Male vulgati, *senatusconsultorum.*

8 *Xeniis.* Xenia dicebantur dona ab amicis & hospitibus missa.

Digitized by Google

XV. PLINIUS PONTIO SUO S.

SEcesseram in municipium, quum mihi nunciatum est, Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum quanto sim gaudio affectus, & ipsius & meo nomine. Ipsius, quòd sit licèt, sicut est, ab omni ambitione longè remotus, debet tamen ei jucundus esse honor ultro datus; meo, quòd aliquantò magis me delectat [1] mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. Neque enim augeri dignitate, quàm æquari bonis gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? Quod mihi cognitum est non famâ, quâ alioqui optimâ & meritissimâ fruitur, sed longis magnisque experimentis. Unà diligimus, unà dileximus omnes ferè, quos ætas nostra in utroque sexu æmulandos tulit: quæ societas amicitiarum arctissimâ nos familiaritate conjunxit. Accessit vinculum necessitudinis publicæ. Idem enim mihi, ut scis, collega, quasi voto petitus, in præfectura ærarii fuit: fuit & in consulatu. Tum ego qui vir, & quantus esset, altissimè inspexi, quum sequerer ut magistrum, ut parentem revererer: quod non tam ætatis maturitate quàm vitæ merebatur. His ex causis ut illi, sic mihi gratulor; nec privatim magis quàm publicè, quòd tandem homines non ad pericula, ut ptius, verùm ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. [2] Prævertor ad ea quæ me agentem hùc nuncius deprehendit. Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, eram cum amicis diu desideratis; circumibam agellos; audiebam multum rusticarum querelarum: rationes legebam invitus & cursim (aliis enim chartis, aliis sum litteris initiatus) cœperam etiam itineri me præparare. Nam [3] includor an-

---

1 *Mandatum mihi officium.* Erat Plinius curator Tyberis & riparum.

2 *Prævertor.* Me potiùs verto ad ea &c.

3 *Includor angustiis commeatûs.* Impetrati commeatûs breve tempus superest. Vide lib. 3. ep. 4. & lib. 10. ep. 24.

Digitized by Google

gustiis commeatus, eoque ipso, quòd delegatum Corfuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, quum in urbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

XVI. Plinius Marcellino suo S.

TRistissimus hæc tibi scribo, Fundani nostri filia minore defuncta: quâ puellâ nihil unquam festivius, amabilius, nec modò longiore vita, sed propè immortalitate, dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleverat, & jam illi anilis prudentia, matronalis gravitas erat; & tamen suavitas puellaris cum virginali verecundia. Ut illa patris cervicibus inhærebat! ut nos amicos paternos & amanter & modeste complectebatur! ut nutrices & pædagogos, ut præceptores, [1] pro suo quemque officio, diligebat! Quàm studiosè, quàm intelligenter lectitabat! Ut parcè custoditéque ludebat! Quâ illa temperantiâ, quâ patientiâ, quâ etiam constantiâ novissimam valetudinem tulit! Medicis obsequebatur; sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis viribus, vigore animi sustinebat. Duravit hic illi usque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est; quò plures graviorésque nobis causas relinqueret & desiderii & doloris. O triste planè acerbumque funus! ô morte ipsa mortis tempus indignius! Jam destinata erat egregio juveni, jam electus nuptiarum dies, jam nos vocati. Quod gaudium quo mœrore mutatum est! Non possum exprimere verbis quantum animo vulnus acceperim, quum audivi Fundanum ipsum (ut, multa luctuosa dolor invenit) præcipientem, quod in vestes, [2] margarita, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thus & unguenta & odores impenderetur. Est quidem ille eruditus & sapiens, ut qui se ab ineunte ætate altioribus

---

1 *Pro suo quemque officio.* Pro ratione cujusque officii & ministerii erga ipsam.

2 *Margarita.* Sic dedimus ex Mediceo, à neutro *margaritum.* Idem codex *thus*, non, *thura.*

Digitized by Google

studiis artibusque dediderit: sed nunc omnia quæ audiit, sæpeque dixit, aspernatur; expulsisque virtutibus aliis, pietatis est totus. Ignoscès, laudabis etiam, si cogitaveris quid amiserit. Amisit enim filiam quæ non minùs mores ejus quàm os vultumque referebat, totumque patrem mira similitudine [3] exscripserat. Proinde si quas ad eum de dolore tam justo litteras mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium & nimis forte, sed molle & humanum. Quod ut faciliùs admittat, multum faciet medii temporis spatium. Ut enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit: sic recens animi dolor consolationes rejicit ac refugit; mox desiderat, & clementer admotis acquiescit. Vale.

XVII. PLINIUS SPURINNÆ SUO S.

SCio quanto opere bonis artibus faveas, quantum gaudium capias, si nobiles juvenes dignum aliquid majoribus suis faciant: quò festinantiùs nuncio tibi fuisse me hodie in auditorio Calpurnii Pisonis. Recitabat [1] ἐρωτοπαίγνιον, eruditam sanè luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus, & teneris, & enodibus, sublimibus etiam, ut popposcit locus. Aptè enim & variè nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, severis jucunda mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce suavissima, vocem verecundia; multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim nescio quo pacto magis in studiis homines timor quàm fiducia decet. Ne plura (quamquam libet plura, quò sunt pulchriora de juvene, rariora de nobili) recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi, *pergeret quà cœpisset, lumenque quod sibi majores sui pratulis-*

---

3 *Exscripserat.* Ita lib. 4. ep. 28. Imagines *exscribendas* pingendasque delegat, quem locum vide.

1 Ludicrum de amore poëma, vel joculare de rebus amatoriis carmen.

Digitized by Google

sent, posteris ipse praeferret. Gratulatus sum optimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam quàm ille alter eloquentiæ tulit: tam notabiliter pro fratre recitante primùm metus ejus, mox gaudium eminuit. Dii faciant ut talia tibi sæpius nunciem: faveo enim sæculo, ne sit sterile & effœtum; miréque cupio ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, [2] nisi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adolescentes tacitè laudare, adhortari, &, quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

XVIII. PLINIUS MACRO SUO S.

BEne est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, [1] viridibus, agro, villâ amœnissimâ. Neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo, [2] felicior antè, quàm felicissimus fieret. Ego in Tuscis & venor & studeo; quæ interdum alternis, interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronunciare utrum sit difficilius capere aliquid, an scribere. Vale.

XIX. PLINIUS PAULINO SUO S.

VIdeo quàm molliter tuos habeas: quò simpliciùs tibi confitebor quâ indulgentiâ meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud, [1] πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum, *pater familiæ*. Quòd si essem naturâ asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi, cui tantò major humanitas exhibenda est, quantò nunc illâ magis eget. Homo probus, officiosus, litteratus: & ars quidem ejus, & quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimùm facit. Nam pronunciat acriter, sapienter, aptè, decenter etiam; utitur & citharâ peritè, ultra quàm comœdo necesse est.

---

2 *Nisi imagines.* Majorum nempe suorum.

1 *Viridibus.* Arbustis semper virentibus. Vide suprà ep. 6.

2 *Felicior antè, quàm felicissimus fieret.* His verbis videtur designari L. Sylla dictator, qui sibi Fausti cognomen adsciverat.

1 Erat mitis ut pater. Odysseæ lib. 2. v. 47.

Digitized by Google

Idem tam commodè orationes & historias & carmina legit, ut hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi fedulò expositi, quò magis scires quàm multa unus mihi & quàm jucunda ministeria præstaret. Accedit longa jam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim ita naturâ comparatum, ut nihil æquè amorem incitet & accendat quàm carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intentè instanterque pronunciat, sanguinem rejecit, atque ob hoc in Ægyptum missus à me, post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies [2] nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussiculâ admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinavi eum mittere in prædia tua, quæ Forojulii possides. Audivi enim te sæpe referentem, esse ibi & aërem salubrem, & lac ejusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo scribas tuis ut illi villa, ut domus pateat; offerant etiam sumptibus ejus, si quid opus erit: erit autem opus modico. Est enim tam parcus & continens, ut non solùm delicias, verùm etiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. Ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficiat eunti in tua. Vale.

XX. PLINIUS URSO SUO S.

ITerum Bithyni (breve tempus [1] à Julio Basso) & Rufum Varenum proconsule detulerunt: Varenum quem nuper adversus Bassum advocatum & postularant & acceperant. Inducti in senatum, inquisitionem postulaverunt: tum Varenus petiit ut sibi quoque defensionis causâ evocare testes liceret: recusantibus Bithynis, cognitio suscepta est. Egi pro Vareno, non sine eventu: nam bene an malè, liber indicabit. In actionibus enim utramque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit & affert memoria, vox, gestus, tempus ipsum; postremò vel amor

2. *Nimis imperat voci.* Ultra modum intendit vocem.

1 *A Julio Basso.* Post accusatum ab ipsis Julium Bassum. Vide lib. 4. ep. 9.

Digitized by Google

vel odium [2] rei. Liber offensis, liber gratiâ, liber & secundis casibus, & adversis caret. Respondit mihi Fonteius Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, pauciſſimis rebus. Est plerisque Græcorum, ut illi, pro copia volubilitas: tam longas tamque frigidas periodos uno spiritu, quasi torrente, contorquent. Itaque Julius Candidus non invenustè solet dicere, *Aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam.* Nam eloquentia vix uni aut alteri, imo, [3] si M. Antonio credimus, nemini; hæc verò, quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentiſſimo cuique maximè contigit. Postero die dixit pro Vareno Homulus calidè, acriter, cultè; contrà Nigrinus preſsè, graviter, ornatè. Censuit Acilius Rufus consul deſignatus, inquiſitionem Bithynis dandam: poſtulationem Vareni silentio præteriit. Hæc forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis, & accuſatoribus quæ petebant, & reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehenſam, nec satis uſitatam, juſtam tamen. Quare juſtam, non ſum epiſtolâ exſecuturus, ut deſideres actionem. Nam si verùm est Homericum illud,

[4] Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

providendum est mihi ne gratiam novitatis & floremm, quæ oratiunculam illam vel maximè commendat, epiſtolæ loquacitate præcerpam. Vale.

XXI. PLINIUS RUFO SUO S.

DEscenderam in Basilicam Juliam, auditurus quibus [1] proxima comperendinatione reſpondere debebam. Sedebant judices, decemviri venerant, obverſabantur advocati; ſilentium longum, tandem

---

2 *Rei.* Illius, cujus res agitur.

3 *Si M. Antonio credimus.* Vide Ciceronis oratorem ad Brutum, n. 18.

4 Illam enim cantilenam magis celebrant homines, quæ audientibus recentiſſima exiſtat. Odyſſeæ lib. 1. 351.

1 *Proxima comperendinatione.* Die tertio proximè futuro. Eſt enim *comperendinatio* denuntiatio in diem perendiaum, ſeu tertium. Porro in ſecunda actione,

Digitized by Google

à prætore nuncius. Dimittuntur centumviri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, ut non morâ læter. Causa dilationis, Nepos prætor, [2] qui legibus quærit. Proposuerat breve edictum; admonebat accusatores, admonebat reos, exsecuturum se quæ senatusconsulto contineretur. Suberat edicto senatusconsultum, *hoc omnes, qui quid negotii haberent, jurare prius, quàm agerent, jubebantur, nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse.* His enim verbis, ac mille præterea, & vænire advocationes & emi vetabantur. Peractis tamen negotiis, permittebatur pecuniam dumtaxat [3] decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui centumviralibus præsidebat, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, *Invenimus qui curva corrigeret. Quid? ante hunc prætores non fuerunt? Quis autem hic est qui emendet publicos mores?* Alii contrà, *Rectissimè fecit initurus magistratum: jura recognovit: senatusconsulta legit: reprimit fœdissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissimè venire non patitur.* Tales ubique sermones: qui tamen alterutram in partem ex eventu prævalebunt. Est omnino iniquum, sed usu receptum, quòd honesta consilia vel turpia, prout malè aut prosperè cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta, modò diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modò furoris nomen accipiunt. Vale.

---

quum causa jam perorata iterum ageretur, actori & reo plures dabantur comperendinationes.

2 *Qui legibus quærit.* Qui vult in judiciis legum sanctiones districtè servari. Is enim quærit lege, qui solam legem in judicando intuetur.

3 *Decem millium.* Sestertiûm 10000. libras nostrates 82 50.

Digitized by Google

LIBER VI.

I. C. PLINIUS TIRONI SUO S.

QUAMDIU [1] ego tranſ Padum, tu in Piceno, minùs te requirebam. Poſtquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multò magis; ſeu quòd ipſa loca, in quibus eſſe unà ſolemus, acriùs me tui commonent; ſeu quòd deſiderium abſentium nihil perinde ac vicinitas acuit; quòque propiùs acceſſeris ad ſpem fruendi, hòc impatientiùs cateas. Quicquid in cauſa, eripe me huic tormento: veni, aut ego illuc unde inconſultè properavi revertar, vel ob hoc ſolum ut experiar an mihi, quum ſine me Romæ cœperis eſſe, ſimiles his epiſtolas mittas. Vale.

II. PLINIUS ARRIANO SUO S.

SOleo nonnunquam in judiciis quærere M. [1] Regulum; nolo enim dicere, deſiderare. Cur ergo quæro? Habebat ſtudiis honorem, timebat, pallebat, ſcribebat: quamvis non poſſet dediſcere illud ipſum, quòd oculum modò dexterum modò ſiniſtrum [2] circumlinebat, dextrum ſi à petitore, alterum ſi à poſſeſſore eſſet acturus; quòd candidum ſplenium in hoc aut in illud ſupercilium transferebat; quòd ſemper haruſpices conſulebat de actionis eventu, anili ſuperſtitione: ſed tamen & à magno ſtudiorum honore veniebat. Jam illa perquam jucunda unà dicentibus,

---

1 *Quamdiu ego tranſ Padum.* Supple, morabar.

2 *M. Regulum.* De eo vide lib. 1. ep. 5. lib. 2. ep. 20. & lib. 4. ep. 2. & 7.

2 *Circumlinebat.* Unguento, vel ceruſâ; deinde ſplenium, i. e. faſciam ponebat, fortè ad arcendam nimiam lucem: illud autem opetimentum ab uno oculo ad alterum transferebat, prout petitoris aut poſſeſſoris partes tuebatur, quia tunc diverſis ſubſelliis ſedebat, & conjectus oculorum mutabatur.

Digitized by Google

quòd [3] libera tempora petebat, quòd audituros corrogabat. Quid enim jucundius quàm sub altorius invidia, quamdiu velis, & in alieno auditorio [4] quasi deprehensum commodè dicere? Sed utcunque se habent ista, bene fecit Regulus, quòd est mortuus, meliùs, si antè. Nunc enim sanè poterat sine malo publico vivere [5] sub eo Principe, sub quo nocere non poterat. Ideo fas est nonnunquam eum quærere. Nam postquam obiit ille, increbuit passim & invaluit torpedo, binas vel singulas clepsydras, interdum etiam dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egisse malunt quàm agere; & qui audiunt, finire quàm judicare: tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreverentia auditorum, periculorumque est. An nos sapientiores majoribus nostris? nos legibus ipsis justiores, quæ totos horas, tot dies, [6] tot comperendinationes largiuntur? Hebetes illi & supra modum tardi? Nos apertiùs dicimus, celeriùs intelligimus, religiosiùs judicamus, quia pauciores clepsydris præcipitamus causas, quàm diebus explicari solebant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei paucissimi præstant! Equidem quoties judico, quod sæpius facio quàm dico, quantum quis plurimùm postulat aquæ do. Itenim temerarium existimo divinare, quàm spatiosa sit causa, inaudita, compulsque negotio finire, cujus modum ignores: præsertim quum primam religioni suæ judex patientiam debeat, quæ pars magna justitiæ est. At quædam supervacua dicuntur: etiam; sed satius est & hæc dici, quàm non dici necessaria. Ineperta an sint supervacua, nisi quum audieris, scire non possis. Sed de his meliùs coràm, ut de pluribus vitiis civitatis. [7] Nam tu

---

3 *Libera tempora.* Non clepsydrarum numero præfinita. Vide lib. 1. ep. 23. & lib. 2. ep. 11.

4 *Quasi deprehensum.* Velut ex improviso arreptum dicere apud eos, qui alterius audiendi causâ venerint.

5 *Sub eo principe.* Sub Trajano.

6 *Tot comperendinationes.* Vide lib. 5. ep. 21.

7 *Nam tu . . . . . emendari.* Emendat, qui mendax velamen aliquod inducit; corrigit, qui prava recto

Digitized by Google

quoque amore communium soles emendari cupere, quæ jam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua recte? in mea novi nihil. Mihi autem & graviora sunt bona quòd perseverant; & leviora incommoda quòd assuevi. Vale.

III. PLINIUS VERO SUO S.

GRatias ago quòd agellum, quem nutrici meæ donaveram, colendum suscepisti. Erat, quum donarem, [1] centum millium nummum: postea, decrescente reditu, etiam pretium minuit, quod nunc te curante reparabit. Tu modò memineris commendari tibi à me non arbores & terram (quamquam hæc quoque) sed mansuetum meum; quod esse quàm fructuosissimum non illius magis interest quæ accepit, quàm meâ quidem. Vale.

IV. PLINIUS CALPURNIÆ SUÆ S.

NUnquam fui magis de occupationibus meis quæstui, quæ me non sunt passæ aut proficiscentem te valetudinis causâ [1] in Campaniam prosequi, aut profectam è vestigio subsequi. Nunc enim præcipuè simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo apparares; ecquid denique secessûs voluptates regionisque abundantiam inoffensa transmitteres. Equidem etiam fortem te non sine cura desiderarem. Est enim suspensum & anxium de eo quem ardentissimè diligas interdum nihil scire. Nunc verò me quam [2] scientiæ, tam infirmitatis tuæ ratio incerta & varia sollicitudine exterret. Vereor omnia, imaginor omnia; quæque natura metuentium est, ea, maximè mihi quæ maximè abominor fingo. Quò impensiùs rogo ut timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas. Ero enim securior, dum legam, statimque timebo, quum legero. Vale.

---

git ad rectum. Minùs est igitur emendare quàm corrigere.

1 *Centum millium nummum.* Librarum nostratium 12500.

1 *In Campaniam.* Ubi Pabatus, avus Calpurniæ, Plinii proscer, villam habebat.

Digitized by Google

V. PLINIUS URSO SUO S.

SCripseram [1] tenuisse Varenum ut sibi evocare testes liceret : quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, & quidem pertinaciter, visum ; maximè Licinio Nepoti, qui sequenti senatu, quum de rebus aliis referretur, de proximo senatusconsulto disseruit, finitamque causam retractavit. Addidit etiam petendum à consulibus ut ferrent [2] sub exemplo legis ambitûs de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adjici, ut, sicut accusatoribus inquirendi, testibusque denunciandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc ejus oratio, ut sera & intempestiva & præpostera, displiceret ; quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Juventius quidem Celsus prætor, tamquam emendatorem senatûs, & multis & vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus : neuter contumeliis temperavit. Noto referre quæ dici ab ipsis molestè tuli : quò magis quosdam è numero nostro improbavi, qui modò ad Celsum, modò ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant ; & nunc quasi stimularent & accenderent, nunc quasi reconciliarent componerentque, frequentiùs singulis, assabobus interdum propitium Cæsarem, [3] ut in ludicro aliquo, precabantur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quòd sunt alter alteri quid pararent indicati. Nam & Celsus Nepoti ex libello respondit, & Cesso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum, ut homines jurgaturi id ipsum invicem scirent, tamquam convenissent. Vale.

---

1 *Tenuisse.* Vide lib. 5. ep. 20.

2 *Sub exemplo legis ambitûs.* Quia ex lege de ambitu lata reis quoque potestas erat inquirendi, & denunciatione legitima evocandi testes.

3 *Ut in ludicro aliquo.* Velut ageretur res ludicra, in qua voluptas sola quæritur, ut ludi, spectacula. In his autem favor partium maximè dominatur. Vide lib. 9. ep. 6.

Digitized by Google

VI. PLINIUS FUNDANO SUO S.

SI quando, nunc præcipuè cuperem esse te Romæ, & sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, sollicitudinis socio. Petit honores Julius Naso: petit cum multis, cum bonis; quos ut gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo, & exerceor; afficior metu, & me consularem esse non sentio. Nam rursus mihi videor omnium quæ decurri candidatus. Meretur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non sanè paterna amicitia; neque enim esse potuit per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater ejus cum magna laude monstrari. Erat non [1] studiorum tantùm, verùm etiam studiosorum amantissimus; ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum & Niceten Sacerdotem ventitabat: vir alioqui clarus & gravis, & qui prodesse filio memoriâ sui debeat. Sed multi nunc [2] in senatu, quibus ignotus ille, multi quibus notus, sed non nisi viventes reverentur; quò magis huic, omissâ gloriâ patris, in qua magnum ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum, ipsi laborandum est. Quod quidem semper, quasi provideret hoc tempus, sedulò fecit; paravit amicos; quos paraverat, coluit: me certè, ut primùm sibi judicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti mihi sollicitus assistit, assidet recitanti: [3] primis etiam & quum maximè nascentibus opusculis meis interest nunc solus, antè cum fratre, cujus nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illum immaturæ morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adjumento destitutum, solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo ut venias, & suffragio

---

1 *Studiorum . . studiosorum.* Hæ voces à Plinio sæpè usurpantur pro litteris ipsis, & litteratis hominibus. Vide lib. 4. ep. 28.

2 *In senatu.* Tunc enim magistratus senatorum suffragiis creabantur. Vide lib. 3. ep. 20.

3 *Primis.* i.e., recentibus, ut explicant voces quæ sequuntur. Vulgati malè, *primus.*

Digitized by Google

meo tuum jungas. Permultum interest mea, 4 te ostentare, tecum circumire. Ea est auctoritas quâ, ut putem me efficaciùs tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe si qua te retinent: hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summam, si datur Nasoni quod petit, illius honor; si negatur, mea repulsa est. Vale.

VII. PLINIUS CALPURNIÆ SUÆ S.

SCribis te absentiâ meâ non mediocriter affici; unumque habere solatium, quòd pro me libellos meos teneas, sæpe etiam [1] in vestigio meo colloces. Gratum est quòd nos requiris, gratum quòd his fomentis acquiescis. Invicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi novas sumo; sed eò magis ad desiderium tui accendor. Nam cujus litteræ tantum habent suavitatis, hujus sermonibus quantum dulcedinis ineste! Tu tamen frequentissimè scribe, licet hoc ita me delectet, ut torqueat. Vale.

VIII. PLINIUS PRISCO SUO S.

ATtilium Crescentem & nosti & amas. Quis enim illum spectatior paulò aut non novit, aut non amat? Hunc ego non ut multi, sed arctissimè diligo. Oppida nostra unius diei itinere dirimuntur: ipsi amare inviocm, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus. Mansit hic postea, nec refrixit [1] judicio, sed invaluit. Sciunt qui alterutrum nostrûm familiariùs intuentur. Nam & ille amicitiam meam laetissimâ prædicatione circumfert, & ego præ me fero quàm sit mihi curæ modestia, quies, securitas ejus. Quin etiam quum insolentiam cujusdam tribunatum

---

4 *Te ostentare, tecum circumire.* Ut possim ostentare se senatoribus, eosque secum ambire & prensare. Vulgati habent, *te ostentare & mecum circumire.* Refinxit ex Mediceo Cortius. Idem infrà dedit, *in summam* pro vulgatorum *in summa.*

1 *In vestigio meo.* In iis locis in quibus me sæpius vidisti, quæque mei te admonent.

2 *Judicio.* Quo alter alterius indolem expendimus.

Digitized by Google

plebis initiati viderentur, idque indicasset mihi, respondi:

2 Οὐκ ἔστιν ὅστις με νῦν ἔτι χεῖρα ἐπενεγκεῖν,
Ζηὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ θοῇσιν ἐπὶ πόντον ἐπόντα.

Quæritis hæc? Ut scilicet non posse Attilium, me incolumi, injuriam accipere. Iterum dices, Quorsus hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: hujus est heres Maximus noster, quem & ipse amo; sed conjunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro jure amicitiæ, cures ut Attilio meo salva sit non fors modò, verùm etiam usura pluribus annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens: nullis quæstibus sustinuerat, nullus illi nisi ex frugalitate reditus. Nam studia, quibus plurimum præstat, ad voluptatem tantùm & gloriam exercet. Gravis est ei vel minima jactura, quia separare, quod amiseris, gravius est. Eximite hunc illi, eximite hunc mihi scrupulum: sine me suavitate ejus, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cujus hilaritas me tristem esse non patitur. In summa, nolit facetias hominis: quas velint, tristitias ne in illum & amaritudinem vertat injuria. Quam vim habent offensæ, credo ei quam in amore habet. Non ferat imaginum & liberum ingentium cum contumelia damnum. Verùm si ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam vindicabo: sed non tamquam pro mea, hoc est, gravius irascar. Quamquam quid denunciationibus & quasi minis ago? Quin potius ut cœperam rogo, oro des operam, ne ille se, quod validissimè vereor, à me, ego me neglectum à te putem. 4 Dabis autem; si hoc perinde curæ est tibi quàm illud mihi. Vale.

---

2 Nullus, me vivente, & super terram *lucem* intuente, tibi cavas apud naves infestas manus inferet. Iliados 1. 88.

3 *Ut ferat.* Etiamsi damnum ferat, & non vindicet.

4 *Dabis autem.* Nempe operam, ne id accidat, *si hoc perinde curæ est tibi*, ne videlicet ego me à te neglectum putem, *quàm illud curæ est mihi*, ne videlicet se ille à me neglectum putet.

Digitized by Google

IX. PLINIUS TACITO SUO S.

COmmendas mihi Julium Naſonem candidatum? Naſonem mihi? quid ſi meipſum? Fero tamen & ignoſco. Eumdem enim commendaſſem tibi, ſi, te Romæ morante, ipſe abfuiſſem. Habet hoc ſollicitudo, quòd omnia neceſſaria putat. Tu tamen cenſeo alios roges; ego precum tuarum miniſter, adjutor, particeps ero. Vale.

X. PLINIUS ALBINO SUO S.

QUum veniſſem in ſocrus meæ villam Alſienſem, quæ aliquando [1] Rufi Virginii fuit, ipſe mihi locus optimi illius & maximi viri deſiderium non ſine dolore renovavit. Hunc enim incolere, ſeceſſum, atque etiam ſenectutis ſuæ nidulum vocare conſueverat. Quocumque me contuliſſem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam [2] monumentum ejus videre, & vidiſſe pœnituit. Eſt enim adhuc imperfectum; nec difficultas operis in cauſa, modici, ac potiùs exigui; ſed inertia ejus cui cura mandata eſt. Subit indignatio cum miſeratione, poſt decimum mortis annum reliquias, neglectumque cinerem ſine titulo, ſine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloriâ pervagetur. At ille mandaverat caveratque, ut divinum illud & immortale factum verſibus inſcriberetur;

Hic ſitus eſt Rufus, pulſo qui Vindice quondam,
Imperium aſſeruit non ſibi, ſed patriæ.

Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipſi nobis debeamus etiam [3] conditoria exſtruere, omniaque heredum officia præſumere. Nam, cui non eſt verendum, quod videmus accidiſſe Virginio? cujus injuriam ut indigniorem, ſic etiam notiorem ipſius claritas facit. Vale.

---

1 *Rufi Virginii.* De eo vide lib. 2. ep. 1.

2 *Monumentum.* Sic appellatur id omne, quod memoriam movet ſeu revocat. Hic pro ſepulchro ſumitur.

3 *Conditoria.* Sepulchra, in quibus corpora mortuorum recondantur; quorum exſtruendorum, ut & funeris apparandi cura pertinet ad officium heredum.

Digitized by Google

XI. PLINIUS MAXIMO SUO S.

O Diem lætum! Adhibitus in consilium à præfecto urbis audivi ex diverso agentes, summæ spei, summæ indolis juvenes duos, Fuscum Salinatorem & Numidium Quadratum, egregium par, nec modò temporibus nostris, sed litteris ipsis ornamento futurum. Mira utrique probitas, [1] constantia salva, decorus habitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, judicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt; atque inter hæc illud, quòd & ipsi me ut rectorem, ut magistrum intuebantur, & iis qui audiebant, me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandumque mihi candidissimo calculo! Quid enim aut [2] publicè lætius quàm clarissimos juvenes nomen & famam ex studiis petere, aut mihi optatius quàm me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium ut perpetuò capiam Deos oro: ab iisdem, teste te, peto, ut omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me velint. Vale.

XII. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

TU verò non debes [1] suspensa manu commendare mihi quos tuendos putas. Nam & te decet multis prodesse, & me suscipere quicquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vectio Prisco quantum plurimùm potuero præstabo, præsertim in arena mea, hoc est, apud centumviros. Epistolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore scripsisti, obliviscī me jubes: at egò nullarum libentiùs memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quanto opere me diligas, quum sic [2] exegeris mecum, ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo hòc mihi jucundiores eas fuisse, quòd habebam bo-

1 *Constantia salva*, i e, sana, integra: vel excidit forte *mirus pudor*, & tunc *constantia* erit in auferendi casu. *Os latinum*, i e, latina verba decenter efferens.

2 *Publicè*. Publicæ utilitatis causâ.

1 *Suspensa manu*. Timidâ & quæ vix audeat tangere: quod proprium est medicorum vulnera contrectantium: transfertur autem ad eos, qui aliquid timidè & verecundè admis faciunt.

2 *Exegeris*. Expostulaveris; disceptaveris.

Digitized by Google

nam causam, quum summo studio quæreres, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo ut mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor, videbor dico (nunquam enim cessabo) convicium facias, quod & ego intelligam à summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

XIII. PLINIUS URSO SUO S.

UNquamne vidisti quemquam tam laboriosum & exercitum, quàm [1] Varenum meum? cui, quod summa contentione impetraverat, defendendum & quasi rursus petendum fuit. Bithyni senatusconsultum apud consules carpere ac labefactare sunt ausi, atque etiam [2] absenti Principi criminari: ab illo ad senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreverenter magis quàm constanter, ut qui ipsum senatusconsultum apud senatum accusaret. Respondit Fronto Catius graviter & firmè: senatus ipse mirificus. Nam illi quoque, qui prius negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt. Singulos enim, integra re, differre jas esse; peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantùm Rufus, & cum eo septem an octo? septem imò [3] in priore sententia perseveraverunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria gravitas, vel potius gravitatis imitatio ridebatur. Tu tamen ultima quantum præclara, quanta pugna [4] certamini maneat, cujus quasi præludio atque præcursio has contentiones excitavit. Vale.

XIV. PLINIUS MAURICO SUO S.

SOllicitas me in Formianum. Veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare &

---

1 *Varenum.* Vide suprà ep. 5. & lib. 5. ep. 20.

2 *Absenti Principi criminari.* Id senatusconsultum arguere & accusare apud Trajanum imp. qui, quo die factum est, abfuerat à senatu.

3 *In priore sententia perseveraverunt.* Ut ne Vareno, qui reus erat, potestas fieret evocandi testes.

4 *Certamini.* Causæ ipsius disceptationi. Sic Æn. 9. 302. *Hæc eadem matrique tua genericque manebunt.*

Digitized by Google

fletus, sed te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in urbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certè stomachi hæc natura est, ut nihil nisi voluntate merum velit. Vale.

XV. PLINIUS ROMANO SUO S.

MIrifice te non interfuisse[1] puto: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Pisciens Paulus, splendidus ejus Romanus, & imprimis eruditus, scribit elegos: gentilitium hoc illi. Est enim municeps Propertii, atque etiam inter majores suos Propertium numerat. Is quum recitaret, ita cœpit dicere, *Prisce, jubes?* Ad hoc levolens Priscus (aderat enim ut Paulo amicissimus) *Ego verò non jubeo.* Cogita quæ risus hominum, qui jocii. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam jus civile publicè respondet: quò magis, quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Pallio aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam sollicitè recitaturis providendum est non solùm ut sint ipsi sani, verùm etiam ut sanos adhibeant. Vale.

XVI. PLINIUS TACITO SUO S.

PEtis ut tibi avunculi mei exitum scribam, quò veriùs tradere posteris possis: gratias ago. Nam video morti ejus, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, [1] ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit: quamvis ipse plurima opera & manfura condiderit, multum tamen perpetuitati ejus scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus [2] & suis libris & tuis erit.

---

1. *Sed me recens fabula excepit.* Sed recente adhuc fabula Romam veni.

1. *Ut populi, ut urbes.* Supple, solent occidere.

2. *Et suis libris.* Quia scripsit legenda, *& tuis*: quia fecit scribenda.

Digitized by Google

Quò libentiùs suscipio, deposco etiam quod injungis. Erat Miseni, classemque imperio præsens regebat. Nonum calend. Septembres, horâ ferè septimâ, mater indicat ei, apparere nubem inusitata & magnitudine & specie. 3 Usus ille sole, mox frigidâ, gustaverat jacens studebatque: poscit soleas, ascendit locum ex quo maximè miraculum illud conspici potuerat. Nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte, Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cujus similitudinem & formam non alia magis arbor quàm pinus expresserit. Nam longissimo velut truncо elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur: credo, quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem evanescebat; candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cinerемve sustulerat. Magnum propiúsque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Jubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi studere me malle; & fortè ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. 4 Retinæ Classiarii imminenti periculo exterriti (nam villa ea subjacebat, nec

3 *Usus ille sole, mox frigidâ.* Nam *æstate, si quid erit, jacebat in sole. . . . post solem plerumque frigidâ lavabatur, deinde gustabat.* lib. 3. ep. 5. *Gustatio, prandium* de leviore jentaculo dicebantur apud veteres, qui intemperantiæ deputabant bis in die saturum fieri. Ex hac disciplina Horat. *Prænsus non avidè quantum interpellet inani ventre diem durare.* Sat. 6. lib. 1.

4 *Retinæ Classiarii.* Locus deploratus, quem è vestigiis mss. codicum sic emendat Cortius. *Retinæ classi imminenti periculo exterritæ (nam villa ei subjacebat, nec ulla nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabat.* Per classem intellige classis milites, nautas. *Classi ei villa subjacebat*, seu appulsa erat ad littus Retinæ: *nec ulla nisi navibus fuga*, quia ab terra periculum ingruens: *ut se . . . eriperet, orabat.* Præerat enim classi Plinius. *Vertit ille consilium, & quod studioso animo*, seu pernoscendæ rei studio *inchoaverat, obit maximo*, ut nempe periclitantibus opem ferret. *Deducit*, i. e. appulsas littori quadriremes in mare propellit &c.

Digitized by Google

illa nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eripi rec orabant. Vertit ille consilium, & quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retinæ modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) latarus auxilium. Properat illuc unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Jam navibus cinis incidebat, quò propiùs accederent, calidior & densior; jam pumices etiam, nigrique & ambusti & fracti igne lapides; [5] jam vadum subitum, ruinâque montis littora obstantia. Cunctatus paulùm an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, *Fortes*, inquit, *fortuna juvat: Pomponianum petes.* Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque littoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, &, quum creseceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset; quo tunc avunculus meus secundissimo invectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur; utque timorem ejus sua securitate leniret, deferri se in balineum jubet, lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod æquè magnum, similis hilari. Interim è Vesuvio monte pluribus locis latissimæ flammæ, altaque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione, ignes relictos, desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis, dictitabat: tum se quieti dedit, & quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior & sonantior erat, ab iis qui limini obversabantur, audiebatur.

---

[5] *Jam vadum subitum.* Quia scil. mare tremore terræ repellebatur, ut ait infrà ep. 20 *Ruinâque montis littora obstantia.* Quia parte Vesuvii montis in mare prorupta, processerant littora, aut nova surgebant, quæ transitum occludebant navibus.

Digitized by Google

Sed area ex qua [6] diæta adibatur ita jam cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut, si longior in cubiculo mora, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, cæteris que qui pervigilaxant reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur, quod tamen periculorum collatio elegit; & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus incidentia fuit. Jam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quamtamen faces multæ variaque lumina [7] solvebant. Placuit egredi in litus, & è proximo aspicere ecquid jam mare admitteret, quod adhuc vastum & adversum permanebat. Ibi super abjectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flammæ, flammarumque prænuncius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innitens servulis duobus assurexit, & statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi naturâ invalidus, angustus, & frequenter interæstuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum integrum, illæsum, operumque, ut fuerat indutum: habitus corporis quiescenti quàm defuncto similior. Interim Misenî ego & matre. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quàm de exitu ejus scire voluisti. Finem ergo faciam: unum adjiciam, omnium, quibus interfueram, quæque statim quam maxime vota memorantur, audiverunt, quæ pervolutum

---

6. *Diæta.* Appartement. Vide lib. 2. ep. 17.

7. *Solvebant.* Vix ac ne vix quidem possent facere quantumvis multæ nocturnæ ejusmodi *lucernæ.* Plures mss. habent *falebant*, quidam *solabantur*: unde Cortius conjicit legendum *solabantur.*

Digitized by Google

tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

XVII. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

INdignatiunculam, quam in cujusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare quominus apud te, quia non contingit coram, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo aut tres, ut sibi & paucis videntur, differri, surdis muris-que similes audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta gravitas? quæ tanta sapientia? quæ imo pigritia, arrogantia, [1] sinisteritas, ac potius asperitas, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum reliquas, ad quem tamquam amicissimum veneris? Difertior ipse es? tanto magis ne invideris: nam qui invidet, minor est. Denique sive plus, sive minus, sive idem præstas, tuum vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille est, non potes ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri quem præcedis vel exæquas. Equidem omnes qui aliquid in studiis faciunt venerari etiam miratique soleo. Est enim res difficilis, arduа, fastidiosa, & quæ eos à quibus contemnitur invicem contemnat. Nisi fortè aliud judicas tu: quamquam quis uno te reverentior hujus operis, quis benignior æstimator? Qua ratione ductus, tibi potissimùm indignationem meam prodidi, quem habere socium maximè poteram. Vale.

XVIII. PLINIUS SABINO SUO S.

ROgas ut agam Firmanorum publicam causam? quod ego, quamquam pluribus occupationibus distentus, admitto. Cupio enim & ornatissimam coloniam advocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam quum familiaritatem nostram, ut soles prædicare, ad præsidium ornamentumque tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, præ-

1 *Sinisteritas.* Asperitas. Eadem voce rursus utitur lib. 9. ep. 5.

Digitized by Google

sertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac jam potiùs nostris, obliga fidem meam; quos labore & studio meo dignos quum splendor ipsorum, tum hoc maximè poscet, quòd credibile est optimos esse, inter quos tu talis moreris. Vale.

XIX. PLINIUS NEPOTI SUO S.

SCis tu accessisse pretium agris, præcipuè suburbanis? Causa subitæ caritatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces senatûs expressit, *Candidati ne conviventur, ne mittant munera, ne pecunias deponant.* Ex quibus duo priora tam apertè quàm immodicè fiebant: hoc tertium, quamquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster vigilanter usus hoc consensu senatûs, sententiæ loco postulavit, ut consules desiderium universorum notum Principi facerent, peterentque sicut aliis vitiis, huic quoque providentiâ suâ occurreret. Occurrit. Nam sumptus candidatorum, fœdos illos & infames, ambitûs lege restrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea [1] quæ solo continerentur, deforme arbitratus (ut erat) honorem petituros, urbem Italiamque non pro patria, sed pro hospitio aut [2] stabulo quasi peregrinantes habere. Concursant ergo candidati certatim: quicquid venale audiunt, emptitant; [3] quòque sint plura venalia, efficiunt. Proinde, si pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam hercule quàm in provinciis comparandi, dum iidem candidati illic vendunt, ut hîc emant. Vale.

XX. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

AIs te adductum litteris, quas exigenti tibi de morte avunculi mei scripsi, cupere cognoscere,

1 *Quæ solo continerentur.* Velut ædes, villæ, agri &c.

2 *Stabulo. Stabulum* intellige diversorium advenis promiscuè omnibus apertum & commune: & in eo differt ab hospitio, quod honestius.

3 *Quòque sint plura venalia. Quò* pro *ut*; & faciunt ut plura sint venalia. Mss. codices sequimur. Vulgati, *ut sint quoque plura venalia, efficiunt.*

Digitized by Google

quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solùm metus, verùm etiam casus pertulerim. [1] *Quamquam animus meminisse horret, incipiam.* Profecto avunculo, ipse reliquum tempus studiis (ideo enim remanseram) impendi: mox balineum, cœna, somnus inquietus & brevis. Præcesserat per multos dies tremor terræ minùs formidolosus, quia Campaniæ solitus: illa verò nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed everti crederentur. Invasit in cubiculum meum mater: surgebam invicem, si quiescerem, excitaturus. Residimus in area domûs, quæ mare à tectis modico spatio dividebat. Dubito constantiam vocare an imprudentiam debeam: agebam enim duodevicesimum annum. Posco librum Titi Livii, & quasi per otium lego, atque etiam, ut cœperam, excerpo. Ecce amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat, ut me & matrem sedentes, me verò etiam legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilò segniùs ego intentus in librum. Jam hora diei prima, & adhuc dubius & quasi languidus dies; jam quassatis circumjacentibus tectis, quamquam in aperto loco, angusto tamen, magnus & certus ruinæ metus. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum, quodque in pavore simile prudentiæ, alienum consilium suo præfert, ingentique agmine abeuntes premit & impellit. Egressi tecta consistimus: multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula quæ produci jusseramus, quamquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbamus. Certè processerat littus, multaque animalia maris siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei spiritûs tortis vibratisque discursibus ruptâ, in longas flammarum figuras dehiscebat: fulgoribus illæ & similes & majores erant. Tum verò ille idem ex Hispania

[1] *Quamquam animus* &c. E lib. 2. Æn. 12.

Digitized by Google

amicus acrius & instantiùs, *Si frater*, inquit, *tuus avunculus, vivit, vult esse vos salvos : si periit, superstites voluit : proindequid cessatis evadere ?* Respondimus *Non committuros nos, ut de salute illius incerti, nostra consuleremus.* Non moratus ultrà prorupit se, effusoque cursu periculo auferat : nec multò pòst, illa nubes descendere in terras, operire maria. Cinxerat Capreas & absconderat : Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, jubere, quoquo modo fugerem : posse enim juvenem ; *se & annis & corpore gravem bene morituram, si mihi causa mortis non fuisset.* Ego contrà, *salvum me, nisi unà, non futurum :* dein manum ejus amplexus, addere gradum cogo : paret ægre, incusatque se quòd me moretur. Jam cinis, adhuc tamen rarus : respicio : densa caligo tergis imminebat, quæ nos, torrentis modo infusa terræ, sequebatur. *Deflectamus* (inquam) *dum videmus, ne in via strati, comitantium turbâ in tenebris obteramur.* [2] Vix consideramus, & nox non quasi illunis aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine exstincto : audires ululatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum : alii parentes, alii liberos, alii conjuges vocibus requirebant, voeibus noscitabant : hi suum casum, illi suorum miserabantur : erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad Deos manus tollere, plures nusquam jam Deos ullos, æternamque illam & novissimam nostem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miseni illud ruisse, illud ardere, falsò, sed credentibus, nunciabant. Paulùm reluxit, quod non dies nobis, sed adventantis ignis indicium videbatur : & ignis quidem longiùs substitit : tenebræ rursus, cinis rursus multus & gravis : hunc identidem assurgentes excutiebamus ; operti alioqui, atque etiam obruti pondere essemus. Possem gloriari non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse,

[2] *Vix consideramus.* Nempe extra viam publicam. Vulgati *consideramus.*

Digitized by Google

3 nisi me cum omnibus, omnia mecum perire, misero, magno tamen mortalitatis solatio credidissem. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum nebulamve decessit: mox dies verus; sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis esse quum deficit solet. Occurrabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altoque cinere tamquam nive obducta. Regressi Misenum, curatis utcumque corporibus, suspensam dubiamque noctem spe ac metu exegimus: metus prævalebat. Nam & tremor terræ perseverabat, & plerique 4 lymphati terrificis vaticinationibus & sua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quamquam & expertis periculum, & exspectantibus, abeundi consilium, donec de avunculo nuncius. Hæc nequaquam historiâ digna 5 non scripturus leges; & tibi scilicet qui requisisti imputabis, si digna ne epistolâ quidem videbuntur. Vale.

XXI. PLINIUS CANINIO SUO S.

SUm ex iis qui mirer antiquos: non tamen, ut quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa & effœta naturæ, ut nihil jam dandabile pariat. Atque adeo nuper audii Virginium Romanum paucis legentem comœdiam, ad exemplar veteris comœdiæ scriptam tam bene, ut esse quandoque possit exemplar. Nescio an noris hominem, quamquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenii elegantiâ, operum varietate monstrabilis. Scripsit 1 mimiambos tenuiter, argutè, venustè, atque in hoc genere eloquentissimè. Nullum est enim genus quod absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum, aliosque æta-

---

3 *Nisi . . . credidissem.* Quia quum putarem omnia pariter ruere, exigua laus erat subire fortiter casum communem cum omnibus.

4 *Lymphati.* Quasi à Nymphis in furorem acti; fanatici.

5 *Non scripturus leges.* Leges quidem, sed digna non putabis quæ scribantur in historia.

1 *Mimiambos.* Mimos versibus iambis.

Digitized by Google

tis ejusdem æmulatus. Licet has inter Plautinas Terentianasque numeres. Nunc primùm se in vetere comœdia, sed non tamquam inciperet, ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornavit virtutes, infectatus est vitia: [2] fictis nominibus decenter, veris usus est aptè. Circa me tantùm benignitate nimia modum excessit, nisi quòd tamen poëtis mentiri licet. In summa, extorquebo ei librum, legendumque, imo ediscendum mittam tibi. Neque enim dubito futurum ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.

XXII. PLINIUS TIRONI SUO S.

MAgna res acta est omnium qui sunt provinciis præfuturi, magna omnium qui se simpliciter credunt amicis. Lustricus Bruttianus quum Montanum Atticinum comitem suum in multis flagitiis deprehendisset, Cæsari scripsit. Atticinus flagitiis addidit, ut quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio; egit uterque pro se; egit autem carptim, & [1] κατὰ κεφάλαια, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, [2] quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & querendi de eo quem sic amasset necessitas indicabatur. Enumeravit crimina fœda manifestaque. Ille quum diluere non posset, ita recessit, ut dum defenditur turpis; dum accusat sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ servo, interceperat commentarios, [3] intercideratque, ac per summum nefas utebatur adversus amicum cri-

---

2 *Fictis nominibus.* Fictis usus est nominibus in infectandis vitiis, veris in ornandis virtutibus.

1 Per capita. Attingendo tantùm capita rerum.

2 *Quod Atticini manu scriptum.* In quo scribendo se Atticini manu usum esse aiebat, quod signum erat familiaritatis.

3 *Intercideratque.* Et ex iis commentariis eas partes abstulerat, in quibus fœda ejus facta notabantur, & id amico dabat crimini, quòd ejus commentarii non essent integri.

Digitized by Google

insule suo. Fecit pulcherrimè Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino 4 perrogavit. Damnatus & in insulam relegatus: Bruttiano justissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiæ gloria secuta est. Nam defensus expeditissimè, accusavit vehementer; nec minùs acer quàm bonus & sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum provinciam præmonerem, plurimùm tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis fortè te, quod abominor, fallat, paratam ultionem: quâ tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam jucundum est vindicari, quàm decipi miserum. Vale.

XXIII. PLINIUS TRIARIO SUO S.

IMpensè petis, ut agam causam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin & famosam: faciam, sed non gratis. Quî fieri potest (inquis) ut non gratis tu? Potest. Exigam enim mercedem honestiorem gratuito patrocinio. Peto, atque etiam pacîscor, ut simul agat Cremutius Rufo. Solitum hoc mihi, & jam in pluribus claris adolescentibus factitatum. Nam mirè concupisco bonos juvenes ostendere foro, assignare famæ. Quod si cui, præstare Rufoni meo debeo, vel propter natales ipsius, vel propter eximiam mei caritatem: quem magni æstimo in iisdem judiciis, [1] ex iisdem etiam partibus conspici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat: nam quum dixerit, gratias ages. Spondeo sollicitudini tuæ, spei meæ, magnitudini causæ sufficturum. Est indolis optimæ, brevi productus alios, si interim provectus fuerit à nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

---

4 *Perrogavit.* Eorum omnium, qui in consilio erant, suffragia collegit.

1 *Ex iisdem partibus.* In ejusdem causæ defensione. Nam patroni eadem in causa plures adhibebantur. Vide lib. 4. ep. 9.

Digitized by Google

XXIV. PLINIUS MACRO SUO S.

QUàm multum intereſt, quid à quo fiat! Eadem enim facta claritate vel obſcuritate facientium aut tolluntur altiſſimè, aut humillimè deprimuntur. Navigabam per Larium noſtrum, quum ſenior amicus oſtendit mihi villam, atque etiam cubiculum, quod in lacum prominet. *Ex hoc*, inquit, *aliquando municeps noſtra cum marito ſe præcipitavit.* Cauſam requiſivi. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis, ulceribus putreſcebat: uxor ut inſpiceret exegit: neque enim quemquam fideliùs judicaturum, poſſetne ſanari. Vidit, deſperavit: hortata eſt ut moreretur, comeſque ipſa mortis, dux imo, & exemplum, & [1] neceſſitas fuit. Nam ſe cum marito ligavit, abjecitque in lacum. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, niſi proximè auditum eſt: non quia minus illo clariſſimo [2] Arriæ facto, ſed quia minor. Vale.

XXV. PLINIUS HISPANO SUO S.

SCribis Robuſtum ſplendidum equitem Romanum cum Attilio Scauro, amico meo, Ocriculum uſque commune iter peregiſſe, deinde nuſquam comparuiſſe: petis ut Scaurus veniat, neſque, ſi poteſt, in aliqua inquiſitionis veſtigia inducat. Veniet; vemor ne fruſtra. Suſpicor enim tale neſcio quid Robuſto accidiſſe, quale aliquando Metilio Criſpo municipi meo. Huic ego [1] ordines impetraveram, atque etiam proficiſcenti [2] quadraginta miſſa nummûm, ad inſtruendum ſe ornandumque donaveram; nec poſtea aut epiſtolas ejus, aut aliquem de exitu nuncium accepi. [3] Intercepitne ſit à ſuis, an cum ſuis, dubium: certè non ipſe, non quiſquam ex ſervis ejus

---

1 *Neceſſitas.* Quia nempe *ſe cum marito ligavit.*

2 *Arriæ facto.* Vide lib. 3. ep. 16.

1 *Ordines.* Fortè *ordinem*: & ſic habet Mediceus. Centuriatum intellige. Ordo enim & centuria idem ſonant; & centuriones ordinum ductores dicebantur.

2 *Quadraginta millia nummûm.* Libras Tur. 5000.

3 *Intercepitne ſit.* Occiſusne ſit in itinere. Eſt enim *intercipere* aliquem inter agendum aliquid occupare.

Digitized by Google

apparuit. Utinam ne in Robusto idem experiamur! Tamen arcessamus Scaurum. Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus, qui pietate mira, mira etiam sagacitate, patrem quærit. Dii faveant, ut sic inveniat ipsum, quemadmodum jam cum quo fuisset, invenit! Vale.

XXVI. PLINIUS SERVIANO SUO S.

GAudeo & gratulor, quòd Fusco Salinatori filiam tuam destinasti. Domus patricia, pater honestissimus, mater pari laude: ipse studiosus, litteratus, etiam disertus; puer simplicitate, comitate juvenis, senex gravitate: neque amore decipior. Amo quidem effusè (ita officiis, ita reverentiâ meruit) judico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, ut qui exploraverim, spondeo, habiturum te generum, quo melior fingi ne voto quidem potuit. Superest ut avum te quàm maturissimè similium sui faciat. Quàm felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex vestro sinu sumere, & quasi pari jure tenere continget! Vale.

XXVII. PLINIUS SEVERO SUO S.

ROgas ut cogitem quid designatus consul in honorem Principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio. Est enim ex virtutibus ejus larga materia. Scribam tamen, vel, quod malo, coràm judicabo, si prius hæsitationem meam ostendero. Dubito nunc idem tibi suadere, quod mihi, debeam. Designatus ego, consul, omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis, abstinui: non tamquam liber & constans, sed tamquam intelligens Principis nostri: cujus videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. Reputabam etiam plurimos honores pessimo cuique delatos; à quibus hic Optimus separari non alio magis poterat, quàm diversitate censendi: quod ipsum dissimulatione & silentio non præterii, ne fortè non judicium illud meum, sed oblivio videretur. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent, nec conveniunt quidem. Præterea faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio, quum

Digitized by Google

hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione mutatur. Nam recentia opera maximi Principis præbent facultatem noya, magna, vera censendi: quibus ex causis (ut suprascripsi) dubito, an idem nunc tibi, quod tunc mihi, suadeam. Illud non dubito, debuisse me[1] in parte consilii tui ponere, quid ipse fecissem. Vale.

XXVIII. PLINIUS PONTIO SUO S.

SCio quæ tibi causa fuerit impedimento, quominus præcurrere adventum meum in Campaniam posses: sed quamquam absens, totus huc migrasti: tantum mihi copiarum quà urbanarum quà rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnes improbè quidem, accepi tamen. Nam me tui ut ita facerem rogabant; & verebar ne & mihi & illis irascereris, si non feciſſem. In posterum, nisi adhibueritis modum, ego adhibebo. Et jam tuis denunciavi, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices, *oportere me tuis rebus ut meis uti*: etiam; sed perinde illis ac meis parco. Vale.

XXIX. PLINIUS QUADRATO SUO S.

AVidius Quietus, qui me unicè dilexit, &, quo non minùs gaudeo, [1] probavit, ut multa alia Thrasææ (fuit enim familiaris) ita hoc sæpe referebat, præcipere solitum suscipiendas esse causas aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes. Cur amicorum? non eget interpretatione. Cur destitutas? quòd in illis maximè & constantia agentis & humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? quia plurimùm referret bonum an malum induceretur. Ad hæc ego genera causarum, ambitiosè fortasse, addam tamen claras & illustres. Æquum enim est [2] agere nonnunquam gloriæ & famæ;

---

1 *In parte consilii tui ponere.* In consultatione tua illud computare, seu, quum tibi consulenti responderem, debuisse me commemorare *quid ipse fecissem.*

1 *Probavit.* De me bene existimavit, qua illius existimatione non minùs quàm amore ejusdem in me gaudeo.

2 *Agere . . . gloriæ & famæ.* i e, gloriæ & famæ consequendæ studio in foro dicere.

id

id est, suam causam. Hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiæ tuæ statuo. Nec me præterit usum esse & haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam multos parvo ingenio, litteris nullis, ut bene agerent, agendo consecutos. Sed & illud, quod vel Pollionis, vel tanquam Pollionis accepi, verissimum experior: *Commodè agendo factum est ut sæpe agerem: sæpe agendo, ut minùs commodè.* Quia scilicet assiduitate nimiâ facilitas magis quàm facultas, nec fiducia, sed temeritas paratur. Nec verò Isocrati quominus haberetur summus orator offecit, quòd infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret impediebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, ut possis quum voles dicere: dices quum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipse servavi. Nonnunquam necessitati, quæ pars rationis est, parui. Egi enim quasdam à senatu jussus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Tharseæ divisione, hoc est, ad exemplum pertinentes. Adfui Bæticis[3] contra Bæbium Massam. Quæsitum est an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus iisdem querentibus[4] de Cæcilio Classico. Quæsitum est an provinciales, ut socios ministrosque proconsulis, plecti oporteret: pœnas luerunt. Accusavi Marium Priscum qui, lege Repetundarum damnatus, utebatur clementiâ legis, cujus severitatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuicus sum Julium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minimè malum: judicibus acceptis, in senatu remansit. Dixi proximè pro Vareno, postulante ut sibi invicem evocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto ut ea potissimùm jubear, quæ me deceat vel sponte feciſſe. Vale.

3 *Contra Bæbium Massam.* Vide lib. 7. ep. 33. *An danda esset inquisitio.* An potestas danda esset Bæticis inquirendi in Massam.

4 *De Cæcilio Classico.* Vide lib. 3. ep. 4. & 9. De Mario Prisco, lib. 2. ep. 11. De Julio Basso, lib. 4. ep. 9. De Vareno, lib. 5. ep. 20. & lib. 6. ep. 5. & 13.

Digitized by Google

XXX. PLINIUS FABATO SUO S.

DEbemus meherculè natales tuos perinde ac nostros celebrare, quum lætitia nostrorum ex tuis pendeat, cujus diligentiâ & curâ hîc hilares, illic securi sumus. Villa Camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; tamen quæ sunt pretiosiora, aut integra manent, aut levissimè læsa sunt. Attendimus ergo ut quàm salubèrrimè resiciantur. Ego videor habere multos amicos, sed hujus generis cujus & tu quæris, & res exigit, propè neminem. Sunt enim omnes togati & urbani: rusticorum autem prædiorum administratio possit durum aliquem & agrestem, cui nec labor ille gravis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissimè cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi præstare possit ignoro: velle plurimùm scio. Vale.

XXXI. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

EVocatus in consilium à Cæsare nostro ad Centumcellas (hoc loco nomen) longè maximam cepi voluptatem. Quid enim jucundius quàm Principis justitiam, gravitatem, comitatem in secessu quoque, [1] ubi maximè recluduntur, inspicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes judicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Aristion, princeps Ephesiorum, homo munificus, & [2] innoxiè popularis: inde invidia, & dissimillimo dissimilis delator immissus: itaque absolutus vindicatusque est. Sequenti die audita est Galitta, adulterii rea. Nupta hæc tribuno militum honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato consulari, illo Cæsari scripserat. Cæsar, excussis probationibus, centurionem [3] exauctoravit, at-

1 *Ubi maximè recluduntur.* Aperiuntur, penitiùs introspiciuntur. Pronomen *hæc*, quod habent vulgati, mss. omnes respuunt.

2 *Innoxiè popularis.* Populi gratiam sine damno cujusquam, sine noxâ consecutus. Nullis quoque mss. nititur vulgatorum *innoxiæ popularitatis.*

3 *Exauctoravit.* A centuriatu removit.

Digitized by Google

que etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis; sed maritum, non sine aliqua reprehensione patientiæ, amoc uxoris retardabat: quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus æmulum removisse. Admonitus ut peragereat accusationem, peregit invicus; sed illam damnari, etiam invito accusatore, necesse erat: damnata, & Julie legis pœnis relicta est. Cæsar & 4 nomen centurionis, & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adjecit, ne omnes ejusmodi causas revocare ad se videretur. Tertio die inducta cognitio est, multis testimoniis & vario rumore jactatis Julii Tironis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi diocbantur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio eques Romanus, & Eurythmus Cæsaris libertus & procurator. Heredes, quum Cæsar esset in Dacia, communiter epistolâ scriptâ petierant ut susciperet cognitionem: susceperat. Reversus diem dederat: &, quum ex heredibus quidam, quasi reverentiâ Eurythmi, omitterent accusationem, pulcherrimè dixerat, *Non illa Polycletus est, nec ego Nero.* Indulserat tamen petentibus dilationem, cujus tempore exacto, confederat auditurus. A parte heredum instaverunt duo: omnino postularunt ut omnes heredes agere cogerentur, quam detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Locutus est Cæsar summa gravitate, summa moderatione: quumque advocatus Senecionis & Eurythmi dixisset suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur: *Non curo* (inquit) *an isti suspicionibus relinquantur: ego relinquor.* Deinc, conversus ad nos, 5 E'πίσασθε *quid facere debeamus: isti enim queri volunt quòd sibi licuerit non accusare:* tum ex consilii sententia jussit denunciari heredibus omnibus ut age-

4 *Nomen centurionis . . . adjecit.* In sententia damnationis adscripsit nomen centurionis, ea re demonstrans ideo se de illo adulterio judicasse, quòd pertineret ad disciplinam militarem.

5 *Propriè* scitote; & inde, censete, decernite.

Digitized by Google

rent, aut singuli approbarent causas non agendi, alios qui se vel de calumnia pronunciaturos. Vides quàm honesti, quàm severi dies, quos jucundissimæ remissiones sequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ; erat modica, si Principem cogitares: interdum [6] ἀκροάματα audiebamus; interdum jucundissimis sermonibus nox ducebatur. [7] Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæsare humanitas) xenia sunt missa. Sed mihi, ut gravitas cognitionum, consilii honor, suavitas simplicitasque convictûs, ita locus ipse perjucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet littori, cujus in sinu [8] fit quum maximè portus. Hujus sinistrum brachium firmissimo opere munitum est; dextrum elaboratur. In ore portûs insula assurgit, quæ illatum vento mare objacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum navibus præstet. Assurgit autem arte visenda. Ingentia saxa latissima navis provehit: contrà, hæc alia super alia dejecta ipso pondere manent, ac sensim, quodam velut aggere construuntur. Eminet jam & apparet faxeum dorsum: impactosque fluctus in immensum elidit & tollit. Vastus illic fragor, canumque circà mare. Saxis deinde [9] pilæ adjiciuntur; quæ procedenti tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus & jam habet nomen auctoris, eritque vel maximè salutaris. Nam per longissimum spatium littus importuosum hoc receptaculo utetur. Vale.

XXXII. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

QUamvis & ipse sis continentissimus, & filiam tuam ita institueris ut decebat filiam tuam, Tutilii neptem; quum tamen sit nuptura hone-

---

6 Lepidæ, festivæ auditiones. Hac voce mimi designantur.

7 *Summo.* Extremo & novissimo die consilii. *Xenia.* Dona hospitalia.

8 *Fit quum maximè portus.* Hoc ipso tempore portus exstruitur. Est hæc codicis Medicei lectio, quam vulgati interpolarunt: *Cujus in sinu quàm maximus portus velut amphitheatrum.*

9 *Pilæ.* Lapides majores, quæ opus sustentare valeant.

Digitized by Google

tissimo viro Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quamdam nitoris imponit: debet secundum conditionem mariti veste, comitatu (quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen) instrui. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio: itaque partem oneris tui mihi vindico, &, tamquam parens alter puellæ nostræ, confero [1] quinquaginta millia nummûm: plus collaturus, nisi à verecundia tua solâ mediocritate munusculi impetrari posse confiderem ne recusares. Vale.

XXXIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

"TOllite cuncta, inquit, *cæprosque auferte labores.* Seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri jube; & accipe orationem meam, ut illa arma, divinam. Num superbius potui? revera, ut inter meas, pulchram. Nam mihi satis est certare mecum. Est hæc pro Accia Variola & dignitate personæ, & exempli raritate, & judicii magnitudine insignis. Nam fœmina splendidè nata, nupta prætorio viro, exheredata ab octogenario patre, intra undecim dies, quàm illi novercam, amore captus, induxerat, [2] quadruplici judicio bona paterna repetebat. Sedebant judices centum & octoginta: tot enim quatuor consiliis colliguntur: ingens utrimque advocatio, & numerosa subsellia: præterea densa circumstantium corona latissimum judicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc, stipatum tribunal, atque etiam ex superiore basilicæ parte, quà fœminæ, quà viri, & audiendi, quod erat difficile, & videndi, quod facile, visendi studio imminebant. Magna exspectatio patrum, magna filiarum, magna etiam novercarum. Secutus est varius eventus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res & mira: eadem in causa, iisdem judicibus, iisdem advocatis, eodem tempore tanta diversitas accidit casu, quod non casus videretur.

---

1 *Quinquaginta millia nummûm.* Libras nostrates 6250.

1 *Tollite cuncta.* Æn. 8. 439.

2 *Quadruplici judicio.* Vide lib. 1. ep. 18.

Digitized by Google

Victa est noverca, ipsa heres ex parte sexta. Victus subscribunt qui exheredatus à patre, singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. Hæc tibi exposui, primùm ut ex epistola scires quæ ex oratione non poteras: deinde (nam detegam artes) ut orationem libentiùs legeres, si non legere tibi, sed interesse judicio videreris, quam, sit licet magna, non desperò gratiam brevissimæ impetraturam. Nam & copiâ rerum, & arguta divisione, & narratiunculis pluribus, & eloquendi varietate renovatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa subtilia. Intervenit enim acribus illis & erectis frequens necessitas computandi, ac pene calculos tabulamque poscendi, ut repentè in privati judicii formam centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi; dedimus iræ, dedimus dolori; & in ampliſſima causa, quasi magno mari, pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex contubernalibus nostris existimare hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, ut inter meas,[3] ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse. An verè, tu facillimè judicabis, quia tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

XXXIV. PLINIUS MAXIMO SUO S.

REdè fecisti, quòd gladiatorium munus Veronensibus nostris promisisti, à quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam uxorem carissimam tibi & probatissimam habuisti; cujus memoriæ aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum,[1] quod maximè funeri, debebatur. Præterea, tanto consensu rogabaris, ut negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregiè, quòd tam facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nam per hæc

3 Tamquam pro Ctesiphonte. Habere locum inter meas, quem inter orationes Demosthenis habet oratio pro Ctesiphonte.

1 *Quod maximè funeri.* Quod in funere potissimum exhiberi solet.

Digitized by Google

etiam magnus animus ostenditur. Vellem [2] Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad præsidium diem occurrissent: sed licet cessaverint illæ, tempestate detentæ, tu tamen meruisti [3] ut acceptum tibi fieret, quod quominus exhiberes, non per te stetit. Vale.

LIBER VII.

I. C. PLINIUS GEMINO SUO S.

TERRET me hæc tua tam pertinax valetudo, & quamquam te temperantissimum noverim, vereor tamen [1] ne quid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter resistas. Hoc laudabile, hoc salutare admittit humana natura, quod suadeo; ipse certè sic [2] agere famis cum meis soleo. Spero quidem, si fortè in adversam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore vel pœnitentiâ dignum: si tamen superaverit morbus, denuncio ne quid mihi detis, nisi permittentibus medicis; sciatisque, si dederitis, ita vindicaturum, ut solent alii, quæ negantur. Quinetiam quum perustus ardentissima febre, tandem remissus unctusque acciperem à medico potionem, porrexi manum, [3] utque tangeret dixi, admotumque jam labris poculum reddidi. Postea quum vicesimo valetudinis die balineo præpararer, mussan-

2 *Africanæ.* Pantheræ, quas Africanas vocari solitas testis est Plinius major lib. 8. cap. 18.

3 *Ut acceptum tibi fieret.* Ut homines hujus rei, tamquam acceptæ à te, gratiam tibi deberent. Voces ab credita pecunia deductæ.

1 *Ne quid illi.* Ne morbus vim suam etiam in mores tuos, in tuam temperantiam, tantisper exerat.

2 *Agere . . . . cum meis.* Alloqui servos meos, iisque præcipere.

3 *Utque tangeret.* Nempe venam, vel manum. Pronomen *me*, Mediceo & Vossiano planè ignotum delevimus.

Digitized by Google

tesque medicos repentè vidissem, causam requisivi. Responderunt posse me turbò lavari, non tamen omnino sine aliqua suspicione. Quid (inquam) necesse est? Atque ita spe balinei, cui jam videbar inferri, placidè leniterque dimissa, ad abstinentiam rursus, non secus ac modò ad balineum, animum vultumque composui. Quæ tibi scripsi, primùm ut te non sine exemplo monerem; deinde ut in posterum ipse ad eamdem temperantiam adstringerer, quum me hac epistola quasi pignore obligaviſſem. Vale.

II. PLINIUS JUSTO SUO. S.

QUemadmodum congruit ut simul & affirmes te assiduis occupationibus impediri, & scripta nostra desideres, quæ vix ab otiosis impetrare aliquid [1] perituri temporis possint? Patiar ergo æstatem inquietam vobis exercitamque transcurrere; & hyeme demum, quum credibile erit noctibus saltem [2] vacare te posse, quæram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abunde est, si epistolæ non sunt molestæ. Sunt autem, & ideo breviores erunt. Vale.

III. PLINIUS PRÆSENTI SUO S.

TAntâne perseverantiâ tu [1] modò in Lucania, modò in Campania? Ipse enim (inquis) Lucanus, uxor Campana. Justa causa longioris absentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitiæ tam superiores quàm minores. [2] Quousque regnabis? quousque vigilabis quum voles? dormies quamdiu voles? quousque

---

1 *Perituri.* Vacui & inertis, quod aliàs periret.

2 *Vacare.* Vacuum esse ab aliis occupationibus.

1 *Modò in Lucania, modò in Campania.* Supple, moraris.

2 *Quousque regnabis?* Nam vivere arbitrio suo *regnare est. Calcei nusquam? toga feriata?* Quia Romani in prædiis suis, nec calceis fere, sed soleis utebantur, nec togâ saltem honestiori, quam *feriatam* vocat, i. e, diebus feriatis destinatam. Sed hæc sana esse vix arbitramur. Multum arridet lectio, quam Buchnerus partim ex mss. partim ex conjectura concinnavit. *Quousque calcei nusquam? nusquam toga? feriatus ac liber* totus *dies*: ita enim omnes mss. non *totos*, ut legitur in vulgatis.

Digitized by Google

calos nusquam? toga feriata? liber totus dies? Tempus est te revisere molestias nostras, vel ob hoc solum, ne voluptates istæ satietate langueſcant. [3] Saluta pauliſper, quò sit tibi jucundius salutari: terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid imprudens quem evocare conor, retardo? Fortasse enim his ipsis admoneris ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Ut enim si cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis & oblitus stomachus his excitaretur, ita nunc hortor ut jucundissimum genus vitæ nonnullis interdum quasi acoribus condias. Vale.

IV. PLINIUS PONTIO SUO S.

AIs legisse te hendecasyllabos meos: requiris etiam quemadmodum cœperim scribere, homo, ut tibi videor, severus, ut ipse fateor, non ineptus? Nunquam à poëtice (altiùs enim repetam) alienus fui: quin etiam quatuordecim natus annos Græcam tragœdiam scripsi. Qualem? inquis. Nescio; tragœdia vocabatur. Mox quum è militia rediens, in Icaria insula ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando & heroo, hendecasyllabis nunc primùm, quorum hìc natalis, hæc causa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asinii Galli de comparatione patris & Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem suum: dein quum meridie (erat enim æstas), [1] dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus, cœpi reputare maximos oratores hoc studii genus, & in oblectationibus habuisse, & in laude posuisse. Intendi animum, contraque opinionem meam, post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento, id ipsum quod me ad scribendum sollicitaverat, his versibus exaravi:

---

3 *Saluta pauliſper.* Romæ sis pauliſper inter salutantes, ut tibi jucundior sit turba salutantium in prædiis tuis, ubi neminem habes superiorem, quem mane, ut Romæ fit, salutandi causâ adeas. Vide lib. 3. ep. 12.

1 *Dormiturus.* Vide de hoc more Plinii lib. 9. ep. 36.

Digitized by Google

Quum libros Galli legerem, quibus ille parentem
Ausus de Cicerone dare palmamque decusque,
Lascivum inveni lusum Ciceronis, & illo
Spectandum ingenio, quo seria condidit, & quo
Humanis salibus, multo varioque lepore
Magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur quòd fraude mala frustratus amantem
Pauculа cœnato sibi debita savia Tiro
Tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis;
Cur post hac, inquam, nostros celamus amores?
Nullumque in medium timidi damus? atque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
Blanditias, & furta novas addentia flammas?

Transii ad elegos; hos quoque non minùs celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptus: deinde in urbem reversus, sodalibus legi. Probaverunt. Deinde [2] plura metra, si quid otii, maximè in itinere, tentavi. Postremò placuit exemplo multorum unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere, nec pœnitet. Legitur, describitur, cantatur etiam; & à Græcis quoque, quos Latinè hujus libelli amor docuit, nunc citharâ nunc lyrâ personatur. Sed quid ego tam glorioſe? quamquam poëtis furere concessum est; & tamen non de meo, sed de aliorum judicio loquor, qui sive judicent, sive errant, me delectant. Unum precor, ut posteri quoque aut errent similiter, aut judicent. Vale.

V. PLINIUS CALPURNIÆ SUÆ S.

INcredibile est quanto desiderio tui tenear. In causâ amor primùm; deinde, quòd non consuevimus abesse. Inde est quòd magnam partem noctium [1] in imagine tua vigil exigo: inde quòd interdiu quibus horis te visere solebam, [2] ad diætam tuam ipsi me,

---

2 *Plura metra.* Multiplicis & varii metri carmina.

1 *In imagine tua vigil exigo.* Ita Cicero ad uxorem suam Terentiam, *ante oculos dies noctesque versaris.*

2 *Ad diætam tuam.* Vide lib. 2. ep. 17.

Digitized by Google

ut verissimè dicitur, pedes ducunt: quòd denique ægor & mœstus, ac similis excluso, à vacuo limine recedo. Unum tempus his tormentis caret, quo in foro amicorum litibus conteror. Æstima tu quæ vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium. Vale.

VI. Plinius Macrino suo S.

RAra & notabilis res [1] Vareno contigit, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem ejus, ut temere inchoatam, omisisse narrantur; narrantur dico: adest provinciæ legatus: attulit decretum concilii ad Cæsarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. Perstat tamen idem ille Magnus: quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissimè exercet. Per hunc à consulibus postulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. Assistebam Vareno jam tamùm ut amicus, & tacere decreveram. Nihil enim tam contrarium, quàm si advocatus à senatu datus defenderem ut reum, cui opus esset ne reus videretur. Quum tamen, finita postulatione Nigrini, consules ad me oculos retulissent: *Scietis*, inquam, [2] *constare nobis silentii nostri rationem, quum veros legatos provinciæ audieritis.* Contrà Nigrinus: *Ad quem missi sunt?* Ego: *Ad me quoque habeo decretum provinciæ.* Rursus ille: *Potest tibi liquere.* Ad hoc ego: *Si tibi ex diverso liquet, potest & mihi, quod est melius, liquere.* Tum legatus Polyænus causas abolitæ accusationis expositi, postulavitque ne cognitioni Cæsaris præjudicium fieret. Respondit Magnus: iteruntque Polyænus: ipse raro & breviter interlocutus. Multum me intra silentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium esse tacere, quàm dicere: atque adeo repeto, quibusdam me capitis reis vel magis silentio quàm oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio scribendæ epistolæ fuerit, de studiis disputare?)

1 *Vareno.* De hoc vide lib. 5. ep. 20. & lib. 6. ep. 5. 13. & 29.

2 *Constare silentii nostri rationem.* Vide lib. 1. ep. 5.

Digitized by Google

libertos ejus, eosdemque coheredes suos, falsi, & veneficii reos detulerat ad Principem, judicemque impetraverat Julium Servianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu. Erat enim causa notissima, præterea utrimque ingenia clarissima. Finem cognitioni quæstio imposuit, [3] quæ secundum reos dedit. Postea mater adiit Principem: affirmavit se novas probationes invenisse. Præceptum est Suburano [4] ut vacaret finitam causam retractanti, si quid novi afferret. Aderat matri Julius Africanus, nepos Julii oratoris, (quo audito, Passienus Crispus dixit, *Bene, mehercule, bene: sed quò tam bene?*) Hujus nepos, juvenis ingeniosus, sed parum callidus, quum multa dixisset, assignatumque tempus impleret, *Rogo*, inquit, *Suburane, permittas mihi unum verbum adjicere.* Tum ego, quum omnes me, ut diu responsurum, intuerentur, *Respondissem*, inquam, *si unum illud verbum Africanus adjecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse.* Non facilè me repeto tantum consecutum assensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum est, quod pro Vareno [5] hactenus non tacui. Consules, ut Polyænus postulabat, omnia integra Principi servaverunt; cujus cognitionem suspensus exspecto. Nam dies illè nobis pro Vareno aut securitatem & otium dabit, aut intermissum laborem renovata sollicitudine injunget. Vale.

VII. PLINIUS SATURNINO SUO S.

ET proximè Prisco nostro, & rursus, quia ita jussisti, gratias egi, libentissimè quidem. Est enim mihi perjucundum, quòd viri optimi mihique amicissimi adeo cohæsistis, ut invicem vos obligari putetis.

---

3 *Qua secundum reos dedit.* Nempe causam, seu *reos* crimine absolvit.

4 *Ut vacaret finitam causam retractanti.* Matri scil. ut sederet judex in causa, quam judicio diremptam mater iterum referebat.

5 *Hactenus non tacui.* Pauca hæc verba dixi, quæ nisi dixissem, tacuissem omnino. Hæc enim est vis hujus vocis *hactenus*. Sic lib. 2. ep. 14. *Hunc morem induxit Largius*, hactenus *tamen ut auditores corrogaret.*

Digitized by Google

Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certatque tecum honestissimo certamine mutuæ caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc molestè fero, quòd deservire studiis non potes: si tamen alteram istem per judicem, alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primùm istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII. PLINIUS PRISCO SUO S.

EXprimere non possum quàm jucundum sit mihi, quòd Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. Perge ut cœpisti, virumque optimum quàm familiarissimè dilige, magnam voluptatem ex amicitia ejus percepturus, nec ad breve tempus. Nam quum omnibus virtutibus abundat, tum hac præcipuè, quòd habet maximam in amore constantiam. Valè.

IX. PLINIUS CORNELIO FUSCO SUO S.

QUæris quemadmodum in secessu, quo jamdiu frueris, putem te studere oportere. Utile imprimis, & multi præcipiunt, vel ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia figurarum, [1] vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt: intelligentia ex hoc & judicium acquiritur. Nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi æmulum scribere, lectisque conferre ac sedulò pensitare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, si nonnulla tu; magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit interdum & notissima eligere, & certare cum electis. Audax hæc, non tamen improba, quia secreta, contentio: quamquam multos videmus ejusmodi certamina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris & quæ dixeris, post oblivionem retractare,

1 *Vis explicandi.* Facultas dilatandæ orationis.

Digitized by Google

multa retinere, plura transire; alia [2] interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro, & resumere impetum fractum, omissumque; postremò nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc & quasi bellatorium stilum suaserim. Ut enim terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa meditatione recolantur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentiùs scribas. Nam sæpe in orationes quoque non historica modò, sed propè poëtica descriptionum necessitas incidit; & pressus sermo puruſque ex epistolis petitur. Fas est & carmine remitti, non dico continuo & longo (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto & brevi, quod aptè quantaslibet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem interdum gloriam quàm seria consequuntur: atque adeo (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Ut laus est cera, mollis cedensque sequatur,
Si doctos digitos, [3] *jussaque fiat opus;*
Et nunc informet Martem, castamque Minervam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum:
Utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores vernaque prata juvant:
Sic hominum ingenium flecti ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant aut delectabant, imo delectabant exercebantque. Nam mirum est ut his opusculis animus intendatur remittaturque. Recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia

2 *Interscribere.* Scriptis nova quædam addere. *Rescribere.* Scripta emendare & refingere.

3 *Jussaque fiat opus.* Et quod opus jussa est, fiat, & in illud transformetur.

Digitized by Google

denique, quæ in vita, atque etiam in foro causisque versantur. Ineſt his quoque eadem quæ aliis carminibus utilitas, quòd metri neceſſitate devincti ſoluta oratione lætamur, & quod facilius eſſe comparatio offendit, libentius ſcribimus. Habes plura etiam forte quàm requirebas; unum tamen omiſi. Non enim dixi quæ legenda arbitrarer: quamquam dixi, quum dicerem quæ ſcribenda. Tu memineris ſuæ cujuſque generis auctores diligenter eligere. Aiunt enim, *multum legendum eſſe, non multa.* Qui ſint hi, adeo notum probatumque eſt, ut demonſtratione non egeat; & alioquin tam immodicè epiſtolâ me extendi, ut dum tibi quemadmodum ſtudere debeas ſuadeo, ſtudendi tempus abſtulerim. Quin ergo pugillares reſumis, & aliquid ex his, vel iſtud ipſum quod cœperas? ſcribis. Vale.

X. PLIN. MACRINO SUO S.

QUia ipſe, quum prima cognovi, jungere extrema quaſi avulſa cupio; te quoque exiſtimo velle [1] de Vareno & Bithynis reliqua cognoſcere. Acta cauſa hinc à Polyæno, inde à Magno. Finitis actionibus Cæſar, *Neutra*, inquit, *pars de mora queretur. Erit mihi cura explorare provinciæ voluntatem.* Multum interim Varenus tulit. Etenim quàm dubium eſt an meritò accuſetur, qui an omnino accuſetur, incertum eſt? Supereſt, ne rurſus provinciæ, quod damnaſſe dicitur, placeat, agatque pœnitentiam pœnitentiæ ſuæ. Vale.

XI. PLIN. FABATO PROSOCERO SUO S.

MIraris quòd Hermes libertus meus hereditarios agros, quos ego jufferam proſcribi, non exſpectata auctione pro meo quincunce ex ſeptingentis millibus Corelliæ [1] addixerit. Adjicis poſſe eos

---

1 *De Vareno & Bithynis.* Vide ſuprà, ep. 6.

1 *Addixerit.* Corelliæ vendiderit *agros pro meo quincunce*, ſeu, quinque partes duodecimas agrorum, quæ ad me redeunt, *ex ſeptingentis millibus*, i. e, pretio agrorum ad ſeptingenta millia conſtituto, ita ut hujus tantum ſummæ quinque partes duodecimas Plinius haberet. De aſſe ejuſque partibus, quâ velut menſura com-

Digitized by Google

[2] nongentis millibus vænire, ac tantò magis quæro an quod gessit ratum servem. Ego verò servo: quibus ex causis accipe: cupio enim & tibi probatum & coheredibus meis excusatum esse, quòd me ab illis, majore officio jubente, fecerno. Corelliam cum summa reverentia diligo, primùm ut sororem [3] Corellii Rufi, cujus mihi memoria sacrosancta est; deinde ut matri meæ familiarissimam. Sunt mihi & cum marito ejus Minicio Justo optimo viro vetera jura: fuerunt & cum filio maxima; adeo quidem, ut prætore me, [4] ludis meis præsederit. Hæc, quum proximè istic fui, indicavit mihi cupere se aliquid circa Larium nostrum possidere: ego illi ex prædiis meis quod vellet, & quanti vellet, obtuli, exceptis paternis maternisque: his enim cedere ne Corelliæ quidem possum. Igitur quum obvenisset mihi hereditas, in qua prædia ista, scripsi ei venalia futura. Has epistolas Hermes tulit, exigentique ut statim portionem meam sibi adjudicaret, paruit. Vides quàm ratum habere debeam, quod libertus meus meis moribus gessit. Supereſt ut coheredes æquo animo ferant separatim me vendidisse, quod mihi licuit omnino vendere. Nec verò coguntur imitari meum exemplum. Non enim illis eadem cum Corellia jura sunt. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII. PLINIUS MINICIO SUO S.

LIbellum formatum à me, sicut exegeras, quo amicus tuus, imo noster (quid enim non commune nobis?) si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardiùs, ne tempus emendandi eum, id est, dispergendi haberes. Habebis tamen, an emendandi nescio, utique dispergendi [1] (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) si optima

---

muni ad res quaslibet alias utebantur Romani, vide ad ep. 1. lib. 5.

2 *Ex septingentis millibus* sestertium. Libris nost. 87500. *nongentis millibus*. Libris 112500.

3 *Corellii Rufi*. De eo vide lib. 4. ep. 17.

4 *Ludis meis præsederit*. Præfuerit meo nomine, & faciendos curaverit.

1 Vos enim mali imitatores.

Digitized by Google

quæque detraxeris. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione ut meis utar, & beneficio fastidii tui ipse laudabor, [2] ut in eo quod annotatum invenies, & suprà scripto aliter explicitum. Nam quum suspicarer futurum ut tibi tumidius videretur, quod est sonantius & elatius, non alienum existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam & exilius, vel potiùs humilius & pejus, vestro tamen judicio rectius. Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram insequar & exagitem? Hæc, ut inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: illud scriò. Vide ut mihi viaticum reddas quod impendi, datâ operâ [3] cursore dimisso. Næ tu, quum hoc legeris, non partes libelli, sed totum libellum improbabis, negabisque ullius pretii esse, cujus pretium reposceris. Vale.

XIII. Plinius Feroci suo S.

EAdem epistola & non studere te, & studere significat. Ænigmata loquor. Ita planè, donec distinctiùs quod sentio enunciem. Negat enim te studere; sed est tam polita, [1] quæ, nisi à studente, non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam & otium perficis. Vale.

XIV. Plinius Corelliæ suæ S.

TU quidem honestissimè, quòd tam impensè & rogas & exigis, ut accipi jubeam à te pretium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, [1] sed ex nongentis, quanti à publicanis

---

2 *Ut in eo quod.* Ut in ea parte libelli, quam transverso signo notatam invenies, & verbis suprà scriptis aliter explicitam.

3 *Cursore.* Tabellario ad id speciatim misso.

1 *Quæ nisi à studente, non potest scribi.* Notanda locutio in qua relativum *quæ* pro *ut* cum indicativo jungitur.

1 *Sed ex nongentis, quanti.* Vide suprà ep. 11. Nimirum publicani, seu redemptores vicesimæ, eos agros æstimarant sestertiùm millibus, non septingentis, quanti Corelliæ eos addixerat Plinii libertus pro quincunce patroni, sed nongentis, ut, vicesimæ nomine non sestertium triginta quinque, sed quadraginta quinque millia ab heredibus exigerent.

Digitized by Google

partem viceſimam emiſti. Invicem ego & rogo & exigo, ut non ſolùm quid te, verùm etiam quid me deceat, aſpicias; patariſque me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obſequi ſoleo. Vale.

XV. PLINIUS SATURNINO SUO S.

REquiris quid agam? Quo noſti, diſtringor officio, amicis deſervio, ſtudeo interdum, quod non interdum, ſed ſolum, ſemperque facere, non audeo dicere rectius, certè beatius erat. Te alia omnia quàm quæ velis, agere, moleſtè ferrem, niſi ea quæ agis eſſent honeſtiſſima. Nam & reipublicæ ſuæ negotia curare, & diſceptare inter amicos, laude dignißimum eſt. Priſci noſtri contubernium jucundum tibi futurum ſciebam. Noveram ſimplicitatem ejus, noveram comitatem: eumdem eſſe, quod minùs noram, gratiſſimum experior, quum tam jucundè officiorum noſtrorum meminiſſe eum ſcribas. Vale.

XVI. PLIN. FABATO PROSOCERO SUO S.

CAleſtrium Tironem familiariſſimè diligo, & privatis mihi & publicis neceſſitudinibus implicitum. Simul militavimus, ſimul quæſtores Cæſaris fuimus. Ille me in tribunatu [1] liberorum jure præceſſit; ego illum in prætura ſum conſecutus, quum mihi Cæſar [2] annum remiſiſſet. Ego in villas ejus ſæpe ſeceſſi; ille in domo mea ſæpe convaluit. Hic nunc pro conſule provinciam Bæticam per Ticinum eſt petiturus. Spero, imo confido, facilè me impetraturum ut ex itinere deflectat ad te, [3] ſi voles vindictâ liberare

---

1 *Liberorum jure.* Ex lege Papia ſub Auguſti tempus extremum lata, quæ in provinciis & magiſtratibus ineundis eos præferri jubebat, quibus liberi plures eſſent. Vide lib. 2. ep. 13.

2 *Annum remiſiſſet.* Biennium debebat intercedere inter tribunatum & præturam. Plinio Domitianus permiſit ut altero poſt tribunatum anno prætor fieret.

3 *Si voles vindictâ liberare.* Nam quos pater familias privatim manumittebat, ii juſtam demum in libertatem vindicabantur virgâ, quam ideo vindictam vocabant. Manumiſſi caput hac virgâ tangebat Romæ prætor: in aliis locis quilibet magiſtratus, qui eſſet cum poteſtate.

quos proximè inter amicos manumiſiſti. Nihil eſt quod vereare ne ſit hoc illi moleſtum, cui orbem terrarum circumire non erit longum meâ causâ. Proinde nimiam iſtam verecundiam pone, teque quid velis conſule. Illi tam jucundum eſt quod ego, quàm mihi quod tu jubes. Vale.

XVII. PLINIUS CELERI SUO S.

SUa cuique ratio recitandi; mihi, quod ſæpe jam dixi, ut ſi quid me fugit, ut certè fugit, admoneas. Quò magis miror quod ſcribis, fuiſſe quoſdam qui reprehenderent quòd orationes omnino recitarem: niſi verò has ſolas non putant emendandas. A quibus libenter requiſierim cur concedant (ſi concedant tamen) hiſtoriam debere recitari, quæ non oſtentationi, ſed fidei veritatique componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, ſed ſcenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem, ſed chorum & lyram poſcunt. At horum recitatio uſu jam recepta eſt: num ergo culpandus eſt ille qui cœpit? quamquam orationes quoque & noſtri quidam, & Græci lectitaverunt. Supervacuum tamen eſt recitare quæ dixeris: etiam, ſi eadem omnia, ſi iiſdem omnibus, ſi ſtatim recites: ſi verò multa inſeras, multa commutes; ſi quoſdam novos, quoſdam eoſdem, ſed poſt tempus; aſſumas, cur minùs probabilis ſit cauſa recitandi quæ dixeris, quàm edendi? Sed difficile eſt ut oratio, dum recitatur, ſatisfaciat. Jam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi. Nec verò ego dum recito, laudari, ſed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primùm quæ ſcripſi mecum ipſe pertracto; deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado adnotanda, notaſque eorum, ſi dubito, cum uno rurſus aut altero penſito; noviſſimè pluribus recito, &, ſi quid mihi credis, tunc acerrimè emendo. Nam tantò diligentiùs, quantò ſollicitiùs, [1] intendo. Optimè autem reverentia, pudor, metus judicant. Idque adeo ſic habe. Nonne, ſi locuturus es cum aliquo, quamlibet docto, uno tan-

1 *Intendo.* Supple animum. Vide lib. 5. ep. 13.

Digitized by Google

men, minùs commoveris quàm si cum multis vel indoctis? Nonne, quum surgis ad agendum, tunc maximè tibi ipse diffidis? tunc commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? utique, si latior scena, & corona diffusior. Nam illos quoque [2] sordidos pullatosque reveremur. Nonne, si prima quæque improbari putas, debilitaris & concidis? Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum [3] collatumque consilium; quibusque singulis judicii parum, omnibus plurimùm. Itaque Pomponius Secundus, hic scriptor tragœdiarum, si quid fortè familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat: *Ad populum provoco*; atque ita ex populi vel silentio vel assensu aut suam aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat. Rectè an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare, sed certos electosque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique & tamquam singulos observem, & tamquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicero [4] de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator asperrimus. Hoc ipsum, quòd nos recitaturos cogitamus, emendat: quòd auditorium ingredimur, emendat: quòd pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non pœnitet me consuetudinis meæ, quam utilissimam experior: adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te rogem monstres aliquid quod his addam. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito quàm sit magnum dare aliquid in manus hominum: nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere & semper & omnibus cupias. Vale.

---

2 *Sordidos pullatosque.* Sic designat homines de vili plebecula, quorum toga non, ut civium honestiorum, munda semper & nitens, sed ex sordibus ferme nigra. Hinc apud scriptores mentio frequens *turbæ pullatæ*, *sordidioris*.

3 *Collatumque consilium.* Ex plurium sententiis velut conflatum.

4 *De stilo.* Nam ex Cicerone stilus est optimus & præstantissimus dicendi effector ac magister. Vide lib. 1. de oratore 150.

Digitized by Google

XVIII. PLINIUS CANINIO SUO S.

DEliberas mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus noſtris in epulum obtuliſti, poſt te quoque ſalva ſit. Honeſta conſultatio, non expedita ſententia. Numeres reip. ſummam? Verendum eſt ne dilabatur. Des agros? ut publici, negligentur. Equidem nihil commodius invenio quàm quod ipſe feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiſeram, agrum ex meis longè pluris [1] actori publico mancipavi: eumdem vectigali impoſito recepi, tricena millia annua daturus. Per hoc enim & reipublicæ ſors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipſe [2] propter id quod vectigal largè ſupercurrit, ſemper dominum, à quo exerceatur, inveniet. Nec ignoro, me plus aliquanto, quàm donaſſe videor, erogaviſſe, quum pulcherrimi agri pretium neceſſitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre; multóque diligentiùs mulieri ſuo conſulere, quàm facultatibus. Vale.

XV. PLINIUS PRISCO SUO S.

ANgit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum aſſidet Juniæ Virgini, ſponte primùm (eſt enim affinis) deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam Virgines, quum vi morbi atrio Veſtæ coguntur excedere, matronarum curæ cuſtodiæque mandantur. Quo munere Fannia dum ſedulò fungitur, hoc diſcrimine implicita eſt. Inſident febres, tuſſis increſcit, ſumma macies, ſumma defectio; animus tantùm & ſpiritus viget, Helvidio marito, Thraſea patre digniſſimus: reliqua labuntur, meque non metu tan-

1 *Actori publico.* Ei qui procurat res publicas.

2 *Propter id quod vectigal longè ſupercurrit.* Propterea quòd reditus ex illo agro ſeu fundo quotannis percipitur longè major tricenis millibus ſeſtertium, ſeu libris noſtratibus 3750. Dixit ſuprà prædium illud pretii multò majoris fuiſſe, quàm quingentis millibus ſeſtertiûm, quæ ſors tricena millia nummûm annua in fœnore præbebat.

Digitized by Google

tant, ut invicem ardentiùs diligamus, quum tot vitalis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum judicia constringant. Vale.

XXI. PLINIUS CORNUTO SUO S.

PAreo,[1] collega carissime, & infirmitati oculorum, ut jubes, consulo. Nam & huc tecto vehiculo undique incluſus, quasi in cubiculo, perveni, & hîc non stilo modò, verùm etiam lectionibus difficulter, sed abstineo, solisque auribus studeo. Cubicula obductis velis opaca, nec tamen obscura, facio.[2] Cryptoporticus quoque, adopertis inferioribus fenestris, tantum umbræ quantum luminis habet. Sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia non nocet; parcissimè tamen. Ita assuevi,[3] & nunc custos adest. Gallinam, ut à te missam, libenter accepi; quam satis acribus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimam vidi. Vale.

XXII. PLINIUS FALCONI SUO S.

MInùs miraberis me tam instanter petisse ut in amicum meum conferres tribunatum, quum scieris quis ille qualisque. Possum autem jam tibi & nomen indicare, & describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minicianus, ornamentum regionis meæ, seu dignitate, seu moribus. Natus splendidè abundat facultatibus; amat studia, ut solent pauperes. Idem rectissimus judex, fortissimus advocatus, fidelissimus amicus. Accepisse te beneficium credes, quum propiùs inspexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII. PLIN. FABATO PROSOCERO SUO S.

GAudeo quidem esse te tam fortem, ut Mediolani[1] occurrere Tironi possis: sed, ut perseveres esse tam fortis, rogo, ne tibi contra rationem

---

1 *Collega carissime.* Vide lib. 5. ep. 15.

2 *Cryptoporticus.* Vide lib. 2. ep. 17.

3 *Et nunc custos adest.* Vel uxor, vel medicus, qui caveat, qui prohibeat ne vino immoderatè utar.

1 *Occurrere Tironi.* Vide suprà ep. 16.

ætatis

Digitized by Google

tacis tantum laboris injungas. Quinimo denuncio ut illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen exspectes. Etenim quum à me ut frater diligatur, non debet ab eo quem ego parentis loco observo, exigere officium quod parenti suo remisisset. Vale.

XXIV. PLINIUS GEMINIO SUO. S.

NUmidia Quadratilla paulo minus octogesimo ætatis anno decessit, usque ad novissimam valetudinem viridis, atque etiam ultra matronalem modum compacto corpore & robusto. Decessit honestissimo testamento. Reliquit heredes, [1] ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum novi: nepotem familiarissimè diligo, adolescentem singularem, [2] nec iis tantùm quos sanguine attingit, inter propinquos amandum. Ac primùm conspicuus formâ omnes sermones malignorum, & puer & juvenis evasit: intra quartum & vicesimum annum maritus, &, si Deus annuisset, pater. Vixit in contubernio aviæ delicatæ severissimè, & tamen obsequentissimè. Habebat illa pantomimos, fovebatque effusiùs quàm principi fœminæ convenit. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat; nec illa exigebat. Audivi ipsam, quum mihi commendaret nepotis sui studia, solere se, ut fœminam in illo otio sensus, laxare animum ludi calculorum, solere spectare pantomimos suos; sed quum futura esset alterutram, semper se nepoti suo præcepisse abiret, studeretque a. quod mihi non amore ejus magis facere quàm reverentiâ videbatur. Miraberis, & ego miratus um. Proximis [3] sacerdotalibus ludis, productis [4] in com-

---

1 *Ex besse.* Duas partes tertias, seu octo partes duodecimas nepoti, tertiam partem residuam, seu quatuor duodecimas partes nepti reliquit. Vide suprà ep. 15.

2 *Nec iis tantùm, quos &c.* Et qui alienissimis etiam hominibus, velut propinquus amandus sit.

3 *Sacerdotalibus ludis.* Intellige ludos sacros ab Augusto institutos, qui à pontificibus edebantur.

4 *In commissione.* In ipso ludorum exordio, quum ludi inciperent. Committi inter se proprie dicebantur.

Digitized by Google

missione pantomimis, quum simul theatrum ego & Quadratus egrederemur, dixit mihi: *Scis me hodie primum vidisse fabrorum meum? Hoc mepos. hr.*, ridiculo, alienissimi homines, in honorem Quadratilli (puduit me dicere honorem) pro adulationis officium, in theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus eloquio cum cantico reddebant; qui nasci, quos legata, & theatralis operae corollarium, accipient ab herede qui non spectabat. Hinc, quia festa, si quid incidit novi, non invitus audio: deinde quia jucundum est mihi, quod coepimus gaudium scribendo remanare. Quadratus etiam piguit defunctae, honore optimi juvenis: laetor, etiam quod domum aliquando C. Cassii, hujus, qui Cassianae scholae princeps & parens fuit, fervire domino non nescit. Impiebit etiam illam Quadratus agnis, & decebit; rursusque ei priscinam dignitatem, & habitabunt, gloriamque reddet, quum tantus utique inde procedet, quantus juris ille constitutus. Vale.

XVI. PATRUO RUFO SUO S.

Quantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies operis ac fabricatae famae! At nos eo tantum dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua proferunt, quum illi qui tacent, hoc amplius praestent, quod maximum opus silentio reverentur. Experus scribo quod scribo. Tarquitius Junior, equo-

---

gladiatores: inde vox ad alios quoque ludos traducta.

5. *Theatrali operae corollarium.* Tanquam mercedem illius operae, quam in theatro Quadratilla praestiterunt, dum ejus pantomimos per adulationem laudabant, mirabantur &c. *Corollarium* dicitur id quod appendicis loco mercedi debitae adjicitur: voce ducta a theatris, ubi actoribus qui placuerant *corolla* donabantur.

6. *C. Cassii.* Fuit hic Claudii temporibus Jurisconsultus longe peritissimus, cujus qui placita sequebantur, Cassiani dicti sunt, & inde schola Cassiana.

7. *Impiebit . . . illam . . . & decebit.* Sic mihi non quomodo vulgati, *ut decebit*. Quadratus par erit illi domui, eamque tantus hospes decebit. Vide Cicer. de off. lib. 1. 139.

Digitized by Google

ribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis provinciæ integerrimè functus, recepit se in agros suos, paratisque honoribus tranquillissimum otium prætulit. Hunc ego invitatus hospitio, ut bonum patrem familiæ, ut diligentem agricolam intuebar, de his locuturus, in quibus illum versari putabam: & cœperam, quum ille me doctissimo sermone revocavit [1] ad studia. Quàm tersè omnia! quàm Latina! quàm Græca! Nam tantum utrâque linguâ valet, ut eâ magis videatur excellere quâ quum maximè loquitur. Quantum illic legit! quantum tenet! Athenis vivere hominem, non in villa putes. Quid multa? Amsit sollicitudinem meam, efficiamque ut illis quos doctissimos novi, non minùs hos reductos & quasi rusticos verear. Mean suadeo tibi. Sunt enim ut in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem audentissimo ingenio, diligenter scrutatus invenies. Vale.

XXVI. PLINIUS MAXIMO SUO S.

NUper me cujusdam amici langues admonuit optimos esse nos, dum infirmi sumus. Quòd enim infirmum aut avaritiæ aut libidini sollicitat? Non amoribus servit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcumque, ut relictorum, satis habet: tunc Deos, tunc hominem esse se meminit: invidet nemini, nemine miratur, nemini despicit; ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur: balinea imaginatur & fontes. Hæc summa curarum, summa votorum; mallemque in posterum & pinguem, & contingat evadere, hoc est, ignoxiam beatamque destinat vitam. Possumus ergo, quod plurimis verbis, plurimis etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breviter tibi mihique præcipere, ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

XXVII. PLINIUS SUÆ SUO S.

ET mihi discendi, & tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim scire, esse

---

1 *Ad studia.* Ad ea quæ pertinent ad litteras.

Digitized by Google

phantasmata, & habere propriam figuram, numenque aliquod putes, an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego ut esse credam imprimis eo ducor, quod audio accidisse [1] Curtio Rufo. Tenuis adhuc & obscurus [2] obtinenti Africam comes hæserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura, humanâ grandior pulchriorque: perterrito Africam se futurorum prænunciam dixit: iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eamdem provinciam reversurum, ibique moriturum. Facta sunt omnia. Præterea accedenti Carthaginem, egredientique navem, eadem figura in littore occurrisse narratur. Ipse certè implicitus morbo, futura præteritis, adversa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, projecit. Jam illud nonne & magis terribile, & non minùs mirum est, quod exponam ut accepi? Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & [3] pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, &, si attendetes acriùs, strepitus vinculorum longiùs primò, deinde è proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie & squalore confectus, promissâ barbâ, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes direque nocles per metum vigilabantur: vigiliam morbus, & [4] crescente formidine, mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quamquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inerrabat; longiorque causis timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta: proscribebatur tamen, seu quis emere, seu quis con-

1 *Curtio Rufo.* Vide Taciti ann. lib. 11. cap. 21.

2 *Obtinenti Africam.* Ii qui Africam pro consule regebat.

3 *Pestilens.* Quia mortem afferebat incolentibus, ut narratur infrà.

4 *Longiorque causis timor erat.* Sic omnino legendum cum mss. ferme omnibus & editione veteri. Male vulgati, *Longioriſque causa timoris timor erat.* Et timor diutius perseverabat, quàm ipsæ timoris causæ.

Digitized by Google

ducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit [5] titulum, auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, imo tantò magis conducit. Ubi cœpit advesperascere, jubet sterni sibi prima domûs parte, poscit pugillares, stilum, lumen: suos omnes in interiora dimittit; ipse ad scribendum animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra & inanes sibi metus fingeret. Initiò quale ubique, silentium noctis; deinde concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere oculos, non remittere stilum, sed obfirmare animum, [6] auribusque prætendere: tum crebrescere fragor, adventare, & jam ut in limine, jam ut intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam sibi effigiem. Stabat innuebatque digito, similis vocanti: hic contrà ut paululum exspectaret, manu significat, rursusque ceris & stilo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem, quod priùs, innuentem: nec moratus tollit lumen, & sequitur. Ibat illa lento gradu, quasi gravis vinculis: postquam deflexit in aream domûs, repentè dilapsa deserit comitem; desertus herbas & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet ut illum locum effodi jubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis & implicita, quæ corpus ævo terraque putrefactum nuda & exesa reliquerat vinculis: collecta publicè sepeliuntur: domus postea [7] rite conditis manibus caruit. Et hæc quidem affirmantibus credo: illud affirmare aliis possùm. Est libertus mihi non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quemdam in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos. Ubi illu-

5 *Titulum.* Domûs proscriptionem.

6 *Auribusque prætendere.* Nempe animum: & animo obfirmato, velut munimento, sepire aures.

7 *Rite conditis manibus caruit.* Desiit infesta esse, postquam manes illi ritu solenni conditi & sepulti sunt. *Publicè*, i. e, sumptu publico.

Digitized by Google

xit, ipse circa verticem tonsus, capilli jacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & nuntius simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio missus pluribus dormiebat: venerant per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque deroderunt; & quâ venerant, recessérunt. Hunc quoque tonsum, sparsosque circà capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi fortè, quòd non sui reus; nuntius, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio ejus datus [2] à Caro de me libellus inventus est; ex quo conjectari potest, quis reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi, quod imminebat, periculi signum fuisse. Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortiùs, ne me suspensum incertumque dimittas, quum mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

XXVIII. PLINIUS SEPTITIO SUO S.

AIs quosdam apud te reprehendisse, tamquam amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpâ benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos meos [1] melius me norint? Sed ut norint, quid invident mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales, quales à me prædicantur, ego tamen beatus, quòd mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant; nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos judicium vocant: mihi nunquam persuadebunt ut meos amari à me minùs putem. Vale.

---

2 *A Caro.* De hoc delatore vide lib. 1. ep. 5.

1 *Melius me norint.* Melius noverint, quàm ego novi. Pronomen *me*, quod servat Mediceus, vulgati omittunt. Idem infrà *felicissimum errorem* habent pro Medicei *felicissimo errore*. Ita semper Plinius. Paulo post, *sinistram diligentiam* interpretare perversam, malignam. Eodem sensu lib. 2. ep. 9. sermones dixit *sinistros*.

Digitized by Google

XXIX. PLINIUS MONTANO SUO S.

RIdebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Fuit viâ Tiburtinâ [1] intra primum lapidem (proximè adnotavi) monumentum [2] Pallantis ista inscriptum: *Huic senatus, ob fidem pietatemque erga patronos, ornamenta pretoria decrevit, & sestertium centies quinquagies: cujus honore contentus fuit.* Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius à fortunâ quàm à judicio proficiscerentur: maximè tamen hic me titulus admonuit quàm essent mimica & inepta, quæ interdum in hoc ocenum, in has sordes abjicerentur: quæ denique illi furcifer & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, ut moderationis exemplum, posteris prodere. Sed quid indignor? Ridete fatuus, pe se magnum aliquid adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

XXX. PLINIUS GENITORI SUO S.

TOrqueor quòd discipulum, ut scribis, optimæ spei amisisti, cujus & valetudine & morte impedita studia tua quidni sciam, quanta sis omnium officiorum observantissimus, quumque omnes quos probas, effusissimè diligas? Me hic quoque urbana negotia persequuntur. Non desunt enim qui me judicem aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum, qui auribus meis post longum tempus suo jure abutuntur. Instat & necessitas agrorum locandorum perquam molesta. Adeo rarum est invenire idoneos conductores. Quibus ex causis [1] precariò studeo: studeo tamen. Nam & scribo aliquid & lego: sed quum lego, ex comparatione sentio quàm malè scribam; licet tu mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidii, orationi Demo-

1 *Intra primum lapidem.* Vide lib. 2. ep. 17.

2 *Pallantis.* Qui Claudii imp. servus, deinde libertus fuit, summæ apud patronum gratiæ. Vide lib. 8. ep. 6. Sertertium centies quinquagies, seu 15000000. libras Turonenses 1875000.

1 *Precariò.* Ex alieno arbitrio. Nam *precarium* id est quod precibus precibus conceditur.

Digitized by Google

sthenis [2] κατὰ Μειδίου confers: quam sane, quum componerem illos, habui in manibus, non ut [3] æmularer (improbum enim ac pene furiosum) sed tamen imitaret & sequerer, quantum aut diversitas ingeniorum, maximi & minimi, aut causæ dissimilitudo pateretur. Vale.

XXXI. PLIN. CORNUTO SUO S.

Laudius Pollio amari à te cupit: dignus hoc ipso quòd cupit, deinde quòd ipsè te diligit: (neque enim ferè quisquam exigit illud, nisi qui facit) vir alioqui rectus, integer, quietus, ac pene ultra modum (si quis tamen ultra modum) verecundus. Hunc, quum simul militaremus non solum ut commilito inspexi. [1] Præerat alæ miliariæ. Ego jussus à legato consulari rationes alarum & cohortium exercere, ut magnam quorumdam sordemque avaritiam, & negligentiam parem, ita hujus summam integritatem, sollicitam diligentiam inveni. Postea promotus ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiæ amore deflexit; nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit: eademque firmitate animi laboribus sufficit, quâ nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit & posuit, à Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervæ emendis dividendisque agris adjutor assumptus. Etenim quâ gloriâ dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipuè placuisse? Idem quàm reverenter, quàm fideliter amicos colat, multorum [2] supremis judi-

---

2 Contra Midiam.

3 *Æmularer*... *imitaret*. Æmulamur eos, quibus nos æquari æquum censemus; imitamur, quos tamquam superiores nobis sequimur.

1 *Præerat alæ miliariæ*. Quæ scil. mille equites haberet: hujus mentio frequens in vetustis inscriptionibus. Vulgati dederunt, *nam præerat alæ militari*, contra fidem mss. & vetustiùs cusorum.

2 *Supremis judiciis*. Testamentis, in quibus ipsi legata scribuntur.

Digitized by Google

ciis, in his Musonii Bassi, gravissimi civis, credere potes, cujus memoriam tam grata prædicatione prorogat & extendit, ut librum de vita ejus (nam studia quoque, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulchrum istud, & raritate ipsa probandum, quum plerique [3] hactenus defunctorum meminerint, ut querantur. Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, apprehende, imo & invita, ac sic ama tamquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior cœpit. Vale.

XXXII. PLIN. FABATO PROSOCERO SUO S.

DElector jucundum tibi fuisse Tironis mei adventum. Quòd verò scribis, [1] oblata occasione proconsulis, plurimos manumissos, unicè lætor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maximè tamen civium numero. Id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen juvat, quod adjicis, te meque & gratiarum actione & laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, [2] ἥδιστον ἄκουσμα ἑαυτοῦ, utique si te mereri putes. Vale.

XXXIII. PLINIUS TACITO SUO S.

AUguror (nec me fallit augurium) Historias tuas immortales futuras: quò magis illis (ingenuè fatebor) inseri cupio. Nam si esse nobis curæ solet ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne debemus optare ut operibus nostris similis tui scriptor prædicatorque contingat? Demonstro ergo, quamquam diligentiam tuam fugere non possit, quum sit in publicis actis, demonstro tamen, quò magis credas jucundum mihi futurum, si factum meum, [1] cujus gratia periculo crevit, tuo-

3 *Hactenus defunctorum meminerint, ut querantur.* Ob id tantùm memoriam usurpent defunctorum, ut de iis querantur, quòd nimirum erga se liberales parum fuerint.

1 *Oblata occasione proconsulis.* Vide suprà ep. 16.

2 Res auditu jucundissima laus.

1 *Cujus gratia periculo crevit.* Quod gratia major

Digitized by Google

ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatoque Massa censuerat, ut bona ejus [2] publicè custodirentur. Senecio, quum exorassiet consules [3] postulationibus vacaturos, convenit me: &, *Quæ concordia*, inquit, *injunctam nobis accusationem exsecuti sumus, hac adeamus consules, petamusque ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent.* Respondi; *Quum simus advocati à senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras, senatûs cognitione finita.* Et ille; *Tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi, & quæstor in ea fui.* Tum ego, *si finem tibi istud ac deliberatum, sequar te, ne si qua ex hoc invidia, non tua tantum sit.* Venimus ad cons. dicit Senecio quæ res ferebat: aliqua subjungo. Vixdum contieueramus, & Massa questus Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem impleſſe, [4] impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, *Verum*, inquam, *clarissimi consules, ne avidi Massa silentio sua prævaricationem objecerit, quod non & me reum postulavit.* Quæ vox & facina excepta, & postea multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his quæ recte in publico gerentur) missis ad me gravissimis literis, non mihi solùm, verùm etiam sæculo est gratulatus, qui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset. Hæc, utcumque se habent, notiora, clariora, majora tu facies: quamquam non exigo ut excedas astæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, & honestè factis veritas sufficit. Vale.

---

subsecuta est, ob natum inde mihi periculum.

2 *Publicè custodirentur.* Actoribus publicis custodienda traderentur.

3 *Postulationibus vacaturos.* Audiendis libellis supplicibus tempus & operam daturos.

4 *Impietatis.* Nempe in Domitianum imp. Id erat crimen majestatis sub malis principibus frequentissimum.

Digitized by Google

LIBER VIII.

I. C. PLINIUS SEPTITIO SUO S.

ITER commodè explicui, excepto quòd quidam ex meis adversum valetudinem ferventissimis æstibus contraxerant. Recolpias quidem lector, illa seria nostra, illæ delicie, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit. Quam triste hoc ipsi, quàm acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit! Quis deinde libellos meos sic legeret? sic amabit? quem amet meæ sic sequentur? Sed Dii latiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse, nos sollicite; medici diligentes. Ad hoc salubritas cœli, secessus, quies, tantum salutis, quantum otii pollicentur. Vale.

II. PLINIUS CAVISIO SUO S.

ALII in prædiis tuis proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium, & quòd tunc, & quod fore videbatur. Spes fefellit. [1] Erat expeditum, omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium imprimis videtur, ut foris, ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis, agitare justitiam. Nam si patria peccata, [2] pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis [3] *mihi non donatus* abiret, parcem octavam petii, quo quis emerat, concessi: deinde his qui amplissimas summas emptionibus occupaverant, separatim consului. Nam & me magis juverant, & majus ipsi fecerant damnum. Igitur his qui pluris quàm decem

1 *Erat expeditum.* Res erat facilis & expedita.

2 *Pares etiam laudes.* i e, rectè facta. Argumentationem non absolvit, quæ satis ex præcedentibus intelligitur.

3 *Mihi non donatus.* Sumptum ex Virg. Æn. 5. 305.

Digitized by Google

millibus emerant, ad illam communem, & quasi publicam octavam, addidi decimam ejus summæ, quâ decem milla excesserant. Vereor ne parum expresserim; apertiùs calculos ostendam. Si qui fortè quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octavam, & quinque millium decimam tulerunt. Præterea, quum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse; nequaquam 4 verum arbitrabar quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquare. Rursus ergo iis qui solverant, ejus quod solverant, decimam remisi. Per hoc enim aptissimè & in præteritum singulis, pro cujusque merito, gratia referri, & in futurum omnes quum ad emendum, tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione totâ & novitas remissionis & forma laudatur. Ex ipsis etiam quos non unâ (ut dicitur) 5 perticâ, sed distinctè gradatimque tractavi, quantò quis melior & probior, tantò mihi obligatior abiit, expertus non esse apud me, 6 Ἐν δ' ἐσθλῇ πυκνὴ μὲν μάχη, πυκνὸς, καὶ ἐσθλός.

III. PLINIUS SPARSO SUO S.

LIbrum quem novissimè tibi misi, ex omnibus meis vel maximè placere significas. Est eadem opinio cujusdam eruditissimi. Quò magis adducor ut neutrum falli putem; quia non est credibile utrumque falli, 1 & quia tam blandior mihi. Volo enim proxima quæque absolutissima videri: & ideo jam nunc 2 contra istum librum faveo orationi

4 *Verum.* Æquum, justum, quo sensu vox illa frequenter sumitur.

5 *Perticâ.* Decempedam intellige.

6 In eodem autem pretio tum malus tum bonus. Iliados 9. 319.

1 *Et quia tam blandior mihi.* Et quia adeo, tanto opere, eò usque blandior mihi. Quidam legunt *tantum*, alii *tamen*.

2 *Contra istum librum.* Quem scil. adeo tibi placere significas, primas tribuo orationi, quam, utpote scriptam novissimè, absolutissimam esse puto

Digitized by Google

quam nuper in publicam dedi; communicaturus tecum, ut primùm diligentem tabellarium inveneros. Erexi exspectationem tuam, quam vereor ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen, tamquam placituram (& fortasse placebit) exspecta. Vale.

IV. PLINIUS CANINIO SUO S.

QUIDNAM facis quòd [1] bellum Dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poëtica, & (quamquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia? Dices immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regiâ, pulsum etiam vitâ regem nihil desperantem. Super hæc, actos bis triumphos, quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. Una, sed maxima difficultas, quòd hæc æquare dicendo, arduum, immensum etiam tuo ingenio, quamquam altissimè assurgat, & [2] amplissimis operibus increscat. Nonnullus & in illo labor, ut barbara & fera nomina, imprimis regis ipsius, Græcis versibus non resultent. Sed nihil est quod non arte curâque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero [3] & mollia vocabula & Græca ad lenitatem versûs contrahere, extendere, inflectere; cur tibi similis audentia, præsertim non delicata, sed necessaria, negetur? Proinde jure vatum, invocatis Diis, & inter Deos [4] ipso, cujus res, opera, consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac, si quando aliàs, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poëticè cum poëta? Illud jam nunc paciscor; prima

---

1 *Bellum Dacicum.* A Trajano semel & iterum confectum, contra regem Decebalum, qui ruptum fœdus vitâ demum luit.

2 *Amplissimis operibus increscat.* Cum ipsa argumenti magnitudine crescat & augeatur.

3 *Et mollia vocabula & Græca.* Vocabula, quæ & mollia sunt & Græca, non barbara & fera.

4 *Ipso.* Trajano, qui inter Deos numerandus. Sic Virgilius Augustum tamquam Deum invocat initio lib. 1. Georg.

Digitized by Google

quæque ut absolveris, mittito, imo etiam antequam absolvas, sic ut erunt recentia, & rudia, & adhuc similia nascentibus. Respondebis non posse perinde 5 carptim, ut connexa, perinde inchoata placere, ut effecta. Scio. Itaque & à me æstimabuntur ut cœpta; spectabuntur ut membra; extremamque summam tuam opperiemur in scrinio nostro. Parcse hoc me super cetera habere amoris tui pignus, ut ea quæque norim quæ nosse nemisem velles. In summa, poterò fortasse scripta tua magis probare, laudare, quantò illa tardiùs cautiúsque; sed ipsum te magis amabo, magisque laudabo, quantò celeriùs & incautiùs miseris. Vale.

V. PLINIUS GEMINO SUO S.

GRave vulnus Macrinus noster acceptt. Amisit uxorem singularis exempli, 1 etiamsi olim fuisset. Vixit cum hac triginta novem annis sine jurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam marito suo præstitit, quam ipsa summam meruerat! Quot quantasque virtutes 2 ex diversis ætatibus sumptas collegit & miscuit! Habet quidem Macrinus grande solatium, quòd tantum bonum tamdiu tenuit: sed hòc magis exacerbatur, quòd amisit. Nam 3 fruendis voluptatibus crescit carendi dolor. Ego ergo suspensus pro homine amicissimo, dum adamitore avocamenta, 4 & cicatricem pati possit; quam nihil æquè ac necessitas ipsa, & dies longa, & fastidium doloris inducit. Vale.

VI. PLINIUS MONTANO SUO S.

COgnovisse jam 1 ex epistolis meis debes adolescentem me nuper monumentum Pallantis sub hac

---

5 *Carptim.* Particulatim, per partes divulsas.

1 *Etiamsi olim fuisset.* Etiamsi vixisset priscis temporibus, quum essent illustriora virtutum exempla.

2 *Ex diversis ætatibus.* Nam puerituæ, juventutis, senectutis, suæ sunt velut propriæ virtutes.

3 *Fruendis voluptatibus.* Fruendo, seu quò diutius fruimur voluptatibus, eò magis crescit &c.

4 *Et cicatricem pati possit.* i e, vulnus obduci, contrahi cicatrice patiatur.

1 *Ex epistola mea.* Vide lib. 7. ep. 29.

Digitized by Google

inscriptione: *Huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos, ornamenta prætoria decrevit, & sestertium centies quinquagies: cujus honore contentus fuit.* Postea mihi visum est pretium operæ ipsum senatusconsultum quærere. Inveni tam copiosum & effusum, ut ille superbissimus [2] titulus, modicus atque etiam demissus videretur. Conferant se, non dico illi veteres Africani, Achaici, Numantini, sed hi principii, Marii, Syllæ, Pompeii, (nolo progredi longius) infrà Pallantis laudes jacebunt. [3] Urbanos, qui illa censuerunt, putem, an miseros? Dicerem urbanos, si senatum deceret urbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, ut illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? sed quis adeo demens, ut per suum, per publicum dedecus prosedere vellet in ea civitate, in qua hic esset usus [4] florentissimæ dignitatis, ut primus in senatu laudare Pallantem posset? Mitto quòd Pallantis servo *Prætoria ornamenta offeruntur*; quippe offeruntur à servis: mitto quòd censent, *Non exhorrandum modò, verùm etiam compellendum ad usum aureorum annulorum.* Erat enim contra majestatem senatûs, si ferreis prætorius uteretur. Levia hæc & transeunda; illa memoranda, quòd [5] *Nomine Pallantis senatus*, (nec expiata postea curia est) *Pallantis nomine senatus gratias egit Cæsari, quòd & ipse cum summo honore mentionem ejus præsentatæ essæ, & senatui facultatem fecisset tollendi.* ergo cum benevolentiam suam. Quid enim senatui pulchrius, quàm ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur, *Ut Pallas, cui si omnes pro virili parte obligamur superamur, singularis*

---

2 *Titulus.* Inscriptio. Eodem sensu vox illa sumitur lib. 7. ep. 27.

3 *Urbanos.* Homines intelligit ficto, blando, & callido sermone servientes temporibus, omissâ gravitatis & constantiæ curâ: quod senatum minimè decet.

4 *Florentissimæ dignitatis.* Amplissimi magistratûs. Consules intelligit, quorum erat in senatu primo loco dicere.

5 *Nomine Pallantis.* Pro Pallante, vicem implens Pallantis.

Digitized by Google

fidei, singularis industria fructum meritissimò ferat. Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipublicæ credas. Adstruitur his, *Quum senatui populoque Romano liberalitatis gratior representari* [6] *nulla materia possit, quàm si abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum facultates adjuvare contingeret.* Hoc tunc votum senatûs, hoc præcipuum gaudium populi, hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adjuvare publicarum opum egestione contingeret. Jam quæ sequuntur, *Voluisse quidem senatum censere, dandum ex ærario sestertium centies quinquagies, & quantò ab ejusmodi cupiditatibus remotior ejus animus esset, tantò impensius petere à publico parente, ut eum compelleret ad cedendum senatui.* Id verò deerat, ut cum Pallante auctoritate publicæ ageretur; Pallas rogaretur ut senatui cederet; ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse [7] advocatus esset, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Sprevit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatis, arrogantius facere, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis: *Sed quum Princeps optimus, parensque publicus, rogatus à Pallante, eam partem sententiæ qua pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertium, remitti voluisset; testari senatum & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores, ob fidem diligentiamque, Pallanti decernere cupisse: voluntati tamen Principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi.* Imaginare Pallantem velut intercedentem senatusconsulto

6 *Nulla materia possit.* Nulla occasio, locus nullus gratior adesse possit liberalitatis exercendæ. *Possit*, & infrà, *contingeret*, dedimus ex Mediceo. Vulgati, *posset*, *contigisset*.

7 *Advocatus esset.* Qui nempe moneret, hortaretur (id enim munus advocati) *ne sperneret* &c. Codicem Mediceum expressimus. Vulgati contrario planè sensu dederunt *patronus advocaretur*. Nam si patronus abstinentiæ, ergo & illius defensor, non auctor ut ab ea Pallas desisteret.

Digitized by Google

sulto, moderantèmque honores suos, & sestertium centies quinquagies, ut nimium, recusantem, quum prætoria ornamenta, tamquam minùs, recepisset. Imaginare Cæsarem, libertì precibus, vel potiùs imperio, coram senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in senatu rogat. Imaginare senatum, usquequaque testantem, meritò libenterque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti cœpisse decernere; & perseveraturum fuisse se, nisi obsequeretur Principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertium centies quinquagies Pallas ex ærario [8] ferret, verecundiâ ipsius, obsequio senatûs opus fuit, in hoc præcipuè non obsecuturi, si in ulla re putassent fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane dum, & majora accipe. *Utique, quum sit utile, Principis benignitatem promptissimam ad laudem præmiaque merentium illustrari ubique, & maximè iis locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum ejus cura possent, & Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo provocare studium tam honestæ æmulationis posset, ea quæ quarto Calendas Februarias, quæ proximè fuissent, in amplissimo ordine optimus Princeps recitasset, senatúsque consulta de iis rebus facta in ære inciderentur, idque ut figeretur ad statuam loricatam Divi Julii.* Parum visum, tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda præsentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipii, quosque repudiasset, quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa & insculpta sunt publicis æternisque monumentis prætoria ornamenta Pallantis, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi [9] sacræ leges. Tanta Principis, tanta senatûs, tanta Pallantis ipsius (quid dicam nescio) ut vellent in oculis omnium figi Pallas inso-

8 *Ferret.* Haberet, acciperet. Et ita Mediceus: non ut vulgati *referret.*

9 *Sacra leges.* Sic vocabantur leges in sacro monte latæ, de concordia patrum & plebis.

Digitized by Google

lentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem fœnus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere, egregiam quidem pulchramque rationem, ut exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, [10] quos Pallas non se dignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent caperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. Quàm juvat quòd in tempora illa non incidi, quotum sic me, tamquam illis vixerim, pudet! Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi vivus & ingenuus animus: ideo facilius est, ut me (quamquam indignatione quibusdam in locis fortasse ultra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quàm nimis credas. Vale.

VII. PLINIUS TACITO SUO S.

NEque ut magistro magister, neque ut discipulo discipulus (sic enim scribis) sed ut discipulo magister (nam tu magister, ego contrà: atque ideo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum misisti. Num potui longiùs [1] hyperbaton facere, atque hoc ipso probare eum esse me, qui non modò magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici? Sumam tamen personam magistri; exeramque in librum tuum jus, quod dedisti; eò liberiùs, quòd nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

VIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

VIdistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum (& puto nondum: alioqui narrasses mihi) vide; quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis assurgit, antiqua cupressus numerosa & opaca. Hinc subter fons exit, & expatiatur pluribus venis, sed imparibus; [1] eluctatusque quem facit

---

10 *Quos Pallas non se dignabatur.* Quos Pallas haud satis se dignos judicabat, seu indignos qui à se gererentur. Est enim *dignari* dignum existimare.

1 *Hyperbaton.* Verborum trajectionem vitiosam.

1 *Eluctatusque quem facit gurgitem.* Et luctando emersus è profunda suarum undarum voragine. Ut suprà,

Digitized by Google

gurgitem, lato gremio pæscit purus & viretus, ut numerare jactas stipes & refucentes calculos possis. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copiâ & quasi pondere impellitur. Fons adhuc, & jam amplissimum flumen, atque etiam navium patiens; quas obvias quoque & contrario nisu in diversa tendentes, transmittit & perfert: adeo validus ut illâ quâ properat ipse, quamquam per solum planum, remis non adjuvetur; idem ægerrimè remis contisque superetur adversus. Jucundum utrumque per jocum ludumque fluitantibus, ut fluxerint cursum, [2] laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur; quas perspicuus amnis, velut mersas, [3] viridi imagine adnumerat. Rigor aquæ certaverit nivibus; nec color cedit. Adjacet templum priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus ornatusque prætextâ. Præsens numen, atque etiam fatidicum, [4] indicant sortes. Sparsa sunt circà sacella complura, totidemque Dei: sua cuique veneratio, suum nomen; quibusdam verò etiam fontes. Nam præter illum quasi parentem ceterorum, sunt minores capite discreti; sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanique. In superiore parte navigare tantùm, infrà etiam natare concessum. Balneum Hispellates, quibus illum locum Divus Augustus

---

lib. 6. ep. 20. *egressus tecta* dixit, sic & eluctari gurgitem. Et id habet Mediceus, quod sensus omnino postulat. Vulgati mendosè: *Eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio pæscit.* Infrà ex eodem Mediceo, pro *tamquam*, reposuimus *quamquam per solum planum.*

2 *Laborem otio.* Quum prono flumine decurrunt nautæ, *otium labore*, quum remis contisque superant adversum.

3 *Viridi imagine adnumerat.* Per virentem imaginem reddit, repræsentat eodem numero, quo ripa ipsa visendas exhibet.

4 *Indicant sortes.* Ipsum fata canere indicant sortes, quas manu tenet sacculo conclusas. Erant autem *sortes* tali seu tesseræ, certis litteris, vocibus, aut notis inscriptæ, ex quarum jactu fortuito omina captabantur.

Digitized by Google

dono dedit, [5] publicè præbent, præbent & hospitium. Nec desunt villæ, quæ secutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille Deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis; quamquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

IX. PLINIUS URSO SUO S.

OLim non librum in manus, non stilum sumpsi. Olim nescio quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, jucundum tamen, nihil agere, [2] nihil esse: adeo multa me negotia amicorum nec secedere nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti, ut amicitiæ officium deseratur, quod religiosissimè custodiendum studia ipsa præcipiunt. Vale.

X. PLIN. FABATO PROSOCERO SUO S.

QUò magis cupis ex nobis pronepotes videre, hòc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse, dum se prægnantem esse [1] puellariter nescit; ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis detrimentis expiavit, in summum periculum adducta. Igitur, ut necesse est graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere Diis gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negaverunt, ut servarent neptem, illos redditurí: quorum nobis spem certiorem hæc ipsa, quamquam parum prosperè explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo. Neque enim ardentiùs tu pronepotes, quàm ego liberos

---

5 *Publicè.* Sumptu publico, sine cujusquam impensa. Hîc habes lectionem Medicei codicis. Vulgati omittunt *præbent* secundo loco.

1 *Olim.* Dudum, jampridem. Vide lib. 1. ep. 11.

2 *Nihil esse.* Nihil in se susçipere curæ, laboris, officii &c.

1 *Puellariter.* Ex simplicitate & imperitia puellarum. Ideo ep. sequenti ait ipsam *ætatis aliquâ culpâ* in summo discrimine fuisse.

Digitized by Google

cupio : quibus videor [2] à meo tuoque latere pronum ad honores iter, & audita latiùs nomina, [3] & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

XI. PLINIUS HISPULLÆ SUÆ S.

QUum affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam maternâ indulgentiâ molliorem, intelligo priùs tibi, quod est posterius, nunciandum, ut præsumpta lætitia sollicitudini locum non relinquat : quamquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas, atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul quòd periclitata sit perhorrescas. Jam hilaris, jam sibi, jam mihi reddita, incipit resici, [1] transmissumque discrimen convalescendo metiri. Fuit alioquin summo discrimine ([2] impunè dixisse liceat) fuit nullâ suâ culpâ, ætatis aliquâ. Inde abortus, & ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote ejus aut nepte solari, memento tamen dilatum magis istud quàm negatum, quum salva sit ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, [3] cui paratior apud fœminas venia est. Vale.

XII. PLINIUS MINICIANO SUO S.

HUnc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito ; quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus : colit studia, studiosos

---

2 *A meo tuoque latere.* Ab nobilitate paterna & materna.

3 *Et non subitas imagines.* i e, non recentem ac novitiam nobilitatem. Majorum imagines, insignia nobilitatis apud Romanos.

1 *Transmissumque discrimen convalescendo metiri.* Sic Mediceus, non, ut editi vulgò, *remetiri*, quod absurdum est. Et dum paulatim convalescit, transmissi & præteriti discriminis quæ magnitudo fuerit æstimare.

2 *Impunè dixisse liceat.* Quia dixit fuisse illam *summo discrimine*, quæ vox ominosa videri potetat, omen illud infaustum, ex more veterum, deprecatur.

3 *Cui paratior apud fœminas venia est.* Cui fœminæ solent ignoscere facilius.

Digitized by Google

amat, fovet, provehit; multorumque, qui aliquid componunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum, ipsarum denique litterarum jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet; auditoria non apud se tantùm benignitate mira frequentat: mihi certè, si modò in urbe est, defuit nunquam. Porro tantò turpius gratiam non referre, quanò honestior causa referendæ. An si litibus teneret, obstrictum esse me crederem. [1] obeunti vadimonia mea? nunc quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, manûs obligor tanta sedulitate celebranti, in quo obligari ego, [2] ne dicam solo, certè maximè possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi munus officia deberem, sollicitasset tamen veli ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in summa ferventissimo dulcissima, vel honestate materiæ. Scribit enim illustrium virorum, in his quorumdam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quocumque celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, fictis quidem, sed tantò magis veris, intenesso. Vale.

XIII. PATRUUS GENTILI SUO S.

PRobe quòd libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, à disertissimo viro discere quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, ut verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cujus debeas implere vestigia. O te beatum! cui contigit unum atque idem optimum & conjunctissimum exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

---

1 *Obeunti vadimonia mea?* Mindus [illegible]cimus præpositionem, *ad*, quam respuit latinus sermo, & codex Mediceus. An ei, qui se sisteret, pro me coram judicibus, debeam gratiam, crederem?

2 *Ne dicam solo.* Sic Mediceus codex, ut conjecerat Casaubonus: editi male, *ne dicam solos.* Minùs debeo tanta sedulitate frequentanti rem illam, nempe recitationes meas, quæ res vel sola est, vel ea certè in qua ego possim maximè obligari, seu debeam alicui gratiam?

Digitized by Google

XIV. PERNIUS ARISTONI SUO S.

QUum sis peritissimus & privati juris & publici, cujus pars senatoriam est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in senatu proxime, necne: non ut in praeteritum (serum enim) verum ut in futurum, si quid simile inciderit, sciam. Dices, *Cur quaeris quod nosse debeas?* Priorum temporum fervicus, ut aliarum optimarum artium, sic etiam juris senatorii oblivionem quandam & ignorantiam induxit. Quemvis enim quisque tam patiens, ut velit dedecore quod in usu non sit habiturus? Adde quòd difficilis est tenere quæ accepisti, nisi exerceas. Itaque reductis liberas rudes nos & imperitos deprehendit: cujus quàm sit cognitio necessaria quadam facere ante, quàm scire. Hæc autem ascripsimus institutum, ut à majoribus natu, non auribus modò, verùm etiam oculis discentes quæ faciendi, nos ipsi, ac per vices quædam ordinanda nanciscamur habeamus. Inde adolescentuli stationibus castrensibus stipendiis imbuebantur, ubi imperare parendo, [1] duces agere dum sequuntur, assuescerent: inde honores petituri assistebant curiæ foribus, & consilia publici spectatores assequam conferre erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parere non erat, maximus quisque & vetustissimus pro patrono. Quæ potestas restrictibus, quod censoribus jus, quæ vis magistratibus, quæ otiosis libertas; ubi cedendum, ubi resistendum, quod silendi tempus, quis dicendi modus, quæ distinctio pugnantium sententiarum, [2] quæ exsecutio prioribus aliquid addentium, eorumem denique senatorium morem, quod fidelissimum præcipiendi genus, exemplis docebantur. At nos juvenes fumus quidem in castris; sed quam suspecta virtus, inertia in pretio; quam ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam

---

1 *Duces agere.* Personam ducum sustinere, ducum officio fungi.

2 *Quæ exsecutio.* Quo pacto exsequantur sententiam, seu sententiæ adhæreant hi, qui antè dictis aliquid addunt.

Digitized by Google

imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrarium versa, postremò obliviscenda magis quàm tenenda. Iidem prospeximus curiam, sed curiam trepidam & elinguem; quum dicere quod velles, periculosum, quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit; quid didicisse juvit, quum senatus 3 aut ad otium summum, aut ad summum nefas vocaretur? & modò ludibrio, modò dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? Eadem mala jam senatores, jam participes malorum, multos per annos vidimus, tulimusque: quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve tempus (nam tantò brevius omne, quantò felicius tempus) 4 quo libet scire quid simus, libet exercere quod sumus. Quò justiùs peto primùm ut errori (si quis est error) tribuas veniam; deinde medearis scientiâ tuâ, cui semper fuit cura, sic jura publica ut privata, sic antiqua ut recentia, sic rara ut assidua tractare. Atque ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis, quod affero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. Hoc & ego excusatior, si forte sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est an didiceris. Referebatur de libertis Afranii Dextri consulis, incertum suâ an suorum manu, scelere an obsequio, perempti. Hos alius, (Quis? Ego; sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, 5 ut non possent esse nisi singulæ. Quid

3 *Aut ad otium summum, aut.* Quum senatus haberetur, aut ut nihil omnino deterneret, aut ut decerneret maximè nefanda; & modò ad ludibrium, quum minimè seria, aut ad dolorem, quum tristia censeret, retentus à Principe &c.

4 *Quo libet scire quid simus.* Quo juvat, delectat nosse quo jure nos senatores simus; *exercere quod sumus*, i e, jura quæ habemus usurpare & tueri.

5 *Ut non possent esse.* i e, stare, valere, locum habere, enim

Digitized by Google

enim commune habet occidere & relegare? Non hercule magis quàm relegare & absolvere: quamquam propior aliquantò est sententiæ relegantis, quæ absolvit, quàm quæ occidit. Utraque enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit: quum interim & qui morte puniebant, & qui relegabant, unà sedebant, & temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. Ego postulabam ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duæ jungerent. Exigebam ergo ut qui capitali supplicio afficiendos putabant discederent à relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur eum quidem qui libertos relegandos, servos supplicio afficiendos censuisset coactum esse [6] dividere sententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam quemadmodum posset jungi sententia duorum tam diversa censentium. Atque adeo permitte mihi sic apud te, tamquam ibi, sic peracta re, tamquam adhuc integra, rationem judicii mei reddere; quæque tunc carptim, multis obstrepentibus, dixi, nunc per otium jungere. Fingamus tres omnino judices in hanc causam datos esse: horum uni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio absolvi: utrumne sententiæ duæ, collatis viribus, novissimam perimerent, an separatim unaquæque tantumdem quantum altera valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia? Igitur in senatu quoque numerari tamquam contrariæ debent, quæ tamquam diversæ dicuntur. Quòd si unus atque idem & perdendos censeret & relegandos, num ex sententia unius & perire possent & relegari? num denique omnino una sententia putaretur, quæ tam diversa conjungeret? Quemadmodum igitur quum alter pu-

6 *Dividere sententiam.* Ut de singulis partibus seorsum censerent senatores.

Digitized by Google

niendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia quæ dicitur à duobus, quæ non videretur una, si ab uno diceretur? Quid? lex non apertè docet dirimi debere sententias occidentis & relegantis, quum ita discessionem fieri jubet: *Qui hoc sensiris, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite quâ sentiris?* Examina singula verba & expende, *Quæ hoc censetis*, hoc est, qui relegandos putatis: *in hanc partem*, id est, in eam in qua sedet qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. *Qui alia omnia*; animadvertis, ut non contenta lex dicere *alia*, addiderit, *omnia*. Num ergo dubium est alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? *in illam partem ite quâ sentiris*. Nonne videtur ipsa lex eos qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? Non consul etiam, ubi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantùm solennibus verbis, sed manu gestuque demonstrat? At enim futurum est ut, si dividantur sententiæ interficientis & relegantis, prævaleat illa quæ absolvit. Quid istud ad censentes? quos certè non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt & qui relegant, absolventibus primùm, mox inter se comparari. Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac servat, qui cum victore contendat; sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina; & ex duabus sententiis, eam quæ superior exierit, tertia exspectat. Quid quòd primâ sententiâ comprobatâ ceteræ perimuntur? Qua ergo ratione potest esse non unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? Planiùs repetam. Nisi, dicente sententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initiò statim in alia discedant, [7] frustra postea in eo dissentient ab eo, cui paulò antè consen-

---

7 *Frustra postea in eo dissentient ab eo.* Quia scil. ut ait suprà, comprobatâ semel unâ sententiâ, ceteræ perimuntur.

Digitized by Google

ferint. Sed quid ego similis docenti, quum discere velim an sententias dividi, an iri in singulas oporteret? Obtinui quidem quod postulabam: nihilominus tamen quæro an postulare debuerim. Quemadmodum obtinui? Qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, nescio an jure, certè æquitate postulationis meæ victus, omissâ sententiâ suâ, accessit elegantiori; veritus scilicet ne, si dividerentur sententiæ (quod alioqui fore videbatur) ea quæ absolvendos esse censebat, numero prævaleret. Etenim longè plures in hac una, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoque qui auctoritate ejus trahebantur, transeuntes illo destituti, reliquerunt sententiam ab ipso auctore desertam, fecitque sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duæ factæ; [3] tenuitque ex duabus altera, tertiâ expulsâ: quæ quum ambas superare non posset, elegit ab utra vinceretur. Vale.

XV. PLINIUS JUNIORI SUO S.

ONeravi te tot pariter missis voluminibus, sed onerâvi, primùm quia exegeras; deinde quia scripseras tam graciles istic vindemias esse, ut planè scirem tibi vacaturum (quòd vulgò dicitur) librum legere. Eadem rex meis agellis nunciantur. Igitur mihi quoque licebit scribere quæ legas, sit modò unde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulæve sint, [1] aut non scribendum, aut necessariò quicquid scripserimus boni malive delebimus. Vale.

XVI. PLINIUS PATERNO SUO S.

COnfecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, & quidem juvenum. Solatia duo nequaquam paria tanto dolori, solatia tamen: unum,

[3] *Tenuitque ex duabus altera.* Obtinuit, vicit sententia ex duabus simul junctis una, tertiâ expulsâ, quæ postulando ut sententiæ dividerentur, hoc saltem consecuta est, ut eligeret ab utra vinceretur, nempe à sententia relegantium, postquam his adhæserant ii, qui morte puniebant.

[1] *Aut non scribendum.* Si chartæ, ob gracilitatem vindemiarum, vel desint omnino, vel scabræ sint & pessimæ, aut nihil scribendum, aut si utique scribere

Digitized by Google

facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos jam liberos perdidi) alterum, quòd permitto servis quoque [1] quasi testamenta facere, eaque ut legitima custodio. Mandant rogantque quod visum: pareo, ut jussus. Dividunt, donant, relinquunt, [2] dumtaxat intra domum. Nam servis respublica quædam & quasi civitas domus est. Sed quaminquam his solatiis acquiescam, debilitor & frangor eadem illa humanitate, quæ me ut hoc ipsum permitterem induxit. Non ideo tamen velim durior fieri: nec ignoro alios hujusmodi casus nihil ampliùs vocare quàm [3] damnum, eóque sibi magnos homines & sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint nescio: homines non sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire; resistere tamen, & solatia admittere, non, solatiis non egere. Verùm de his plura fortasse quàm debui, sed pauciora quàm volui. Est enim quædam etiam dolendi voluptas; præsertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrymis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

XVII. PLINIUS MACRINO SUO S.

NUm istic quoque immite & turbidum cœlum? Hîc assiduæ tempestates, & crebra diluvia. Tyberis alveum excessit, & demissioribus ripis altè superfunditur. Quamquam fossâ quam providentissimus imperator fecit exhaustus, premit valles, innatat campis; quâque planum solum, pro solo cernitur. Inde quæ solet flumina accipere, & permixta devehere, velut obvius sistere cogit; atque ita alienis aquis

---

velimus, ad id necessitatis adigemur, ut in palimpsesto, i.e., in chartis iterum abrasis scribamus; deletis & abrasis iis, quæ bona malave in his chartis priùs scripserimus. Vide Cic. epist. ad familiares lib. 7. ep. 18.

1 *Quasi testamenta facere.* Servi enim domino acquirebant, nec proinde quidquam poterant legare testamento.

2 *Dumtaxat intra domum.* Suis tantùm conservis, qui sunt ex eadem domo & familia.

3 *Damnum.* Jacturam aliquam rei familiaris, sine ullo respectu ad hominem.

Digitized by Google

operit agros, quos ipse non tangit. Anio [1] delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora quibus inumbratur fregit & rapuit: subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas ejecit atque extulit. Viderunt, quos excelsioribus terris illa tempestas deprehendit, alibi divitum apparatus, & gravem supellectilem; alibi instrumenta ruris: ibi boves, aratra, rectores; hinc soluta & libera armenta; atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes, variè latéque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & dejecti nubibus turbines: proruta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata atque etiam decussa monumenta. Multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti; [2] & aucta luctibus damna. Ne quid simile istic, [3] pro mensura periculi, vereor; teque rogo, si nihil tale, quàm maturissimè sollicitudini meæ consulas: sed & si tale, id quoque nuncies. Nam parvulum differt patiaris adversa, an exspectes; nisi quòd tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse; timeas quantum possit accidere. Vale.

XVIII. PLINIUS RUFINO SUO S.

FAlsum est nimirum quod creditur vulgò, testamenta hominum speculum esse morum: quum Domitius Tullus longè melior apparuerit morte, quam vitâ. Nam quum se [1] captandum præbuisset, reliquit filiam heredem, quæ illi cum fratre commu-

---

1 *Delicatissimus.* Amœnissimus. Ita Phædrus dixit *domum politam & delicatos hortulos.*

2 *Et aucta luctibus damna.* Et armentorum rerumve aliarum damna insuper aucta sunt hominum multorum strage.

3 *Pro mensura periculi.* Dum metior periculi quod hic adiimus, magnitudinem.

1 *Captandum.* Donis ac muneribus deliniendum ab iis, quibus spem ostentabat hereditatis suæ. Vide lib. 2. ep. 20.

nis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosequitur est nepotes plurimis jucundissimisque locutus; proceuntus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima; [2] ac tantò magis, quoniam inexspectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum, ingeratum, immemorem loquuntur; seque ipsos, dum infectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo uti de patre, avo, proavo, quasi orbi, querantur: alii contrà hoc ipsum laudibus ferunt, quòd sit frustratus improbas spes hominum, quos sic decipere, [3] pro moribus temporum, prudentia est. Addunt etiam, non fuisse ei liberum alio testamento mori; neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia, perosus generum suum Domitium Lucanum (frater is Tulli) sub ea conditione filiam ejus, neptem suam, effecerat heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater; adoptaverat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestatem emancipatam filiam adoptionis fraude revocaverat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quâsi fato datum, ut divites fierent, invitissimis à quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos [4] in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos [5] nuncupatum; adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona proscribenda curaverit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui [6] numero civium

---

2 *Ac tantò magis, quoniam.* Mediceus habet: *ac tantò magis exspectata sunt.* Unde proclive est legere *ac tantò magis inexspectata sunt.* Certè vulgaris lectio videtur aliquid celare vitii.

3 *Pro moribus temporum.* In tam corruptis horumce temporum moribus. De testamentorum captatoribus vide lib. 2. ep. 20. lib. 4. ep. 2. & Horatii satyram 5. lib. 2.

4 *In nomen assumpsit.* Adoptavit. Nomen enim adoptionem sequebatur.

5 *Nuncupatum,* i. e, verbis conceptis prolatum coram testibus, non exaratum scripto.

6 *Numero civium exscidit.* Nam exsules civitatem amittebant.

Digitized by Google

exſcidit, quem ſocium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus ſucceſſit in locum patris, qui patrem abſtulerat. Sed hæc quoque hereditas Affri, ut reliqua cum fratre quæſita, tranſmittenda erat filiæ fratris: à quo Tullus 7 ex aſſe heres inſtitutus, prælatuſque filiæ fuerat, ut conciliaretur. Quò laudabilius teſtamentum eſt, quod pietas, fides, pudor ſcripſit: in quo denique omnibus affinitatibus, pro cujuſque officio, gratia relata eſt. Relata & uxori: accepit amœniſſimas villas, accepit magnam pecuniam uxor optima & patientiſſima; ac tantò meliùs de viro merita, quantò magis eſt reprehenſa quòd nupſit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate declivis, diu vidua, mater olim, parum decorè ſecuta matrimonium videbatur divitis ſenis, ita perditi morbo, ut eſſe tædio poſſet uxori, quam juvenis ſanuſque duxiſſet. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes ſolis oculis obibat; ac ne in lectulo quidem, niſi ab aliis, movebatur. Quin etiam (fœdum miſerandumque dictu) dentes lavandos fricandoſque præbebat. Auditum frequenter ex illo, quum quereretur de contumeliis debilitatis ſuæ, digitos ſe ſervorum ſuorum quotidie lingere. Vivebat tamen, & vivere volebat, ſuſtentante maximè uxore; quæ culpam inchoati matrimonii in gloriam perſeverantiæ verterat. Habes omnes fabulas urbis: 8 nam ſunt omnes fabulæ Tullus. Exſpectatur auctio. Fuit enim tam copioſus, ut ampliſſimos hortos eodem quo emerat die inſtruxerit plurimis & antiquiſſimis ſtatuis: tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Invicem tu, ſi quid iſtic epiſtolâ dignum, 9 ne gravare. Nam quum aures hominum novitate lætantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

7 *Ex aſſe heres.* Vide lib. 7. ep. 11. *Ut conciliaretur*, nempe filiæ, eamque heredem faceret.

8 *Nam ſunt omnes fabulæ Tullus.* De uno enim Tullo fabulæ, rumores ſeruntur.

9 *Ne gravare.* Nempe ſcribere, quod verbum rectè omiſſum in Mediceo impreſſi malè addiderant.

Digitized by Google

XIX. PLINIUS MAXIMO SUO S.

ET gaudium mihi & solatium in litteris; nihilque tam lætum quod his lætius, nihil tam triste quod non per has sit minùs triste. Itaque & infirmitate uxoris, & meorum periculo, quorumdam verò etiam morte turbatus, ad unicum doloris levamentum, studia confugi; quæ præstant ut adversa magis intelligam, sed patientiùs feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum judicio examinare, imprimis tuo. Proinde si quando, nunc intende libro quem cum hac epistola accipies: quia vereor ne ipse, ut tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori ut scriberem potui, ut vacuo animo lætoque, non potui. Porro ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX. PLINIUS GALLO SUO S.

AD quæ noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita naturâ comparatum, ut proximorum incuriosi, longinqua sectemur; seu quòd omnium rerum cupido languescit, quum facilis occasio est; seu quòd differimus, tamquam sæpe visuri quod datur videre, quoties velis cernere. Quacumque de causa, permulta in urbe nostra, juxtaque urbem, [1] non oculis modò, sed ne auribus quidem novimus, quæ si tulisset Achaia, Ægyptus, Asia, aliave quælibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustrata haberemus. Ipse certè nuper, quod nec audieram antè, nec videram, audivi pariter & vidi. Exegerat proscer meus, ut Amerina prædia sua inspicerem. Hæc perambulanti mihi ostenditur subjacens lacus, nomine Vadimonis; simul quædam incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. Lacus est in similitudinem ja-

---

1 *Non oculis modò.* Pro, *non modò non oculis.* Et sic semper optimi scriptores, quum sequitur in altero membro *ne quidem.* Ita suprà ep. 7. *Eum esse me, qui non modò magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam olei.*

Digitized by Google

dentis rotæ circumscriptus, & undique æqualis; nullus sinus, obliquitas nulla; omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cavata & excisa. [2] Color cæruleo albidior, viridior, & pressior: sulphuris odor, saporque medicatus; vis quâ [3] fracta solidantur: spatium modicum; quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc navis (sacer enim) sed innatant insulæ herbidæ, omnes arundine & junco tectæ, quæque alia fœcundior palus, ipsaque illa extremitas lacûs effert. Sua cuique figura, ut [4] modus: cunctis margo derasus, quia frequenter vel littori vel sibi illisæ terunt terunturque. Par omnibus altitudo, par levitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. [5] Hæc ab omni latere perspicitur, eademque suspensa pariter & mersa. Interdum junctæ copulatæque & continenti similes eunt; interdum discordantibus ventis digeruntur; nonnunquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores majoribus, velut cymbulæ onerariis, adhæresunt; sæpe inter se majores minoresque quasi cursum certamenque desumunt: rursus omnes in eumdem locum appulsæ, [6] quâ steterunt, promovent terram, & modò hàc, modò illac, lacum reddunt auferuntque; ac tum demum, quum medium tenuere non contrahunt. Constat pecora herbas secuta sic in insulas illas, ut in extremam ripam, procedere solere, nec priùs intelligere mobile solum,

---

2 *Color cæruleo albidior.* Color cæruleus quidem, sed albentior, viridior, & pressior seu adstrictior, qui color acuto & claro opponitur.

3 *Fracta.* Nempe membra.

4 *Modus.* Mensura, magnitudo. Legunt quidam *motus*, sed malè & contra fidem mss.

5 *Hæc ab omni latere perspicitur, eademque suspensa pariter & mersa.* Hæc radix ab omni insularum latere ita perspicitur in aquis pellucentibus, ut simul & suspensa & mersa appareat. Malè vulgati, *eadem aqua pariter suspensa & mersa.* Ex iisdem membranis infrà reposuimus, *similes eunt*, pro editorum *similes sunt.*

6 *Quâ steterunt*, Qua parte littoris appulsæ adhæserunt, *terram promovent*, seu latiùs extendunt, ac proinde contrahunt lacum, seu angustiorem faciunt.

Digitized by Google

quàm littori abrepta, quasi illata & imposita, circumfusum undique lacum paveant; mox quò ulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quàm senserint ascendisse. Idem lacus in flumen egeritur, quod ubi se paulùm per oculis dedit, specu mergitur, altèque conditum meat: ac si quid antè, quàm subduceretur, accepit, servat & profert. Hæc tibi scripsi, quia nec minùs ignota quàm mihi, nec minùs grata exedebam. Nam te quoque, ut me, nihil æquè ac naturæ opera delectant. Vale.

XXI. PLINIUS ARRIANO SUO S.

UT in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum æstimo, [1] severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam excedat. Qua ratione ductus, graviora opera lusibus joci[s]que distinguo. Ad hos proferendos & tempus & locum opportunissimum elegi, usque jam nunc assuescerent & ab otiosis, & in triclinio audiri, Julio mense, quo maximè lites interquiescunt, positis [2] ante lectos cathedris, amicos collocavi. Fortè accidit ut eo die mane in advocationem subitam rogarer: quod mihi causam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, [3] ne quis ut irreverentem operis arguëret, quòd recitaturus quamquam & amicis & paucis, idem rerum amicis, foro & negotiis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem me & in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, feria jucundis anteferrem; ac primùm amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius & metris. Ita solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc assensus audientium exegit; & tamen, ut alii transeunt quædam, [4] imputantque quòd trans-

1 *Severitatem comitatemque miscere.* Graviora scripta lusibus jocisque distinguere, ut ait infrà.

2 *Ante lectos.* Triclinii videlicet, in quo recitabat.

3 *Ne quis ut irreverentem.* Ne cui viderer non satis revereri versuum recitationem, quòd quum amicos hujus rei causâ advocassem, idem tamen aliis amicis dedissem, ut eorum gratiâ forensibus interessem negotiis.

4 *Imputantque.* Et id apponi sibi gratiæ deberi putanti

Digitized by Google

tant; sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me dico. Lego enim omnia, ut omnia emendem, quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, & fortasse reverentius; sed hoc simplicius & amantius. Amat enim, qui se sic amari putat, ut tædium non pertimescat. Alioqui quid præstant sodales, si conveniunt voluptatis suæ causâ? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mavult audire, quàm facere. Non dubito cupere te, pro cetera mei caritate, quàm maturrimè legere hunc adhuc [5] musteum librum. Leges, sed retractatum, quæ causa recitandi fuit; & tamen nonnulla jam ex eo nosti. Hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi nova rursus, & rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

XXII. PLINIUS GEMINIO SUO S.

NOstine hos, qui omnium libidinum servi, sic aliorum vitiis irascuntur, quasi invideant, & gravissimè puniunt, quos maximè imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementiâ ullius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit, tamquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tamquam nemini ignoscat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles simus; exorabiles istis etiam, qui dare veniam nisi sibi nesciunt: mandemusque memoriæ, quod vir nitidissimus, & ob hoc quoque maximus, Thrasea crebrò dicere solebat: *Qui vitia odit, homines odit.* Quæris fortasse quo commotus hæc scribam? Nuper quidam. Sed melius coràm, quamquam ne tunc quidem. Vereor enim [1] ne id quod improbo

---

5 *Musteum.* Recentem, & incoctum, instar musti.

1 *Ne id, quod improbo eos sectari, carpere, fere huic, quod quum maximè* &c. Vereor ne, si carpam id, quod eos sectari minimè probo, nempe maledicendi & aliorum vitiis irascendi consuetudinem, ipse videar pene repugnare clementiæ & lenitati, quam quum maximè

Digitized by Google

eos sectari, carpere, fere huic, quod quum maximè præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur: quem insignire, exempli non nihil; non insignire, humanitatis plurimùm refert. Vale.

XXIII. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

OMnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte junii Aviti gravissimum cepi. [1] Latum clavum in domo mea induerat; suffragio meo adjutus in petendis honoribus fuerat; ad hoc, ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum hoc in adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus: cujus hæc præcipua prudentia, quòd alios prudentiores arbitrabatur; hæc præcipua eruditio, quòd discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat: semper ita [2] recedebat, ut melior factus: & erat factus vel eò quòd audierat, vel quòd omnino quæsierat. Quod ille obsequium Serviano [3] exactissimo viro præstitit! quem legatum tribunus [4] ita & intellexit, & cepit, ut ex Germania in Pannoniam transeuntem non ut commilito, sed ut comes assectatorque sequeretur. Quâ industriâ, quâ modestiâ quæstor consulibus suis (& plures habuit) non minùs jucundus & gratus, quàm utilis fuit! Quo discursu, quâ vigilantiâ hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petiit! Quod vel maximè dolorem meum exulcerat. Obversantur cassi oculis labores, & infructuosæ preces, & honor quem meruit tantùm. Redit

---

præcipio. In his Mediceum sequimur. Legitur in vulgatis nullo sensu, *carpere, referre, huic, quod quàm maximè* &c.

1 *Latum clavum.* Vide lib. 2. ep. 9.

2 *Recedebat.* Ab iis nempe, quos consuluerat.

3 *Exactissimo.* Omni virtute absolutissimo.

4 *Ita & intellexit & cepit.* Ita virtutes ejus inspexit, eumque sibi devinxit.

Digitized by Google

animo ille latus clavus, in penatibus meis sumptus; redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Afficior adolescentiâ ipsius, afficior [5] necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens; erat uxor, quam ante annum virginem acceperat; erat filia, quam paulò antè sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in adversa convertit. Modò designatus ædilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaramque patris reliquit. Accedit lacrymis meis, quòd absens, & impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter, decessisse cognovi, [6] ne gravissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, quum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

XXIV. PLINIUS MAXIMO SUO S.

AMor in te meus cogit, non ut præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, ut quæ scis, teneas & observes, [1] aut scias meliùs. Cogita te missum in provinciam Achaïam, illam veram & meram Græciam, in qua primùm humanitas, litteræ, etiam fruges inventæ esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, [2] ad homines maximè homines, ad liberos maximè liberos, qui jus à natura datum, virtute, meritis, amicitiâ, fœdere denique & religione tenuerunt.

---

5 *Necessitudinum casu.* Misera & calamitosa sorte propinquorum ejus.

6 *Ne gravissimo dolori timore consuescerem.* Nam prævisa mala leviùs feriunt.

1 *Aut scias meliùs.* Mediceus codex habet, *aut nescire meliùs*; quæ lectio fortasse magis arridebit. Certè vulgata habet aliquid obscuri.

2 *Ad homines maximè homines.* Quia illic humanitas, & quæcumque humanitatem expoliunt, inventa creduntur: *ad liberos maximè liberos.* Quia *jus à natura datum*, i.e., libertatem *tenuerunt* Agnoscis Plinii concinnitatem è codice Mediceo depromptam. Hanc in vulgatis vitiant omissæ à librariis voces *maximè homines, ad liberos.*

Digitized by Google

Reverere [3] conditores Deos, & nomina Deorum. Reverere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cujusquam dignitate, nihil ex libertate, [4] nihil ex jactatione decerpseris. Habe ante oculos hanc esse terram, quæ nobis [5] miserit jura, quæ leges non victis, sed petentibus dederit; Athenas esse quas adeas, Lacedæmonem esse quam regas: quibus reliquam umbram, & residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum, barbarumque est. Vides à medicis, quamquam in adversa valetudine nihil servi ac liberi differant, molliùs tamen liberos clementiùsque tractari. Recordare quid quæque civitas fuerit; non ut despicias, quòd esse desierit. Absit superbia, asperitas; nec timueris contemptum. An contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi humilis, & sordidus, & qui se primus ipse contemnit? Malè vim suam potestas aliorum contumeliis experitur; malè terrore veneratio acquiritur: longéque valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor. Nam timor abit si recedas, manet amor; ac sic, ut ille in odium, hic in reverentiam vertitur. Te verò etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet [6] officii tui titulum, ac tibi ipsum interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? Quid libertate pretiosius? Porro quàm turpe, si ordinatio everſione, libertas servitute mutetur? Accedit quòd tibi certamen est tecum: onerat te quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam revexisti: onerat testimo-

---

3 *Conditores Deos, & nomina Deorum.* In his videtur Athenas respicere; de qua urbe nominanda contenderunt inter se Neptunus & Pallas.

4 *Nihil ex jactatione decerpseris.* Dixit enim suprà, *sit apud te honor . . . fabulis quoque.*

5 *Miserit jura.* Nam duodecim tabularum leges pleræque ex legibus Græcorum exscriptæ fuerant.

6 *Officii tui titulum.* Causam, cur eò missus fueris, quam innuunt verba ipsa decreti quo mitteris.

Digitized by Google

ſium Principis: onerat tribunatus, prætura, atque hæc ipſa legatio, quaſi præmium data. Quò magis nitendum eſt, 7 ne in longinqua provincia quàm ſuburbana, ne inter ſervientes quàm liberos, ne ſorte quàm judicio miſſus, ne rudis & incognitus quàm exploratus probatuſque, humanior, melior, peritior ſuiſſe videaris: quum ſit alioqui, ut ſæpe audiſti, ſæpe legiſti, multò deformius, amittere quàm non adequi laudem. Hæc velim credas, quod initio dixi, ſcripſiſſe me admonentem, non præcipientem; quamquam præcipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum exceſſerim. Neque enim periculum eſt ne ſit nimium, quod eſſe maximum debet. Vale.

LIBER IX.

I. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

SÆPE te monui ut libros, quos vel pro te, vel in Plantam, imo & pro te & in illum (ita enim materia cogebat) compoſuiſti, quàm maturiſſimè emitteres: quod nunc præcipuè, morte ejus audita, & hortor, & moneo. Quamvis enim legeris multis, legendoſque dederis, nolo tamen quemquam opinari, defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregiſti. 1 Salva ſit tibi conſtantiæ fama. Erit autem, ſi notum æquis iniquiſque fuerit, non poſt inimici mortem ſcribendi tibi natam eſſe fiduciam; ſed jam paratam editionem morte prævenſam. Simul vitabis

7 *Ne in longinqua provincia, quàm ſuburbana.* Malè impreſſi & contra fidem mſſ. *longinquam* & *ſuburbanam* ingerunt. His vocibus Bithynia deſignatur & Græcia, quæ reſpectu Bithyniæ *ſuburbana* fuit. *Ne ſorte*, i. e, ſortitione, quæ fortuita, *quàm judicio*, i. e, electione Principis, quæ judicium ſequitur.

1 *Salva ſit tibi conſtantiæ fama.* Ne cui locum dederis de tua conſtantia & fortitudine dubitandi.

Digitized by Google

illud, [2] Οὐχ ὅσιν φθιμένοισιν. Nam quod de vivente scriptum, de vivente recitatum est, in defunctum quoque, tamquam viventem adhuc editur, si editur statim. Igitur si quid aliud in manibus, interim differ: hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur: sed jam videatur & tibi, cujus cunctationem [3] nec res ipsa desideret, & temporis ratio præcidit. Vale.

II. PLINIUS SABINO SUO S.

FAcis jucundè, quòd non solùm plurimas epistolas meas, verùm etiam longissimas flagitas: in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multùm distringebar plerumque frigidis negotiis, quæ simul & avocant animum & [1] comminuunt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur: neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tullii, ad cujus exemplum nos vocas. Illi enim & copiosissimum ingenium, [2] & ingenio quà varietas rerum, quà magnitudo largissimè suppetebat. Nos quàm angustis terminis claudamur, etiam tacente me, perspicis: nisi fortè volumus [3] scholasticas tibi, atque (ut ita dicam) umbraticas litteras mittere. Sed nihil minùs aptum arbitramur, quum arma vestra, quum castra, quum denique cornua, tubas, sudorem, pulverem, soles cogitamus. Habes, ut puto, justam excusationem: quam tamen dubito an tibi probari velim. Est enim summi amoris ne-

---

2 Non fas est mortuis viris insultare. Elib. 22. Odyssææ, 412. Prima tantum verba Plinius citat.

3 *Neq; res ipsa desideret.* Quia opus est absolutum. *Et temporis ratio præcidit.* Quia si differtur editio, fiducia scribendi post inimici mortem nata videbitur.

1 *Comminuunt.* Ad suam parvitatem deprimunt; animus enim inter minutias velut comminuitur.

2 *Et ingenio quà varietas rerum, quà magnitudo suppetebat.* In promptu erat, abundabat. Hæc in vulgatis corruptissima emendavit Gronovius, & favet Mediceus.

3 *Scholasticas .... & umbraticas..* i.e, otiosas & inanes, quales in umbra scholarum scribuntur à pueris, exercitationis causâ.

Digitized by Google

gare veniam brevibus epistolis amicorum, quamvis scias 4 illis constare rationem. Vale.

III. PLINIUS PAULINO SUO S.

ALius alium, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræque famæ præsumptione perfruitur, certusque posteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi, nisi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud altumque otium placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere aut immortalitatem suam, aut mortalitatem cogitare: & illos quidem contendere, eniti; hos quiescere, remitti, nec brevem vitam caducis laboribus fatigare: ut video multos, misera simul & 1 ingrata imagine industriæ, ad vilitatem sui pervenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, ut desinam mecum, si dissenties tu; quamquam non dissenties, ut qui semper clarum aliquid & immortale meditere. Vale.

IV. PLINIUS MACRINO SUO S.

VErerer ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis ejus ut sæpe incipere, sæpe desinere videatur. 1 Nam singulis criminibus singulæ velut causæ continentur. Poteris ergo, undecumque incœperis, ubicumque desieris, quæ deinceps sequentur, & quasi incipientia legere, & quasi cohærentia; meque in universitate longissimum, brevissimum in partibus judicare. Vale.

V. PLINIUS TIRONI SUO S.

EGregiè facis (inquiro enim) & perseverа, quòd justitiam tuam provincialibus multa humanitate

---

4 *Illis constare rationem.* Breves esse illorum epistolas ex justa & idonea causa. Vide lib. 1. ep. 5.

1 *Ingrata imagine industriæ, ad vilitatem sui pervenire.* Ita codex optimus, non, ut in vulgatis, *ad mortalitatem*, quod planè absurdum. Stultis occupationibus, vana specie diligentiæ, in rebus miseris & caducis occupati eò devenire, ut sibi ipsi vilescant, nec vitam suam, ut æquum est, æstiment.

1 *Nam singulis criminibus.* Nam totidem sunt velut causæ & orationes, quot sunt crimina, seu accusationis capita. Ejusmodi sunt libri Ciceronis in Verrem.

Digitized by Google

commendas; cujus præcipua pars est, honestissimum quemque complecti, atque ita à minoribus amari, ut simul à principibus diligare. Plerique autem, dum verentur ne gratiæ potentium nimiùm impertire videantur, [1] sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu longè recessisti, scio: sed temperare mihi non possum quominus laudem similis monenti, quòd eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias: quæ si confusa, turbata, permista sunt, [2] nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

VI. PLINIUS CALVISIO SUO S.

OMne hoc tempus inter pugillares ac libellos jucundissima quiete transmisi. *Quemadmodum*, inquis, *in urbe potuisti?* [1] Circenses erant; quo genere spectaculi ne levissimè quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. Quò magis miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte [2] traherentur, esset ratio nonnulla. [3] Nunc favent panno, pannum amant: & si in ipso cursu, medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, & repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilius tunicâ; sed apud quosdam graves homines: quos ego quum recordor in re inani, frigida, assidua, tam insatiabiliter desidere, capio

---

1 *Sinisteritatis.* i e, asperitatis, rusticitatis.

2 *Nihil est ipsa æqualitate inæqualius.* Eodem modo dixit lib. 2. ep. 12. *In consilio publico . . . nihil est tam inæquale, quàm æqualitas ipsa.*

1 *Circenses.* Ludi & spectacula in circo.

2 *Traherentur.* Delectarentur spectatores. Sic Virg. *Trahit sua quemque voluptas.*

3 *Nunc favent panno.* Nam agitatores curruum in quatuor factiones dividebantur colore panni, qui pro quatuor anni tempestatibus quadruplex erat: viridis, cæruleus, russeus seu rubeus, & albus.

Digitized by Google

aliquam voluptatem, quòd hac voluptate non capior. Ac per hos dies libentissimè otium meum in litteris collocо, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

VII. PLINIUS ROMANO SUO S.

ÆDificare te scribis. Bene est: inveni patrocinium. Ædifico enim jam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quòd ad mare tu, ego ad Larium lacum. Hujus in littore plures villæ meæ; sed duæ ut maximè delectant, ita [1] exercent. Altera impositа saxis, [2] more Bajano, lacum prospicit: altera, æquè more Bajano, lacum tangit. Itaque illam tragœdiam, hanc appellare comœdiam soleo: illam quòd quasi cothurnis, hanc quòd quasi soccis sustinetur. Sua utrique amœnitas, & utraque possidenti ipsa diversitate jucundior. Hæc lacu propiùs, illa latiùs utitur: hæc unum sinum molli curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta [3] gestatio longo limite super littus extenditur, hîc spatiosissimo xysto leviter inflexitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque de cubiculo, ac pene etiam de lectulo, ut è navicula, jacere. Hæ mihi causæ utrique, quæ desunt, adstruendi, ob ea quæ superfluat. Sed quid ego rationem tibi, apud quem pro ratione erit, idem facere? Vale.

XXI. PLINIUS AUGURINO SUO S.

SI laudatus à te laudare te cœpero, vereor ne non tam proferre judicium meum, quàm referre gratiam videar. Sed licet videar, omnia scripta tua

---

1 *Exercent.* In his enim villis ædificabat.

2 *More Bajano.* In littore Bajano villæ frequentes, quarum aliæ remotiores à mari montibus erant impositæ, aliæ tangebant littus, aut etiam mediis in aquis surgebant, *jactis in altum molibus*, quibus littus summovebatur, ut habet Horatius.

3 *Gestatio.* Vide lib. 1. ep. 3. *Xysto.* Xystum vocabant ambulationem in propatulo variis viridibus, arbusculis, & floribus distinctam & concisam. In xysto deambulabant, in gestatione equo, rhedâ, aut lecticâ vehebantur.

Digitized by Google

pulcherrima existimo, maximè tamen illa quæ de nobis. Accidit hoc una eademque de causa. Nam & tu, quæ de amicis, optimè scribis, & ego quæ de me, ut optima, lego. Vale.

IX. PLINIUS COLONI SUO S.

UNicè probo quòd Pompeii Quintiani morte tam dolenter afficeris, ut amissi caritatem desiderio extendas; non ut plerique, qui tantùm viventes amant, seu potiùs amare se simulant, ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident: nam miserorum, non secus ac defunctorum, obliviscuntur. Sed tibi perennis fides, tantaque in amore constantia, ut finiri nisi tua morte non possit. Et hercule is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Jam illa, [1] quanta probitas in ore! quanta in sermone cunctatio! quàm pari libra gravitas comitasque! quod studium litterarum! quod judicium! qua pietate cum dissimillimo patre vivebat! quàm non obstabat illi quominus vir optimus videretur, quòd erat optimus filius! Sed quid dolorem tuum exulcero? quamquam sic juvenem amasti, [2] ut hoc potiùs, quam de illo sileri velis; à me præsertim, cujus prædicatione putas vitam ejus ornari, memoriam prorogari, ipsamque illam, quâ est raptus, ætatem posse restitui. Vale.

X. PLINIUS TACITO SUO S.

CUpio præceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria est, [1] ut Minervæ & Dianæ, quas ais pariter colendas, convenire non possit. Itaque Minervæ tantùm serviendum est, delicatè tamen, ut in fecessu, & æstate. In via planè nonnulla leviora, statimque delenda, ea garrulitate quâ sermones in vehiculo seruntur, [2] extendi. His quædam addidi in villa,

1 *Quanta probitas in ore.* Pudorem intellige & verecundiam.

2 *Ut hoc potiùs . . . velis.* Nempe exulcerari dolorem tuum.

1 *Ut Minervæ ac Dianæ.* Vide lib. 1. ep 6.

2 *Extendi.* Scribendo contexui.

Digitized by Google

quum aliud non liberet. Itaque poëmata quiescunt; quæ tu inter nemora & lucos commodissimè perfici putas. Oratiunculam unam, alteram retractavi: quamquam id genus operis inamabile, inamœnum, magisque laboribus ruris, quàm voluptatibus simile. Vale.

XI. PLINIUS GEMINO SUO S.

EPistolam tuam [1] jucundissimam accepi, eò maximè quòd aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel hæc ipsa quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumser oculos, & occurrent Bibliopolas Lugduni esse non putabam: ac tantò libentiùs ex literis tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum judicia consentiunt. Vale.

XII. PLINIUS JUNIORI SUO S.

CAstigabat quidam filium suum, quòd paulò sumptuosiùs equos & canes emeret. Huic ego, juvene digresso, Heus tu, nunquamne fecisti, quod à patre corripi posset? fecisti, dico? Non interdum facis, quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ severitatis exemplo, pro amore mutuo scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbiùs duriùsque tractares. Cogita & illum puerum esse, & te fuisse: atque ita [1] hoc, quod es pater utere, ut memineris & hominem esse te, & hominis patrem. Vale.

XIII. PLINIUS QUADRATO SUO S.

QUantò studiosiùs intentiùsque legisti libros, quos [1] de Helvidii ultione composui, tantò im-

---

1 *Jucundissimam accepi.* Accepi ut jucundissimam.

1 *Hoc quod es pater.* Eo per quod es pater, i e, jure paterno.

1 *De Helvidii ultione.* Occisus is à Domitiano fuerat. Vide lib. 3. ep. 11. lib. 4. ep. 21. & lib. 7. ep. 19.

Digitized by Google

pensiùs postulas ut perscribam tibi [2] quæ extra libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti. Occiso Domiciano, statui mecum ac deliberavi esse magnam pulchramque materiam infectandi nocentes, miseros vindicandi, [3] se proferendi. Porro inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quàm quòd in senatu senator senatori, prætorius consulari, reo judex [4] manus intulisset. Fuerat alioquí mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, pares virtutes secessu tegebat. Fuerat cum [5] Arria & Fannia, quarum altera Helvidii noverca, altera mater noverca. Sed non ita me jura privata, ut publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus [6] redditæ libertatis pro se quisque inimicos suos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverant simul & oppresserant. Ego & modestius & constantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere: quum jam satis primus ille impetus deferbuisset, & languidiùs in dies ira ad justitiam redisset, quamquam tum maximè tristis, amissa nuper [7] uxore, mitto ad Antejam (nupta hæc Helvidio fuerat) rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit: *Destinas-*

---

2 *Quæ extra libros, quæque circa libros.* Quæ causam ipsam & scriptionem librorum præcesserint, quæ in ipsa compositione librorum, pertinentia ad causam, acciderint.

3 *Se proferendi.* Famæ & claritatis consequendæ.

4 *Manus intulisset.* In periculem incubuisset, reum atripuisset.

5 *Arria.* Hæc priòris Arriæ, de qua lib. 3. ep. 16. filia, uxor fuit Thraseæ, mater Fanniæ, quam secundis nuptiis duxit Helvidius Priscus, occisus à Vespasiano, pater hujus Helvidii, quem Domitianus occidit.

6 *Reddita libertatis.* Quum Nerva occiso Domitiano successisset. Infrà dedimus *postulaverant, oppresserant*, ex codice Mediceo.

7 *Uxore.* Priore scil. quæ mortua Calpurniam duxit.

Digitized by Google

natum est, inquam, *mihi, maritum tuum non insultum pati: nuncia Arriæ & Fanniæ* (ab exsilio redierant) *consule te, consule illas, an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo: sed non ita gloriæ meæ faverim, ut vobis* [8] *societate ejus invideam.* Perfert Anteja mandata: nec illæ morantur. Opportunè [9] senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem prudentissimum ætatis nostræ sapientissimumque cognovi: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne vetaret (erat enim cunctantior cautiorque) sed non sustinui inducere in animum, quominus illi eodem die facturum me indicarem, quod an facerem non deliberabam; expertus usu, de eo quod destinaveris non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in senatum; jus dicendi peto; dico paulisper maximo assensu. Ubi capi crimen attingere, reum destinare, adhuc tamen sine nomine, undique mihi reclamari. Alius: *Sciamus, quis sit, de quo extra ordinem referas*: alius: *Quis est* [10] *ante relationem reus?* alius: *Salvi simus qui superstamus.* Audio imperturbatus, interritus: tantum fuscepte rei honestas valet, tantumque ad fiduciam vel metum differt, [11] nolint homines quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde jactata sunt, recensere. Noviſſimè consul: *Secunde*, [12] *sententia loco dices, si quid volueris. Permiseris*, inquam, *quod usque adhuc omnibus permisisti.* Resido. Aguntur aliæ interim. Me quidam ex consularibus amicis secreto,

---

8 *Societate ejus invideam.* Vide lib. 1. ep. 20.

9 *Senatus.* Nempe habendus erat. De Corellio vide lib. 1. ep. 12. lib. 4. ep. 17. & lib. 7. ep. 11.

10 *Ante relationem.* Antequam ea de re consul referat, & sententias roget.

11 *Nolint, an non probent.* Plurimi nolebant quidem accusari Publicium Certum, sed eam tamen accusationem, ut justam probabant.

12 *Sententia loco.* Quum sententiam rogaberis. Licebat enim senatori, quum de re proposita sententiam rogaretur, de re quacumque alia dicere.

Digitized by Google

curatoque sermone, quasi nimis fortiter incautéque progressum, corripit, revocat, monet ut sistam: adjecit etiam notabilem me futuris Principibus. *Esto*, inquam, *dum malis*. Vix ille discesserat, rursus alter: *Quid audes? quò ruis? quibus te periculis objicis? quid præsentibus confidis, incertus futurorum? Lacessîs hominem jam præfectum ærarii, & brevi consulem, præterea quâ gratiâ, quibus amicitiis fultum?* Nominat quemdam, qui tunc ad orientem amplissimum & famosissimum exercitum, non sine magnis dubiisque rumoribus, obtinebat. Ad hæc ego: [13] *Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum ulciscor.* Jam censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, consul designatus; dicit Fabritius Vejento, Fabius Posthumius, Vectius Proculus; collega Publicii Certi, de quo agebatur, uxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum, nondum à me nominatum, ut nominatum defendunt: crimenque [14] quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persecutus. Dicunt contrà Avidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus: *iniquissimum esse querelas dolentium excludi; ideoque Arriæ & Fanniæ jus querendi non auferendum: nec interesse cujus ordinis quis sit, sed quam causam habeat.* Cornutus: *datum se à consulibus tutorem Helvidii filiæ, petentibus matre ejus & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officii sui partes; in quo tamen & suo dolori modum imponere, & optimarum fœminarum perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere senatum Publicii Certi cruenta adulationis; & petere, si pœnæ flagitii manifestissimi remittatur,* [15] *nota certè*

13 *Omnia præcepi* &c. Versus Æn. Virg. lib. 6. 105.

14 *Quasi in medio relictum.* Velut patrono cuilibet propositum.

15 *Certè.* Saltem, ad minimum. Vulgati *Certo* præferunt, abeunte Mediceo.

Digitized by Google

quasi

quasi censoria inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone: *Puto*, inquit, *injuriam factam Publicio Certo, si non absolvitur: nominatus est ab amicis Arriæ & Fanniæ, nominatus ab amicis suis. Nec debemus solliciti esse. Iidem enim nos, qui bene sentimus de homine, judicaturi sumus: si innocens est, sic uti & spero & malo, donec aliquid probetur, credo, poteritis absolvere.* Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me; consurgo; utor initio, quod in libro est; respondeo singulis. Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modò reclamabant: tanta conversio vel negotii dignitatem, vel proventum orationis, vel actoris constantiam subsecuta est. Finio. Incipit respondere Vejento: nemo patitur; obturbatur, obstrepitur; adeo quidem ut diceret: *Rogo, P. C. ne me cogatis implorare auxilium tribunorum.* Et statim Murena tribunus: *Permitto tibi, vir clarissime Vejento, dicere.* Tunc quoque reclamatur. Inter moras consul, citatis nominibus, & peracta discessione, mittit senatum; ac pene adhuc stantem tentantemque dicere Vejentonem reliquit. Multum ille de hac (ita vocabat) contumelia, questus est Homerico versu, [16] Ω γέρον, ἦ μάλα σε νέοι τείρουσι μαχηταί. Non ferè quisquam in senatu fuit, qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque laude cumularet, quòd intermissum jamdiu morem [17] in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quòd denique senatum invidiâ liberassem, quâ flagrabat apud ordines alios, quòd severus in ceteros, senatoribus solis, dissimulatione quasi mutua, parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Abfuit enim, seu tale aliquid suspicatus, sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad senatum non remisit: obti-

16 O senex, sanè multum te juvenes premunt bellatores. Iliados 8. 102.

17 *In publicum consulendi.* Consulit in publicum, seu in commune, qui in dictis factisve publicam utilitatem intuetur.

Digitized by Google

nui tamen quod intenderam. [18] Nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit; planéque factum est quod dixeram in fine: *Reddat præmium sub optimo Principe, quod à pessimo accepit.* Postea actionem meam utcumque potui recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum, sed non tamquam fortuitum, quòd, editis libris, Certus intra pauciſſimos dies implicitus morbo deceſſit. Audivi referentes hanc imaginem menti ejus, hanc oculis oberraſſe, tamquam videret me ſibi cum ferro imminere. Verane hæc, affirmare non auſim: intereſt tamen exempli, ut vera videantur. Habes epiſtolam, [19] ſi modum epiſtolæ cogites, libris quos legiſti non minorem. Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuiſti. Vale.

XIV. PLINIUS TACITO SUO S.

NEc ipſe tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide quàm de te ſcribo. Poſteris an aliqua cura noſtri, neſcio: nos certè meremur ut ſit aliqua, non dico ingenio (id enim ſuperbum) ſed ſtudio, & labore, & reverentiâ poſterorum. Pergamus modò itinere inſtituto, quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos è tenebris & ſilentio protulit. Vale.

XV. PLINIUS FALCONI SUO S.

REfugeram in Tuſcos, ut omnia ad arbitrium meum facerem: at hoc ne in Tuſcis quidem: tam multis undique ruſticorum libellis, & tam querulis inquietor; quos aliquantò magis invitus [1] quàm meos lego: nam & meos invitus. Retracto enim actiunculas quaſdam, quod poſt intercapedinem temporis & fridigum & acerbum eſt. Rationes, quaſi abſente me, negligimur. Interdum tamen equum

---

18 *Nam collega Certi*, in præfectura ærarii, nimirum Vectius Proculus, quem Nerva, loco Certi à Domitiano deſignati, conſulem fecit, dum Certo præfecturam adimit ærarii.

19 *Si modum epiſtolæ cogites.* Ita veterrimus & Voſſianus. Si reputes quæ ſoleat eſſe epiſtolæ longitudo. Vulgati vitioſè, *ſi modò epiſtolam cogitas.*

1 *Quàm meos.* Quàm mea ſcripta. Ludit in ambigua voce. Sunt enim ruſticorum libelli ſupplices.

Digitized by Google

conscendo, & patremfamiliæ hactenus ago, quòd aliquam partem prædiorum, sed [2] pro gestatione, percurro. Tu consuetudinem serva, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

XVI. PLIN. MAMILIANO SUO S.

SUmmam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, quum [1] historicorum more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus; non libet, quia exiguæ. Devehemus tamen pro novo musto novos versiculos, tibique jucundissimè exigenti, ut primùm videbuntur deservisse, mittemus. Vale.

XVII. PLINIUS GENITORI SUO S.

REcepi tuas litteras, quibus quereris tædio tibi fuisse quamvis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me ut inexspectatum festivumve delectat, si quid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur. Non rationem, sed [1] stomachum tibi narro. Atque adeo quàm multos putas esse, quos æquè ea, quibus ego & tu capimus & ducimur, partim ut inepta, partim ut molestissima offendant? Quàm multi, [2] quum lector aut lyristes aut comœdus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio recubant, quàm tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Domus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetremus. Vale.

---

2 *Pro gestatione.* Gestationis causâ. Vide lib. 1. ep. 3.

1 *Historicorum more.* Quum cæsorum aut captivorum copiam tantam fuisse memorant, ut numerus iniri non possit.

1 *Stomachum narro.* Sic me affectum esse dico non ratione, sed libidine quadam. *Stomachus* hîc sumitur pro animi motu, quo quis aliquid appetit aut aversatur. Sic lib. 1. ep. 24. *Tranquilli mei stomachum multa sollicitant.*

2 *Quum lector.* Vide lib. 1. ep. 15.

Digitized by Google

XVIII. PLINIUS SABINO SUO S.

QUa intentione, quo studio, quâ denique memoriâ legeris libellos meos, epistola tua ostendit. Ipse igitur exhibes negotium tibi, qui elicis & invitas, ut quamplurima communicare tecum velim. Faciam, per partes tamen, & quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate & copiâ turbem, oneratamque, & quasi oppressam cogam pluribus singula, posterioribus priora [1] dimittere. Vale.

XIX. PLINIUS RUFONI SUO S.

SIgnificas legisse te [1] in quadam epistola mea, jussisse Virginium Rufum inscribi sepulchro suo: *Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.* Reprehendis quòd jusserit: addis etiam melius rectiusque Frontinum, quòd vetuerit omnino monumentum sibi fieri; meque ad extremum quid de utroque sentiam consulis. Utrumque dilexi; miratus sum magis quem tu reprehendis, atque ita miratus, ut non putarem satis unquam laudari posse, cujus nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modò veniâ, verùm etiam laude dignissimos judico, si immortalitatem quam meruere sectantur, victurique nominis famam [2] supremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facilè quemquam nisi Virginium invenio, cujus tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipse sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel omnino, me audiente, provectum, ut de rebus suis hoc unum referret, ita secum aliquando Cluvium locutum: *Scis, Virgini, quæ historia fides debeatur: proinde si quid in histo-*

---

1 *Dimittere.* Nempe ex animo, i. e. obliviscì.

1 *In quadam epistola mea.* Lib. 6. ep. 10. Vide etiam lib. 2. ep. 1. Julius Frontinus eadem ætate summus imperator fuit, & scriptor egregius, de quo vide lib. 4. ep. 8. & lib. 5. ep. 1.

2 *Supremis titulis.* Sepulchrorum inscriptionibus.

Digitized by Google

viis meis legis aliter ac velis, rogo ignoscas. Ad hoc ille: *Tunc, Clavi, ignoras, ideo me feciſſe quod feci, ut eſſes liberum vobis ſcribere quæ libuiſſet?* Agedum, hunc ipſum Frontinum in hoc ipſo, in quo tibi parcior videtur & preſſior, comparemus. Vetuit exſtrui monumentum: ſed quibus verbis? *Impenſa monumenti ſupervacua eſt; memoria noſtri durabit, ſi vitâ meruimus.* An reſtrictiùs arbitraris per orbem terrarum legendum dare, duraturam memoriam ſuam, quàm uno in loco duobus verſiculis ſignare quod feceris? Quamquam non habeo propoſitum, illum reprehendendi, ſed hunc tuendi: cujus quæ poteſt apud te juſtior eſſe defenſio, quam ex collatione ejus quem prætuliſti? Meo quidem judicio neuter culpandus, quorum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverſo itinere contendit: alter, dum expetit debitos titulos; alter, dum mavult videri contemſiſſe. Vale.

XX. PLIN. VENATORI SUO S.

TUa verò epiſtola tantò mihi jucundior fuit, quantò longior erat, præſertim quum de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati eſſe non miror, quum omnia noſtra perinde ac nos ames. Ipſe quum maximè vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quam exſpectaveram, colligo, ſi colligere eſt, nonnunquam decerpere uvam, torculum inviſere, guſtare de lacu muſtum, [1] obrepere urbanis, quî nunc ruſticis præſunt, meque notariis & lectoribus reliquerunt. Vale.

XXI. PLINIUS SABINIANO SUO S.

[2] LIbertus tuus, cui ſuccenſere te dixeras, venit ad me, advolutuſque pedibus meis tamquam tuis hæſit. Flevit multùm, multúmque rogavit, multùm etiam tacuit: in ſumma, fecit mihi fidem pœnitentiæ. Verè credo emendatum, quia deliquiſſe ſe ſentit. Iraſceris, ſcio: & iraſceris meritò, id quo-

1 *Obrepere urbanis.* Lento gradu pergere ad urbanos miniſtros. *Notarii*, qui notis brevioribus dictata excipiebant.

2 *Libertus tuus.* Vide infrà ep. 24.

Digitized by Google

que scio : sed tunc præcipua mansuetudinis laus, quum iræ causa justissima est. Amasti hominem, & spero, amabis : interim sufficit, ut exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit : quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescentiæ ipsius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ : ne torseris illum, ne torseris etiam te. Torqueris enim, quum tam lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare, sed cogere, si precibus ejus meas junxero. Jungam tamen tantò plenius & effusius, quantò ipsum acriùs severiúsque corripui, districtè minatus nunquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat; tibi non idem. Nam fortasse iterum rogabo, impetrabo iterum : sit modò tale, ut rogare me, ut præstare te deceat. Vale.

XXII. PLINIUS SEVERO SUO S.

MAgna me sollicitudine affecit Passieni Pauli valetudo, & quidem plurimis justissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus : præterea in litteris veteres æmulatur, exprimit, reddit; Propertium imprimis, [1] à quo genus ducit, vera soboles, eoque simillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos ejus in manus sumpseris, leges opus tersum, molle, jucundum, & planè in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit; in quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum, effingi putes : si quid in studiis cognatio valet, & hujus propinquus. Magna varietas, magna mobilitas. Amat ut qui verissimè, dolet ut qui impatientissimè, laudat ut qui benignissimè, ludit ut qui facetissimè : [2] omnia denique, tamquam singula, absolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc ego ingenio, non minùs æger animo quàm corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi; gratulare etiam litteris ipsis, quæ ex periculo ejus tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriæ consequentur. Vale.

1 *A quo genus ducit.* Vide lib. 6. ep. 15.

2 *Omnia tamquam singula absolvit.* In omni scribendi genere tam præstans est & egregius, quàm posset esse in uno aliquo genere, cui soli operam dedisset.

Digitized by Google

XXIII. PLINIUS MAXIMO SUO S.

FRequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, quum diu se intra judicum auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes repentè quasi victi coactique consurgerent laudarentque. Frequenter è senatu famam, qualem maximè optaveram, retuli: nunquam tamen majorem cepi voluptatem, quàm nuper ex sermone Cornelii Taciti. Narrabat sedisse se cum quodam [1] Circensibus proximis: hunc post varios eruditosque sermones requisisse, *Italicus es, an provincialis?* se respondisse, *Nosti me, & quidem ex studiis.* Ad hoc illum: *Tacitus es, an Plinius?* Exprimere non possum, quàm sit jucundum mihi, [2] quòd nomina nostra, quasi litterarum propria, non hominum, litteris redduntur: quòd uterque nostrûm his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primùm venerat in urbem: cui Rufinus, demonstrans me, *Vides hunc?* Multa deinde de studiis nostris. Et ille, *Plinius est*, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An si Demosthenes jure lætatus est, quòd illum anus Attica ita demonstravit, [3] Οὗτός ἐστι Δημοσθένης! ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor ne jactantior videar, quum de me aliorum judicium, non meum profero; præsertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, & faves nostris. Vale.

XXIV. PLINIUS SABINIANO SUO S.

BEne fecisti quòd libertum aliquando tibi carum, [1] reducentibus epistolis meis, in domum, in animum recepisti. Juvabit hoc te: me certè juvat; primùm quòd te tam tractabilem video, ut in ira regi

---

1 *Circensibus proximis.* Ludis Circensibus proximè celebratis.

2 *Quòd nomina nostra.* Vide lib. 7. ep. 20.

3 Hic est Demosthenes.

[2] *Reducentibus epistolis meis.* Vide suprà ep. 21.

Digitized by Google

possis : deinde quòd tantùm mihi tribuis, ut vel auctoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. Simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

XXV. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

QUereris de turba castrensium negotiorum, & tamquam summo otio perfruare, lusus & ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solùm oblectationem, verùm etiam gloriam petere, post judicium tuum viri gravissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. Nunc me [1] rerum actus modicè, sed tamen distringit: quo finito aliquid earumdem camœnarum in istum benignissimum sinum mittam. [2] Tu passeculis & columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen & sibi & tibi placebunt: si tantùm sibi, continendos caveâ nidove curabis. Vale.

XXVI. PLINIUS LUPERCO SUO S.

DIxi de quodam oratore seculi nostri, recto quidem & sano, sed parum grandi & ornato, ut opinor, aptè: [1] *Nihil peccat, nisi quòd nihil peccat.* Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri, ac sæpe accedere ad præceps. Nam plerumque altis & excelsis adjacent abrupta: tutius per plana, sed humilius & depressius iter: frequentior currentibus quàm reptantibus lapsus: sed his non la-

---

1 *Rerum actus.* Causarum actiones, vel tempus ipsum, quo judicia celebrantur. Sic lib. 4. ep. 29. *Eia tu, quum proximè res agentur, quoquo modo ad judicandum veni.*

2 *Tu passeculis & columbulis nostris.* Versibus nostris amatoriis. Alludit ad *passerem* Catulli, & *columbam* Stellæ. *Inter aquilas.* Aquilæ signa erant præcipua legionum. *Dabis pennas.* i e, passim legenda commilitonibus dabis.

1 *Nihil peccat, nisi.* Hunc Quintilianus dixisset *magis extra vitia quàm cum virtutibus.* Sed ex eodem Quintiliano, illud est *vitium longè maximum, si quis careat virtutibus.*

Digitized by Google

benibus nulla, illis nonnulla laus, etiamsi labantur. Nam ut quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis quàm ancipitia commendant. Vides, qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, quum jam jamque casuri videntur. Sunt enim maximè mirabilia quæ maximè insperata, maximè periculosa, utque Græci magis exprimunt, [2] παράβολα. Ideoque nequaquam par gubernatoris est virtus, quum placido, & quum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum: at quum stridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & Diis maris proximus. [3] Hæc, quia visus es mihi in scriptis meis adnotasse quædam ut tumida, quæ ego sublimia; ut improba, quæ ego audentia; ut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimùm autem refert, reprehendenda adnotes, an insignia. Omnes enim [4] advertit, quod eminet & exstat; sed acri intentione dijudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. Atque ut Homerum potissimùm attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere, [5] βράχε δ' ὑρσῆϊα χθών,

Ἀμφὶ δ' ἐσάλπιγξεν μέγας ὠρανός.

&, [6] περὶ δ' ἔγχος ἐκέκλιτο.

& totum illud,

[7] Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοος ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες

Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ.

Sed opus est examine & librâ, incredibilia sint hæc &

---

2 Audentia, temeraria.

3 *Hæc.* Supple, dissertui, disputavi, *quia* &c. Vulgati, *cur hæc?* Plinii manum servavit Mediceus, ut & lib. 7. ep. 24. *Hæc, quia soles, si quid incidit novi, non invitus audire.*

4 *Advertit.* Ad sese vertit. Vox Plinio familiaris. Sic lib. 1. ep. 10. *Multa . . . sic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant & afficiant.*

5 Sonuit lata terra, circumque *buccinavit*, reboavit magnum cœlum. Iliad. 21. 387.

6 Et in caligine hasta erat abdita. Iliad. 5. 356.

7 Ut autem, quando torrentes fluvii de montibus fluentes, in convallem conferunt impetuosam aquam. Iliad. 4. 452.

Digitized by Google

immania, an magnifica & cœlestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse dicere puto. Non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiæ frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. At enim alia conditio oratorum, alia poëtarum. Quasi verò M. Tullius minùs audeat. Quamquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille norma oratoris & regula, num se cohibet & comprimit, quum dicit illa notissima? [8] Ἀγύρται μαυροὶ, καὶ κόλακες, καὶ ἀλάζονες. Et rursus: [9] οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ. Et statim: [10] τοιούτοις προσβλήμασι γὼ πρὸς τὴς Ἀττικῆς, ὅσον ἦν ἀνθρώπινον λογισμῷ δυνατόν. Et alibi: [11] ἐγὼ δὲ οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς, ἐλάττων μηδὲν τῆς μεγέθει τῶν πεπραγμένων. Jam quid audentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu? [12] νόσημα γάρ. Quid hæc? breviora superioribus, sed audaciâ paria. [13] Τότε γὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ, καὶ πολλὰ ῥέοντι καθ' ἡμῶν. Ex eadem nota: [14] Ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τὶς, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, καὶ πρότερον πρόφασις, καὶ μικρὸν πλαίσιον ἅπαντες ἀνεχαίτισαν καὶ ἔλυσαν. Simile his: [15] Ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τῶν

---

8 Homines sceleſti, & adulatores, & peſtilentes. *Ex orat. de corona.*

9 Non enim lapidibus ſtruxi civitatem, neque lateribus ego. *Ibidem.*

10 Hæc objiciebam ego ad defenſionem Atticæ, quantum erat humana conſideratione poſſibile. *Ibid.*

11 Ego quidem opinor, viri Athenienſes, illum ebrium eſſe magnitudine rerum geſtarum. I. *Philip.*

12 Morbus enim. *Ex oratione de falſa legatione.*

13 Tunc ego quidem Pythoni audaci & multùm ſtrepenti contra nos. *De corona.*

14 Quum autem ex nimia habendi cupiditate & pravitate quis, ut iſte, potens ſit, prima occaſio, & caſus levis omnia inhibuit & diſſolvit. I. *Olynth.*

15 Quaſi funè ſejunctus & abſtractus ab omnibus civitatis juribus, & inſtitutis cognitionibus trium judiciorum. *Contra Ariſtogitona.*

Digitized by Google

ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνόφοις τριῶν δικαστηρίων. Et ibidem: [16] σὺ τὸν υἱὸς ταῦτα ἔλεον προύδωκας, Ἀρίστων γεῖτον, μᾶλλον δὲ ἀνήρηκας ὅλως, μὴ δὲ φρὸς ὑὸς αὐτὸς ἐάλωκας λιμένος, καὶ προσδολῶν ἐπίπλησας, φρὸς τούτους ὁρμίζῃ. Et dixerat: [17] Δέδοικα μὴ δυσχερὲς τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοῦρίσειεν ἀσθενὲς μὲν γὰρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτόν. Et deinceps: [18] Τούτου δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντας ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis: [19] οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς πονηροὺς ἐν αἰσχύνῃ μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν' ἀνίργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδ' ἐπιθυμεῖν κακίας. Adhuc: [20] Εἰ δὲ κάπηλος ἐστὶ πονηρίας, καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. Et mille talia, ut prætereamus quæ ab Æschine [21] θαύματα, non ῥήματα, vocantur. [22] In contrarium incidi. Dices hunc quoque ab isto culpari. Sed vide quanto major sit qui reprehenditur ipso reprehendente; & major ob hæc quoque. In aliis enim

---

16 Tu solitam pueris tribui misericordiam prodidisti, Aristogiton, potiùs verò sustulisti omnino: ne sanè ad eos portus, quos ipse perdidisti, & scopulis implevisti, confuge. *Ibid.*

17 Metuo ne videamini quibusdam eum qui semper velit esse malus, his quæ sunt in civitate instruere: infirmus enim est omnis malus per se. *Ibid.*

18 Huic autem nullum video locorum istorum pervium esse; sed omnia præcipitia, confragosa loca, barathra. *Ibid.*

19 Neque enim majores existimo judicia hæc construxisse, ut tales in iis propagaretis: sed contrà ut arceretis & puniretis; & nemo ambiret, neque concupisceret malignitatem. *Ibid.*

20 Si verò institor est malignitatis, & summus institor, & permutator. *Ibid.*

21 Monstra, *non* verba.

22 *In contrarium incidi.* Ea imprudens dixi, quæ sententiæ meæ adversantur, nempe ea loca Demosthenis, quæ ego sublimia & audentia puto, ab Æschine tumquam tumida & improba reprehendi. *Dices hunc quoque ab isto*, nempe ab Æschine, *culpari.*

Digitized by Google

vis, in his granditas ejus elucet. Num autem Æschines ipse iis, quæ in Demosthene carpebat, abstinuit? [23] χρὴ γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα, καὶ τὸν νόμον. ὅταν μὲν ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τὸ νόμῳ δικαίως χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, ὃ τῷ τὸ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ. Alio loco: [24] ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τοῖς ψηφίσμασι περὶς τοῦ κλέμματα γράψας, τὰ πέντε τάλαντα τῆς πρέσβεις ἀξίων τῆς Ὠρείτας μὴ ὑμῖν ἀλλὰ Καλλίᾳ δεδόναι. ὅπου δὲ ἀληθῆ λέγω, ἀφελὼν τὸν κόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονείαν, ἐκ τῶν ψηφισμάτος ἀνάγνωθι. Iterum alio: [25] καὶ μὴ ἔατε αὐτὸν εἰς τῆς τῶ παρανόμου λόγους περιΐσασθαι. Quod adeo probavit, ut repetat, [26] ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνθυμούντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐξετελάυνετε αὐτὸν εἰς τῆς τῶ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτῶ τῶν λόγων ἐπτηρῆτε. An illa custoditiùs pressiúsque? [27] σὺ δὲ ἐλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλον σοι μέλει τῶν αὐθημερίων λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altius illa: [28] ὃς ἀποπέμψησθε τὸν ἄνδρωπον ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμφορὰν; ἢ συλλάβοντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ

---

23 Oportet enim, viti Athenienses idem loqui oratorem & legem: quum autem aliam vocem emittit lex, aliam verò orator, legis æquitati oportet dare suffragium, non oratoris impudentiæ. *Contra Ctesiphontem.*

24 Deinde convincitur omnia in decreto ad furtum scripsisse, decernens quinque talenta legatos Oritanos non nobis, sed Calliæ dare. Quòd autem vera dicam, auferens verborum ampullas, & triremes, & jactantiam, ex ipso decreto lege. *Ibid.*

25 Et ne finatis ipsum in hos iniquitatis sermones inniti & circumsistere. *Ibid.*

26 Sed permanentes & considentes in concione compellite ipsum, & concludite intra hos iniquitatis sermones, & ejus translationes verborum observate & cavete. *Ibid.*

27 Tu verò vulnera ingeris, & major tibi cura est quotidianarum orationum, quàm salutis civitatis. *Ibid.*

28 Non ejicietis hominem, tamquam communem Græcorum calamitatem? aut comprehendentes tamquam rerum communium piratam per ipsam rempublicam navigantem, pœnâ afficite. *Ibid.*

Digitized by Google

τὰς πολιτείας πλέοντα πιμφθήσεσθε: & alia. Exſpecto ut quædam ex hac epiſtola, ut illud, *gubernacula gemunt*, &, *Diis maris proximus*, iiſdem notis, quibus ea de quibus ſcribo, [29] confodias. Intelligo enim me, dùm veniam prioribus peto, in illa ipſa quæ adnotaveras incidiſſe. Sed confodias licet, dummodo jam nunc deſtines diem, quo & de illis & de his coràm [30] exigere poſſimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII. PLINIUS PATERNO SUO S.

QUanta poteſtas, quanta dignitas, quanta majeſtas, [1] quantum denique numen ſit hiſtoriæ, quum frequenter aliàs, tum proximè ſenſi. Recitaverat quidam veriſſimum librum, partemque ejus in alium diem reſervaverat. Ecce amici cujuſdam orantes obſecrantesque, ne reliqua recitaret: tantus audiendi quæ fecerint pudor, quibus nullus faciendi, quæ audire erubeſcunt. Et ille quidem præſtitit quod rogabatur: ſinebat fides. Liber tamen, ut factum ipſum, manet manebitque, legeturque ſemper tantò magis, quia non ſtatim. Incitantur enim homines ad agnoſcenda quæ differuntur. Vale.

XXVIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

POſt longum tempus epiſtolas tuas, ſed tres pariter recepi, omnes elegantiſſimas, amantiſſimas, & quales à te venire, præſertim deſideratas, oportebat: quarum unâ injungis mihi jucundiſſimum miniſterium, ut ad [1] Plotinam, ſanctiſſimam fœminam, litteræ tuæ perferantur: perferentur. Eâdem commendas Popilium Artemiſium: ſtatim præſtiti quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegiſſe. Communis hæc mihi tecum, quamquam

---

29 *Confodias.* Allinas atrum tranſverſo calamo ſignum, ut ait Horatius.

30 *Exigere.* Examinate, ponderare. *Exigere* proprium in æſtimationibus verbum, ſive hæ pondere, ſive regulâ fiant.

1 *Quantum denique numen.* Quæ vis denique humanâ major, & prorſus divina.

1 *Plotinam.* Uxorem Trajani imperatoris, de qua vide Panegyricum, cap. 83.

Digitized by Google

in diversissima parte terrarum, querela est. Alteræ epistolâ nuncias multa te nunc dictare, nunc scribere, [2] quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago: agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis aut dictas, legere voluisses. Et erat æquum ut te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quàm ad me pertinerent. Polliceris in fine, quum certius de vitæ nostræ ordinatione aliquid audieris, [3] futurum te fugitivum rei familiaris, statimque ad nos evolaturum, qui jam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eamque visam uberiorem quàm dicente me, audiente te, fuerit. Est uberior, multa enim postea inserui. Adjicis, alias te litteras curiosius scriptas misisse: an acceperim quæris. Non accepi & accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte, appositis quidem usuris, quas ego (num parcius possum?) centesimas computabo. Vale.

XXIX. PLINIUS RUSTICO SUO S.

UT satius, unum aliquid insigniter, quàm facere plurima mediocriter; ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid insigniter. Quod intuens ego, variis me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior. Proinde quum hoc vel illud leges, ita singulis veniam, [1] ut non singulis, dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, litteris durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia [2] quasi ingratus? Nam si ea facilitate proxima

---

2 *Quibus nos tibi repræsentes.* Quorum ope imago nostri animo tuo recurrat.

3 *Futurum te fugitivum rei familiaris.* Relicturum res domesticas; rem familiarem prorsus neglecturum.

4 *Centesimas.* Usuræ centesimæ, quibus in centenos nummos unus per singulos menses, duodecim proinde per singulos annos penduntur. Maximæ fuerunt usuræ apud veteres.

1 *Ut non singulis.* Sunt enim plura scriptorum meorum genera; & ideo singula, si non sint absolutissima, veniâ magis digna.

2 *Quasi ingratus.* Jam enim tuâ in scriptis meis in-

Digitized by Google

acceperis, quâ priora, laus potiùs speranda, quàm venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

XXX. PLINIUS GEMINO SUO S.

LAudas mihi, & frequenter præsens, & nunc per epistolas, Nonium tuum, quòd sit liberalis in quosdam: & ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim eum, qui sit verè liberalis, tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non ut isti, qui iis potissimùm donant, qui donare maximè possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis [1] avaritiâ petunt. Primum est autem, suo esse contentum: deinde quos præcipuè scias indigere, sustentantemque foventemque, [2] orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est: si unum aliquod, minùs quidem, laudandus tamen: tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar. Ea invasit homines habendi cupido, ut possideri magis quàm possidere videantur. Vale.

XXXI. PLINIUS SARDO SUO S.

POstquam à te recessi, non minùs tecum, quàm quum apud te, fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maximè (non enim mentiar) quæ de me scripsisti. In quibus quidem percopiosus fuisti. Quàm multa, quàm varia, quàm non eadem de eodem, nec tamen diversa, dixisti! Laudem pariter & gratias agam? Neutrum satis possum, &, si possem, timerem ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Unum illud addam, omnia mihi tantò laudabiliora visa, quantò jucundiora; tantò jucundiora, quantò laudabiliora erant. Vale.

---

dulgentiâ usus sum. *Proxima.* Intellige nuper & proximè scripta. Sic lib. 8. ep. 3. *Volo enim proxima quæque absolutissima videri.*

1 *Avaritiâ.* Rapiendi aviditate.

2 *Orbe quodam societatis.* Societate quadam continua, cujus expers nemo sit.

3 *Possideri.* Nempe à divitiis.

Digitized by Google

XXXII. PLINIUS TITIANO SUO S.

QUid agis? quid acturus es? Ipse vitam jucundissimam, id est, otiosissimam vivo. Quò fit ut scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud, tamquam delicatus; hoc, tamquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII. PLINIUS CANINIO SUO S.

INcidi in materiam veram, sed similliman fictæ; dignamque isto lætissimo, altissimo, planéque poëtico ingenio. Incidi autem, dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides (tametsi [1] quid poëtæ cum fide?) is tamen auctor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adjacet navigabile stagnum; ex hoc, in modum fluminis, æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hîc ætas piscandi, navigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maximè pueri, quos otium ludusque sollicitat. His gloria & virtus altissimè provehi: victor ille qui longissimè ut littus, ita simul nantes reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior ceteris in ulteriora tendebat: delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circumire, postremò subire, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre primùm in altum: mox flectit ad littus, redditque terræ & æqualibus. Serpit per coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tamquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident littus, prospectant mare, [3] & si quid mari simile. Natant

1 *Quid poetæ cum fide.* Neque enim poetæ interest vera sint, an falsa, quæ scribit.

2 *Æstuarium.* Unda æstum patiens reciprocum. Æstuaria dicuntur convalles marinis aquis refertæ, ex inundationibus Pelagi. *Repressit.* ie, retrocessit, in mare rediit.

3 *Et si quid mari simile.* Et quicquid maris speciem præfert. Quæ verba videntur de stagno & æstuario intelligenda.

Digitized by Google

pueri : inter hos ille, sed cautiùs. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet & revocet, exsilit, mergitur, + varioſque orbes implicitat expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor : accedunt, & alludunt, & appellant : tangunt etiam, pertrectantque præbentem. Creſcit audacia experimento. Maximè puer, qui primus expertus eſt, adnatat natanti, inſilit tergo ; fertur referturque ; agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe : neuter timet, neuter timetur : hujus fiducia, manſuetudo illius augetur. Nec non alii pueri dextrâ lævâque ſimul eunt hortantes monenteſque. Ibat una (id quoque mirum) delphinus alius, tantùm ſpectator & comes. Nihil enim ſimile aut faciebat, aut patiebatur : ſed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum ceteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quàm priora) delphinum geſtatorem colluſoremque puerorum in terram quoque extrahi ſolitum, arenisque ſiccatum, ubi incaluiſſet, in mare revolvi. Conſtat Octavium Avitum, legatum proconſulis, in littus educto religione prava ſuperſtitioſe unguentum ; cujus illum novitatem odoremque in altum refugiſſe, nec niſi poſt multos dies viſum languidum & mœſtum ; mox redditis viribus, priorem laſciviam & ſolita miniſteria repetiſſe. Confluebant ad ſpectaculum omnes magiſtratus, quorum adventu & morâ modica reſpublica novis ſumptibus atterebatur. Poſtremò locus ipſe quietem ſuam ſecretumque perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miſeratione, quâ copiâ deflebis, ornabis, attolles ? Quamquam non eſt opus affingas aliquid, aut adſtruas : ſufficit ne ea quæ ſunt vera minuantur. Vale.

XXXIV. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

EXplica [1] æſtum meum. Audio me malè legere dumtaxat verſus : orationes enim commodiùs,

4 *Varioſque orbes implicitat expeditque.* Et modò in varios orbes circumagitur, modò tramite recto natat.

1 *Æſtum meum.* Incertam animi mei fluctuationem.

Digitized by Google

sed tantò minùs versus. Cogito ergo recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque [2] familiare, quod elegi non bene, sed meliùs lecturum; si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam novus lector, quàm ego poëta. Ipse nescio quid illo legente interim faciam; sedeam defixus, & mutus, & similis otioso, an ut quidam, quæ pronunciabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto me non minùs malè [3] saltare quàm legere. Iterum dicam, explica æstum meum, verèque rescribe num sit melius pessimè legere, quàm ista vel non facere, vel facere. Vale.

XXXV. PLINIUS OPPIO SUO S.

LIbrum quem misisti recepi, & gratis ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, quum alioqui validissimè cupiam: sed enim reverentiam quum litteris ipsis, tum scriptis tuis debeo, ut sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus, primùm quòd nimia cura deterit magis quàm emendat; deinde quòd nos [1] à recentioribus revocat, simulque nec absolvit priora, & inchoare posteriora non patitur. Vale.

XXXVI. PLINIUS FUSCO SUO S.

QUæris quemadmodum in Tuscis diem æstate disponam. Evigilo quum libuit, plerumque circa horam primam, sæpe antè, tardiùs raro. Clausæ fenestræ manent: mirè enim silentio & tenebris animus alitur. Ab iis quæ avocant abductus, & liber, & mihi relictus, [1] non oculos animo, sed

---

2 *Familiare.* Signum familiaritatis cum auditoribus.

3 *Saltare.* Gesticulari. Vox à scena ducta. Histrio enim quum puerum ad canendum ante tibicinem statuisset, gesticulationem peragebat convenientem cantico. Illa autem gesticulatio saltando fiebat. Vide Livium lib. 7 cap. 2.

1 *A recentioribus revocat.* Mentem abducit ab iis operibus, quæ recentiora scripsimus, quæque ideo non absolvimus.

2 *Non oculos animo.* Non ea quæ vident oculi animo

Digitized by Google

animum oculis sequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia. Cogito si quid in manibus,[2] cogito ad verbum scribenti emendantique similis, nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficilè, vel facilè componi tenerive potuerunt. Notarium voco, &, die admisso, quæ formaveram, dicto; abit, rursusque revocatur, rursusque remittitur. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimensumque tempus) ut dies suasit,[3] in xystum me, vel cryptoporticum confero; reliqua meditor & dicto; vehiculum ascendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut jacens. Durat intentio, mutatione ipsa refecta: paulùm redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinamve clarè & intentè, non tam vocis causâ quàm stomachi, lego: pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cœnanti mihi[4] sic cum uxore vel paucis, liber legitur: post cœnam, comœdus aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum in numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, &, quamquam longissimus dies citò conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu jacui, vel ambulavi, post somnum demum lectionemque, non vehiculo, sed, quod brevius, quia velocius, equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad se trahunt, interdumque lassato mihi opportuna interpellatione subveniunt. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus,[5] ut quamvis nihil ceperim, nonnihil referam. Datur & colonis, ut videtur ipsis, non

---

persequor; sed ea quæ cogitat animus oculis velut intueor.

2 *Cogito ad verbum.* Ita rem propositam meditor, ut verba, quibus vestienda sit, singula perpendam. De *notariis*, vide suprà ep. 20. *Die admisso.* Apertis fenestris.

3 *In xystum.* De *xysto*, vide suprà ep. 7. De *cryptoporticu*, vide lib. 2. ep. 17.

4 *Sic.* Hanc vocalem refer ad superiora. Sic præparato, sic affecto. Quidam maluerunt *si.*

5 *Ut quamvis nihil ceperim, nonnihil referam.* Vide lib. 1. ep. 6.

Digitized by Google

satis temporis, quorum mihi agrestes querelæ litteras nostras & hæc urbana opera [6] commendant. Vale.

XXXVII. PLINIUS PAULINO SUO S.

NEc tuæ naturæ est, [1] translatitia hæc & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere; & ego te constantius amo, quàm ut verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te calendis statim consulem videro: præsertim quum me necessitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat; in qua mihi nova consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones, [2] reliqua creverunt: inde plerisque nulla jam cura minuendi æris alieni, quod desperant posse persolvi: rapiunt etiam, consumuntque quod natum est, ut qui jam putent [3] se non sibi parcere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, & medendum est. Medendi una ratio, [4] si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus ponam. Est alioquin nullum justius genus reditûs, quàm quod terra, cœlum, annus refert: at hoc magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit. Experiendum tamen, & quasi in veteri morbo, quælibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quàm non delicata me causa obire primum consulatûs tui diem non sinat: quem ta-

---

6 *Commendant.* Efficiunt ut potiora ducam. Sic lib. 2. ep. 2. *Sed sanè blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra cummendent.* Mss. omnes & editio vetus habent *hæc urbana opera.* Romæ enim hæc epistola scribitur. Vulgati dederunt *isthæc.*

1 *Translatitia.* Quæ certo quodam ordine recurrunt. *Publica.* Multis communia, promiscua.

2 *Reliqua.* Partes debitorum non exsolutæ. Vide lib. 3. ep. 19.

3 *Se non sibi parcere.* Suam parcimoniam non sibi sed domino profuturam.

4 *Si non nummo, sed partibus locem.* Si eam locationis legem colonis faciam, ut ab iis accipiam quotannis non certam pecuniæ summam, sed partes fructuum determinatas, puta secundas aut tertias partes.

Digitized by Google

men hîc quoque, ut præsens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

XXXVIII. PLINIUS SATURNINO SUO S.

EGo verò Rufum nostrum laudo: non quia tu, ut ita facerem, petisti, sed quia ille est dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adjecit. Judicavi tamen. Neque enim soli judicant qui malignè legunt. Vale.

XXXIX. PLINIUS MUSTIO SUO S.

HAruspicum monitu reficienda est mihi ædes Cereris in prædiis in melius, in majus. Vetus sanè & angusta, quum sit alioqui statо die frequentissima. Nam idibus Septembribus magnus è regione tota coït populus; multæ res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur: sed nullum in proximo suffugium aut imbris aut solis. Videor ergo munificè simul religioséque facturus, si ædem quàm pulcherrimam exstruxero, addidero porticus ædi; illam ad usum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cujus tibi videbitur generis; emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipsius deæ signum: quia antiquum illud è ligno quibusdam sui partibus vetustate [1] truncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim occurrit, quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen ut [2] formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo; nam soluti templi hinc flumine & abruptissimis ripis, hinc viâ cingitur. Est ultra viam latissimum pratum, in quo satis aptè contra templum ipsum porticus explicabuntur: nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

---

1 *Truncatum.* Mancum, exesum. Plures impressi habent *obtruncatum*; quod sensus respuit.

2 *Formam.* Speciem seu dispositionem futuri operis. *Neque enim possunt circumdari templo.* i e, ambire templum.

Digitized by Google

XL. PLINIUS FUSCO SUO S.

SCribis pergratas tibi fuisse litteras meas, quibus cognovisti quemadmodum in Tuscis otium æstatis exigerem: requiris quid ex hoc in Laurentino hyemis permutem. Nihil, nisi quòd meridianus somnus eximitur, multumque de nocte vel ante vel post diem sumitur: & si [1] agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme, non jam comœdo vel lyristæ post cœnam locus; sed illa quæ dictavi, identidem retractantur, ac simul [2] memoriæ frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hyeme consuetudinem; addas huc licet ver & autumnum, quæ inter hyemem æstatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte parvulum acquirunt. Vale.

LIBER X.

In quo Epistola Plinii ad Trajanum Imperatorem; & Trajani ad Plinium.

I. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Gratulatoria ob imperium.

TUA quidem pietas, Imperator sanctissime, optaverat ut quàm tardissimè succederes [1] patri: sed Dii immortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipublicæ, quam suscepera, admovere. Precor ergo ut tibi, & per te generi humano, prospera omnia, id est, digna seculo tuo contingant. Fortem te & hilarem, Imperator optime, [2] & privatim & publicè opto.

---

1 *Agendi.* Causæ alicujus apud judices dicendæ.

2 *Memoriæ . . . proficitur.* Memoria adjuvatur.

1 *Patri.* Nervæ, qui Trajanum adoptaverat.

2 *Et privatim & publicè.* Et meâ & reipublicæ causâ.

Digitized by Google

II. PLINIUS TRAJANO IMPER. S.

De jure trium liberorum sibi concesso gratias agit.

EXprimere, Domine, verbis non possum quantum mihi gaudium attuleris, quòd me dignum putaſti [1] jure trium liberorum. Quamvis enim Julii Serviani optimi viri, tuique amantiſſimi, precibus indulſeris: tamen etiam ex reſcripto intelligo, libentiùs hoc ei te præſtitiſſe, quia pro me rogabat. Videor ergo ſummam voti mei conſecutus, quum inter initia felicisſimi principatûs tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eóque magis liberos concupiſco, quos habere etiam [2] illo triſtiſſimo ſeculo volui, ſicut potes duobus matrimoniis meis credere. Sed Dii meliùs, qui omnia integra bonitati tuæ reſervarunt. Malui hoc potiùs tempore me patrem fieri, quo futurus eſſem & ſecurus & felix.

III. PLINIUS TRAJANO IMPER. S.

Petit latum clavum amico.

INdulgentia tua, Imperator optime, quam pleniſſimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro amicis obligari; inter quos ſibi vel præcipuum locum vindicat [1] Voconius Romanus, ab ineunte ætate condiſcipulus & contubernalis meus. Quibus ex cauſis & à Divo patre tuo petieram, ut illum in [2] ampliſſimum ordinem promoveret: ſed hoc votum meum bonitati tuæ reſervatum eſt, quia mater Romani [3] liberalitatem ſeſtertii quaterdecies,

---

1 *Jure trium liberorum.* Vide lib. 2. ep. 13.

2 *Illo triſtiſſimo ſeculo.* Sub imperatore Domitiano.

1 *Voconius Romanus.* De eo vide lib. 2. ep. 13.

2 *Ampliſſimum ordinem.* Senatorium.

3 *Liberalitatem ſeſtertii quaterdecies.* Voconio, ut haberet ſenatorium cenſum, deerat ſeſtertiûm *quaterdecies*, ſeu ſeſtertii 4000000. libræ noſtrates 500000. Hanc ſummam mater filio donare ſe profeſſa fuerat, ſed nondum ſecundum omnes juris formulas donationem perfecerat, abſolverat. Hîc cum Gronovio lib. 2. de pecunia veteri, cap. 3. legimus *quaterdecies*: non,

Digitized by Google

quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitimè peregerat: quod postea fecit admonita à nobis. Nam & fundos emancipavit, & cetera, quæ in emancipatione implenda solent exigi, consummavit. Quum sit ergo finitum quod spes nostras morabatur, non sine magna fiducia [4] subsigno apud te fidem pro moribus Romani mei, quos & liberalia studia exornant, & eximia pietas, quæ hanc ipsam matris liberalitatem, & statim patris hereditatem, [5] & adoptionem à vitrico meruit. Auget hæc & natalium & paternarum facultatum splendor; quibus singulis multum commendationis accessurum etiam ex meis precibus, indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo, Domine, ut me exoptatissimæ mihi gratulationis compotem facias; & honestis (ut spero) affectibus meis præstes, ut non in me tantùm, verùm & in amico gloriari judiciis tuis possim. Vale.

IV. PLINIUS TRAJANO IMPER. S.

Civitatem Rom. Iatraliptæ suo petit.

PRoximo anno, Domine, gravissima valetudine usque ad periculum vitæ vexatus, [1] iatraliptem assumpsi: cujus sollicitudini & studio, tuæ tantùm indulgentiæ beneficio, referre gratiam parem possum. Quare rogo, des ei civitatem Romanam. Est enim peregrinæ conditionis, manumissus à peregrina. Vocatur ipse Harpocras; patronam habuit [2] Thermu-

---

ut habent editi, *quadringenties*; ne summa sit immanis. Nec debet offendere *liberalitas sestertii quaterdecies, quod* &c. Hæc enim adverbia pro nominibus sæpe usurpantur. Sic lib. 7. ep. 29. *Huic senatus decrevit sestertiùm centies quinquagies, cujus honore contentus fuit.*

4 *Subsigno apud te fidem.* Spondeo pro Voconio, & velut syngraphâ datâ fidem meam interpono. Sic Aldus. Alii, *subsigno*; *auget fidem*: nullo sensu.

5 *Et adoptionem à vitrico.* Vide lib. 2. ep. 13.

1 *Iatraliptem.* Vox Græca: medicum, qui unctionibus & frictionibus curat ægrotos.

2 *Thermuthin Theonis*, nempe filiam. Sic enim veteres. Vide infrà ep. 6.

thin

chin Theonis, quæ jampridem defuncta est. Item rogo des jus [3] Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ fœminæ, Heliæ & Antoniæ Harmeridi: quod à te, petente patrona, peto. Vale.

V. PLINIUS TRAJANO IMPER. S.

Gratias agit.

EXprimere, Domine, verbis non possum, quanto me gaudio affecerint epistolæ tuæ, ex quibus cognovi te Harpocrati iatraliptæ meo etiam Alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis, secundum institutionem Principum, non temere eam dare proposuisses. Esse autem Harpocran [1] νομοῦ Μεμφιτικῆς indico tibi. Rogo ergo, indulgentissime Imperator, ut mihi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum tuum, sicut promisisti, epistolam mittas. Obviam iturus, quò maturiùs, Domine, exoptatissimi adventûs tui gaudio frui possim, rogo permittas mihi quàm longissimè occurrere tibi. Vale.

VI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Medici sui propinquis civitatem petit.

PRoxima infirmitas mea, Domine, obligavit me Posthumio Marino medico; cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis, ex consuetudine bonitatis tuæ, indulseris. Rogo ergo ut propinquis ejus des civitatem, Chrysippo Mithridatis, uxorique Chrysippi Stratonicæ Epigoni, item liberis ejusdem Chrysippi Epigono & Mithridati, ita ut sint in patris potestate, utque iis in libertos servetur jus patronorum. Item rogo indulgeas jus Quiritium L. Satrio Abascantio, & P. Cæsio Phosphoro, & Pancheriæ Soteridi: quod à te, volentibus patronis, peto. Vale.

---

3 *Jus Quiritium.* Jus Quiritium & civitas Romana sic videntur posse distingui, ut jus Quiritium privatum civium jus, civitas autem publicum jus complectatur.

1 Præfecturæ Memphiticæ.

Digitized by Google

VII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Petit praturam Accio Surae.

SCio, Domine, memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere: [1] quia tamen in hoc quoque sæpe indulsisti, admoneo simul & impensè rogo, ut Accium Suram, prætura exornare digneris, quum locus vacet: ut quam [2] quietissimum hortatur & natalium splendor, & summa integritas in paupertate, & ante omnia felicitas temporum, quæ bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiæ tuæ provocat: & attollit. [3]

VIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Sacerdotium sibi petit.

QUum sciam, Domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni Principis judicio exornari, rogo dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum, vel [1] septemviratum, quia vacant, adjiecre digneris, ut jure sacerdotii precari Deos pro te publicè possim, quos nunc precor pietate privata.

IX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Gratulatur ob victoriam.

VIctoriæ tuæ, optime Imperator, maximæ, pulcherrimæ, [1] antiquissimæ, & tuo nomine & reipublicæ gratulor, Deosque immortales precor, ut

---

1 *Quia tamen in hoc quoque.* Ut ne imponam memoriam te simul & rogarem.

2 *Quietissimum.* Ab omni ambitione alienissimum.

3 *Attollit.* Erigit, animos facit, ut indulgentia tui uti cupiant.

1 *Septemviratum.* De septemviris vide lib. 2. ep. 14.

1 *Antiquissimæ.* Victoriis imperatorum veterum similimæ.

Digitized by Google

omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii & novetur & augeatur.

X. PLIN. TRAJANO IMPER. S.
De adventu Servilii.

SErvilius Pudens legatus, Domine, VIII. calendas Decembres Nicomediam venit; meque longæ exspectationis sollicitudine liberavit.

XI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.
Pro Rufano Gemino.

RUfinum Geminum, Domine, artissimo vinculo mecum tua in me beneficia junxerunt. Habui enim illum quæstorem in consulatu, mei [1] summè observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam præstat, ut publicæ necessitudinis [2] pignora privatis cumulet officiis. Rogo ergo ut ipse apud te pro dignitate ejus precibus meis faveas, cui, & si quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam, ut in his quæ ei mandaveris, majora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quòd spero tibi & integritatem ejus, & probitatem, & industriam non solùm ex ejus honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verùm etiam ex commilitio esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem ejus nondum mihi videor satis plenè fecisse, etiam atque etiam facio; roque, Domine, rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est, per illum meâ, quàm maturissimè velis.

XII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.
Agit gratias.

DIfficile est, Domine, exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quòd & mihi & so-

1 *Summè observantissimum.* Displicent Gronovio duo verba modi superlativi, quod sanè perquam rarum apud scriptores. Possis legere, *& mei sum observantissimum experti.*

2 *Pignora.* Indicia, documenta, voce à sponsionibus translata, quæ deposito pignore firmantur.

Digitized by Google

erui meæ præstitisti, ut ad finem consulatûs Cœlium Clementem in hanc provinciam transferres. Ex illo enim mensuram beneficii tui penitus intelligo, quum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar: cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maximè debeam. Itaque ad vota confugio, Deosque precor ut iis, quæ in me assiduè confers, non indignus existimer.

XIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De tabellario regis Sauromatæ.

SCripsit mihi, Domine, Lycormas libertus tuus, ut, si qua legatio à Bosphoro veniſſet [1] Urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem dumtaxat in eam civitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit; sed venit tabellarius Sauromatæ, quem ego, usus opportunitate quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putavi, ut possis ex Lycormæ & ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire debes.

XIV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Diploma dedit tabellario.

REx Sauromates scripsit mihi, esse quædam quæ deberes quàm maturissimè scire: qua ex causa festinationem tabellarii, quem ad te cum epistolis misit, [1] diplomate adjuvi.

XV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De Legato regis.

LEgato Sauromatæ regis, quum sua sponte Niceæ, ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem

---

1 *Urbem.* Romam intellige. Infrà, *in eam civitatem.* Niceam Bithyniæ.

1 *Diplomate.* Diploma vocabant litteras ab Imperatore, vel ab iis, quibus hoc datum ab Imperatore, concessas, quas qui impetraverat, utebatur equis & vehiculis, quæ per intervalla locorum dispositis publicè præbebantur ad cursum.

Digitized by Google

horam faciendam, Domine, non putavi: primùm quòd incertum adhuc erat quando libertus tuus Lycormas venturus esset; deinde quòd ipse proficiscebar in diversam provinciæ partem, ita officii necessitate exigente. Hæc in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proximè scripseram, petiisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset à Bosphoro, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit; præsertim quum epistolæ Lycormæ, quas detinere, ut antè prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum anteceſſuræ viderentur.

XVI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De Callidromo fugitivo.

APuleius, Domine, miles, qui est [1] in ſtatione Nicomedensi, scripsit mihi quemdam nomine Callidromum, quum detineretur à Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam, perductumque ad magistratus indicasse, servisse aliquando [2] Laberio Maximo, captumque à Susago in Mœsia, & à Decibalo muneri missum Pacoro, Parthiæ regi, pluribusque annis in ministerio ejus fuisse, deinde fugisse, atque ita in Nicomediam perveniſſe. Quem ego perductum ad me, quum eadem narrasset, mittendum ad te putavi: quod paulò tardiùs feci, dum requiro gemmam, quam sibi, habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut [3] glebulam misi, quam se ex Parthico metallo

---

1 *In ſtatione.* Intellige custodiam militarem, sive præsidium Nicomediæ impositum.

2 *Laberio Maximo.* Hunc imperio suspectum, & in insula exsulantem Trajanus non læsit, quamquam à nonnullis admonitus ut sibi ab eo caveret. *Susagus* præfectus fuit Decibali regis Dacorum.

3 *Glebulam . . ex Parthico metallo.* Exiguam glebam auri crudi & nondum excocti, à fodinis Parthicis. *Aposphragisma*, Græca vox, signum insculptum.

Digitized by Google

attuliſſe dicebat. Signata eſt annulo meo, cujus eſt aposphragiſma quadriga.

XVII. PLINI TRAJANO IMPER. S.

Maximum teſtimonio proſequitur.

MAximum, libertum & procuratorem tuum, Domine, per omne tempus quo fuimus unà, probum, & induſtrium, & diligentem, ac ſicut rei tuæ amantiſſimum, ita diſciplinæ tenaciſſimum expertus, libenter apud te teſtimonio proſequor ea fide quam tibi debeo.

XVIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Laudat Gabium Baſſum.

GAbium Baſſum, Domine, præfectum oræ Ponticæ, integrum, probum, induſtrium, atque inter iſta reverentiſſimum mei expertus, voto pariter & ſuffragio proſequor, eâ fide quam tibi debeo, quem abunde conſpexi inſtructum [1] commilitio tuo: cujus diſciplinæ debet, quòd indulgentiâ tuâ dignus eſt. Apud me & [2] milites, & pagani, à quibus juſtitia ejus & humanitas penitus inſpecta eſt, certatim eique privatim, quà publicè, teſtimonium pertribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide quam tibi debeo.

XIX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Nymphidium Lupum probat.

NYmphidium Lupum, Domine, primipilarem, commilitonem habui, quum ipſe tribunus eſſem, [1] ille præfectus: inde familiariter diligere co-

---

1 *Commilitio tuo.* Nimirum ſub Trajano meruerat.

2 *Milites & pagani.* Paſſim inter ſe opponuntur.

1 *Ille præfectus.* Lege *primipilus*, ie, primæ centurionis Triariorum centurio. Hunc enim ſuprà vocat *primipilarem*: unde patet ipſum in ea dignitate militari conſtitiſſe, nec aſcendiſſe ad præfecturam ſive alæ, ſive cohortis; alioquin ab ea nomen habuiſſet.

Digitized by Google

pl. Crevit posita caritas ipsâ mutuæ vetustate amicitiæ. Itaque & quieti ejus injeci manum, & exegi [2] ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissimè, & otii & senectutis ratione postposita, & jam fecit, & facturus est. Quibus ex causis [3] necessitudines ejus inter meas numero, filium imprimis, Nymphidium Lupum, juvenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, [4] sufficturum indulgentiæ tuæ; sicut primis ejus experimentis cognoscere potes, quum præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Julii Ferocis & Pusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, Domine, mea gratulatio filii honore continetur.

XX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De recepta accusatione Marii Prisci.

UT primùm me, Domine, [1] indulgentia vestra promovit ad [2] præfecturam ærarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui nunquam eram promiscuè functus, renunciavi, ut toto animo, delegato mihi officio vacarem. Qua ex causa quum patronum me provinciales [3] optassent contra Marium Priscum, & petii veniam hujus muneris & impetravi. Sed quum postea consul designatus censuissem agendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatûs potestate, patereminique [4] nomina nostra in

---

2 *Ut me . . . consilio instrueret.* Ut mihi in Bithynia jus dicenti adsideret, esset mihi in consilio.

3 *Necessitudines ejus.* Familiares ejus & propinquos.

4 *Sufficturum indulgentiæ tuæ.* Tuendæ cuicumque dignitati, quam indulgentiâ tuâ consecutus fuerit, parem futurum.

1 *Indulgentia vestra.* Sic editiones veteres. Recentiores dederunt *tua.* Sed nihil mutandum. Ex his vocibus colligimus præfecturam ærarii Plinio datam fuisse à Nerva & Trajano, post hujus adoptionem.

2 *Præfecturam.* Quam gessit per biennium cum Cornuto Tertullo. Vide lib. 3. ep. 4.

3 *Optassent.* Elegisseni. De illa accusatione vide lib. 2. ep. 11.

4 *Nomina nostra in urnam conjici.* Hæc verba non

Digitized by Google

urnam conjici, convenientissimum esse tranquillitati seculi tui putavi, præsertim tam moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo opto ut existimes 5 constare rationem, quum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

XXI. TRAJANUS PLINIO S.

ET civis & senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis, quod justissimè exigebat, præstando. Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem confido.

XXII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Agit gratias.

1 AGO gratias, Domine, quòd & jus Quiritium libertis necessariæ mihi fœminæ, & civitatem Romanam Harpocrati iatraliptæ meo sine morâ indulsisti. Sed quum annos ejus & censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum à peritioribus debuisse me antè ei Alexandrinam civitatem impetrare, deinde Romanam, quoniam esset Ægyptius. Ego autem, quia inter Ægyptios, ceterosque peregrinos, nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet à peregrina manumissum, patronamque ejus jampridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit ut tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitimè frui possim, tribuas ei & Alexandrinam civitatem, & Romanam. Annos ejus & censum (ne quid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus jusseras, misi.

---

de sortitione sunt intelligenda, sed de tabellis Plinii nomine inscriptis, quibus in urnam conjectis, senatores hac via declararent placere sibi recipi à Plinio accusationem Marii. De eo modo suffragandi in senatu, vide lib. 3. ep. 20.

5 *Constare rationem.* Vide lib. 1. ep. 5.

1 *Ago gratias.* De hac & sequenti epistola vide supra epistolas 4. & 5.

Digitized by Google

XXIII. TRAJANUS PLINIO S.

Civitatem Alexandrinam, secundum institutionem Principum, non temere dare proposui: sed quum Harpocrati, iatraliptæ tuo, jam civitatem Romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustinco. Tu ex qua nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistolam tibi ad Pompeium Plantam [1] præfectum Ægypti, amicum meum, mittam.

XXIV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Commeatum triginta dierum petit.

QUum divus pater tuus, Domine, & oratione pulcherrima & honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset cohortatus, petii ab eo ut statuas Principum, quas in longinquis agris per plures successiones traditas mihi, quales acceperam custodiebam, permitteret [1] in municipium transferre, adjectâ suâ statuâ. Quodque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, ut adsignarent solum, in quo templum pecuniâ meâ exstruerem: illi in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primùm meâ, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati [2] à vobis officii retentus, nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere. Nam & [3] menstruum meum calendis Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, quod inchoaturus sum, exornare & tuâ statuâ: deinde ut hoc facere quàm maturissimè possim, indulgeas [4] commeatum. Non est autem simplicitatis meæ dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimùm colla-

1 *In municipium.* Tifernum Tyberinum. Vide lib. 4 ep. 1.

2 *A vobis.* Vide suprà ep. 20. *Officii*, præfecturæ ærarii Saturni.

3 *Menstruum meum .... finitur.* Id moris fuit, ut socii muneris ejusdem sibi invicem mensibus alternis succederent.

4 *Commeatum.* Vide lib. 3. ep. 4.

Digitized by Google

turum utilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim, quos in eadem regione possideo, locatio [5] quum alioqui quadringenta excedat, adeo non potest differri, ut proximam [6] putationem novus colonus facere debeat. Præterea continuæ sterilitates cogunt me [7] de remissionibus cogitare: quarum rationem, nisi præsens, inire non possum. Debebo ergo, Domine, indulgentiæ tuæ, & pietatis meæ celeritatem, & [8] status ordinationem, si mihi ob utraque hæc dederis commeatum triginta dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, quum & municipium & agri, de quibus loquor, sint [9] ultra centesimum & quinquagesimum lapidem.

XXV. TRAJANUS PLINIO S.

ET privatas multas & omnes publicas causas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua sufficisset. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi à te eo quo desideras loco, quamquam ejusmodi honorum parcissimus, tamen patior, ne impediisse cursum erga me pietatis tua videar.

XXVI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De itinere suo in Bithyniam.

QUIA confido, Domine, ad curam tuam pertinere, nuncio tibi me Ephesum cum omnibus meis [1] ἐκ Μαλέας navigasse: quamvis contrariis ventis retentus. Nunc destino partim [2] orariis navibus, partim vehiculis provinciam petere. Nam si-

---

5 *Quum alioqui quadringenta.* Supple, millia sestertium: libras nostrates 50000.

6 *Putationem.* Nempe vitium.

7 *De remissionibus cogitare.* Vide lib. 8. ep. 2.

8 *Status.* Nempe rei familiaris.

9 *Ultra 150 lapidem.* Leucas nostrates 50. Vide lib. 2. ep. 17. not. 4.

1 Supra, vel ultra Maleam, Peloponnesi promontorium.

2 *Orariis navibus.* Intellige parvas naves sic dictas, quòd illæ littoris oram legerent, vel quòd vectores ad oram præstolarentur.

Digitized by Google

tur itineri graves æstus, ita continuæ navigationi 3 Etesiæ reluctantur.

XXVII. TRAJANUS PLINIO S.

Etsi renunciasti, mi Secunde carissime. Pertinet enim ad animum meum quali itinere in provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus, interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

XXVIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

In Bithyniam se venisse scribit.

SIcut saluberrimam navigationem, Domine, usque Ephesum expertus; ita inde, postquam vehiculis iter facere cœpi, gravissimis æstibus, atque etiam febriculis vexatus Pergami substiti. Rursus, quum transissem in orarias naviculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardius quàm speraveram, id est xv. calend. Octobres, Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora queri, quum mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in provincia celebrare. Nunc reipub. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio: quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex causis à privatis detinentur: præterea quædam minime legitimis sumptibus erogantur. Hæc tibi, Domine, in ipso ingressu meo scripsi: Quintodecimo calend. Octob. Domine, provinciam intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inveni. Dispice, Domine, an necessarium putes, mittere huc [1] mensorem. Videntur enim non mediocres pecuniæ posse revocari à curatoribus operum, si mensuræ fideliter agantur. Ita certè prospicio ex ratione Prusensium, quam quum maximè tracto.

---

3 *Etesiæ.* Venti certa anni tempestate flati, de quorum ortu non consentiunt scriptores.

1 *Mensorem.* Qui metiatur opera publica, eorumque æstimationem ineat.

2 *Quam quum maximè.* Quam expensorum rationem hoc ipso tempore excutio. Ita emendavit Pertz.

Digitized by Google

XXIX. TRAJANUS PLINIO S.

CUperem sine querela corpusculi tui, & tuorum, pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso ei navigationi fuisset, quam expertus usque illo eras. Quo autem die perveniſſes in Bithyniam, cognovi, Secunde carissime, litteris tuis. Provinciales (credo) prospectum sibi à me intelligent. Nam & tu dubis operam ut manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem imprimis tibi rerumpublicarum excutiendæ sunt. Nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficienter habeo: sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

XXX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De custodiis.

ROgo, Domine, consilio me regas hæsitantem utrum per publicos civitatum servos, quod usque adhuc factum, an per milites asservare [1] custodias debeam. Vereor enim ne & per servos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum hæc cura distringat. Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne idipsum utrisque negligentiæ causa sit; dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

XXXI. TRAJANUS PLINIO S.

NIhil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias plures commilitones converti. Perseveremus in ea consuetudine qua ipsi provincia est,

---

nius, & hanc loquendi formam videtur adamasse Plinius. Ejusdem exempla vide lib. 6. ep. 6. & 31. lib. 7. ep. 26. & alibi passim. Vulgò legunt, *cum maximo*, & Maximum Trajani libertum intelligunt, de quo supra ep. 17. & infrà 36.

1 *Custodias.* Carceres intellige, in quibus vincti asservantur.

Digitized by Google

ut per publicos servos custodiantur. Etenim ut fideliter hoc faciant, in tua severitate ac diligentia positum est. Imprimis enim, sicut scribis, verendum est me, si permisceantur servis publicis milites, mutuâ inter se fiduciâ negligentiores sint: sed & illud hæreat nobis, quàm pauciſſimos milites à signis avocandos esse.

XXXII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De militibus Basso assignandis.

GAbius Bassus, præfectus oræ Ponticæ, & reverentiſſimè & officioſiſſimè, Domine, venit ad me, & compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentiâ tuâ dignus: cui ego notum feci, præcepiſſe te, ut ex cohortibus, quibus me præesse voluiſti, contentus esset [1] beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione uno. Respondit non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quominus statim revocandos putarem, quos habet supra numerum.

XXXIII. TRAJANUS PLINO S.

ET mihi scripſit Gabius Bassus non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quor, quaris, scripſiſſe me? Ut notum haberes, his litteris subjici juſſi. Multum interest, res poſcat, an homines imperare latius velint. Nobis autem utilitas [1] demum spectanda est: & quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint.

XXXIV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De balineo Prusensium.

PRuſenſes, Domine, balineum habent & ſordidum & vetus. Id itaque indulgentiâ tuâ reſti-

---

1 *Beneficiariis.* Beneficiarii milites opponebantur munificibus. Hi tenebantur obire omnia militiæ *munera*, quorum illi *beneficio* tribunorum immunes erant.

1 *Demum.* Festus obſervat *demum* ſumi pro dumtaxat.

Digitized by Google

tuere desiderant: [1] ego tamen æstimans novum fieri debere, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primùm ea, quam revocare à privatis & exigere jam cœpi: deinde quam ipsi erogare [2] in oleum solitî, paratî sunt in opus Balinei conferre. Quod alioqui & dignitas civitatis, & seculi tui nitor postulat.

XXXV. TRAJANUS PLINIO S.

Si instructio novi balinei oneraturæ vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere, modo ne quid ideo aut [1] intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

XXXVI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De militibus Maximo assignandis.

MAximus, libertus & procurator tuus, Domine, præter dosem [1] beneficiarias, quos assignari à me Gemellino, optimo viro, justisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. [2] Ex his interim, sicut inveneram, in ministerio ejus relinquendos existimavi: præsertim quum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelæ causâ, quia desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis, rogo rescribas.

XXXVII. TRAJANUS PLINIO S.

NUnc quidem proficiscentem ad comparationem frumenturum Maximum libertum nostrum rectè militibus instruxisti. Fungebatur enim & ipse extraordinario munere. Quum ad pristinum statum reversus

---

1 *Ego tamen æstimans . . . videris.* Hæc non collatrent, & indigna Plinio videntur. Occurrunt tamen in optimis scriptoribus ejusmodi vitia orationis, quæ ipsis exciderunt, notanda potiùs quàm imitanda.

2 *In oleum.* Quo ungebantur loti.

1 *Intribuant.* Collatione inter ipsos facta impendant, *aut minus illis fiat*, aut eorum facultates minuantur.

1 *Beneficiarios.* Vide suprà ep. 32.

2 *Ex his . . . . relinquendos.* Videtur excidisse nota numeri militum illorum, qui Maximo relinquebantur.

Digitized by Google

fuerit, sufficient illi duo à te dati militesi, & retinenda à Virdio Gemellino, procuratore meo, quem adjuvat.

XXXVIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De servis inter tirones repertis.

SEmpronius Cœlianus, egregius juvenis, repertos inter tirones [1] duos servos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, ut te, conditorem disciplinæ militaris firmatoremque, consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito ob hoc maximè, quòd, ut jam dixerant sacramento militari, nondum distributi in numeris erant. Quid ergo debeam sequi, rogo, Domine, scribas, præsertim quum pertineat ad exemplum.

XXXIX. TRAJANUS PLINIO S.

SEcundum mandata mea fecit Sempronius Cœlianus, mittendo ad te eos de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii dati. Lecti si sunt, inquisitor peccavit: si [1] vicarii dati, penes eos culpa est, qui dederunt: si ipsi, quum haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quòd nondum per numeros distributi sunt. Illo enim die, quo primum probati [2] sunt, veritatem de hac origine suæ exigit.

XL. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De iis qui ex damnatione servi publici essent.

SAlva magnitudine tua, Domine, defendas oportet ad meas curas, quum jus mihi dederis referendi ad te de quibus dubito. In plerisque civitatibus,

---

1 *Duos servos.* Servis militiâ interdictum erat.

2 *Quòd ut jam.* Quòd etiamsi jam dixerant sacramento militari, nondum tamen &c. Notæ sunt particulæ comparationis, *ut*, *ita*: quarum posterior sæpius subauditur.

1 *Vicarii.* Qui vices aliorum gererent.

2 *Probati.* Inter milites adscripti, & admissi ad sacramentum.

Digitized by Google

maximè Nicomediæ & Niceæ, quidam vel [1] in opus damnati, vel in ludum, similiaque his genera pœnarum, publicorum servorum officio ministerioque funguntur, atque etiam, ut publici servi, annua accipiunt. Quod ego quum audissem, diu multumque hæsitavi quid facere deberem. Nam & reddere pœnæ post longum tempus pleroſque jam senes, &, quantum affirmatur, frugaliter modestéque viventes, nimis severum arbitrabar; & in publicis officiis retinere damnatos, non satis honestum putabam; eosdem rursus à republica pasci otiosos, inutile, non pasci, etiam periculosum existimabam. Necessariò ergo rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quæres fortasse quemadmodum evenerit, ut pœnis, in quas [2] dati erant, exsolverentur: & ego quæsivi, sed nihil comperi quod affirmare tibi possum. Ut decreta quibus damnati erant, proferebantur; ita nulla monumenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent, deprecantes jussu proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem, quòd credibile erat, neminem hoc ausum sine auctore.

XLI. TRAJANUS PLINIO S.

MEmineris idcirco te in istam provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem vel hoc maximè corrigendum, quòd qui damnati ad pœnam erant, non modò ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt; sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahantur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit pœnæ suæ reddi: si qui vetustiores invenientur, & senes, ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria,

---

1 *In opus.* Putà metalli. *In ludum.* Gladiatorium, vel ad congrediendum cum bestiis.

2 *Dati erant.* Ita Cataneus, Casaubonus, & alii: melius quàm in vulgatis, *damnati erant.* Infrà, *sed nihil comperi, quod affirmare tibi possum.* Fortè, *possim*, sensu quidem alio, sed quem videntur innuere sequentia.

Digitized by Google

qua non longè à pœna sint. Solent enim ejusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum, & vicorum dari.

XLII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De collegio Fabrorum Nicomediæ instituendo.

QUum diversam partem provinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos, & duo publica opera, quamquam via interjacente, [1] Gerusian & Isson, absumpsit. Est autem latiùs sparsum, primùm violentiâ venti, deinde inertiâ hominum; quòd satis constat otiosos & immobiles tanti mali spectatores perstitisse: & alioqui nullus usquam in publico [2] sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et hæc quidem, ut jam præcepi, parabantur. Tu, Domine, dispice, an instituendum putes collegium fabrorum, dumtaxat hominum centum quinquaginta. Ego attendam ne quis, nisi faber, recipiatur, neve jure concesso in aliud utatur. Nec erit difficile custodire tam paucos.

XLIII. TRAJANUS PLINIO S.

Tibi quidem secundum exempla [1] complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui: sed meminerimus provinciam istam, & præcipuè eas civitates, ejusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis qui in idem contracti fuerint, [2] hetaria, quamvis breves, fient. Satius itaque est

---

1 *Gerusian & Isson.* Fortè *Iseum*, i e, templum Isidis. *Gerusia*, ædificium recipiendis & alendis hominibus senio confectis destinatum.

2 *Sipo*, vel sipho, instrumentum aquæ deducendæ, *hama*, hauriendæ comparatum.

1 *Complurium.* Urbium in quibus collegia sunt fabrorum.

2 *Hetaria.* Sodalitates hominum etiam paucorum fient.

Digitized by Google

comparavit ea quæ ad coercendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos prædiorum, ut & ipsi inhibeant, ac, si res poposcerit, adcursu populi adhuc uti.

XLIV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Votorum nuncupatio.

SOlennia vota pro incolumitate tua, quâ publica salus continetur, & suscipimus, Domine, pariter & solvimus, precati deos ut velint ea semper solvi, semperque [1] signari.

XLV. TRAJANUS PLINIO S.

ET solvisse vos cum provincialibus Diis immortalibus vota pro mea salute & incolumitate, & nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex litteris tuis.

XLVI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De aquæductu Nicomedensium.

IN aquæductu, Domine, Nicomedenses impenderunt [1] sestertium tricies trecenta viginti novem millia, qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt ducenta millia. Hoc quoque relicto, novo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse perveni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantùm ad plana civitatis & humilia perveniat. Manent adhuc pauciſſimi

---

1 *Signari.* Vota nempe *suscipiebant* nuncupabantque descripta in tabulis. Has obsignatas affigebant Deorum statuis. Votorum autem compotes facti, eas tabulas refigebant, *solvebantque* & reddebant Dis quæ se daturos promiserant. Hîc Plinius dicit se & priora vota solvisse, & nuncupasse nova, atque ad Deorum statuas affixisse.

*1 *Sestertium tricies trecenta viginti novem millia.* Libras noſtrates 416125. *Tricies* in editis malè scribitur per triplicem x. Sestertium *ducenta millia* libras Turonenses efficiunt 25000.

Digitized by Google

arcus : possunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est : aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim & facilius & [2] vilius. Et imprimis necessarium est mitti à te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat quod accidit. Ego illud unum affirmo, & utilitatem operis & pulchritudinem seculo tuo esse diguissimam.

XLVII. TRAJANUS PLINIO S.

Curandum est, ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur. Verè credo te eâ quâ debebis diligentiâ hoc opus aggressurum. [1] *Sed me Dius fidius ad eamdem diligentiam tuam pertinet inquirere, quorum vitio ad hoc tempus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne,* [2] *quum inter se gratificantur, & inchoaverint aquaeductus, & reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.*

XLVIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De theatro Nicensium.

THeatrum, Domine, Nicæ maxima jam parte constructum, imperfectum tamen, [1] sestertiûm, ut audio (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit : vereor ne frustra. Ingentibus enim rimis [2] descendit & hiat, sive in causa solum humidum & molle, sive lapis ipse gracilis & putris : dignum est certè deliberatione, sitne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. Nam futuræ ac

---

2 *Vilius*, i. e, impensæ minoris. *Aquilegem*. Qui scientiam deducendarum aquarum habet.

1 *Sed me Dius fidius*. Supple, ita juvet, amet. Formula asseverandi. *Fidium* à fide dicebant, quasi Deum fidei præstitem.

2 *Quum inter se gratificantur*. Sibi invicem gratificandi causâ, ita ut privati pecunias publicas intercipiant.

1 *Sestertiûm ... centies*, seu 10000000. libras nostrates 125000.

2 *Descendit*. Forte discedit, & ita emendabat Gruterus.

Digitized by Google

substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi quàm sumptuosæ videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilicæ circa, ut porticus [3] supra caveam; quæ nunc omnia differuntur, cessante eo quod antè peragendum est. Iidem Nicenses [4] gymnasium, incendio amissum, ante adventum meum restituere cœperunt longè numerosius laxiusque quàm fuerat. [5] Etiam aliquantum erogaverunt: periculum est ne parum utiliter. Incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus, sanè æmulus ejus à quo opus inchoatum est, affirmat parietes (quamquam viginti & duos pedes latos) imposita onera sustinere non posse, quia sine cæmento medio farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis quàm ædificant, & quidem ex ea pecunia [6] quam buleutæ additi beneficio tuo, aut jam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo quum timeam ne illic publica pecunia, hîc, quod est omni pecuniâ pretiosius, munus tuum malè collocetur, cogor petere à te, non solùm ob theatrum, verùm etiam ob hæc balinea, mittas architectum, dispecturum utrum sit utilius post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera, ut inchoata sunt: an quæ videntur emendanda, corrigere; quæ transferenda, transferre; ne, dum servare volumus quod impensum est, malè impendamus quod addendum est.

---

3 *Supra caveam. Cavea* dicebatur area in medio theatri, quæ contecta velis erat instar cavæ. Inde spectabant ludos.

4 *Gymnasium.* Ædes athletis & palæstritis destinata. Hi porro nudi exercebantur.

5 *Etiam.* Fortè, *& jam*, quæ vocula in mss. sæpe coaluerunt.

6 *Quam buleutæ additi beneficio tuo.* Trajanus permiserat augeri numerum senatorum; novique illi *buleutæ*, qui in senatum *introibant*, dabant pecuniam. *Additi* ex emendatione certissima Casauboni: vide infrà ep. 113, vulgo, *addunt.*

Digitized by Google

XLIX. TRAJANUS PLINIO S.

QVid oporteat fieri circa theatrum quod inchoatum apud Nicenses est, in re praesenti optime deliberabis & constitues : mihi sufficiet indicari cui sententia accesseris. Tunc autem à privatis exigi opera tibi cura sit, quum theatrum propter quod illa promissa sunt factum erit. Gymnasiis indulgent Graculi : ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus aggressi sunt : sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, ut scribis, idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat : modo ne existimes brevius esse ab urbe mitti, quum ex Gracia etiam ad nos venire soliti sunt.

L. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De lacu Nicomedensium.

INtuenti mihi & fortunæ tuæ & animi magnitudinem, convenientissimum videtur demonstrare opera non minùs æternitate tua quàm gloriâ digna, quantumque pulchritudinis, tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus : per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, & sumptu modico & labore usque ad viam navibus, inde magno labore, majore impendio, vehiculis ad mare devehuntur. Hoc opus multas manus poscit : at hæ porro non desunt. Nam & in agris magna copia est hominum, & maxima in civitate : certaque spes omnes libentissimè aggressuros opus omnibus fructuosum. Supereſt ut tu [1] libratorem vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter explòret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis hujus quadraginta cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca invenio fossam à rege percussam : sed incertum, utrum ad colligendum humo-

1 *Libratorem.* Qui peritiam habet librandi aquam ad libellam.

Digitized by Google

rem circumjacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum; est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, ut cupiam peragi à te, quæ tantùm cœperant reges.

II. TRAJANUS PLINIO S.

Potest nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus: sed planè explorandum est diligenter, ne, si immissus in mare fuerit, [1] totus effluat; certè, quantum aquarum, & undè accipiat. Poteris à Calpurnio Macro petere libratorem: & ego hinc aliquem tibi peritum ejusmodi operum mittam.

III. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De Byzantiorum impendiis.

REquirenti mihi Byzantiorum reipublicæ impendia, quæ maxima fecit, indicatum est, Domine, legatum ad te salutandum amnis omnibus [1] cum psephismate mitti, cique dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul & sumptus levaretur, & impleretur publicum officium. Eidem civitati imputata sunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœsiæ præest, [2] publicè salutandum. Hæc ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, Domine, rogo, ut, quid sentias rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

---

1 *Ne totus effluat; certè.* Scil. *explorandum est* (quæ vox præcesserat) quantum aquarum &c. Hic & infrà distinctionem mutavimus, ut voluit Gronovius. Vulgati: *ne totus effluat. Certè, quantum aquarum, & undè accipiat poteris à Calpurnio Macro petere. Libratorem & ego* &c. Vide infrà ep. 69.

1 *Cum psephismate.* Decreto. *Nummorum duodena* millia, libras Turon. 1500. *Terna millia*, libras 375.

2 *Publicè.* Civitatis nomine.

Digitized by Google

LIII. TRAJANUS PLINIO S.

Optimè fecisti, Secunde carissime, duodena illa Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, etsi solum eorum ψephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis & Mœsia præses, si minus illum sumptuosè voluerint.

LIV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De diplomatibus.

DIplomata, Domine, quorum dies præterita, an omnino observari, & quamdiu velis, rogo scribas, meque hæsitatione liberes. Vereor enim ne in alterutram partem ignorantiâ lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediam.

LV. TRAJANUS PLINIO S.

Diplomata, quorum præteritus est dies, in usu esse non debent: ideo inter prima injungo mihi, ut per omnes provincias antè missam, novas diplomata, quam desideraturi possint.

LVI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De privilegio Apameorum.

QUum vellem Apameæ, Domine, cognoscere publicos debitores, & reditum & impendia, responsum est mihi, cupere quidem universos ut à me rationes colonize legerentur; nunquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum: habuisse privilegium & vetustissimum nomen, arbitrio suo rempublicam administrare. Exegi ut quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur, quem tibi, qualem acceperam, misi: quamvis intelligerem, plerasque ex illo ad id, de quo quæritur, non pertinere. Te rogo, ut mihi præcipere digneris, quid me putes observare debere. Vereor enim, ne aut excessisse, aut non implesse officii mei partes videar.

---

1 *Diplomata.* Vide suprà ep. 14. *Diplomata* etiam vocabantur quævis litteræ de privatorum aut urbium immunitatibus & privilegiis ab imperatore, vel à magistratibus ejus nomine concessæ.

Digitized by Google

LVII. TRAJANUS PLINIO S.

Libellus Apameorum, quem epistola tua junxerat, remisit mihi necessitatem perpendendi qualia essent, propter quæ videri volunt eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectione rationum suarum, quum ipsum te, ut eas inspiceres, non recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum, ut jam nunc sciant hoc, quòd inspecturus es, ex mea voluntate, salvis quæ habent privilegiis, esse facturum.

LVIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De religioso templo transferendo.

ANte adventum meum, Domine, Nicomedenses priori foro novum adjicere cœperunt, cujus in angulo est ædes vetustissima Matris Magnæ, aut reficienda, aut transferenda; ob hoc præcipuè, quòd est multò depressior opere eo, quod quum maximè surgit. Ego quum quærerem [1] num esset aliqua lex dicta templo, cognovi alium hîc, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salva religione posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

LIX. TRAJANUS PLINIO S.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris Deûm transferre in eam, quæ est accommodatior: nec te moveat quod lex dedicationis nulla reperitur, quum solum peregrina civitatis capax non sit dedicationis, quæ sit nostro jure.

LX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Ob diem imperii.

DIem, Domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quantâ mereris lætitiâ celebravimus,

---

1 *Num esset aliqua lex dicta templo.* Num dedicatio templi facta esset ex lege aliqua, quâ vetaretur illud loco moveri. *Commodissimum est.* Nempe templum hoc aliò transferri.

precati

Digitized by Google

precati Deos, ut te generi humano, cujus tutela & securitas saluti tuæ innisa est, incolumem florentemque præstarent. [1] Præivimus & commilitonibus jusjurandum more solenni præstantibus, & provincialibus, qui eadem certarunt pietate, jurantibus.

LXI. TRAJANUS PLINIO S.

Quanta religione ac latitiâ commilitones cum provincialibus, te præeunte, diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex litteris tuis.

LXII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De pecunia fœnebri.

PEcuniæ publicæ, Domine, providentiâ tuâ & ministerio nostro [1] etiam exactæ sunt & exiguntur, quæ vereor ne otiosæ jaceant. Nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inveniuntur qui velint debere, reipublicæ præsertim, [2] duodenis assibus, quanti à privatis mutuantur. Dispice ergo, Domine, numquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores invitandos, putes: &, si ne sic quidem reperiuntur, distribuendum inter decuriones pecuniam, ita ut rectè [3] reipublicæ caveant: quod, quamquam invitis & recusantibus, minùs acerbum erit, leviore usura constituta.

LXIII. TRAJANUS PLINIO S.

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quàm ut quantitas usurarum minuatur, quò facilius pecuniæ publicæ collocentur. Modum ejus [1] ex copia eorum qui mutuabuntur, tu

---

1 *Præivimus.* Verba jurisjurandi solennia præfati sumus.

1 *Etiam.* Lege omnino, *& jam.* Vide suprà ep. 48.

2 *Duodenis assibus.* Emendat Gronovius, *usuris assibus*; rectè. Loquitur enim de usuris centesimis, de quibus vide lib. 9. ep. 28.

3 *Reipublicæ caveant.* Datis videlicet pignoribus aut fidejussoribus.

1 *Ex copia.* Pro numero & frequentia eorum qui

Digitized by Google

constitues. Invitos ad accipiendum competere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est de justitia nostrorum temporum.

LXIV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.
De restitutione exsulis.

SUmmas, Domine, gratias ago, qui inter maximas occupationes, iis, de quibus te consului, me quoque regere dignatus es; quod nunc quoque facias rogo. Adiit enim me quidam, indicavitque, adversarios suos à Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos, in provincia morari: illi contrà, ab eodem se restitutos affirmaverunt, edictumque recitaverunt: quâ causâ necessarium credidi, rem integram ad te referre. Nam sicut mandatis tuis cautum est ne restituam ab alio, aut à me relegatos; ita de iis, quos alius relegaverit & restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, Domine, consulendus fuisti, quid observare me velles, tam hercule de his, quàm de illis qui in perpetuum relegati nec restituti, in provincia deprehenduntur. Nam hæc quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuum relegatus [1] Julio Basso proconsule. Ego, quia sciebam acta Bassi rescissa, datumque à senatu jus omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi dumtaxat per biennium, interrogavi hunc quem relegaverat, an adiisset, docuissetque proconsulem: negavit. Per quod effectum est ut te consulerem, an reddendum eum pœnæ suæ, an gravius aliquid, & quid potissimùm constituendum putares & in hunc, & in eos, si qui forte in simili conditione invenirentur. Decretum Calvi & edictum, item decretum Bassi his sitteris subjeci.

LXV. TRAJANUS PLINIO S.

Quid in personam eorum statuendum sit, qui à Publio Servilio Calvo proconsule in triennium relegati, & mox ejusdem edicto restituti in pro-

ite in creditum volent. Infrà, *otiosum*, i. e, ex quo nullum emolumentum ipsi capiant.

[1] *Julio Basso proconsule.* De hoc vide lib. 4. ep. 9.

Digitized by Google

vincia remanserunt, proximè tibi rescribam, quum causas hujus facti à Calvo requisiero. Qui à Julio Basso in perpetuum relegatus est, quum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se injuriâ relegatum, neque id fecerit, atque in provincia morari perseveraverit, vinctus mitti ad præfectos prætorii mei debet. Neque enim sufficit, eum pœna sua restitui [3] *quem contumacia eluſit.*

LXVI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De Archippo philosopho.

QUum citarem judices, Domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere cœpit, ut philosophus. Fuerunt qui dicerent, non liberandum eum judicandi necessitate, sed omnino tollendum de judicum numero, reddendumque pœnæ, quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia Velii Pauli proconsulis, quâ probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. Allegabat tamen pro restitutione & libellum à se Domitiano datum, & epistolas ejus ad honorem suum pertinentes, [1] & decretum Prusensium. Addebat his & tuas litteras scriptas sibi: addebat & patris tui edictum, & epistolam, quibus confirmasset beneficia à Domitiano data. Itaque quamvis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec consulerem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea quæ sunt utrimque recitata, his litteris subjeci.

EP. DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM.

FLavius Archippus philosophus impetravit à me, ut agrum si [1] *DC. circa Prusiadam, pa-*

[3] *Quem contumacia eluſit.* Ita Cataneus, Joan. de Tridino, & editi veteres. *Quem contumacia* in fraudem, in noxam majorem impulit. Alii legunt, *quam contumacid eluſit*, quod non placet. Vide an malis, *quam contumacid exceſſit.*

[1] *Et decretum Prusensium.* Quo statuarum honor ipsi Prusensi decernebatur.

[1] *Sestertium sexcentorum.* Librarum nostratium 75000.

Digitized by Google

triam suam, emi juberem, cujus reditu suos alere posset. Quod ei præstari volo: summam [2] *expensam liberalitati meæ feres.*

EJUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

Archippum philosophum, bonum virum, [1] *& professione sua etiam majoribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecunde à te desideraverit.*

EDICTUM DIVI NERVÆ.

Quadam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus Princeps quibus illum intelligi satis est, quum hoc sibi quisque civium meorum spondere possit, me securitatem omnium quieti meæ prætulisse, ut & libenter nova beneficia conferrem, & ante me concessa servarem. Ne tamen aliquam gaudiis publicis afferat hæsitationem vel eorum qui impetraverunt, diffidentia, vel ejus memoria, qui præstitit; necessarium pariter credidi ac lætum, obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quæ alio Principe vel privatim vel publicè consecutus, ideo saltem à me rescindi, ut potius mihi debeat, si illa rata & certa. Nec gratulatio ullius instauratis eget precibus; & qui non habent, me, quem fortuna imperii vultu meliore respexit, novis beneficiis vacare patiantur: & ea demum sciant roganda esse quæ non habent.

EPISTOLA EJUSDEM AD TULLIUM JUSTUM.

Quum rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoata, consummata sunt, observanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

---

2 *Expensam liberalitati meæ feres.* In rationibus expensorum summam hanc inscribes, seu imputabis liberalitati meæ.

1 *Et professione sua etiam majoribus respondentem.* Sic omnes libri veteres. Et ita philosophiam professum, ut philosophis etiam antiquis & maximis non sit inferior.

Digitized by Google

LXVII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De eodem Archippo.

FLavius Archippus per salutem tuam æternitatemque petiit à me, ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti præstandum putavi; ita tamen ut, missurum me, notum accusatrici ejus facerem, à qua & ipsa acceptum libellum his epistolis junxi, quò faciliùs, velut audita utraque parte, dispiceres quid statuendum putares.

LXVIII. TRAJANUS PLINIO.

POtuit quidem ignorasse Domitianus in quo statu esset Archippus, quum tam multa ad honorem ejus pertinentia scriberet: sed mea natura accommodatius est credere, etiam statui ejus subventum interventu Principis: præsertim quum etiam statuarum ei honor toties decretus sit ab iis, [1] qui ignorabant quid de illo Paulus proconsul pronunciasset. Qua tamen, mi Secunde carissime, non eò pertinent, ut, si quid illi novi criminis objicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ junxeras, legi.

LXIX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De lacu Nicomedensium.

TU quidem, Domine, providentissimè [1] vereris ne commissus flumini, atque ita mari, lacus effluat: sed ego in re præsenti inveniisse videor quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossâ usque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter & dirimi: sic consequemur ut nec vicino videatur

---

Expeditior videtur lectio Rittershusii, quam recentiores aliquot editi vulgarunt. *Et professioni suæ etiam moribus respondentem.*

1 *Qui ignorabant.* Videtur hîc antè *ignorabant* excidisse negativa, *non*, quam planè sensus requirit.

1 *Vereris ne.* De hac & sequenti epistola, vide suprà ep. 50. & 51. infrà pro *periculo*, plures legunt *cuniculo.*

Digitized by Google

flumini mistus, & sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam terram, quæ interjacebit, advectæ fossâ onera transponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget, & (spero) non coget. Est enim & lacus ipse satis altus, & nunc in contrariam partem flumen emittit; quod interclusum inde, & quò volumus aversum, sine ullo detrimento lacûs, tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet. Præterea per id spatium, per quod fossa facienda est, incidunt rivi, qui si diligenter colligantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enimvero si placeat fossam longiùs ducere, & [2] arctiùs pressam mari æquare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris servabit & reprimet quicquid è lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, [3] cataractis aquæ cursum temperare. Verùm & hæc & alia multò sagaciùs conquiret explorabitque librator, quem planè, Domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua & curâ. Ego interim Calpurnio Macro, clarissimo viro, auctore te, scripsi ut libratorem quàm maximè idoneum mitteret.

LXX. TRAJANUS PLINIO S.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, quum tam multa provisa habeas, per quæ nec periclitetur exhauriri, & magis in usus nobis futurus sit. Elige igitur id quod præcipuè res ipsa suaserit. Calpurnium Macrum credo facturum, ut te libratore instruat: neque enim provincia ista his artificibus carent.

LXXI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De assertione ingenuorum, qui pro servis educati sunt.

Magna, Domine, & ad totam provinciam pertinens quæstio est de conditione & alimentis

---

2 *Arctius pressam.* Angustiùs depressam, *percussam*, ut ep. 50.

3 *Cataractis.* Cataractas vocant, quum aquæ ex alto ita decidunt, ut ruere non defluere videantur. Gallicè, *Ecluses. Librator.* Vide suprà ep. 50.

Digitized by Google

eorum, quos vocant [1] Dystactos. In qua ego, auditis constitutionibus Principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut universale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimavi, quid observari velles. Neque enim putavi posse me in eo, quod auctoritatem tuam poscret, exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur Divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatæ & epistolæ Divi Vespasiani ad Lacedæmonios, & Divi Titi ad eosdem, dein ad Achæos: & Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum proconsules, item ad Lacedæmonios: quæ ideo tibi non misi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur, & quia vera & emendata in scriniis tuis esse credebam.

LXXII. TRAJANUS PLINIO S.

Quæstio ista, quæ pertinet ad eos qui liberi nati, exposiți, deinde sublati à quibusdam & in servitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quicquam invenitur in commentariis eorum Principum, qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum. Epistola sanè sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum, quæ fortasse debeant observari: sed inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia: & ideo nec [1] assertionem denegandam iis, qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto: neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

LXXIII. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De reliquiis sepulcrorum transferendis.

PEtentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum, aut propter injuriam vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliaque his similia quæcumque, secundum exemplum proconsulum, transferre permit-

1 Nutritos. Sic vocabantur ii, qui infantes à parentibus expositi, & ab alienis sublati & *nutriti* fuerant.

1 *Assertionem.* Actionem legitimam, quâ quis eos in libertatem vindicet.

Digitized by Google

cerem, quia sciebam in urbe nostra ex ejusmodi causis collegium pontificum adiri solere, te, Domine, maximum pontificem, consulendum putavi quid observare me velis.

LXXIV. TRAJANUS PLINIO S.

DUrum est injungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas justas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum qui isti provinciæ præfuerunt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

LXXV. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De loco Balinei Prusensibus concedendo.

QUærenti mihi, Domine, Prusæ ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus in quo fuit aliquando domus (ut audio) pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fœdissima facies civitatis ornetur, atque etiam ut ipsa civitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur; sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem hujus domûs conditio talis. Legaverat eam Claudius [1] Polyænus Claudio Cæsari, jussitque in [2] peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo reditum aliquamdiu civitas percepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est: ac jam pene nihil ex ea, nisi solum supereſt: quod tu, Domine, sive donaveris civitati, sive vænire jusseris, propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare; eum autem locum, in quo ædificia fuerunt, [3] exhedrâ & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cujus beneficio elegans opus dignumque

1 *Polyænus.* Libertus Claudii imperatoris.

2 *Peristylio.* Peristylium dicebant aream columnis circumdatam.

3 *Exhedrd.* Exhedram vocabant conclave oblongum & amplæ magnitudinis.

Digitized by Google

nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quamquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces, multa Polyænum in ejusdem domûs ornatum reliquisse, quæ, ut domus ipsa, perierunt: à me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

LXXVI. TRAJANUS PLINIO S.

Possumus apud Prusenses aream istâ cum domu collapsa, quam vacare scribis, ad exstructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. Nam si facta ædes esset, licèt collapsa sit, religio ejus occupavit solum.

LXXVII. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De Assertione ingenuorum.

Postulantibus quibusdam ut de agnoscendis liberis, [1] restituendisque natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Minicio Rufo, & secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem; respexi ad Senatusconsultum pertinens ad eadem genera causarum, quod de his tantùm provinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideoque rem integram distuli, dum tu, Domine, præceperis quid observare me velis.

LXXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Si mihi Senatusconsultum miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

LXXIX. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De testamento Largi.

Julius, Domine, Largus ex Ponto, nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed [1] judicio tuo credens, dispensationem quamdam mihi erga te pieta-

---

1 *Restituendisque natalibus.* Restituuntur natalibus suis, qui vindicati & asserti in libertatem, familiæ in qua nati sunt redduntur.

1 *Judicio tuo credens.* Fidens ei judicio, quo tu me tamquam virum bonum in hanc provinciam misisti.

Digitized by Google

tis suæ ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut hereditatem suam adirem, cerneremque: ac deinde, [2] perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum & Theanorum civitatibus redderem: ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur, putarem, an instituendos [3] quinquennales agonas, qui Trajani appellentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi, ob hoc maximè, ut dispiceres quid eligere debeam.

LXXX. TRAJANUS PLINIO S.

Julius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriæ ejus faciat, secundum cujusque loci conditionem, ipse dispice, & quod optimum existimaveris, id sequere.

LXXXI. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De Centurione Juliopolim mittendo.

Providentissimè, Domine, fecisti, quòd præcepisti Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Dispice an etiam Juliopolitanis simili ratione consulendum putes: quorum civitas, quum sit perexigua, onera maxima sustinet, tantòque graviores injurias, quanto est infirmior, patitur. Quicquid autem Juliopolitanis præstiteris, id etiam toti provinciæ proderit. Sunt enim [1] in capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus transitum præbent.

LXXXII. TRAJANUS PLINIO S.

Ea condicio est civitatis Byzantiorum, confluente undique in eam commeantium turba, ut, secundum consuetudinem præcedentium temporum, honori-

---

2 *Perceptis quinquaginta millibus nummûm.* Libris nostratibus 42 50. Loco *perceptis* conjiciebat Cortius *præceptis*: de qua voce vide lib. 5. ep. 7.

3 *Quinquennales agonas.* Ludos & certamina, quæ quinto quoque anno celebrarentur.

1 *In capite.* In ipso introitu.

Digitized by Google

tuo ejus præsidio centurionis legionarii consulendum habuerimus. Juliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus; onerabimus nos exemplo: plures enim tantò magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentia habes, ut credam te omni ratione id actyrum, ne sint obnoxii injuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coërceantur: aut, si plus admiserint, quàm ut [1] *in re præsenti satis puniantur, si milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderis notum facies: aut, si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.*

LXXXIII. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De magistratibus provincialium.

CAutum est, Domine, Pompeia lege, quæ Bithynis data est, ne quis capiat magistratum, neve sit in senatu minor annorum triginta. Eâdem lege comprehensum est, ut qui ceperint magistratum, sint in senatu. Secutum est dein edictum Divi Augusti, quo permisit [1] minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. Quæritur ergo an, qui minor triginta annorum gessit magistratus, possit censoribus in senatum legi, & si potest, an ii quoque, qui non gesserint, possint per eamdem interpretationem ab ea ætate senatores legi, à qua illis magistratum gerere permissum est: quod alioqui factitatum & adhuc esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius honestorum hominum liberos, quàm è plebe in curiam admitti. Ego à destinatis censoribus quid sentirem interrogatus, eos quidem qui minores triginta annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum & secundum edictum Augusti, & secundum legem Pompeiam legi: quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis triginta permisisset, lex senatorem

1 *In re præsenti.* ie, continuò, & in ipsis locis, in quibus deliquerint. Joannis de Tridino, & primæ editionis lectionem repræsentamus. Vulgati, *quàm ut in re præsenti sit satis, puniantur. Si milites* &c. Quorum verborum qui sensus esse possit ignoramus.

2 *Minores.* Nempe triginta annis.

Digitized by Google

esse voluisset, qui gessisset magistratum. De his autem qui non gessissent, quamvis essent ætatis ejusdem, cujus illi quibus gerere permissum est, hæsitabam. Per quod effectum est ut te, Domine, consulerem quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti litteris subjeci.

LXXXIV. TRAJANUS PLINIO S.

Interpretationi tuæ, mi Secunde carissime, idem existimo [1] *hactenus edicto Divi Augusti novatam esse legem Pompeiam, ut magistratum quidem capere possent ii, qui non minores duorum & viginti annorum essent: & quia cepissent, in senatum cujusque civitatis pervenirent. Ceterum non capto magistratu, eos qui minores triginta annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cujusque non existimo legi posse.*

LXXXV. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De Dione qui reliquias suorum religiose loco posuisset.

QUum Prusæ ad Olympum, Domine, publicis negotiis intra hospitium, eodem die exiturus, vacarem, Asclepiades magistratus indicavit [1] appellatum me à Claudio Eumolpo, quum Coccеianus Dion [2] in bule assignare civitati opus, cujus curam egerat, vellet. Tum Eumolpus assistens Flavio Archippo dixit exigendam esse à Dione rationem operis, antequam reipub. traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adjecit etiam esse in eodem opere positam tuam statuam, & corpora sepultorum uxoris Dionis, & filii: postulavitque ut cognoscerem pro tribunali. Quod quum ego me protinus facturum, dilaturumque professionem dixissem; ut longiorem diem ad instruendam causam darem, atque in aliam civi-

---

1 *Hactenus . . . novatam esse legem.* Eatenus derogatum esse legi.

1 *Appellatum me.* Provocatum esse ad me à Claudio.

2 *In bule.* In senatu. *Assignare.* Imputare, tradere opus tamquam probatum. Ita Joann. de Tridino, melius quàm vulgati, *assignari.*

Digitized by Google

latem cognoscerem, petiit. Ego me audituram Niceæ respondi. Ubi quum sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tamquam adhuc parum instructus, dilationem petere cœpit: contrà Dion, ut audiretur exigere. Dicta sunt utrimque multa, etiam de causa. Ego quum dandam dilationem, & consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimùm verbis ea quæ erant proposita cognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit: & Eumolpus respondit complexurum se libello quæ reipublicæ peteret. Ceterum, quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed advocatum Flavii Archippi, cujus mandata pertulisset. Archippus, cui Eumolpus, sicut Prusæ, assistebat, dixit se libellum daturum. Itaque Eumolpus, nec Archippus, quàm plurimis diebus exspectati, adhuc mihi libellos dederunt: Dion dedit, quem huic epistolæ junxi. Ipse in re præsenti fui, & vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam: [3] id autem, in quo dicuntur sepulti filius & uxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te, Domine, rogo ut me in hoc præcipuè genere cognitionis regere digneris, quum alioquin magna sit exspectatio, [4] ut necesse sit, in ea re, quæ & in consessum venit, & exemplis defenditur.

LXXXVI. TRAJANUS PLINIO S.

Potuisti non hærere, mi Secunde carissime, circa id de quo me consulendum existimasti, quum propositum meum optimè nosses, non ex metu nec terrore he-

3 *Id autem, in quo dicuntur sepulti.* monumentum autem, seu conditorium, *in quo* &c.

4 *Ut necesse sit.* Quemadmodum evenire debeat in ea causa, quæ & in publico consessu, in senatu, pro tribunali agitata est, & in qua reus aliorum exemplis se defendit. Joann. de Tridino habet: *Quæ & in consessum venit, & exemplis defenditur. Consessum* mutavimus in *consessum*, ex conjectura Rittershusii. Vulgati, nullo sensu, *ut necesse sit in ea re, qua & in consessum venit, & exemplis defenditur, deliberare.*

Digitized by Google

minum, aut criminibus majestatis, reverentiam nomini meo acquiri. Omissa ergo ea quæstione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adjuvaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Cocceiano Dioni excutiatur, quum & utilitas civitatis exigat, nec aut recusse Dion, aut debeat recusare.

LXXXVII. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De Nicensibus.

ROgatus, Domine, à Nicensibus publicè per ea quæ mihi & sunt & debent esse sanctissima, id est, per æternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare: acceptumque ab his libellum huic epistolæ junxi.

LXXXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Nicensibus, qui intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum à Divo Augusto affirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho liberto meo, procuratoribus, ut, æstimatis etiam iis, quæ contrà dicuntur, quod optimum credideritis statuatis.

LXXXIX. PLIN. TRAJANO IMP. S.

Ob diem natalem.

OPto, Domine, & hunc natalem, & plurimos alios quàm felicissimos agas: æternaque laude florentem virtutis tuæ gloriam & incolumis & fortis aliis super alia operibus augeas.

XC. TRAJANUS PLINIO S.

AGnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris ut plurimos & felicissimos natales, florente statu reipubl. nostra, agam.

XCI. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De aqua Sinopensium perducenda.

SIponenses, Domine, aquâ deficiuntur; quæ videtur & bona & copiosa [1] ab sextodecimo millia-

1 *Ab sextodecimo milliario.* Vide lib. 2. ep. 17.

Digitized by Google

rio posse perduci. Est tamen statim [2] ab capite paulò amplius mille passibus locus suspectus & mollis, quem ego interim explorari modico impendio jussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu, Domine, hoc genus operis & salubritati & amœnitati valde sitientis coloniæ indulseris.

XCII. TRAJANUS PLINIO S.

UT capisti, Secunde carissime, explora diligenter an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductûs possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modò & viribus suis ipsa id assequi potest, quum plurimum ea res & salubritati & voluptati ejus collatura sit.

XCIII. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De petitione Amisenorum.

AMisenorum civitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis utitur: in hac datum mihi [1] libellum ad Eranos pertinentem his litteris subjeci, ut tu, Domine, dispiceres quid, & quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIV. TRAJANUS PLINIO S.

AMisenos, quorum libellum epistola tua subjunxeras, si legibus istorum, quibus [2] de officio fœderis utuntur, concessum est Eranum habere, possumus quominus habeant non impedire, eò facilius, si

---

2 *Ab capite.* Ab ipsius aquæ fonte.

1 *Publicè.* Nomine civitatis. *Eranos.* Vox Græca, quæ significat stipem conferentes. Sic vocabantur sodalitates quædam, ad eum finem institutæ, ut calamitosis subveniretur. In arcam communem sodales stipem menstruam mittebant. Inde, si cui ex eorum numero calamitas accidisset, ad eam levandam promebatur quantum satis esset pecuniæ. Hanc autem ille pecuniam referebat, ubi cœperat uti meliore fortuna.

1 *De officio fœderis. Officium* ab efficiendo. Itaque officium fœderis id ipsum est, quod efficitur fœdere.

Digitized by Google

tali collatione, non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quæ nostro jure obstricta sunt, res hujusmodi prohibenda est.

XCV. PLIN. TRAJANO IMP. S.

Jus trium liberorum Suetonio petit.

SUetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, & mores ejus secutus & studia, jampridem, Domine, in contubernium assumpsi: tantóque magis diligere cœpi, quantò hunc propiùs inspexi. Huic [1] jus trium liberorum necessarium faciunt duæ causæ. Nam & [2] judicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est: impetrandumque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegavit. Scio, Domine, quantum beneficium petam. Sed peto à te, cujus in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. Potes autem colligere quanto opere cupiam, quòd non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCVI. TRAJANUS PLINIO. S.

QUàm parcè hac beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, haret tibi, quum etiam in senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem [1] suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, & dedisse me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo, ea conditione quâ assuevi, referri in commentarios meos jussi.

XCVII. PLIN. TRAJANO IMP. S.

De Christianis.

SOlenne est mihi, Domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel

---

1 *Jus trium liberorum.* Vide lib. 2. ep. 13.

2 *Judicia amicorum.* Intelligo suprema amicorum judicia, quibus Suetonio legata scribebant in testamentis. Ab his autem legatis removebantur orbi.

1 *Suffecturum.* Satis fore, ita ut eum numerum non excederem.

Digitized by Google

cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio quid & quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi, sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil à robustioribus differant: deturne pœnitentiæ venia, an ei qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit: nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis qui ad me tamquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos an essent Christiani: confitentes iterum ac tertiò interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset quod faterentur, pertinaciam certè, & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiæ, quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remittendos; mox [1] ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negant se esse Christianos, aut fuisse. Quum, [2] præeunte me, Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent, præterea maledicerent Christo (quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani) dimittendos esse putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negaverunt: fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorumque simulacra venerati sunt; ii & Christo maledixerunt. Affirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti statò die ante lucem convenire: carmen-

---

1 *Ipso tractatu.* Ipsa rei tractatione & inquisitione. Malè recentiores ab vetustioribus receſſerunt, dederuntque *ipso tractu.*

1 *Præeunte me.* Verba solennia precationis me præsante.

Digitized by Google

que Christo, quasi Deo, dicere secum invicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum [3] appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua [4] hetærias esse vetueram. Quò magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quàm superstitionem pravam, [5] immodicam. Ideo dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexûs [6] etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantùm, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certè satis constat propè jam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque vænire victimas, quarum [7] adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat pœnitentiæ locus.

XCVIII. TRAJANUS PLINIO S.

[1] *Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod*

---

3 *Appellati.* Appellat, qui debitum, aut depositum poscit.

4 *Hetarias.* Vox Græca, sodalitates.

5 *Immodicam.* Quæ modum omnem excedat. Hinc erasimus conjunctionem *&*, quam ignorant vetustiores impressi.

6 *Etiam.* Lege *& jam*, quas voculas jam antè diximus sæpe coaluisse.

7 *Adhuc.* Hactenus.

1 *Actum.* Actionem, modum agendi. Sic suprà ep. 37. *Quum ad pristinum actum reversus fuerit.*

Digitized by Google

quasi certam formam habeat, constituti potest. Conquirendi non sunt: si deferantur & arguantur, puniendi sunt: ita tamen, ut qui negaverit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando Diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore verò propositi libelli, [2] *nullo crimine locum habere debent. Nam & pessimi exempli, nec nostri sæculi est.*

XCIX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De platea Amastrianorum.

AMastrianorum civitas, Domine, & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eamdemque longissimam plateam: cujus à latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re verò cloaca fœdissima: quæ sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis, non minùs salubritatis quàm decoris interest, eam contegi: quod fiet, si permiseris, curantibus nobis, ne desit quoque pecunia operi tam magno quàm necessario.

C. TRAJANUS PLINIO S.

RAtionis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quæ per civitatem Amastrianorum fluit, si intecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

CI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Suscepta vota pro Trajano exsoluta.

[1] VOta, Domine, priorum annorum nuncupata alacres lætique persolvimus; novaque rursus, curante commilitonum & provincialium pietate, suscepimus: precati Deos, ut te remque publicam florentem & incolumem ea benignitate servarent, quam

---

2 *Nullo crimine.* In nulla accusatione.

1 *Vota . . . nuncupata . . . persolvimus.* Vide suprà ad ep. 44.

Digitized by Google

super magnas plurimasque virtutes præcipua sanctitate consequi [2] Deorum honore meruisti.

CII. TRAJANUS PLINIO S.

Solvisse vota Diis immortalibus, [1] te præeunte, pro mea incolumitate commilitones cum provincialibus latissimo consensu, & in futurum nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

CIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Ob diem imperii.

[1] DIem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus, commendantes Diis, imperii tui auctoribus, & vota publica & gaudia.

CIV. TRAJANUS PLINIO S.

Diem imperii mei debitâ latitiâ & religione commilitonibus & provincialibus, præeunte te, celebratum, libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

CV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Jus Quiritium Latinis suis petit.

VAlerius, Domine, [1] Paulinus, excepto uno, jus Latinorum suorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim jus Quiritium des. Vereor enim ne sit immodicum, pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam; quâ debeo tantò modestiùs uti, quantò pleniorem experior. Sunt autem pro quibus peto, C. Valerius Æstiæus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

---

2 *Deorum honore.* Honorando Deos, nempe sacrificiis & donis.

1 *Te præeunte.* Vide suprà ep. 60.

1 *Diem, in quem tutela.* Emendat Gronovius, *diem* quo in te &c.

1 *Paulinus . . . jus Latinorum suorum mihi reliquit.* Testamento suo me scripsit patronum libertorum suorum, qui manumissione facti sunt Latini, seu jus Latii tantùm adepti sunt, non jus Quiritium, aut civitatem Romanam, de quibus vide suprà ad ep. 4.

Digitized by Google

CVI. TRAJANUS PLINIO S.

QUum honestissimè iis qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis, [1] *matura per me. Iis interim quibus nunc petisti, dedisse me jus Quiritium ref rri in commentarios meos jussi, idem facturus in cereris pro quibus petieris.*

CVII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

Civitatem Romanam petit centurionis filia.

ROgatus, Domine, à P. Accio Aquila, [1] centurione cohortis sextæ equestris, ut mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiæ suæ implorat, durum putavi negare, quum scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque præstare.

CVIII. TRAJANUS PLINIO S.

LIbellum P. Accii Aquilæ, centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cujus precibus motus dedi filiæ ejus civitatem Romanam. Libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

CIX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De exactione pecuniarum.

QUid habere juris velis & Bithynas & Ponticas civitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus, vel ex venditionibus aliisve causis debeantur, rogo, Domine, rescribas. Ego inveni, à plerisque proconsulibus concessam eis [1] protopraxian, eamque pro lege valuisse. Existimo tamen tuâ providentiâ constituendum aliquid & sanciendum,

---

1 *Matura per me.* Nempe iis consulere & impetrare jus Quiritium.

1 *Centurione cohortis sextæ equestris.* Voces *centurio* & *cohors* de equitibus hic usurpantur. Eas intellige de equitatu non Romano sed sociali.

1 *Protopraxian.* Primam actionem, ut ante alios jus habeant exigendi pecuniam à debitoribus, & ceteris creditoribus præferantur. Infrà pro editorum *contingat*, dedimus, *contingit*, cum Joan. de Tridino.

Digitized by Google

per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licèt sapienter indulta, brevia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingit auctoritas.

CX. TRAJANUS PLINIO S.

Quo jure uti debeant Bithyna vel Ponrica civitates in iis pecuniis, quæ ex quaque causa reipublicæ debebuntur, ex lege cujusque animadvertendum est. Nam sive habent privilegium, quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: sive non habent, in injuriam privatorum id dari à me non oportebit.

CXI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De Julio Pisone.

[1] Ecdicus, Domine, Amisenorum civitatis petebat apud me à Julio Pisone [2] denariorum circiter quadraginta millia, donata ei publicè ante viginti annos, [3] & bule & ecclesia consentiente: utebaturque mandatis tuis, quibus ejusmodi donationes vetantur. Piso contrà plurima se in rempublicam contulisse, ac propè totas facultates erogasse dicebat. Addebat etiam temporis spatium, postulabatque ne id quod pro multis & olim accepisset, cum eversione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, Domine, consulerem, quid sequendum putares.

CXII. TRAJANUS PLINIO S.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas fubrnatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in irritum vindicari non oportet. Quicquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim

---

1 *Ecdicus.* Defensor, vindex reipublicæ. Vulgò procurator fisci.

2 *Denariorum quadraginta millia.* Libellas nostrates 20000.

3 *Et bule & ecclesia consentiente.* Annuente senatu, & plebis concilio.

Digitized by Google

hominibus cujusque loci, quàm pecunia publica consultum volo.

XCIII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De adjectione Bulentarum.

LEx Pompeia, Domine, quâ Bithyni & Pontici utuntur, eos qui in bulen à censoribus leguntur, dare pecuniam non jubet: sed li [1] quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adjicere permisit, & [2] singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos etiam qui à censoribus legerentur, dumtaxat in pauciſſimis civitatibus aliud aliis jussit inferre. Superest ergo ut ipse dispicias, an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cujus factis dictisque debetur æternitas.

CXIV. TRAJANUS PLINIO S.

H*Honorarium decurionatûs omnes, qui in quaque civitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum à me non potest statui. Id ergo quod semper tutiſſimum est,* [1] *sequendum cujusque civitatis legem puto:* [2] *scilicet adversùs eos, qui*

---

1 *Quos indulgentia tua . . adjicere permisit.* Vide suprà ep. 48.

2 *Singula millia . . . & bina.* Novi senatores singuli mille & ducenos denarios, libellas Turonenses 600. intulerunt.

1 *Sequendum cujusque civitatis legem.* Ita solet Plinius: vide infrà ep. 117. servandos esse cujusque civitatis mores & instituta.

2 *Scilicet adversùs eos qui . . . id existimo acturos ut erogatio ceteris præferatur.* Horum verborum, si ea sana sunt, sensus hic esse potest. Nimirum existimo eos, *qui inviti fiunt decuriones*, id acturos *contrà*, ie, ne cujusque civitatis instituta serventur, *ut erogatio ceteris præferatur*, seu, ut ii legantur decuriones, qui pecuniam erogaverint. Joan. de Tridino, ut & editio prima pro *erogatio* habent *præfatio*, unde levi mutatione possis emendare *professio*, eo sensu, ut ii soli legantur decuriones, qui professi fuerint velle se ingredi senatum.

Digitized by Google

invitis fiunt decuriones, id existimo acturos, ut erogatio ceteris præferatur.

CXV. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De adjectione civium.

LEge, Domine, Pompeia, permissum Bithynicis civitatibus, adscribere sibi quos vellent cives, dum civitatis non sint alienæ, sed suarum quisque civitatium, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis senatu censoribus ejiciantur; inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum vetabat, ita ejici è senatu ob hanc causam non jubebat: præterea quia ab aliquibus affirmabatur mihi, in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumque ut multi homines, multæque civitates concuterentur ea parte legis, quæ jampridem consensu quodam exolevisset, necessarium existimavi consulere te, quid servandum putares. Capita legis his litteris subjeci.

CXVI. TRAJANUS PLINIO S.

MErito hæsisti, Secunde carissime, quid à te responderi oporteret censoribus consulentibus an legerent in senatum aliarum civitatium, ejusdem tamen provinciæ, cives. Nam & legis auctoritas, & longa consuetudo usurpata contra legem, in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum ejus placuit, ut ex præterito nihil[1] *novaremus, sed manerent, quamvis contra legem adsciti, quarumcumque civitatium cives; in futurum autem lex Pompeia observaretur: cujus vim si retro quoque velimus custodire, multa nec esse est perturbari.*

CXVII. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De divisione sportularum.

QUi virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus pu-

1 *Novaremus.* Joan. de Tridino & editio prima *moveremus*; unde legendum videtur *moveremus*; idque habet prior editio Catanei.

blicum

Digitized by Google

blicum dedicant, solent [1] totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare: quod an celebrandum, & quatenus putes, rogo scribas. Ipse enim [2] sicut arbitror, præsertim ex solennibus causis, concedendum ipsis invitationes; ita vereor ne ii, qui mille homines, interdum etiam plures vocant, modum excedere, & in speciem [3] diamœries incidere videantur.

CXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

MEritò vereris ne in speciem diamœries incidat invitatio, qua & in numero modum excedit, & quasi [1] per corpora, non viritim singulos ex notitia, ad solennes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam ejus provinciæ quietem essent profuturæ.

CXIX. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De Iselasticis.

ATHletæ, Domine, ea quæ [1] pro Iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati. Nihil enim referre, quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint,

---

1 *Totam Bulen . . . vocare.* Ad cœnam invitare universum senatum, atque etiam è plebeiis non paucos. *Denarium* decem assibus æstimamus.

2 *Sicut arbitror, præsertim ex solennibus causis, concedendum ipsis invitationes.* Ut suprà ep. 62. *distribuendum inter decuriones pecuniam.* Permittendum ipsis, ut ad epulas possint invitare. Vulgati, *sicut arbitror non imprudenter . . . . concedendum jussi invitationes.* Gryphius de suo addiderat *non imprudenter.* Vocem *jussi*, quam servant Joan. de Tridino & editio prima, mutavimus cum Juntina in *ipsis*.

3 *Diamaries.* Divisionis, factionis. Alii eodem sensu *Dianomes.*

1 *Per corpora.* Intellige societates, collegia.

1 *Pro Iselasticis certaminibus.* Ea dicebantur certamina Iselastica, quorum certaminum victores, triumphantium more, in patriam invehebantur, & vectigal & obsonia de publico accipiebant.

Digitized by Google

ex quo invehi possint. [2] Ego contrà scribo Iselasticorum nomine. Itaque eorum vehementer addubitem, an sit potius id tempus quo [3] εἰσήλασαν intuendum. Iidem obsonia petunt [4] pro eo agone, qui à te Iselasticus factus est, quamvis vicerint, antequam fieret. Aiunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus quæ esse Iselastica, postquam vicerunt, desierunt; ita pro iis dari quæ esse cœperunt. Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cujusquam retro habeatur ratio; dandumque quod tunc, quum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

CXX. TRAJANUS PLINIO S.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, quum quis in civitatem suam ipse[1] *εἰσήλασεν. Obsonia eorum certaminum quæ Iselastica esse placuit mihi, si antè Iselastica non fuerunt, retro non debentur.* [2] *Nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam*

---

2 *Ego contrà scribo Iselasticorum nomine. Itaque eorum vehementer addubitem.* Sensum ex his verbis elicere nullum possumus. Plinii sententia patet: ad quam & verba velis accommodare, sic, resectis aliis, lege. *Ego contrà ipso Iselasticorum nomine moveor, adduco ut vehementer addubitem* &c.

3 Invecti sunt.

4 *Pro eo agone, qui à te Iselasticus factus est.* Pro eo certamine, quod edicto tuo Iselasticum esse cœpit. Nempe varia erant athletarum certamina: ex iis alia Trajanus Iselastica esse jusserat, quum antea non fuissent, alia Iselasticorum è numero exemerat, quorum proinde victoribus Iselasticum, seu vectigal & obsonia deberi à civitatibus desierant.

1 Invectus est.

2 *Nec proficere pro desiderio athletarum potest, quidquid eorum, quæ postea Iselastica non lege constituti, quamquam qui ierant accipere desierunt.* Ita Joan. de Tridino libet, & veteres editi omnes hunc locum exhibent. Sensus patet, id scil. non proficere pro desiderio athletarum, quidquid eorum *certaminum*, quæ postea Iselastica non esse Trajanus constituit, obsonia qui vicerant accipere desierunt, si quidem mutata conditione certaminum, frustra tamen ab iis repetuntur ea præmia, quæ antè percepta

Digitized by Google

eorum quæ postea Ifelastica lege constituì, quam quæ, quum vincerent esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ antè perceperant, non revocantur.

CXXI. PLIN. TRAJANO IMPER. S.

De diplomate uxori concesso.

USque in hoc tempus, Domine, neque cuiquam [1] diplomata commodavi, neque in rem ullam, nisi tuam, misi: quam perpetuam servationem meam quædam necessitas rupit. Uxori enim meæ, auditæ morte avi, volenti ad amitam suam excurrere, usum eorum negare durum putavi, quum talis officii gratia in celeritate consisteret; sciremque te rationem itineris probaturum, cujus causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, [2] si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum me debere indulgentiæ tuæ, quòd fiduciâ ejus, quasi consulto te, non dubitavi facere, quem si consuluissem, serò feciſſem.

CXXII. TRAJANUS PLINIO S.

MEritò *habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei. Nec dubitandum fuisset, si exspectasses donec me consuleres, an iter uxoris tuæ diplomatibus,* [1] *quæ officio tuo dedi, adjuvandum esset, usum eorum intentioni non profuisse, quum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventûs sui augere.*

---

rant. Sed ad eum sensum verba refingere sine libris non tentamus.

1 *Diplomata.* Vide suprà ep. 14.

2 *Si dissimulassem .... hoc unum me debere indulgentiæ tuæ, quòd* &c. Si te celatum voluissem hoc præ ceteris unum deberi à me indulgentiæ tuæ, quòd &c. Vulgati: *Si dissimulassem .... hoc unum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ, quòd* &c. Sed verbum *sciebam* ignorant Joan. de Tridino & editio prima, & vocula *quod* huc irrepsit è versu sequenti.

1 *Quæ officio tuo dedi.* Quorum concedendorum potestatem tibi permisi, pro ratione officii & dignitatis tuæ. Suprà pro *exspectasses*, Joan. de Tridino habet *exspectasset.*

Digitized by Google

C. PLINII CÆCILII SECUNDI CONSULIS PANEGYRICUS: NERVÆ TRAJANO AUGUSTO DICTUS.

BENE ac sapienter, Patres conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere: quòd nihil rite, nihilque providenter homines sine Deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarentur. Qui mos cui potiùs quàm consuli? aut quando magis usurpandus colendusque est, quàm quum imperio senatûs, auctoritate reipublicæ ad agendas optimo Principi gratias excitamur? Quod enim præstabilius est aut pulchrius munus Deorum, quàm castus & sanctus & Diis simillimus Princeps? Ac si adhuc dubium fuisset, fortè casuque rectores terris, an aliquo numine darentur, Principem tamen nostrum liqueret divinitus constitutum. Non enim occultâ potestate fatorum, sed ab Jove ipso coràm ac palam repertus. Electus est quippe inter aras & altaria, eódemque loci, quem Deus ille tam manifestus ac præsens quàm cœlum ac sidera insedit. Quò magis aptum piumque est, te, Jupiter optime maxime, antea conditorem, nunc conservatorem imperii nostri, pre-

Digitized by Google

tari ut mihi digna consule, digna senatu, digna Principe contingat oratio: utque omnibus quæ dicentur à me, libertas, fides, veritas constet: tantumque à specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest à necessitate.

II. Equidem non consuli modò, sed omnibus civibus enitendum reor, ne quid de Principe nostro ita dicant, ut idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat: nihil quale antea dicamus; nihil enim quale antea patimur: nec eadem de Principe palam quæ priùs prædicemus; neque enim eadem secretò loquimur quæ priùs. Discernatur orationibus nostris diversitas temporum, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui, quando sint actæ. Nusquam ut Deo nunc, nusquam ut Numini blandiamur. Non enim de tyranno, sed de cive; non de domino, sed de parente loquimur. Unum ille se ex nobis, & hòc magis excellit atque eminet, quòd unum ex nobis putat: nec minùs hominem se quàm hominibus præesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignosque nos illius usu probemus; atque identidem cogitemus quàm sit indignum, si majus Principibus præstemus obsequium qui servitute civium, quàm qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum Principum servat: quantoque paulò antè concentu formosum alium, hunc fortissimum personat: quibusque aliquando clamoribus gestum alterius & vocem, hujus pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? divinitatem Principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor & gaudium tulit, celebrare universi solemus? Jam quid tam civile, tam senatorium, quàm illud additum à nobis *Optimi* cognomen? quod peculiare hujus & proprium arrogantia priorum Principum fecit. Enimvero quàm commune, quàm ex æquo, quòd *felices nos, felicem illum* prædicamus; alternisque votis, *hæc faciat, hæc audiat*, quasi non dicturi, nisi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim, sentitque sibi, non Principi dici.

Digitized by Google

III. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore servavimus, hoc singuli quoque meditatique teneamus; sciamusque nullum esse neque sincerius neque acceptius genus gratiarum, quàm quòd illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo ut orationem meam ad modestiam Principis moderationemque submittam: nec minùs considerabo quid aures ejus pati possint, quàm quid virtutibus debeatur. Magna & inusitata Principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor ne me in laudibus suis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circumstat. Nam merenti gratias agere facile est, Patres conscripti. Non enim periculum est ne, quum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat; quum de frugalitate, luxuriam; quum de clementia, crudelitatem; quum de liberalitate, avaritiam; quum de benignitate, livorem; quum de continentia, libidinem; quum de labore, inertiam; quum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus ingratusve videar, prout satis aut parum dixero. Animadverto enim etiam Deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus quàm innocentiâ & sanctitate lætari; gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castamque mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit.

IV. Sed parendum est senatusconsulto, quòd ex utilitate publica placuit ut consulis voce, sub titulo gratiarum agendarum, boni Principes quæ facerent recognoscerent; mali quæ facere deberent. Id nunc eò magis solenne ac necessarium est, quòd parens noster privatas gratiarum actiones cohibet & comprimit; intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus juberet. Utrumque, Cæsar Auguste, moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non sinis, & quòd hîc sinis. Non enim à te ipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. Cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum, Patres conscripti, tacitus agitavi qualem quantumque esse oporteret, cujus

Digitized by Google

ditione nutuque maria, terræ, pax, bella regerentur; quum interea fingenti formantique mihi Principem, quem æquata Diis immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace: alium toga, sed non & arma honestarunt: reverentiam ille terrore, alius amorem humilitate captavit: ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit: postremò adhuc nemo exstitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At Principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum, omnisque gloriæ contigit! ut nihil severitati ejus hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil majestati humanitate detrahitur! Jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere Deûm festinatis senectutis insignibus ad augendam majestatem ornata cæsaries, nonne longè latéque Principem ostentant?

V. Talem esse oportuit, quem non bella civilia, nec armis oppressa respublica, sed pax & adoptio, & tandem exorata terris Numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem quem homines & quem Dii fecissent? quorum quidem in te, Cæsar Auguste, judicium & favor tunc statim, quum ad exercitum proficiscereris, & quidem inusitato indicio enotuit. Nam ceteros Principes aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus avium consulentibus nunciavit: tibi ascendenti de more Capitolium, quamquam non id agentium, civium clamor, ut jam Principi, occurrit. Si quidem omnis turba quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus recluſis, illa quidem ut tunc arbitrabatur, Deum, ceterùm, ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem: nec aliter à cunctis omen acceptum est. Nam ipse intelligere nolebas: recusabas enim imperare, recusabas; quod bene erat imperaturi. Igitur cogendus fuisti. Cogi porro non poteras, nisi periculo patriæ & nutatione reipublicæ. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi

Digitized by Google

servandum fuisset. Quare ego illum ipsum furorem motumque castrensem reor exstitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. Ac sicut maris cœlique temperiem turbines tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam, illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex adversis secunda noscantur. Occultat utrorumque semina Deus, & plerumque bonorum malorumque causæ sub diversa specie latent.

VI. Magnum quidem illud seculo dedecus, magnum reipublicæ vulnus impressum est. Imperator, & parens generis humani obsessus, captus, inclusus: ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas; ereptumque Principi illud in principatu beatissimum, quòd nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio quæ te publicæ salutis gubernaculis admoveret, propè est ut exclamem, tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres: inductum pessimum exemplum, ut optimum opponeretur: postremò coactus Princeps, quos nolebat, occidere, ut daret Principem qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare: sed nescissemus quantum tibi deberet imperium, si antè adoptatus esses. Exspectatum est tempus in quo liqueret non tam accepisse te beneficium quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respublica; ruensque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est. Imploratus adoptione, & accitus es, ut olim duces magni à peregrinis externisque bellis ad opem patriæ ferendam revocari solebant. Ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam invicem præstitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo ad hoc ævi pro munere tanto paria accipiendo fecisti, imo ultrà dantem obligasti: communicato enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est.

VII. O novum atque inauditum ad principatum iter! non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor Principem fecit. Videa-

Digitized by Google

ris licèt quod est amplissimum consecutus inter homines; felicius tamen erat illud quod reliquisti: sub bono Principe privatus esse desiisti. Assumptus es in laborum curarumque consortium, nec te læta & prospera stationis illius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt: suscepisti imperium, postquam alium suscepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo qui adoptabat cognatio, nulla necessitudo, nisi quòd uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non ut priùs alius atque alius, in uxoris gratiam: adscivit enim te filium non vitricus, sed Princeps; eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet aliter filium assumi, si assumatur à Principe. An senatum populumque Romanum, exercitus, provincias, socios transmissurus uni, successorem è sinu uxoris accipias? summæque potestatis heredem tantùm intra domum tuam quæras? non per totam civitatem circumferas oculos; & hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem Diis simillimum inveneris? Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. Non enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario herede, sed Principem civibus daturus imperator. Superbum istud & regium, nisi adoptes eum quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses. Fecit hoc Nerva, nihil arbitratus interesse, genueris an elegeris, si perinde sine judicio adoptentur liberi ac nascuntur: nisi tamen quòd æquiore animo ferunt homines quem Princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit.

VIII. Sedulò ergo vitavit hunc casum, nec judicium hominum, sed Deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Jovis optimi maximi adoptio peracta est; quâ tandem non servitus nostra, sed libertas & salus & securitas fundabatur. Sibi enim vindicaverunt Dii gloriam illam: horum opus, horum illud imperium: Nerva tantùm minister fuit; uterque, qui adoptaret tam paruit,

Digitized by Google

quàm tu qui adoptabaris. Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus Diis, ut invicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret: hanc imperator Nerva in gremio Jovis collocarat, quum repentè solitò major & augustior, advocata hominum concione Deorumque, te filium sibi, hoc est, unicum auxilium fessis rebus, assumpsit. Inde quasi depositò imperio, quâ securitate, quâ gloriâ lætus (nam quantulum refert deponas an partiaris imperium, nisi quòd difficilius hoc est?) non secus ac præsenti tibi innixus, tuis humeris se patriamque sustentans, tuâ juventâ, tuo robore invaluit: statim confedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati: atque adeo temere fecerat Nerva, si adoptasset alium. Oblitine sumus ut nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? Irritamentum istud irarum, & fax tumultûs fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, ut dare posset imperium imperator, qui reverentiam amiserat, auctoritate ejus effectum esse cui dabatur? Simul filius, simul Cæsar, mox imperator, & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es, quæ proximè parens verus tantùm in alterum filium contulit.

IX. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quòd non solùm successor imperii, sed particeps etiam sociusque placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est; non est habendus socius, nisi velis. Credentne posteri, patricio & consulari, & triumphali patre genitum, quum fortissimum, amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem quum Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, ut imperator fieret agitasse, nihil fecisse, nisi quòd meruit & paruit? Paruisti enim, Cæsar, & ad principatum obsequio pervenisti: nihilque magis à te subjecti animo factum est, quàm quòd imperare cœpisti. Jam Cæsar, jam imperator, jam Germanicus, absens & ignarus, & post tanta nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum videretur, si dicerem, Nescisti te imperatorem futurum: eras imperator, & esse te nesciebas. Ut

Digitized by Google

verò ad te fortunæ tuæ nuncius venit, malebas quidem hoc esse quod fueras, sed non erat liberum. An non obsequereris Principi civis, legatus imperatori, filius patri? Ubi deinde disciplina? ubi mos à majoribus traditus, quodcumque imperator munus injungeret, æquo animo paratoque subeundi? Quid enim si provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? Eodem illo uti jure posse putes, quum ad imperium revocet, quo sit usus quum ad exercitum miserit; nihilque interesse, ire legatum, an redire Principem jubeat, nisi quòd major sit obsequii gloria in eo, quod quis minùs velit.

X. Augebat auctoritatem jubentis, in summum discrimen auctoritas ejus adducta; utque magis parendum imperanti putares efficiebatur eò, quòd ab aliis minùs parebatur. Ad hoc audiebas senatûs populique consensum. Non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit: nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant: ille tantùm jure Principis occupavit, primusque fecit quod omnes facturi erant. Nec hercule tanto opere cunctis factum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo, Dii boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator tu titulis, & imaginibus, & signis, ceterùm modestiâ, labore, vigilantiâ, dux, & legatus, & miles; quum jam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires; neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filii pietatem, filii obsequium, assereres; longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere; te providentia Deorum primum in locum provexerat; tu adhuc in secundo resistere, atque etiam senescere optabas: privatus tibi videbaris, quamdiu imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni utile fuit, quem Dii cœlo vindicaverunt, ne quid post illud divinum & immortale factum, mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc quoque venerationem, ut novissimum esset, auctoremque ejus statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quæreretur an illud jam Deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine

Digitized by Google

publicus parens quàm quia tuus, ingens gloriâ, ingensque famâ, quum abunde expertus esset quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quòd prospexerat ne desideraretur.

XI. Quem tu lacrymis primùm, ita ut filium decuit, mox templis honestasti; non imitatus illos qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicavit cœlo Tiberius Augustum, sed ut majestatis crimen induceret: Claudium Nero, sed ut irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum: sed ille, ut Dei filius, hic, ut frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia Deum credis. Minus est hoc, quum fit ab iis qui & sese Deos putant. Sed licèt illum aris, pulvinaribus, flamine colas, non alio magis tamen Deum & facis & probas, quàm quòd ipse talis es. In Principe enim qui electo successore fato concessit, una itemque certissima divinitatis fides est, bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? Num hos proximos divinitate parentum desides ac superbos, potiùs quàm illos veteres & antiquos æmularis, qui hoc ipsum imperium peperere? quod modò hostes invaserant contemptorantque: cujus pulsi fugatique, non aliud majus habebatur indicium, quàm quòd triumpharetur. Ergo sustulerant animos, & jugum excusserant: nec jam nobiscum de sua libertate, sed de nostra servitute certabant: ac ne inducias quidem nisi æquis conditionibus inibant: legesque ut acciperent, dabant.

XII. At nunc rediit omnibus terror & metus, & votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem, unum ex illis veteribus & priscis, quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non emimus; nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, ut vicerimus. Rogant, supplicant; largimur, negamus: utrumque ex imperii majestate. Agunt gratias qui impetraverunt; non

Digitized by Google

audent queri quibus negatum est. An audeant, qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis: quum Danubius ripas gelu jungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat: quum feræ gentes non telis magis, quam suo cœlo, suo sidere armantur? Sed ubi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina percursare ripas, & aliena occasione, si permitteres, uti, ultroque hyemem suam barbaris inferre gaudebant.

XIII. Hæc tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? quum tecum inediam, tecum ferrent sitim? quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem sudoremque misceres, nihil à ceteris, nisi robore ac præstantiâ differens? quum libero Marte nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus, quoties aut cassidi tuæ aut clypeo gravior ictus incideret? (laudabas quippe ferientes, hortabarisque ut auderent: & audebant jam) quum spectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares; ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid quum solatium fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum antè lustrasses; nec requiem corpori, nisi post omnes, dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios & Scipiones & Camillos talis esset. Tunc enim illum imitationis ardor, semperque melior aliquis accenderet. Postquam verò studium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut civica, sed Græculus magister adsistit, quàm magnum est unum ex omnibus patrio more, patria virtute lætari; & sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere; ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare?

Digitized by Google

XIV. Non incunabula hæc tibi, Cæsar, & rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augeres, nomenque Germanici jam tum mereres? quum ferociam superbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ famâ conjungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis quàm laudibus peragrares, apud eos semper major & clarior quibus postea contigisses? Et necdum imperator, necdum Dei filius eras. *Hispaniam* Germaniamque quum plurimæ gentes, ac prope infinita vastitas interjacentis soli, tum Pyrenæus, Alpes, immensique alii montes, nisi his compararentur, muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium quum legiones duceres, seu potiùs (tanta velocitas erat) raperes, non vehiculum unquam, non equum respexisti. Levis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum ceteris subsequebatur, ut cujus nullus tibi usus, nisi quum die stativorum proximum campum alacritate, discursu, pulvere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum est quòd perseveraști, plus tamen quòd non timuisti ne perseverare non posses. Nec dubito quin ille, qui te inter illa Germaniæ bella ab Hispania usque, ut validissimum præsidium exciverat iners ipse, alienisque virtutibus tunc quoque invidus imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui, non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Jove post sævos labores, duraque imperia regi suo indomitus semper indefessusque referebat: quum aliis super alias expeditionibus munere alio dignus invenireris.

XV. Tribunus verò disjunctissimas terras teneris adhuc annis viri firmitate lustrasti: jam tunc præmonente fortuna ut diu penitusque perdisceres, quæ mox præcipere deberes. Neque enim prospexisse castra, brevemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, ut esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. Cognovisti per stipendia decem mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum; & diversam aquarum cœlique

Digitized by Google

temperiem, ut patrios fontes, patriumque fidus ferre consuesti. Quoties equos, quoties emerita arma mutasti? Venict ergo tempus quo posteri visere, visendumque tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint, quod denique tectum magnus hospes impleveris: ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia iisdem in locis monstrabantur. Verùm hæc olim; in præsentia quidem quisquis paulò vetustior miles, hic te commilitone censetur. Quotus enim quisque, cujus tu non antè commilito quàm imperator? Inde est quòd propè omnes nomine appellas, quòd singulorum fortia facta commemoras: nec habent adnumeranda tibi pro republica vulnera, quibus statim laudator & testis contigisti.

XVI. Sed tantò magis prædicanda est moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus, pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Jovi laurus, idcirco ex occasione omni quæris triumphos. Non times bella, nec provocas. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio: fortitudo tua præstat ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus, nec falsæ simulacra victoriæ: sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, pacem, tranquillitatem, & tam confessa hostium obsequia, ut vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis: neque enim unquam nisi ex contemptu imperii nostri factum est ut vinceremus. Quòd si quis barbarus rex eo insolentiæ furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur, næ ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsidisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illataque sibi non esse classes no-

Digitized by Google

ſtras ſed terras ipſas arbitretur.

XVII. Videor jam cernere non ſpoliis provinciarum, & extorto ſociis auro, ſed hoſtilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora noſcitare. Videor intueri immanibus auſis barbarorum onuſta fercula, & ſua quemque facta vinctis manibus ſequentem; mox ipſum te ſublimem inſtantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clypeos quos ipſe perfoderis. Nec tibi opima defuerint, ſi quis regum venire in manus audeat: nec modò telorum tuorum, ſed etiam oculorum minarumque conjectum, toto campo totoque exercitu oppoſito, perhorreſcat. Meruiſti proxima moderatione ut, quandocumque te vel inferre vel propulſare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo victiſſe videaris ut triumphares, ſed triumphare quia viceris.

XVIII. Aliud ex alio mihi occurrit. Quàm ſpecioſum eſt, quod diſciplinam caſtrorum lapſam exſtinctamque refoviſti, depulſo prioris ſeculi malo, inertiâ, & contumaciâ, & dedignatione parendi! Tutum eſt reverentiam, tutum caritatem mereri: nec ducum quiſquam, aut non amari à militibus, aut amari timet: & inde offenſæ gratiæque pariter ſecuri inſtant operibus, adſunt exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. Quippe non is Princeps, qui ſibi imminere, ſibi intendi putet quod in hoſtes parent: quæ perſuaſio fuit illorum, qui hoſtilia quum facerent, timebant. Iidem ergo torpere militaria ſtudia, nec animos modò, ſed & corpora ipſa langueſcere, gladios etiam incuriâ hebetari retundique gaudebant. Duces porro noſtri non tam regum exterorum quàm ſuorum Principum inſidias, nec tam hoſtium quàm commilitonum manus ferrumque metuebant.

XIX. Eſt hæc natura ſideribus, ut parva & exilia validiorum exortus obſcuret: ſimiliter imperatoris adventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen major omnibus quidem eras, ſed ſine ullius demi-

Digitized by Google

quisque, quam absente, retinebat. Quin etiam plerisque ex eo reverentia accesserat, quòd tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infimis carus, sic imperatorem commilitonemque miscueras, ut studium omnium laboremque & tamquam exactor intenderes, & tamquam particeps sociusque relevares. Felices illos, quorum fides & industria non per internuncios & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis, probabantur! Consecuti sunt ut absens quoque de absentibus nemini magis quàm tibi crederes.

XX. Jam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriæ. Iter inde placidum, ac modestum, ut planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam, quòd adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit. Affectata aliis castitas, tibi ingenita & innata, interque ea quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium: annona, quæ ceteris. Ad hoc, comitatus accinctus & parens: diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimùm ad exercitus ire: adeo nihil, aut certè parum intererat inter imperatorem factum, & futurum. Quàm dissimilis nuper alterius Principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, quum abactus hospitum exerceret, omniaque dextrâ lævâque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendum provinciis erat, illud iter Domitiani fuisse, non Principis. Itaque non tam pro tua gloria quàm pro utilitate communi, edicto subjecisti quid in utrumque vestrum esset impensum. Assuescat imperator cum imperio calculum ponere: sic exeat, sic redeat, tamquam rationem redditurus: edicat quid absumpserit; ita fiet ut non absumat quod pudeat edicere. Præterea futuri Principes (velint, nolint) sciant, *Tantum constat:* propositisque duobus exemplis meminerint, perinde conjecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint.

XXI. Nonne his tot tantisque meritis novos ali-

Digitized by Google

quos honores, novos titulos merebare? At tu etiam patris patriæ recusabas. Quàm longa nobis cum modestia tua pugna? quàm tardè vicimus? Nomen illud quod alii primo statim principatûs die, ut imperatoris & Cæsaris receperunt, tu usque eò distulisti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, jam te mereri fatereris? Itaque soli omnium contigit tibi, ut pater patriæ esses antè quàm fieres. Eras enim in animis, in judiciis nostris: nec publicæ pietatis intererat quid vocarere, nisi quòd ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potiùs vocaret & Cæsarem, quum patrem experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, quâ indulgentiâ exerces! ut cum civibus tuis, quasi cum liberis parens, vivis! ut reversus imperator, qui privatus exieras, agnoscis, agnosceris! eosdem nos, eumdem te putas: par omnibus, & hòc tantùm ceteris major, quò melior.

XXII. Ac primùm qui dies ille quo exspectatus desideratusque urbem tuam ingressus es! Jam hoc ipsum quòd ingressus es, quàm mirum lætumque! Nam priores invehi & importari solebant, non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat. Tu sola corporis proceritate elatior aliis & excelsior, non de patientia nostra quemdam triumphum, sed de superbia Principum egisti. Ergo non ætas quemquam, non valetudo, non sexus retardavit, quominus oculos insolito spectaculo impleret. Te parvuli noscere, ostentare juvenes, mirari senes, ægri quoque neglecto medentium imperio ad conspectum tui, quasi ad salutem sanitatemque, prorepere. Inde alii se satis vixisse te viso, te recepto: alii nunc magis esse vivendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fœcunditatis suæ maxima voluptas subiit, quum cernerent cui Principi cives, cui imperatori milites peperissent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non nisi suspensum & instabile vestigium caperet: oppletas undique vias, angustumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde populum; ubique par gaudium paremque clamorem. Tam æqua-

Digitized by Google

lis ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta est, quàm omnibus venisti : quæ tamen ipsa cum ingressu tuo crevit, ac propè in singulos gradus adaucta est.

XXIII. Gratum erat cunctis quòd senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras : gratum quòd equestris ordinis decora honore nominum sine monitore signares : gratum quòd tantùm non ultro clientibus salutatis quasdam familiaritatis notas adderes : gratius tamen quòd sensim & placidè, & quantum respectantium turba pateretur, incederes, quòd occurrantium populus te quoque, te imo maximè adstaret : quòd primo statim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatûs nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus invaluisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare. Nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestiâ differebant. Ubi verò cœpisti Capitolium ascendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio ! quàm peculiare gaudium eorum qui te primi eodem loco salutaverant imperatorem ! Quin etiam Deum ipsum tuum præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Ut quidem iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud Deorum prolaturus arcanum, quæ circumstantium gaudia ! quàm recens clamor ! quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem ! ut plena altaribus, angusta victimis cuncta ! ut in unius salutem collata omnium vota ! quum sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, ut si privatam domum peteres ; ceteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est.

XXIV. Onerasset alium ejusmodi introitus ; tu quotidie admirabilior & melior : talis denique, quales alii Principes futuros se tantùm pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium : junxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis, & incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec

Digitized by Google

oſculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior oris humanitas, dexteræ verecundia. Incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eademque omnia illa circa te, nihil in ipſo te fortuna mutavit. Liberum eſt, ingrediente per publicum Principe, ſubſiſtere, occurrere, comitari, præterire: ambulas inter nos, ut quaſi contingas; & copiam tui, non ut imputes, facis. Hæret lateri tuo quiſquis acceſſit: ſinemque ſermoni ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia facit. Regimur quidem à te, & ſubjecti tibi, ſed quemadmodum legibus, ſumus. Nam & illæ cupiditates noſtras libidineſque moderantur, nobiſcum tamen & inter nos verſantur. Emines, excellis, ut honor, ut poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te Principes, faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu, uſum pedum amiſerant. Illos ergo humeri cerviceſque ſervorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas ſuper ipſos Principes vehunt; te ad ſidera tollit humus iſta communis, & confuſa Principis veſtigia.

XXV. Nec vereor, P. C. ne longior videar, quum ſit maximè optandum, ut ea, pro quibus aguntur Principi gratiæ, multa ſint: quæ quidem reverentius fuerit integra illibataque cogitationibus veſtris reſervari, quàm carptim breviterque perſtringi; quia ferè ſequitur, ut illa quidem de quibus taceas, tantâ quanta ſunt eſſe videantur. Niſi verò leviter attingi placet locupletatas tribus, datumque congiarium populo, & datum totum, quum donativi partem milites accepiſſent. An mediocris animi eſt, his potiùs repræſentare, quibus magis negari poteſt? quamquam in hac quoque diverſitate æqualitatis ratio ſervata eſt. Æquati ſunt enim populo milites eò quòd partem, ſed priores; populus militibus, quòd poſterior, ſed totum ſtatim accepit. Enimvero qua benignitate diviſum eſt; quantæque curæ tibi fuit ne quis expers liberalitatis tuæ fieret! Datum eſt his, qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant: æquatique ſunt ceteris illi etiam, quibus non erat promiſſum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari,

Digitized by Google

ille fluminibus distinebatur: exspectatus est; provisumque ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset: veniret quisque quum vellet; veniret quisque quum posset. Magnificum, Cæsar, & tuum, disjunctissimas terras munificentiæ ingenio velut admovere, immensaque spatia liberalitate contrahere: intercedere casibus, occurrere fortunæ, atque omni ope adniti, ne quis è plebe Romana, dante congiarium te, hominem magis sentiret se fuisse quàm civem.

XXVI. Adventante congiarii die, observare Principis egressum in publicum: insidere vias examina infantium, futurusque populus solebat. Labor parentibus erat ostentare parvulos; impositosque cervicibus adulantia verba blandasque voces edocere. Reddebant illi quæ monebantur; ac plerique irritis precibus surdas Principis aures adstrepebant; ignarique quid rogassent, quid non impetrassent, donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti; & quamquam lætissimum oculis tuis esset, conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent adirentve, recipi, incidi jussisti, ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: crescerent de tuo qui crescerent tibi; alimentisque tuis ad stipendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi quantum parentibus suis quisque deberet. Rectè, Cæsar, quòd spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. Nullum est enim magno Principe, immortalitatemque merituro impendii genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur: pauperibus educandi una ratio est bonus Princeps. Hic fiduciâ sui procreatos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum imperii, occasum reipub. accelerat; frustraque proceres plebe neglecta, ut defectum corpore caput, nutaturumque instabili pondere tuetur. Facile est conjectare quod perceperis gaudium, quum te parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc

Digitized by Google

maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quòd talis es, ut sub te liberos tollere libeat, expediat.

XXVII. Nemo jam gavens filio nisi fragilitatis humanæ vices horret; nec inter insanabiles morbos Principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; majus tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat: non alat, dum non occidat; nec deerunt qui filios concupiscant. Contrà largiatur & auferat, alat & occidat, næ ille jam brevi tempore effecerit ut omnes non posterorum modò, sed sui parentumque pœniteat. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudaverim, quam quòd congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque à te liberi civium, ut ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur: quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis, pauperiorem esse factum Principem tantùm: quamquam nec hunc quidem: nam cujus est quicquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habet.

XXVIII. Alio me vocat numerosa gloria tua: alio autem? quasi verò jam satis veneratus miratusque sim quòd tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi conscius ab infectatione ejus averteres famam; nec ut tristes hominum mœstosque sermones lætiore materia detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti: nec tibi benefaciendi fuit causa, ut quæ malè secuas, impune fecisses: amor impendio isto, non venia quæsita est; populusque Romanus obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis: quodque antea Principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis objectabant, id tu tam innocens populo dedisti quàm populus accepit. Paulò minùs P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas Principis nostri conquisivit, invenit, adisse-

Digitized by Google

vit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis, publicis sumptibus aluntur, patriamque non ut patriam tantùm, verùm ut altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur; ex his quandoque nascentur quibus alimentis opus non sit. Dent tibi, Cæsar, ætatem Dii quam mereris, serventque animum quem dederunt: & quantò majorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi! Augetur enim quotidie & crescit, non quia cariores parentibus liberi, sed quia Principi cives. Dabis congiaria si voles, præstabis alimenta si voles; illi tamen propter te nascuntur.

XXIX. Instar ego perpetui congiarii reor affluentiam annonæ. Hujus aliquando cura Pompeio non minùs addidit gloriæ, quàm pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, oriens triumphis occidensque lustratus. Nec verò ille civiliùs quàm parens noster, auctoritate, consilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora marī reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, ut sine ullius injuria omnis usibus nostris annus exuberet? Quippe non, ut ex hostico raptæ, perituræque in horreis messes, nequicquam quiritantibus sociis auferuntur. Devehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit: nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus quicquid videtur emere; inde copiæ, inde annona, de qua inter licentem vendentemque conveniat: inde hîc satietas, nec fames usquam.

XXX. Ægyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata est, ut nihil imbribus cœloque deberet: siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quam quas ipse devexerat, tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris, quasi nunquam cessura, certaret. Hæc inopina siccitate usque in injuriam sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alveo sese ac languidè extulerat, ingentibus quidem tunc quoque ille flumi-

Digitized by Google

nibus, fluminibus tamen conferendus. Hinc pars magna terrarum mergi reparariique amne consueta alto pulvere incanduit. Frustra tunc Ægyptus nubila optavit, cœlumque respexit, quum ipse fœcunditatis parens contractior & exilior iisdem ubertatem ejus anni angustiis, quibus abundantiam suam, cohibuisset. Neque enim solùm vagus ille, quum expanditur, amnis intra usurpata semper collium substiterat atque hæserat, sed supino etiam ac clementi solo, non placido se mollique lapsu refugum abstulerat: & necdum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est, ubertate regio fraudata, sic opem Cæsaris invocavit, ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium quàm dum nunciat. Tam velox, Cæsar, potentia tua est tamque in omnia pariter intenta bonitas & accincta, ut tristius aliquid seculo tuo passis ad remedium salutemque sufficiat, ut scias.

XXXI. Omnibus equidem gentibus fertiles annos grataque terras precor; crediderim tamen per hunc Ægypti statum tuas fortunam vires experiri, tuamque vigilantiam spectare voluisse. Nam quum omnia ubique secunda mereare, nonne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus, tuisque virtutibus materiem campumque præsterni, quum secunda felices, adversa magnos probent? Percrebuerat antiquitus, urbem nostram nisi opibus Ægypti ali sustentarique non posse: superbiebat ventosa & insolens natio, quòd victorem quidem populum pasceret tamen, quódque in suo flumine, in suis navibus vel abundantia nostra vel fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta quæ miserat, deportataque messes revexit. Discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat se non esse populo Romano necessariam, & tantùm serviat. Post hæc, si volet Nilus, amet alveum suum, & fluminis modum servet: nihil hoc ad Urbem, ac ne ad Ægyptum quidem, nisi ut inde navigia inania & vacua, & similia redeuntibus, hinc plena & onusta & qualia solent venire, mittantur; conversoque

Digitized by Google

conversoque munere maris, hinc potiùs venti ferentes & brevis cursus optentur. Mirum, Cæsar, videretur, si desidem Ægyptum, cessantemque Nilum non sensisset urbis annona; quæ tuis opibus, tuâ curâ usque illuc redundavit, ut simul probaretur, & nos Ægypto posse, & nobis Ægyptum carere non posse. Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ, nec minùs erubescebat fame quâ torquebatur, quum pariter à te necessitatibus ejus pudorique subventum est. Stupebant agricolæ plena horrea quæ non ipsi refersissent, quibusque de campis illa subvecta messis, quave in Ægypti parte alius annus. Ita beneficio tuo nec benigna tellus, & obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit.

XXXII. Quàm nunc juvat provincias omnes in fidem nostram ditionemque venisse, postquam contigit Princeps, qui terrarum fœcunditatem nunc huc nunc illuc, ut tempus & necessitas posceret, transferret referretque! qui diremptam mari gentem, ut partem aliquam populi plebisque Romanæ, aleret ac tueretur! Et cœlo quidem nunquam benignitas tanta, ut omnes simul terras uberet foveatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat: hic si non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat: hic æternis commeatibus orientem occidentemque connectit; ut quæ ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes invicem capiant, & discant quantò libertate discordi servientibus sit utilius, unum esse cui serviant. Quippe discretis quidem bonis omnium, sua cujusque ad singulos mala; sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed sive terris divinitas quædam, sive aliquis amnibus genius; & solum illud & flumen ipsum precor, u hac Principis benignitate contentum, molli gremio semina recondat, multiplicata restituat. Non quidem reposcimus fœnus: putet tamen esse solvendum; fallacemque unius anni fidem omnibus annis, omnibusque postea seculis tantò magis, quia non exigimus, excuset.

Digitized by Google

XXXIII. Satisfactum quà civium, quà sociorum utilitatibus. Visum est spectaculum inde non enerve, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, sed quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet; quum in servorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam justitiam exhibuit, omni affectione aut intactus, aut major! Impetratum est, quod postulabatur: oblatum, quod non postulabatur. Institit ultro, & ut concupiscremus admonuit: ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Jam quàm libera spectantium studia, quàm securus favor! Neminî impietas, ut solebat, objecta, quòd odisset gladiatorem: nemo è spectatore spectaculum factus, miseras voluptates uno & ignibus expiavit. Demens ille, verique h noris ignarus, qui crimina majestatis in arena colligebat, ac se despici & contemni, nisi etiam gladiatores ejus venerarentur: sibi malè dici in illis, suum divinitatem, suum numen violari interpretabatur; quum se idem quod Deos, idem gladiatores quod se putabat.

XXXIV. At tu, Cæsar, quàm pulchrum spectaculum pro illo nobis exsecrabili reddidisti! Vidimus delatorum agmen inductum, quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum infederant. Nulla jam testamenta secura, nullus status certus: non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum avaritia. Advertisti oculos, atque ut antè castris, ita postea pacem foro reddidisti: excidisti intestinum malum; & provida severitate cavisti ne fundata legibus civitas, eversa legibus videretur. Licèt ergo quum fortuna tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, ut præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos, nunc immanitatem ferarum, nunc manfuetudinem incognitam, nunc secretas illas & arcanas, ac sub te primùm communes opes; nihil tamen gratius, nihil sæculo dignius, quàm quòd contigit desuper inueri delatorum supina ora, retortasque ces-

Digitized by Google

vices. Agnoscebamus & fruebamur, quum velut piaculares publicæ sollicitudinis victimæ supra sanguinem noxiorum ad lenta supplicia gravioresque pœnas ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim conquisita, ac tempestatibus dediti: adirent, fugerent vastatas delationibus terras; ac si quem fluctus ac procellæ scopulis reservassent, hic nuda saxa & inhospitale littus incoleret: ageret duram & anxiam vitam; relictâque post tergum totius generis humani securitate mœreret.

XXXV. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tempestatibus pandere, iratoque fluctus sequi, quoscumque in scopulos detulissent. Juvabat prospectare statim à portu sparsa navigia, & apud illum, ipsum mare agere Principi gratias, qui, clementia sua salvâ, ultionem hominum terrarumque Diis maris commendasset. Quantum diversitas temporum posset, tum maximè cognitum est, quum iisdem, quibus antea cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus affigeretur; quumque insulas omnes, quas modò senatorum, jam delatorum turba compleret; quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti, mille pœnarum indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias eunt? perdant quas habent. Expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur: neque, ut antea, exsanguem illam & ferream frontem nequicquam convulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant; sed spectent paria præmio damna, nec majores spes quàm metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo Titus securitati nostræ ultionique prospexerat, ideoque numinibus æquatus est: sed quantò tu quandoque dignior cœlo, qui tot rés illis adjecisti, propter quas illum Deum fecimus? Id hòc magis arduum fuit, quòd imperator Nerva, te filio, te successore dignissimus, perquam magna quædam edicto Titi adstruxerat, nihilque reliquisse, nisi tibi, videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te nihil esset inventum. Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adjecissent!

Digitized by Google

At tu simul omnia profudisti, ut sol, ut dies non parte aliqua, sed statim totus, nec uni aut alteri, sed omnibus in commune profertur.

XXXVI. Quàm juvat cernere ærarium silens & quietum, & quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc verè Deus, non spoliarium civium, cruentarumque prædarum sævum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus, in quo, optimo Principe, boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum, nec pœna cuiquam remissa, sed addita est ultio, solumque mutatum quòd jam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem severitate fiscum, quâ ærarium, cohibes: imo tantò majore, quantò plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo: In jus veni; sequere ad tribunal. Nam tribunal quoque excogitatum cruciatui est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & urna fisco judicem assignat: licet rejicere, licet exclamare: Hunc nolo, timidus est, & bona fœcali parum intelligit. Illum volo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro utuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus; cujus mala causa nunquam est, nisi sub bono Principe. Ingens hoc meritum; majus illud, quòd eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios judices malint. Liberum est autem disceptanti dicere: Nolo eum eligere. Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis & non uti licet.

XXXVII. Onera imperii pleraque vectigalia institui, ut pro utilitate communi, ita singulorum injuriis coëgerunt. His vicesima reperta est, tributum tolerabile & facile heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave. Itaque illis irrogatum est, his remissum: videlicet quòd manifestum erat quanto cum dolore laturi, seu potiùs non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruis-

Digitized by Google

sent, quæque nunquam ut aliena & speranda, sed ut sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc manuetudo legis veteribus civibus servabatur. Novi seu per Latium in civitatem, seu beneficio Principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam injuriam, civitasque Romana instar erat odii, & discordiæ, & orbitatis, quum carissima pignora salvâ ipsorum pietate distraheret. Inveniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, ut Romanam civitatem non vicesimæ modò, verùm etiam affinitatum damno bene compensari putarent: sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit, ut quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis perveniſſet ad matrem, etiamsi cognationum jura non recepissent, quum civitatem adipiscerentur, ejus vicesimam ne darent. Eamdem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem; ratus improbè & insolenter, ac penè impiè his nominibus inseri publicanum; nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente vicesima scindi; nullum esse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos.

XXXVIII. Hactenus ille: parciùs fortasse quàm decuit optimum Principem, sed non parciùs quàm optimum patrem, qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd delibasse quædam seu potiùs demonstrasse contentus, largam ac propè intactam benefaciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri ejus liberalitas tua adstruxit, ut quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis, nec eodem momento quo pater esse desisset, hoc quoque amitteret quod fuisset. Egregiè, Cæsar, quòd lacrymas parentum vectigales esse non pateris. Bona filii pater sine deminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat, qui non habet luctûs: nemo recentem & attonitam orbi-

Digitized by Google

tatem ad computationem vocet, cogatque patrem quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. Principis munus, quum ostendo liberalitari ejus inesse rationem. Ambitio enim, & jactantia, & effusio, & quidvis potiùs quàm liberalitas existimanda est, cui ratio non constat. Dignum ergo, imperator, manifestudine tua, minuere orbitatis injurias, nec pati quemquam filio amisso insuper affici alio dolore. Sic quoque abunde misera res est, pater filio solus heres: quid si coheredem non à filio acciperat? Adde quòd quum Divus Nerva sanxisset ut in paternis bonis liberi necessitate vicesimæ solverentur, congruens erat eatidem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor quàm majoribus haberetur? curve non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem, Cæsar, illam exceptionem removisti, si modò filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim legemque naturæ, quæ semper in divione parentum esse liberos jussit, nec uti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit.

XXXIX. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse vicesimæ, secundum quoque eximit, cavitque ut in sororis bonis frater, & contrà, in fratris sorore, utique avus, avia in neptis nepotisque, & invicem illi servarentur immunes. His quoque quibus per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit; omnibusque inter se cognationum jura commisit simul & pariter, & more naturæ, quæ priores Principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi potest quantæ benignitatis, quanti spiritûs fuerit, sparsas, atque, ut ita dicam, lacteas gentilitates colligere atque connectere, & quasi renasci jubere: deferre quod negabatur, atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent: postremò ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam. Indignum credo ei visum, ab homine peti quod Dii dedissent. Soror estis & frater, avus & nepotes: quid est ergo cur re-

Digitized by Google

gatis ut ſcis? Vobis eſtis. Quid? pro cetera ſua moderatione non minùs invidioſum putat dare hereditatem quàm auferre. Læti ergo adite honores, capeſſite civitatem: neminem hoc neceſſitudinis abruptum velut truncum amputarumque deſtituet: iiſdem omnes quibus antè pignoribus, ſed honeſtiores perſruentur.

XL. Ac ne remotus quidem, jamque deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate viceſimam inferre, ut priùs, cogetur: ſtatuit enim communis omnium parens ſummam, quæ publicanum pati poſſit. Carebit onere viceſimæ parva & exilis hereditas; & ſi ita gratus heres volet, tota ſepulchro, tota funeri ſervetur: nemo obſervator, nemo caſtigator adſiſtet. Cujuſcumque modi ea pecunia ex hereditate alicujus obvenerit, ſecurus habeat quietuſque poſſideat. Ea lex viceſimæ dicta eſt, ut ad periculum ejus perveniri, niſi opibus, non poſſit. Converſa eſt iniquitas in gratulationem, injuria in votum: optat heres ut viceſimam debeat. Additum eſt ut, qui ejuſmodi ex cauſis in diem edicti viceſimam deberent, nondum tamen intuliſſent, non inferrent. At in præteritum ſubvenire ne Dii quidem poſſunt: tu tamen ſubveniſti, caviſtique ut deſineret quiſque debere, quod non eſſet poſtea debiturus, id eſt, effeciſti ne malos Principes habuiſſemus: quo ingenio, ſi natura pateretur, quàm libentor tot ſpoliatis, tot trucidatis ſanguinem & bona reſtituiſſes! Vetuiſti exigi quod deberi non tuo ſeculo coperat. Alius ut contumacibus iraſceretur, tarditatemque ſolvendi dupli vel etiam quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis exiſtimas, exigas quod deberi non oportuerit, an conſtitutus ut debeatur.

XLI. Feres, Cæſar, curam & ſollicitudinem conſularem. Nam mihi cogitanti eumdem te collationes remiſiſſe, donativum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe; interrogandus videris, ſatiſne computaveris imperii reditus; an tantas vires habeat frugalitas Principis, ut tot impendiis, tot erogationibus ſola ſufficiat.

Digitized by Google

Nam quid est causæ cur aliis quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, nihil retinuissent, defuerint omnia : tibi, quum tam multa largiaris, nec auferas quidquam, omnia supersint? Nunquam Principibus defuerunt, qui fronte gravi & tristi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent, & erant Principes ipsi sua sponte avidi & rapaces, & qui magistris non egerent ; plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt : sed ad tuas aures quum ceteris omnibus, tum vel maximè avaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo & quiescunt, & postquam non est cui suadeatur, qui suadeant non sunt. Quò evenit ut tibi quum plurimùm pro tuis, plus tamen pro nostris moribus debeamus.

XLII. Locupletabant & fiscum & ærarium non tam Vocaniæ & Juliæ leges, quàm majestatis singulare & unicum crimen eorum qui crimine vacarent. Hujus tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, quâ nulli magis caruerunt, quàm qui sibi majestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis : verentur, & parent, & dominos habent. Non enim jam servi nostri Principis amici, sed nos sumus : nec Pater patriæ alienis se mancipiis cariorem quàm civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti, unoque salutis publicæ signo illud, ut sic dixerim, servile bellum sustulisti ; in quo non minùs servis quàm dominis præstitisti : nos enim securos, illos bonos fecisti. Non vis interea laudari, nec fortasse laudanda sint : grata sunt tamen recordantibus Principem illum in capita dominorum servos subornantem, monstrantemque crimina, quæ tamquam delata puniret : magnum & inevitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes Principi servos haberet.

XLIII. In eodem genere ponendum est, quòd testamenta nostra secura sunt : nec unus omnium, nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres es. Non tu falsis, non tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse me-

Digitized by Google

ruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris : nihilque inter privatum & Principem interest, nisi quòd nunc à pluribus amaris ; nam & plures amas. Tene, Cæsar, hunc cursum, & probabitur experimento, sitne feracius & uberius, non ad laudem modò, sed ad pecuniam Principi, si herede illo mori homines velint, quàm si cogantur. Donavit pater tuus multa, & ipse donasti : cesserit parum gratus ; manent tamen ii qui bonis ejus fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit : nam liberalitatem jucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit ? quotusquisque Principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo ? Nonne ut regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos prædâ laqueos æmulabantur, quum privatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent ?

XLIV. Quàm utile est ad usum secundorum per adversa venisse ? Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita : scis & expertus es quanto opere detestentur malos Principes etiam qui malos faciunt. Meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. Nam privato judicio Principem geris, meliorem imo te præstas quàm tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, ut quibus erat summa votorum, melior pessimo Princeps, jam non pessimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, ut locum ipsum post te concupiscat. Facilius est ut esse aliquis successor tuus possit, quàm ut velit. Quis enim curæ tuæ molem sponte subeat ? quis comparari tibi non reformidet ? Expertus & ipse es quàm sit onerosum succedere bono Principi, & afferebas excusationem adoptati. An prona parvaque sunt ad æmulandum quòd nemo incolumitatem turpitudine rependit ? Salva est omnibus vita, & dignitas vitæ ; nec jam consideratus ac sapiens, qui ætatem in tenebris agit. Eadem quippe sub Principe virtutibus præmia, quæ in libertate : nec benefactis tantùm ex conscientia merces. Amas constan-

Digitized by Google

tiam civium, rectosque ac vividos animos non; ut alii, contundis ac deprimis, sed foves & attollis. Prodest bonos esse, quum sit satis abunde que si non nocet: his honores, his sacerdotia, his provincias offers: hi amicitiâ tuâ, hi judicio florent: actuantur isti integritatis & industriæ pretio; similes, dissimiles alliciuntur. Nam præmia bonorum malorumque bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, ut non turpe honestumque, prout bene ac secus cesserit, expetant fugiantve: ceteri, ubi laboris inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ merces datur, eadem ista, quibus alios artibus affectatos videant, consectantur: qualesque sunt illi, tales esse & videri volunt, & dum volunt fiunt.

XLV. Et priores quidem Principes, excepto patre tuo, præterea uno aut altero, & nimis dixi, vitiis potiùs civium quàm virtutibus lætabantur: primùm quòd in alio sua quemque natura delectat; deindè quòd patientiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant; bonos autem otio aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis, & hercule æquum est esse eos carissimos bono Principi, qui inviso malo fuerint. Scis ut sunt diversa naturâ dominatio & principatus, ita non aliis esse Principem gratiorem, quàm qui maximè dominum graventur. Hos ergo provehis, & ostentas quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat: & ideo non censuram adhuc, non præfecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius quàm remediis ingenia nostra experiri placet. Et alioquin nescio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos esse patitur, quàm qui cogit. Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principe, atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim casti, huic probati esse cupimus; quod frustra speraverunt dissimiles: eóque obsequii continuatione pervenimus, ut propè omnes homines unius moribus vivamus. Porro non tam sinistre constitutum est, ut qui malum Principem pos-

Digitized by Google

simus, bonum non possimus imitari. Perge modò, Cæsar, & vim effectumque censuræ tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita Principis censura est, eaque perpetua : ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur : nec tam imperio nobis opus est quàm exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Meliùs homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quòd approbant, quæ præcipiunt, fieri posse.

XLVI. Et quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit ? Obtinuit aliquis ut spectaculum pantomimorum populus Romanus tolli pateretur ; sed non obtinuit ut vellet. Rogatus es tu, quod cogebat alius, cœpitque esse beneficium quod necessitas fuerat. Neque enim à te minore concentu ut tolleres pantomimos, quàm à patre tuo ut restitueret exactum est. Utrumque rectè : nam & restitui oportebat quos sustulerat malus Princeps, & tolli restitutos. In his enim quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat auctorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque aversatur & damnat effœminatas artes, & indecora seculo studia. Ex quo manifestum est Principum disciplinam capere etiam vulgus ; quum rem, si ab uno fiat, severissimam fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloriâ, Cæsar, quâ consecutus es ut, quod antea vis & imperium, nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi qui castigari merebantur ; iidemque emendatores qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de severitate tua queritur, & liberum est queri. Sed quum ita comparatum sit, ut de nullo minùs Principe querantur homines, quàm de quo maximè licet ; tum tuo seculo nihil est, quo non omne hominum genus lætetur & gaudeat. Boni provehuntur ; mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec timent nec timentur. Mederis erroribus, sed implorantibus ; omnibusque quos bonos facis hanc adstruis laudem, ne coëgisse videaris.

XLVII. Quid vitam ? quid mores juventutis, quàm

Digitized by Google

principaliter formas? quem honorem dicendi magistris, quam dignationem sapientiæ doctoribus habes! ut sub te spiritum & sanguinem & patriam receperunt studia, quæ priorum temporum immanitas exsiliis puniebat; quum sibi vitiorum omnium conscius Princeps, inimicas vitiis artes non odio magis quàm reverentiâ relegaret! At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præstas enim quæcumque præcipiunt: tantumque eas diligis quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus non quum omnia tua, tum vel imprimis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante vos Principes arcem publicarum ædium nomine inscripserat: frustra tamen nisi adoptasset, qui habitare ut in publicis posset. Quàm bene cum titulo isto moribus tuis convenit! quamquam omnia sic facis, tamquam non alius inscripserit. Quod enim forum, quæ templa tam reserata? Non Capitolium, ipsaque illa adoptionis tuæ sedes magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli contumeliarum gradus; superatisque jam mille liminibus, ultrà semper aliqua dura & obstantia. Magna ante te, magna post te, juxta te tamen maxima quies: tantum ubique silentium, tam altus pudor, ut ad parvos penates & larem angustum ex domo Principis modestiæ & tranquillitatis exempla referantur.

XLVIII. Ipse autem ut excipis omnes! ut exspectas! ut magnam partem dierum inter tot imperii curas quasi per otium transigis! Itaque non ut aliàs attoniti, nec ut periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares, quum commodum est, convenimus; & admittente Principe interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat. Excusati semper tibi, nec unquam magis excusandi sumus. Scis enim sibi quemque præstare quòd te videat, quòd te frequentet, ac tantò liberaliùs ac diutius voluptatis hujus copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus, ut in communi domo, quam nuper illa immanissima bel-

Digitized by Google

lua plurimo terrore munierat, quum velut quodam ſpecu incluſa, nunc propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum civium ſtrages cædeſque proferret. Obverſabantur foribus horror & minæ, & par metus admiſſis & excluſis. Ad hoc ipſe occurſu quoque viſuque terribilis, ſuperbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore ſuffuſa. Non adire quiſquam, non alloqui audebat, tenebras ſemper ſecretumque captantem; nec unquam ex ſolitudine ſua prodeuntem, niſi ut ſolitudinem faceret.

XLIX. Ille tamen, quibus ſibi parietibus & muris ſalutem ſuam tueri videbatur, dolum ſecum & inſidias, & ulteriorem ſcelerum Deum incluſit. Dimovit perfregitque cuſtodias pœna; anguſtoſque per aditus & obſtructos, non ſecus ac per apertas fores & invitantia limina irrupit: longéque tunc illi divinitas ſua, longè arcana illa cubilia ſævique ſeceſſus, in quos timore & ſuperbiâ & odio hominum agebatur. Quantò nunc tutior, quantò ſecurior eadem domus, poſtquam ejus non crudelitatis, ſed amoris excubiis, non ſolitudine & clauſtris, ſed civium celebritate defenditur? Ecquid ergo? diſcimus experimento fideliſſimam eſſe cuſtodiam Principis ipſius innocentiam. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Fruſtra ſe terrore ſuccinxerit, qui ſeptus caritate non fuerit: armis enim arma irritantur. Num autem ſerias tantùm partes dierum in oculis noſtris cœtuque conſumis? non remiſſionibus tuis eadem frequentia, eademque illa ſocialitas intereſt? non tibi ſemper in medio cibus, ſemperque menſa communis? non ex convictu noſtro mutua voluptas? non provocas reddiſque ſermones? non ipſum tempus epularum tuarum quum frugalitas contrahat, extendit humanitas? Non enim ante medium diem diſtentus ſolitariâ cœnâ, ſpectator adnotatorque convivis tuis immines; nec jejunis & inanibus plenus ipſe & ructans non tam apponis quàm objicis cibos, quos dedigneris attingere; ægreque perpeſſus ſuperbam illam convictûs ſimulationem, rur-

Digitized by Google

sus te ad clandestinam gaudeam occultumque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia eorum, sed suavitatem tuam jucunditatemque miramur, quibus nulla satietas adest, quando sincera omnia, & vera, & ornata gravitate. Neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia menses Principis oberrat; sed benigna invitatio, & liberales joci, & studiorum honor. Inde tibi parcus & brevis somnus, nullumque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis.

L. Sed quum rebus tuis ut participes perfruamur, quæ habemus ipsi quàm propria, quàm nostra sunt! Non enim exturbatis prioribus dominis, omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum immensa possessione circumvenis; nec unius oculis flumina, fontes, maria deserviunt. Est quod Cæsar non suum videat; tandemque imperium Principis quàm patrimonium majus est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occupabant, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant pares domini; nec jam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterso situ auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo exstructa sunt animo ab interitu vindicare. Muta quidem illa & animâ carentia, sentire tamen & lætari videntur quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint esse domini non servientis. Circumfertur sub nomine Cæsaris tabula ingens rerum venalium, quò sit detestanda avaritia illius, qui tam multa concupiscebat, quum haberet supervacua tam multa. Tum exitialis erat apud Principem hujus laxior domus, illi amœnior villa. Nunc Princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit: ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas Principis, tanta securitas tem-

Digitized by Google

porum est, ut ille nos principalibus rebus existimet dignos; nos non timeamus quòd digni esse videmur. Nec verò emendi tantùm civibus tuis copiam præbes; sed amœnissima quæque largiris & donas: illa (inquam) donas, in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers quod judicio accepisti, ac nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes.

LI. Idem tam parcus es in ædificando, quàm diligens in tuendo. Itaque non, ut antè, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur. Stant securæ domus, nec jam templa nutantia. Satis est tibi, nimiúmque, quum successeris frugalissimo Principi: magnum rejicere aliquid & amputare ex his quæ Princeps tamquam necessaria reliquit. Præterea pater tuus usibus suis detrahebat quæ fortuna imperii dederat: tu tuis quod pater. At quàm magnificus in publicum es! Hinc porticus, inde delubra occultâ celeritate properantur, ut non consummata, sed tantùm commutata videantur. Hinc immensum latus Circi templorum pulchritudinem provocat: digna populo victore gentium sedes, nec minùs ipsa visenda, quam quæ ex illa spectabuntur: visenda autem quum cetera specie, tum quòd æquatus plebis ac Principis locus: si quidem per omne spatium una facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo te civibus tuis invicem contueri: dabitur non cubiculum Principis, sed ipsum Principem cernere in publico, in populo sedentem; populo, cui locorum quinque millia adjecisti. Auxeras enim numerum ejus congiarii facilitate, majoremque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide jusseras.

LII. Horum unum si præstitisset alius, illi jamdudum radiatum caput, & media inter Deos sedes auro staret aut ebore; augustioribusque aris & grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras; tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque prætexi. Sic fit, ut Dei summum inter homines fastigium servent, quum Deorum ipse non sis adeptus. Itaque tuam statuam in vestibulo Jovis

Digitized by Google

optimi maximi unam alteramve, & hanc æream, cernimus : at paulò antè aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, fœu potiùs polluebatur, quum incesti Principis statuis permixta Deorum simulacra sorderent. Ergo istæ quidem æreæ & paucæ manent, manebuntque quamdiu templum ipsum : illæ autem aureæ & innumerabiles strage & ruinâ publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii feræque lætitiæ, quin instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremò truces horrendasque imagines objectas excoctasque flammis ; ut ex illo terrore & minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Jovis optimi maximi pateris : illi debere nos quicquid tibi debeamus, illius quod bene facias muneris esse qui te dedit. Antè quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter, magna sui parte velut intercepti, divertere viâ cogebantur, quum sævissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.

LIII. Omnia, Patres conscripti, quæ de aliis Principibus à me aut dicuntur aut dicta sunt, eò pertinent ut ostendam, quàm longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatûs Parens noster reformet & corrigat : alioqui nihil non parum gratè sine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum civium officium est, insequi dissimiles. Neque enim satis amarint bonos Principes, qui malos satis non oderint. Adjice, quòd imperatoris nostri non aliud amplius, ac diffusius meritum est, quàm quòd infectari malos Principes tutum est. An excidit dolori nostro modò vindicatus Nero ? permitteret, credo, famam vitamque ejus carpi, qui mortem ulciscebatur ; nec ut in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur. Quare

Digitized by Google

ego, Cæsar, muneribus tuis omnibus comparo, multis antepono, quòd licet nobis & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros sub exemplo præmonere, nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum Principum manes à posterorum exsecrationibus conquiescant. Quò constantiùs, Patres conscripti, & dolores nostros & gaudia proferamus: lætemur his quibus fruimur; ingemiscamus illis quæ patiebamur. Simul utrumque faciendum est sub bono Principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agant, meminerintque sic maximè laudari incolumem imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur. Nam quum de malo Principe posteri tacent, manifestum est eadem facere præsentem.

LIV. Ecquis jam locus miseræ adulationis manebat ignarus, quum laudes imperatorum ludis etiam & commissionibus celebrarentur, saltarenturque; atque in omne ludibrium effœminatis vocibus, modis, gestibus frangerentur? Sed illud indignum, quòd eodem tempore in senatu & in scena, ab histrione & à consule laudabantur. Tu procul à tui cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te carmina, honorque æternus annalium, non hæc brevis & pudenda prædicatio colit: quin etiam tantò majore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quantò magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror, quum eos quoque honores qui tibi à nobis offeruntur aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil autè tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur, ut non laudibus Principum immorarentur, quibuscumque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, & quasi prolatis imperii finibus, nunc ingentes arcus, excessurosque templorum fastigium titulos, nunc mensis etiam, nec hos singulos, nomini Cæsarum dicabamus. Patiebantur illi, &, quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrûm, tamquam oblitus ejus de quo refertur, censendi officium Principis honore consumit? Tuæ

Digitized by Google

moderationis hæc laus, constantia nostra: & tibi obsequimur, quòd in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad usum munusque justitiæ convenimus; hanc simplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, ut te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi à quo incipi, in quo desini sub alio Principe non posset. Nam pleraque ex decretis honoribus & alii non receperunt: nemo antè tantus fuit, ut crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur.

LV. Ibit in secula fuisse Principem, cui florenti & incolumi nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè si velimus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur. Ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Simul quum jampridem novitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te novus honor supereſt, quàm si aliquando de te tacere audeamus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque aut decernimus nos, aut tu non recusas? ut appareat non superbiâ & fastidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quàm si recusares omnes: nam recusare omnes, ambitionis; moderationis est, eligere parcissimos. Quo temperamento & nobis & ærario consulis; nobis quidem quòd omni liberas suspicione; ærario autem, quòd sumptibus ejus adhibes modum, ut qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicam merita privatis dicabantur. Visuntur eâdem è materiâ Cæsaris statuæ, quâ Brutorum, quâ Camillorum. Nec discrepat causa. Illi enim reges hostemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæque alia captivitas gignit, arcet ac submovet, sedemque obtinet Principis, ne sit domino locus. Ac mihi intuenti sapientiam tuam, minùs mirum videtur, quòd mortales istos caducosque titulos aut deprecaris aut

Digitized by Google

temperes. Scis enim ubi vera Principis, ubi sempiterna sit gloria; ubi sint honores in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam templaque demolitur & obscurat oblivio, negligit carpitque posteritas: contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frenator animus ipsa virtutate floruerit; nec ab ullis magis laudatur, quàm quibus minimè necesse est. Præterea ut quisque factus est Princeps, extemplo fama ejus, incertum bona an mala cæterorum æterna est. Non ergo perpetua Principi fama, quæ invitum manet, sed bona concupiscenda est. Ea porro non imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leviora hæc, formam Principis figuramque, non aurum meliùs vel argentum, quàm favor hominum exprimat teneatque: quod quidem prolixè tibi cumulatèque contigit, cujus latissima facies & amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet.

LVI. Adnotasse vos credo, P. C. jamdudum me non eligere quæ referam. Propositum est enim mihi Principem laudare, non Principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi optimus, non potest. Quare non alia major, Imperator Auguste, gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cujusquam prædicatio vel transilire vel prætervehi debeat? quod momentum, quod imo temporis punctum aut beneficio sterile, aut vacuum laude? Non omnia ejusmodi, ut is optimè te laudasse videatur, qui narraverit fidelissimè? Quò fit ut propè in immensum diffundatur oratio mea, & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restant! ut illud quòd secundum consulatum recepisti, quia Princeps & pater deferebat. At postquam ad te imperii summam, & quum omnium rerum, tum etiam tui potestatem Dii transtulerunt, tertium consulatum recusasti, quum agere tam bonum consulem posses. Magnum est differre honorem; glo-

Digitized by Google

iam majus. Gestum consulatum mirer, an non re-
ceptum? Gestus non in hoc urbis otio & intimo sinu
pacis, sed juxta barbaras gentes; ut illi soleb.nt
quibus erat moris paludamento mutare prætextam,
ignotasque terras victoriâ sequi. Pulchrum imperio,
glorioſum tibi, quum te ſocii atque amici ſua in pa-
tria, ſuis in ſedibus adierunt. Decora facies conſu-
lis, multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite exſtruc-
tum, nec faſcium tantùm, ſed pilorum ſignorumque
honore circumdatum. Augebant majeſtatem præſi-
dent s diverſi poſtulantium habitus, ac diſſonæ vo-
ces raraque ſine interprete oratio. Magnificum eſt
civibus jura; quid hoſtibus reddere? ſpecioſum cer-
tam fori pacem; quid immanes campos ſella curuli,
victoriſque veſtigio premere? imminere minacibus
ripis tutum quietumque? quid ſpernere barbaros fre-
mitus; hoſtilemque terrorem non armorum magis,
quàm togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non
te apud imagines, ſed ipſum præſentem audientem-
que conſalutabant imperatorem, nomenque, quod
alii domitis hoſtibus, tu contemptis merebare.

LVII. Hæc laus acti conſulatûs; illa dilati, quòd
adhuc initio principatûs, ut jam exſatiatus honori-
bus & expletus, conſulatum recuſaſti, quem novi
imperatores deſtinatum aliis in ſe transferebant.
Fuit etiam qui in principatûs ſui fine conſulatum,
quem dederat ipſe, magna ex parte jam geſtum ex-
torqueret & raperet. Hoc ergo honore, quem & in-
cipientes Principes & deſinentes adeo concupiſcunt
ut auferant, tu otioſo ac vacante privatis ceſſiſti. In-
vidioſuſne erat tibi tertius conſulatus, aut Principi
primus? Nam ſecundum imperator quidem, ſub im-
peratore tamen iniſti: nihilque imputari in eo vel
honori poteſt vel exempto, niſi obſequium. Ita verò
quæ civitas quinquies, atque etiam ſexies conſules
vidit, non illos qui exſpirante jam libertate per vim
ac tumultum creabantur, ſed quibus ſepoſitis & ab-
ſentibus in rura ſua conſulatus ferebantur; in hac ci-
vitate tertium conſulatum Princeps generis humani
ut prægravem recuſaſti? Tantóne Papyriis etiam &

Digitized by Google

Quintiis moderatior Augustus, & Cæsar, & pater patriæ? At illos resp. ciebat: quid? te non eadem respublica? non senatus? non consulatus ipse, qui sibi tuis honoris attolli & augescere videtur?

LVIII. Non te ad exemplar ejus voco, qui continuis consulatibus fecerat longum quemdam & sine discrimine annum: his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi præstitisse. Erat in senatu ter consul, quum tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster illi? non vel sola generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum, fastosque reserare: & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quòd consul alius quàm Cæsar esset. Sic exactis regibus cœpit liber annus: sic olim servitus pulsa, privata fastis nomina induxit. Miseros ambitionis, qui ita consules semper, ut semper Principes erant! Quamquam non ambitio magis quàm livor & malignitas videri potest, omnes annos possidere, summumque illud purpuræ decus non nisi præcerptum præfloratumque transmittere. Tuam verò magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit expetito semper honore abstinere; modestia cedere; benignitas per alios frui.

LXIX. Sed jam tempus est te ipsi consulatui præstare, ut majorem eum suscipiendo gerendoque facias. Nam sæpius recusare, ambiguam ac potiùs illam interpretationem habet, tamquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recusasti: sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando & non recusaveris. Quum arcus, quum tropæa, quum statuas deprecaris, tribuenda est verecundiæ tuæ venia: illa enim sanè tibi dicantur. Nunc verò postulamus ut futuros Principes doceas inertiæ renunciare, paulisper delicias differre, paulisper & saltem ad brevissimum tem-

Digitized by Google

pus, ex illo felicitatis somno velut excitari; induere prætextam, quam quum dare possent, occuparint; ascendere curulem quam detineant; esse denique quod concupierunt, nec ideo tantùm velle consules fieri, ut fuerint. Gessisti alterum consulatum, scio: illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam exteris gentibus poteris imputare; non potes nobis. Audivimus quidem te omne munus consulis obiisse, sed audivimus. Diceris justissimus, humanissimus, patientissimus fuisse, sed diceris: æquum est aliquando nos judicio nostro, nostris oculis, non famæ semper & rumoribus credere. Quousque absentes de absente gaudebimus? Liceat experiri an aliquid superbiæ tibi ille ipse secundus consulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet, in Principum plus. Didicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes inesse: cupimus tamen experiri an nunc quoque una eademque res sit, bonus consul & bonus Princeps. Nam præter id quod est arduum, duas, easque simul capere, potestates summas, tum inest utrique nonnulla diversitas, quum Principem quàm similillimum esse privato, consulem quàm dissimillimum deceat.

LX. Atque ego video proximo anno consulatûs recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quòd eum absens gerere non poteras: sed jam urbi votisque publicis redditus, quid est in quo magis sis approbaturus, quæ quantaque fuerint quæ desiderabamus? Parum est ut in curiam venias, nisi & convoces; ut intersis senatui, nisi & præsideas; ut censentes audias, nisi & pernoges. Vis illud augustissimum consulum aliquando tribunal majestati suæ reddere? ascende. Vis constare reverentiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam postulantibus? adi. Quod enim interesset reip. si privatus esses, consulem te haberet tantùm, an & senatorem; hoc nunc scito interesse, Principem te habeat tantùm, an & consulem. His tot tantisque rationibus, quamquam multùm reluctata verecundia Principis nostri tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? Non se ut privatis, sed ut

Digitized by Google

privatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium consulatum, ut daret. Noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertiò consules esse, nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parcè tamen tribuebatur, quod tu singularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter, sed in toga meritis præstitisti. Utriusque curâ, utriusque vigilantiâ obstrictus es, Cæsar. Sed in Principe rarum ac prope insolitum est, ut se putet obligatum, aut si putet, amet. Debes ergo, Cæsar, & solvis. Sed quum ter consules facis, non tibi magnus Princeps, sed non ingratus amicus videris. Quin etiam perquam modica quædam civium merita fortunæ tuæ viribus in majus extollis. Efficis enim ut tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recipit. Quid isti beneficii præter? nisi ut semper obliges, obligeris: incertumque facias, utrum magis expediat civibus tuis debere tibi, an præstitisse.

LXI. Equidem illum antiquum senatum contueri videbar, quum ter consule assidente, tertiò consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantusque tu? Accidit quidem ut corpora quamlibet ardua & excelsa proceritatibus admota decrescant; item ut altissimæ civium dignitates collatione fastigii tui quasi deprimantur: quantóque propiùs ad magnitudinem tuam ascenderint, tantum etiam à sua descendisse videantur. Illos tamen tu quamquam non potuisti tibi æquare quum velles, adeo in edito collocasti, ut tantum super ceteros, quantum infra te cernerentur. Si unius tertium consulatum eumdem in annum, in quem tuum, contulisses, ingentis animi specimen haberetur. Ut enim felicitatis est, quantum velis posse, sic magnitudinis, velle quantum possis. Laudandus quidem & ille, qui tertium consulatum meruit; sed magis sub quo meruit: magnus memoranduſque qui tantum præmium cepit, sed major qui capienti dedit. Quid, quòd duos pariter tertio consulatu, duos collegas tuæ sanctitate decorasti? ut sit nemini dubium, hanc tibi

Digitized by Google

præcipuam causam fuisse extendendi consulatûs tui; ut duorum consulatus amplecteretur, collegamque te non uni daret. Uterque nuper consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quantò minùs quàm à te datum: utriusque adhuc oculis paulò antè dimissi fasces oberrabant: utriusque solennis ille lictorum & prænunciûs clamor auribus insederat: quum rursus curulis, rursusque purpura; ut olim quum hostis in proximo, & in summum discrimen adducta respub. expertum honoribus virum poscèret, non consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, ut indulgentiam tuam necessitas æmuletur. Modò prætextas exsuerant, resumant: modò lictores abire jusserant, revocent: modò gratulantes amici recesserant, revertantur. Hominisne istud ingenium est, hominis potestas, renovare gaudia, redintegrare lætitiam, nullamque requiem gratulationis dare; neque alia repetendis consulatibus intervalla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec unquam in hoc opere aut animus tuus aut fortuna lassetur: des quàm plurimis tertios consulatus, & quum plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures, quibus debeas, supersint.

LXII. Omnium quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium majus, quàm ad similes redundat: præcipuè tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatûs, sed ad totum senatum tanta lætitia pervenit, ut eumdem honorem omnes sibi & dedisse & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt quos senatus, quum publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit equidem primos. Hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Cæsaris insinuavit. An parum sæpe experti sumus hanc esse rerum conditionem, ut senatûs favor apud Principem aut prosit aut noceat? Nonne paulò antè nihil magis exitiale erat, quàm illa Principis cogitatio? Hunc senatus probat, hic senatui carus est. Oderat quos nos amaremus; sed & nos, quos ille. Nunc inter Principem senatumque dignissimi

Digitized by Google

dignissimi cujusque caritate certatur : demonstramus invicem, creditius invicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. Proinde, P. C. favete aperte, diligite constanter. Non jam dissimulandus est amor, ne noceat ; non premendum odium, ne prosit. Eadem Cæsar, quæ senatus, probat improbatque : vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. Tertiò consules fecit quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine quo electi à vobis erant. Magnus uterque honor vester, sive eosdem maximè diligit, quos scit vobis esse carissimos : sive illis neminem præfert, quamvis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, juvenibus exempla : adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. Quisquis probatos senatui viros suspicit, hic maximè Principem promeretur. Sibi enim accrescere putat quod cuique adstruatur ; nullamque in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus major, nisi maximi fuerint quibus major est. Perstа, Cæsar, in ista ratione propositi, talesque nos crede, qualis fama cujusque est : huic aures, huic oculos intende. Ne respexeris clandestinas existimationes, nullisque magis quàm audientibus insidiantes susurros. Meliùs omnibus quàm singulis creditur. Singuli enim decipere & decipi possunt : nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

LXIII. Revertor jam ad consulatum tuum ; etsi sunt quædam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen, imprimis quòd comitiis tuis interfuisti, candidatus non consulatûs tantùm, sed immortalitatis & gloriæ, & exempli quod sequerentur boni Principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere potestatis suæ sede : perpessus es longum illud carmen comitiorum, nec jam irridendam moram ; consulque sic factus es, ut unus ex nobis, quos facis consules. Quotusquisque Principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo ? Non alii marcidi somno, hesternâque cœnâ redundantes, comitiorum suorum nuncios opperiebantur ? Alii sanè pervigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, à quibus

Digitized by Google

consulibus renunciabantur, exilia & cædem minitabantur. O pravæ & insanæ veræ majestatis ambitio! concupiscere honorem quem deligeris; deligere quem concupieris! quamquè ex proximis hortis campum & comitia prospectes, sic ab illis abesse, tamquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu honori tuo speratæ suffragia, renunciarique te consulem jussisse contentus, liberæ civitati ne simulationem quidem serves? Abstineas denique comitiis absentia tuque absimis, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium? Hæc persuasio superbissimis dominis erat, ut sibi viderentur Principes esse desinere, si quid faceremus tamquam senatores. Plerique tamen non tam superbiâ quàm metu quodam subnovebantur. An Principum sibi, incestumque nocturnis consciis auspicia pollucre, sacratamque cumpum nefario audirent contaminare vestigia? Non adeo Deos hominesque contemplebant, ut in illa speciosissima fede hominum Deorumque conjectos in se oculos ferre sit perpeti possent. Tibi contrà & moderatio tua fiducia & familiaritas, ut te & religioni Deorum & judiciis hostium exhiberes. Adii consulatum antè quàm acciperetur, tu & dum accipis meruisti.

LXIV. Peragebantur solemnia comitiorum, & Principem cogitares; jamque se omnis turba commoverat, quum tu, mittantibus cunctis, accedis ad consulis sellam: adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi quum jurare cogerent alios. Vides quàm necessarium fuit consulatum non recusare? Non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasset. Stupeo, P. C. necdumque satis aut oculis inest aut auribus credo; atque identidem mihi an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis; sedisque consul, Principe ante se stante; & sedit interritus, interritus; & tamquam ita fieri soleret. Quibetiam sedente stante præivit jusjurandum; & ille juravit, expressit, explanavitque verba, quibus caput suum, domum suam, si sciens fefelliset, Deorum iræ consecraret. Ingens, Cæsar, & par glo-

Digitized by Google

ria tua, sive fecerint istud posthæc Principes, sive non fecerint. Ullane satis prædicatio digna est, idem tertiò consulem fecisse quod primò? idem Principem quod privatum? idem imperatorem quod sub imperatore? Nescio jam, nescio pulchriusne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc, quod alio præeunte junxisti.

LXV. In nostris quoque simili religione ipse te legibus subjecisti; legibus, Cæsar, quas nemo Principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quàm nobis: sic fit ut nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primùm audio, nunc primùm disco, non est Princeps super leges, sed leges super Principem; idemque Cæsari consuli, quod ceteris, non licet. Jurat in legem attendentibus Diis (nam cui magis quàm Cæsari attendant?) jurat observantibus his, quibus idem jurandum est: non ignarus alioquin nemini religiosius quod juraverit custodiendum, quàm cujus maximè interest non pejerare. Itaque & abiturus consulatu jurasti te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat quum promitteres: majus, postquam præstitisti. Jam toties procedere in rostra, inascensumque illum superbiæ Principum locum terere, hîc suscipere, hîc ponere magistratûs, quàm dignum se, quamque diversum consuetudine illorum, qui paucis diebus gestum consulatum, imo non gestum, abjiciebant per edictum! Hoc iis pro concione, pro rostris, pro jurejurando: scilicet ut primis extrema congruerent, atque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quòd alii non fuissent.

LXVI. Non transilivi, P. C. Principis nostri consulatum, sed eumdem in locum contuli quicquid de jurejurando dicendum erat. Neque enim, ut in sterili jejunaque materia, eamdem speciem laudis didicere ac spargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus consulatûs tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc universos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperii curas, invigilare publicis utilitatibus & insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini ta-

Digitized by Google

men ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia naultorum, quos insidiosa tranquillitate provectos improvisis turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blanditiæ Principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut felicius esset iratos quàm propitios habere? Te verò securi & alacres quò vocas sequimur. Jubes esse liberos? erimus. Jubes quæ sentimus promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignaviâ quâdam & insito torpore cessavimus. Terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, ut à repub. (erat autem omnino nulla respublica) oculos, aures, animos averteremus. At nunc tuâ dexterâ tuisque promissis freti & innixi obsepta diutina servitute ora reseramus, frenatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim tales esse nos, quales jubes; nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum denique, quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis. Neque enim unquam deceptus est Princeps, nisi qui prius ipse decepit.

LXVII. Equidem hunc parentis publici sensum quum ex oratione ejus, tum pronunciatione ipsa perspexisse videor. Quæ enim illa gravitas sententiarum! quàm inaffectata veritas verborum! quæ asseveratio in voce! quæ affirmatio in vultu! quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides! Tenebit ergo semper quod suaserit, scietque nos, quoties libertatem quam dedit experiemur, sibi parere. Nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo Principe aliter vixisse. Nuncupare vota & pro æternitate imperii, & pro salute Principum, imò pro salute Principum, ac propter illos pro æternitate imperii solebamus. Hæc pro imperio nostro in quæ sint verba suscepta operæ pretium est adnotare: *Si bene rempub. & ex utilitate omnium rexeris.* Digna vota quæ semper suscipiantur, semperque solvantur. Egit cum Diis, ipso te auctore, Cæsar, respub. ut te sospitem incolumemque præstarent, si tu cæteros præstitisses: si contrà, illi quoque à custodia

Digitized by Google

tuî capitis oculos dimoverent; teque relinquerent votis quæ non palam susciperentur. Alii se superstites reipubl. optabant faciebantque: tibi salus tua invisa est, si non sit cum reipub. salute conjuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibusque annis in consilium de te Deos mittis, exigisque ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed tu ingenti conscientia, Cæsar, paciscéris cum Diis, ut te, si mereberis, servent, quum scias, an merearis, neminem magis quàm Deos scire. Nonne vobis, P. C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? Ego quidem in me, si omnium utilitas ita poscéret, etiam præfecti manum armavi: sed ne Deorum quidem aut iram aut negligentiam deprecor: quæso imo & obtestor, ut ne unquam pro me vota respubl. invita suscipiat: aut si susceperit invita, ne debeat.

LXVIII. Capis ergo, Cæsar, salutis tuæ gloriosissimum fructum ex consensu Deorum. Nam quum excipias, ut ita demum te Dii servent, *si bene rempub. & ex utilitate omnium rexeris*, certus es te bene rempub. gerere, quum servent. Itaque securus tibi & lætus dies exit, qui Principes alios curâ & metu distinebat, quum suspensi & attoniti, parumque confisi patientiâ nostrâ, hinc atque inde publicæ servitutis nuncios exspectarent; ac si fortè aliquos flumina, nives, venti præpedissent, statim hoc illud esse credebant quod merebantur: nec erat discrimen ullum pavoris, propterea quòd quum à malo Principe tamquam successor timeatur quisquis est dignior, quum sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nunciorum, non litterarum tarditas differt: scis tibi ubique jurari, quum ipse juraveris omnibus. Nemo hoc non sibi præstat. Amamus quidem te in quantum mereris; istud tamen non tui facimus amore, sed nostri: nec unquam illuceſcat dies, quo pro te nuncupet vota non utilitas nostra, sed fides, Cæsar. Turpis tutela Principis, cui potest imputari. Queri libet quòd in secreta nostra non inquirant Principes, nisi quos odimus.

Digitized by Google

Nam si eadem cura bonis quæ & malis esset, quàm ubique admirationem tui, quod gaudium exsultationemque deprehenderes! quos omnium cum conjugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones! Scires mollissimis istis artibus parci. Et alioquin quum sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent, quòd ibi intemperantius amamus bonos Principes, ubi liberius malos odimus.

LXIX. Cepisti tamen & affectûs nostri & judicii experimentum, quantum maximum præsens capere potuisti, illo die, quo sollicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. Alii cum lætitia, alii cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius juvenes nostros exhortatus es, senatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita à Principe sperarent honores, si à senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adjecisti ut te imitarentur. Arduum, Cæsar, exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum quàm Principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatûs candidatus quàm tu quum omni vita, tum illo ipso tempore quo judicas de candidatis? An aliud à te quàm senatûs reverentia obtinuit, ut juvenibus clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pavet: quinimo festinatis honoribus amplificat atque auget, & majoribus suis reddit. Si quid usquam stirpis antiquæ, si quid reliquæ claritatis, hoc amplexatur & refovet, & in usum reipub. promit. Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris oblivionis indulgentiâ Cæsaris, cujus hæc intentio est, ut nobiles & conservet & efficiat.

LXX. Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, in quem ea civitas amplissima reditus egregia constitutione fundaverat. Hoc senatui allegandum

Digitized by Google

putasti. Cur enim te Principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum qui posteros habere nobiles mererentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nuncies, nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis bonos facias! Accensa est juventus, erexitque animos ad æmulandum quod laudari videbat; nec fuit quisquam quem non hæc cogitatio subiret, quum sciret, quicquid à quoque in provinciis bene fieret, omnia te scire. Utile est, Cæsar, & salutare præsidibus provinciarum, hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati, & industriæ suæ maximum præmium, indicium Principis, suffragium Principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio: Vides enim, si quid bene fecero, sciet Cæsar? aut si scierit, testimonium reddet? Ita eadem illa seu negligentia seu malignitas Principum, quum malè consultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur, nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. At nunc, si bene aliquis provinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque quod cupit petat, & assecutus sibi debeat. Provinciis quoque in posterum & injuriarum metum & accusandi necessitatem remisisti. Nam si profuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur. Et alioquin nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quàm peractos. Optimè magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego, qui provinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec urbana conjuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget; ut suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes inserantur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.

LXXI. Jam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est! quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres; devexus quidem in planum,

Digitized by Google

& quasi unus ex gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos qui effecerunt, ut istud magnum videretur, quum velut affixi curulibus suis manum tantùm, & hanc cunctanter & pigre, & imputantibus similes promerent? Contigit ergo oculis nostris insolita antè facies, Princeps & candidatus æqui tum & simul stantes; intueri parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factum tuum à cuncto senatu quàm vera acclamatione celebratum est! *Tantò major! tantò augustior!* Nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo crescere potest, si se ipse submittat, securus magnitudinis suæ. Neque enim ab ullo periculo fortuna Principum longiùs abest, quàm humilitatis. Mihi quidem non tam humanitas tua, quàm interatio ejus admirabilis videbatur. Quippe quum orationi oculos, vocem, manum commodares, ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas. Atque etiam quum suffragatorum nomina honore quo solent exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore Principis ille senatorius assensus audiebatur: quodque apud Principem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur à Principe. Faciebas ergo, quum diceres, optimos: nec ipsorum modò vita à te, sed judicium senatûs comprobabatur, ornarique se, non illos magis quos laudabas, lætabatur.

LXXII. Nam quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comitiorum *bene ac feliciter eveniret nobis, reipublicæ, tibi*, nonne tale est, ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? Deos denique obsecrare, ut omnia quæ facis, quæque facies, prosperè cedant tibi, reipub. nobis? vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi, in quo & respub. & nos sumus? Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia adversa, alia secunda Principi & nobis: nunc communia tibi nobiscum tam læta quàm tristia; nec magis sine te nos esse felices, quàm tu sine nobis potes. An si posses, in fine votorum adjecisses, *ut ista precibus tuis Dii annuerent, si judicium nostrum mereri perseveravisses?* Adeo nihil tibi amore

Digitized by Google

civium antiquius, ut antè à nobis, deinde à Diis, atque ita ab illis amari velis, si à nobis ameris. Et sanè priorum Principum exitus docuit, ne à Diis quidem amari, nisi quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas laudibus adæquare: adæquavimus tamen. Qui amoris ardor, qui stimuli, quæ faces illas nobis acclamationes subjecerunt? Non nostri, Cæsar, ingenii, sed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt, quas nulla unquam adulatio invenit, nullus cujusquam terror expressit. Quem sic timuimus, ut hæc fingeremus? quem sic amavimus, ut hæc fateremur? Nosti necessitatem servitutis. Ecquando simile aliquid audisti? Ecquando dixisti? Multa quidem excogitat metus; sed quæ appareant quæsita ab invitis: aliud sollicitudinis, aliud securitatis ingenium est: alia tristium inventio, alia gaudentium. Neutrum simulationes expresserint. Habent sua verba miseri, sua verba felices: utque jam maximè eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur.

LXXIII. Testis ipse es quæ in omnium ore lætitia: non amictus cuiquam, non habitus quem modò extulerat: inde resultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus satis clausum. Quis tunc non è vestigio suo exsiluit? quis exsiluisse sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam & imperio. Nam gaudio quoque cogendi vis inest. Num ergo modum ei tua salutem modestia imposuit? Non quantò magis à te reprimebatur, exarsimus? non contumaciâ, Cæsar; sed ut in tua potestate est an gaudeamus, ita in quantum nec in nostra. Comprobasti & ipse acclamationum nostrarum fidem lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi sumus ut precaremur, ne quando tibi non eadem causa lacrymarum; utque nunquam frontem tuam abstergeres. Hoc ipsum has sedes nos quasi responsuras interrogemus, viderintne unquam Principis lacrymas: at senatûs sæpe viderunt. Onerasti futuros Principes: sed & posteros nostros. Nam & hi à Principibus sus-

Digitized by Google

exigent ut eadem audire mereantur: & illi quòd non audiant, indignabuntur.

LXXIV. Nihil magis possum propriè dicere, quàm quod dictum est à cuncto senatu: *O te felicem!* Quod quum diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur. Est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed quum multa illo die dicta sunt sapienter & graviter, tum vel imprimis hoc: *Crede nobis, crede tibi.* Magnâ hoc fiduciâ nostri, majore tamen tui diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit; introspiciat modò vitam, seque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum Principem, quod apud malos detrahebat. Quamvis enim faceremus quæ amantes solent, illi tamen non amari se credebant sibi. Super hæc precati sumus: *ut sic te amarent Dii, quemadmodum tu nos.* Quis hoc aut de se, aut Principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum, *ut nos sic amarent Dii, quomodo tu.* Estne verum quod inter ista clamavimus: *O nos felices!* Quid enim felicius nobis, quibus non jam illud optandum est, ut nos diligat Princeps, sed Dii quemadmodum Princeps? Civitas religionibus dedita, semperque Deorum indulgentiam promerita, nihil felicitatis sibi putat adstrui posse, nisi ut Dii Cæsarem imitentur.

LXXV. Sed quid singula consector & colligo, quasi verò aut oratione complecti, aut memoriâ consequi possim, quæ vos, P. C. ne qua interciperet oblivio, & in publica acta mittenda, & incidenda in æra censuistis? Antè orationes Principum tantùm ejusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim quibus nec senatus gloriari, nec Principes possent. Has verò & in vulgus exire, & posteris prodi, quum ex utilitate, tum ex dignitate publica fuit: primùm ut orbis terrarum pietatis nostræ adhiberetur testis & conscius: deinde ut manifestum esset audere nos de bonis malisque Principibus non tantùm post ipsos judicare: postremò ut experi-

Digitized by Google

mento cognoscerentur, & antè nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse nos gratos probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est, ne affectus nostros, ne tua merita supprimeres, denique ut in posterum exemplo provideres! Discant & Principes acclamationes veras falsasque discernere, habeantque numeris tui quòd jam decipi non possunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum: non submovenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est & quæ facere, & quæ debeant audire, si faciant. Quid nunc ego super ea, quæ sum cum toto senatu precatus, pro senatu precer? nisi ut habeat animo tuo gaudium quod nunc oculis protulisti: ames illum diem, & tamen vincas: nova mereare, nova audias. Eadem enim dici nisi ob eadem facta non possunt.

LXXVI. Jam quàm antiquum, quàm consulare, quòd triduum totum senatus sub exemplo tui sedit, quum interea nihil præter consulem ageres! Interrogavit quisque quod placuit: dissentire, discedere, & copiam judicii sui reipub. facere totum fuit. Consulti omnes, atque etiam disumerati sumus, vicitque sententia non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis liscere audebat, præter miseros illos, qui primi interrogabantur? ceteri quidem defixi & attoniti ipsum illum mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur! Unus salusque censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat: adeo nulla magis omnibus displicent quàm quæ sic sunt, tamquam omnibus placeant. Fortasse imperator in senatu ad reverentiam ejus componebatur: ceterum egressus statim se recipiebat in Principem, omniaque consularia officia abigere, negligere, contemnere solebat. Ille verò ita consul, ut si tantùm consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. Ac primùm ita domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum

Digitized by Google

tumultus detineret. Una erat in limine mora, consistere aves, revererique numinum monitus. Nemo proturbabatur; nemo submovebatur. Tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut plerumque aliena turba subsistere & consulem & Principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquis magnusque consul sub bono Principe incedere videretur.

LXXVII. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. Nam comitia consulum obibat ipse; & tantum ex renunciatione eorum voluptatis, quantum priùs ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem Principis, ut ipse ante consules steterat, adigebanturque in verba, in quæ paulò antè ipse juraverat Princeps, qui tantum putat esse in jurejurando, ut id & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quanta religio æquitatis, quanta legum reverentia! Adibat aliquis ut Principem: respondebat se consulem esse. Nullius ab eo magistratus jus, nullius auctoritas imminuta est, aucta etiam: siquidem pleraque ad prætores remittebat; atque ita ut collegas vocaret, non quia populare gratumque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum dignationis in ipso honore ponebat, ut non ampliùs esse censeret, quòd aliquis collega appellaretur à Principe, quàm quòd prætor esset. Ad hoc tam assiduus in tribunali, ut labore refici ac reparari videretur. Quis nostrum idem curæ, idem sudoris insumit? quis adeo expetitis honoribus aut deservit, aut sufficit? Et sanè æquum est tantum ceteris præstare consulibus ipsum qui consules facit: quippe etiam fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. Facturus consules doceat, acceptursque amplissimum honorem persuadeat, scire se quid sit quod daturus sit: sic fit ut illi quoque sciant quid acceperint.

LXXVIII. Quò justiùs senatus ut susciperes quartum consulatum & rogavit & jussit. Imperii hoc verbum, non adulationis esse, obsequio tuo crede, quod non alia in re magis aut senatus exigere à te, aut tu præstare senatui debes. Ut enim ceterorum hominum,

Digitized by Google

ita Principum, illorum etiam, qui Dii sibi videntur, ævum omne & breve & fragile est. Itaque optimum quemque niti & contendere decet, ut post se quoque reipublicæ prosit, moderationis scilicet justitiæque monumentis, quæ prima statuere consul potest. Hæc tiempe interitio tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen usurpare sæpius debes, quàm quod primum invenit recuperata libertas? Non est minùs civile, & Principem esse pariter & consulem, quàm tantùm consulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum; collegarum inquam: ita enim & ipse loqueris, & nos loqui vis. Onerosa erit modestiæ illorum tertii consulatûs tui recordatio, donec te quartùm consulem videant. Neque enim potest non nimium esse privatis, quod Principi satis est. Annuas, Cæsar, optantibus, quibusque apud Deos adesse consuesti, quorum potes ipse, votorum compotes facias.

LXXIX. Fortasse sufficiat tibi tertius consulatus: sed nobis tantò minùs sufficit. Ille nos instituit & induxit, ut te iterum iterumque consulem habere cupiamus. Remissius istud contenderemus, si adhuc noti sciremus qualis esses futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis quàm usum negari. Dabiturne rursus videre consulem illum? audiet, reddet quas proximè voces; præstabitque gaudium quantum ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ auctor ejus & causa? tentabitque affectus nostros, ut solet, cohibere, nec poterit? Pietati senatûs eum modestia Principis felix speciosumque certamen, seu fuerit victa seu vicerit! Equidem incoguitam quamdam proximâque majorem præsumo lætitiam. Quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tantò meliorem consulem speret, quantò sæpius fuerit? Alius labores, si non continuò se desidiæ ac voluptati dedisset, otio tamen & quiete recreasset: hic consularibus curis exsolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti, ut nec consulis officium Princeps, nec Principis consul appeteret. Videmus ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla

Digitized by Google

in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora? Adeunt statim, dimittuntur statim: tandemque Principis fores exclusa legationum turba non obsidet.

LXXX. Quid? in omnibus cognitionibus quàm mitis severitas, quàm non dissoluta clementia! Non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ pretium, quàm bene judicasse. Stant ante te litigatores non de fortunis suis, sed de tua existimatione solliciti; nec tam verentur quid de causa sua, quàm quid de moribus sentias. O verè Principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas civitates; tumentesque populos non imperio magis quàm ratione compescere! intercedere iniquitatibus magistratuum; infectumque reddere quicquid fieri non oportuerit! postremò velocissimi sideris more omnia invisere, omnia audire, & undecumque invocatum statim velut numen adesse & assistere! Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter divina opera numerare dignatus est: qua nunc parte liber solutusque, cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui ergo omne hominum genus vice sua fungereris. Fungeris enim, sufficisque mandanti, quum tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, summa cum tua laude condatur.

LXXXI. Quòd si quando cum influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare invia montium juga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adjutum; atque inter hæc pia mente adire lucos, & occursare numinibus? Olim hæc experientia juventutis, hæc voluptas erat: his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque Principes qui obire non poterant: usurpabant autem ita, ut domitas fractasque clathris fe-

Digitized by Google

tas, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Huic par capiendi quærendique sudor, summusque & idem gratissimus labor, invenire. Animvero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluctantia vela aut oculis sequitur aut manibus; sed nunc gubernaculis assidet; nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque transferre obstantia freta.

LXXXII. Quantum dissimilis illi, qui non Albani lacûs otium, Bajanique teporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret! Itaque procul ab omni sono, inconcussus ipse & immotus, religato rovinctoque navigio, non secus ac pinaculum aliquod trahebatur. Beda facies, quum populi Romani Imperator alienum cursum, alienumque rectorem velut capta nave sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quòd hostium prospectaret; hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superfusa, nunc liquida ac deferentia libitare navigiis, nandoque superare. Nec verò laudaverim per se magnopere duritiam corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperiret, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, seu montibus seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia laboribus membra mirabor. Video enim jam inde antiquitus maritos Deorum, ac Deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, quum sint ista ludus & avocamentum hujus, quæ quantæque sint illæ seriæ & intentæ, & à quibus se in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cujusque gravitate, sanctitate, temperantia creditur. Nam quis adeo dis-

Digitized by Google

solutus, cujus non occupationibus aliquâ specie severitatis insideat? Otio prodimur. An non plerique Principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant? quum seriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent.

LXXXIII. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patitur; Principum verò non modò domos, sed cubicula ipsa intimosque recessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit atque explicat. Sed tibi, Cæsar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inspici. Sunt quidem præclara quæ in publicum profers, sed non minora ea quæ limine tenes. Est magnificum, quòd te ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, sed magnificentius, quòd tuos. Quantò enim magis arduum est alios præstare quàm se, tantò laudabilius quòd, quum ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit aut inconsultiùs uxor assumpta, aut retenta patientiùs. Ita foris claros domestica destruebat infamia; & ne maximi cives haberentur hoc efficiebat, quòd mariti minores erant. Tibi uxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illâ sanctius? quid antiquius? Nonne, si pontifici maximo deligenda sit conjux, aut hanc aut similem (ubi est autem similis?) elegerit? Quàm illa nihil sibi ex fortuna tua, nisi gaudium vindicat! quàm constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reveretur! Idem estis invicem quod fuistis: probatis ex æquo, nihilque vobis felicitas addidit, nisi quòd scire cœpistis, quàm bene uterque vestrûm felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu! quàm parca comitatu! quàm civilis incessu! Mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit. Nam uxori sufficit obsequii gloria. An quum videat quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipsa cum silentio incedat? ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamsi diversa tu facias. Sub hac verò modestia viri, quantam debet verecundiam uxor marito, fœmina sibi!

LXXXIV. Soror autem tua, ut se sororem esse me-

Digitized by Google

minit! ut in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur! ut si quis eam uxori tuæ conferat, dubitare cogatur, utrum sit efficacius ad rectè vivendum, bene institui, aut feliciter nasci. Nihil est tam pronum ad simultates quàm æmulatio, in fœminis præsertim: ea porro maximè nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidiâ, cujus finis est odium. Quò quidem admirabilius existimandum est, quòd mulieribus duabus in una domo, parique fortuna, nullum certamen, nulla contentio est. Suspiciunt invicem, invicem cedunt: quumque te utraque effussissimè diligat, nihil sua putant interesse utram tu magis ames. Idemque utrique propositum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo sentias duas esse. Te enim imitari, te subsequi student. Ideo utraque mores eosdem, quia utraque tuos, habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. Neque enim unquam periclitabuntur esse privatæ, quæ non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt, quamdiu appellationem Patris patriæ tu recusasses: seu quòd plus esse in eo judicabant, si uxor & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcumque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt quæ in animis nostris & sint & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm si verum honorem non in splendore titulorum, sed in judiciis hominum reponant? magnisque nominibus pares se faciant, & dum recusant?

LXXXV. Jam etiam & in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum amicitia, cujus in locum migraverant assentationes, blanditiæ, & pejor odio amoris simulatio. Etenim in Principum domo nomen tantùm amicitiæ, inane scilicet irrisumque, remanebat. Nam qui poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam & errantem reduxisti. Habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim, ut alia subjectis, ita amor imperatur: neque est ullus affectus tam erectus, & liber, & dominationis impatiens,

Digitized by Google

nec qui magis vices exigat. Potest fortasse Princeps iniquè, potest tamen odio esse nonnullis, etiamsi ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo quum diligaris, & in eo quod utrimque honestissimum est, tota gloria tua est, qui superior factus descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore submitteris: imo tunc maximè imperator, quum amicum ex imperatore agis. Etenim quum plurimis amicitiis fortuna Principum indigeat, præcipuum est Principis opus, amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & quum alias virtutes tuas, tum hanc constantissimè teneas, nec unquam persuadeatur, humile esse Principi, nisi odisse. Jucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minùs amare: quorum utroque ita frueris, ut quum ipse ardentissimè diligas, adhuc tamen ardentiùs diligaris: primùm quia facilius est unum amare quàm multos; deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, ut nemo possit te, nisi ingratus, non magis amare.

LXXXVI. Operæ pretium est referre, quod tormentum tibi injunxeris, ne quid amico negares. Dimisisti optimum virum, tibique carissimum, invitus & tristis, & quasi retinere non posses. Quantum amares eum, desiderio expertus es, distractus separatusque, dum cedis & vinceris. Ita quod fando inauditum, quum Princeps & Principis amicus diversa velletis, id potiùs factum est quod amicus volebat. O rem memoriæ litterisque mandandam! præfectum prætorii non ex ingerentibus, sed è subtrahentibus legere: eumdemque otio, quem pertinaciter ames, reddere: quumque sis ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam invidere. Intelligimus, Cæsar, quantum tibi pro laboriosa ista statione & exercita debeamus, quum otium à te, tamquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, quum digredientem prosequereris! Prosecutus enim, nec temperasti tibi, quominus exeunti in littore amplexus osculum ferres. Stetit Cæsar in alta amicitiæ specula, precatusque maria, celeremque

Digitized by Google

(si tamen ipse voluisset) recursum; nec sustinuit recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis sequi. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim muneribus æquari hæc cura Principis, hæc patientia potest, quâ meruisti ut ille tibi nimium fortis, ac propè durus videretur? Nec dubito, quin agitaverit secum an gubernacula retorqueret: & feeisset, nisi quòd pene ipso contubernio Principis felicius jucundiusque est desiderare Principem desiderantem. Et illo quidem ut maximâ fructus suscepti, ita majore depositi officii gloriâ fruitur: tu autem facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris invitum.

LXXXVII. Civile hoc erat & parenti publico convenientissimum, nihil cogere, semperque meminisse, nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, ut non sit gratior potestate libertas. Dignus es, Cæsar; qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem, invitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper invenias & quos ex otio revoces, & quos otio reddas. Vos quoque, quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fovete sanctæ judicium ejus quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim, quum in uno probavit amare se scire, vacat culpâ, si alios minùs amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat, quum leges amandi non det, sed accipiat? Hic præsens, ille mavult absens amari? utrumque ametur, ut mavult: nemo in tædium præsentiâ, nemo in oblivionem absentiâ veniat. Tenet quisque locum quem semel meruit; faciliusque est ut oculis ejus vultus absentis, quàm ut animo caritas excidat.

LXXXVIII. Plerique Principes, quum essent civium domini, libertorum erant servi: horum consiliis, horum nutu regebantur: per hos audiebant, per hos loquebantur: per hos præturæ etiam & sacerdotia & consulatus, imo & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis habes; abundeque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni Principis, magnos libertos. Ac primùm neminem in usu habes, nisi aut tibi, aut pu-

ri tuo, aut optimo cuique Principum dilectum: ſtatimque hos ipſos quotidie deinde ita formas, ut ſe non tuâ fortunâ, ſed ſuâ metiantur: & tantò magis digni, quibus honor omnis præſtetur à nobis, quia non eſt neceſſe. Juſtiſne de cauſis ſenatus populuſque Romanus *Optimi* tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem & in medio poſitum, novum tamen. Scias neminem antè meruiſſe, quod non erat excogitandum, ſi quis meruiſſet. An ſatius fuit *Felicem* vocare? quod non moribus, ſed fortunæ datum eſt. Satius *Magnum?* cui plus invidiæ quàm pulchritudinis ineſt. Adoptavit te optimus Princeps in ſuum, ſenatus in *Optimi* nomen. Hoc tibi tam proprium quàm paternum, nec magis definitè diſtinctéque deſignat qui Trajanum, quàm qui *Optimum* appellat; ut olim frugalitate Piſones, ſapientiâ Lælii, pietate Metelli monſtrabantur: quæ ſimul omnia uno iſto nomine continentur. Nec videri poteſt optimus, niſi qui eſt omnibus optimis in ſua cujuſque laude præſtantior. Meritò tibi ergo poſt ceteras appellationes hæc eſt addita, ut major. Minùs eſt enim Imperatorem & Cæſarem & Auguſtum, quàm omnibus imperatoribus, & Cæſaribus, & Auguſtis eſſe meliorem. Ideoque ille parens hominum Deorumque, *Optimi* prius, deinde *Maximi* nomine colitur: quò præclarior laus tua, quem non minùs conſtat optimum eſſe quàm maximum. Aſſecutus es nomen, quod ad alium transire non poſſit, niſi ut appareat in bono Principe alienum, in malo falſum; quod licet omnes poſtea uſurpent, ſemper tamen agnoſcetur ut tuum. Etenim, ut nomine Auguſti admonemur ejus cui primùm dicatum eſt; ita hæc *Optimi* appellatio nunquam memoriæ hominum ſine te recurret: quotieſque poſteri noſtri *Optimum* aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur quis meruerit vocari.

LXXXIX. Quantò nunc, Dive Nerva, gaudio frueris, quum vides & eſſe Optimum & dici, quem tamquam optimum elegiſti! quam lætum tibi quòd comparatus filio tuo vinceris! Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quòd optimus ipſe non timuiſti eligere meliorem. Sed & tu,

pater Trajane (nam tu quoque si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum Principem cernis! cumque eo qui adoptavit amicissimè contendis, pulchriùs fuisse genuisse talem, an elegisse! Macte uterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis. Licèt alteri vestrûm filii virtus triumphalia, cœlum alteri dederit, non minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis.

XC. Scio, Patres conscripti, quum ceteros cives, tum præcipuè consules oportere sic affici, ut se publicè magis quàm privatim obligatos putent. Ut enim malos Principes rectius pulchriusque est ex communibus injuriis odisse quàm propriis, ita boni speciosiùs amantur ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, ut consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine quantum debeant Principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere isto, quàm pro collega meo Cornuto Tertullo, clarissimo viro, fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minùs debeo? præsertim quum indulgentissimus imperator in concordia nostra ea præstiterit ambobus, quæ si tantùm in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset. Utrumque nostrûm ille optimi cujusque spoliator & carnifex stragibus amicorum, & in proximum jacto fulmine afflaverat. Iisdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva, ut nos, etsi minùs ut bonos, promovere vellet, quia mutati seculi signum & hoc esset, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, ut memoriæ Principis elaberentur.

XCI. Nondum biennium compleveramus in officio laboriosissimo & maximo, quum tu nobis, Optime Principum, fortissime imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad summum honorem gloria cele-

Digitized by Google

ritatis accederet. Tantum inter te & illos Principes interest, qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant; gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si priùs illos desperatio, & tædium, & similis repulsæ mora, in notam quamdam pudoremque vertisset. Obstat verecundia, quominus percenseamus quo utrumque nostrûm testimonio ornaris, ut amore recti, amore reipublicæ priscis illis consulibus æquaveris. Meritò necne, neutram in partem deprimere audeamus: quia nec fas est affirmationi tuæ derogare, & onerosum confiteri vera esse quæ de nobis præsertim tam magnifica dixisti. Tu tamen dignus es qui eos consules fuisse, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita una eademque ratio propositi postulabat; cujus ea vis, ut morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat; ac perinde sit minùs si aliter nostrum à collega, ac si à se ipse, dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est quòd uterque collegæ consulatu, tamquam iterum suo gaudet; nisi quòd tamen qui rursus consules sunt, bis quidem, sed temporibus diversis obliguntur: nos duos consulatus accipimus simul, simul geremus; alterque in altero consul, sed iterum & pariter fumus.

XCII. Illud verò quàm insigne, quòd nobis præfectis ærario consulatum antè quàm successorem dedisti! Aucta est dignitas dignitate; neque continuatus tantùm, sed geminatus est honor; finemque potestatis alterius, ea nequam parem alter excipere, prævenit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, ut non dubitares te salva diligentiæ tuæ ratione esse facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quòd eumdem in annum consulatum nostrum concinnisti? Ergo non alia nos pagina, quàm te consulem accipiet: & nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse perscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es: tuo judicio consules facti, tua voce renunciati sumus, ut idem honoribus nostris fas-

Digitized by Google

fragor in curia, in campo declarator exisseres. Nam quòd eos potissimùm mensi attribuisti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis! quibus edicto, quibus spectaculo celebrare contiget diem illum triplici gaudio lætum, qui Principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet; nos inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres & incerti ex utra parte major auribus nostris accidat clamor.

XCIII. Super omnia tamen prædicandum videtur, quòd pateris consules esse quos fecisti. Quippe nullum periculum, nullus ex Principe metus consulares animos debilitat & frangit; nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio sua; nec securitatem auctoritate perdemus. Ac si quid forte ex consulatûs fastigio fuerit deminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. Licet enim quantum ad Principem, licet tales consules agere, quales ante Principes erant. Ullamne tibi pro beneficiis referre gratiam parem possumus? nisi tamen illam, ut semper nos meminerimus consules fuisse, & consules tuos: ea sentiamus, ea censeamus quæ consularibus digna sunt: ita versemur in republica, ut credamus esse rempublicam: non consilium nostrum, non operam subtrahamus; nec defunctos nos, & quasi dimissos consulatu, sed quasi adstrictos & devinctos putemus; eumdemque locum laboris & curæ, quem reverentiæ dignitatisque teneamus.

XCIV. In fine orationis præsides custodesque imperii Deos ego consul pro rebus humanis, ac te præcipuè, Capitoline Jupiter, precor, ut beneficiis tuis faveas, tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo Principi precabamur; exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis: non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum unum omnium votum est, *salus Principis*. Nec verò novam tibi injungimus curam. Tu enim jam tunc illum in tutelam recepisti, quum prædonis avidissimi faucibus eripuisti. Neque enim sine

Digitized by Google

auxilio tuo, quum altissima quæque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior erat, inconcussus stetit. Præterimus est à pessimo Principe, qui præteriri ab optimo non potuit. Tu clara judicii tui signa misisti, quum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce *imperatoris* quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegisti. Quo majore fiducia iisdem illis votis, quæ ipse pro se nuncupari jubet, oro & obtestor, *si bene rempublicam, si ex utilitate omnium regit*, primùm ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves; deinde ut quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit adoptato; aut si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat.

XCV. Vobis, Patres conscripti, quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modestiæ, vos in istis officiis etiam, quæ è studiis nostris circa tuendos socios injunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium pertribuistis: vos proximè destinationem consulatûs mei his acclamationibus approbavistis, ut intelligam etiam atque etiam emitendum mihi, ut hunc consensum vestrum complectar, & teneam, & in dies fugeam. Etenim memini tunc verissimè judicari, meruerit quis honorem, necne, quum adeptus est. Vos modò favete huic proposito, & credite, si cursit quodam provectus ab illo insidiosissimo Principe antè quàm profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti; quum viderem quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: si malis temporibus inter mœstos & paventes, bonis inter securos gaudentesque numeror: si denique in tantum diligo Optimum Principem, in quantum invisus pessimo fui: ego reverentiæ vestræ sic semper inserviam, non ut me consulem, & mox consularem, sed ut candidatum consulatûs putem.

FINIS.

NOTÆ

Digitized by Google

IN EPISTOLAS PLINII
NOTÆ POSTERIORES.

LIBER PRIMUS.

Ep. II. *Eodem stilo.* Sic mſſ. complures. Unicus Helmſtadius ζήλῳ, quæ vox æmulationem, & imitandi ſtudium notat.

Ibid. *Calvum nuper meum.* Vocem *Calvum* ignorat codex Mediceus, & idem: *Nam vim tam verborum.* Unde proclive eſt legere, *Demoſthenem ſemper tuum, nuper meum . . . Nam vim tantam verborum pauci, quos* &c.

III. *Vigilia.* Sic mſſ. complures. Vulgati *vigilia.* Infrà Med. codex pro *excude*, habet *exclude*, i e, in publicum ede, quod aptius videtur, & magis Plinianum.

V. *Sattius Rufus, & cui eſt cum Cicerone æmulatio.* Sic mſſ. Editi plerique omittunt *Rufus* (poteſt abeſſe) & voculam *&*, quæ neceſſaria eſt, ut ſequentia Plinium reſpiciant.

VI. *Ego ille.* Addunt editi *Plinius*: quam vocem reſpuunt mſſ.

VII. *Tanto opere.* Diviſis & diſtinctis vocibus. Et ſic ſemper Mediceus codex. Vulgò *tantopere.*

Certandum habent. Sic ſolet Plinius. Ep. ſequenti, *quum enitendum haberemus.* Lib. 8. ep. 14. *Quæ faciendæ ipſi ac . . . tradenda minoribus haberemus.* Vulgati *certamen* habent.

VIII. *Quod gloriam meruit.* Sic Mediceus & ceteri optimæ notæ mſſ. Quo ſenſu videtur lectio codicis Medicei; *pluribus cunctaque*, i e, univerſa, continua *non conſtet.*

X. *Aut ego nunc illas magis miror.* Sic Mediceus. Editi plerique omittunt voculam *magis*, quam ſenſus planè requirit.

Et perſuaderi tibi. Sic Mediceus. Editi *perſuadere.*

Invideo aliis bono. Sic Mediceus, non ut vulgati *bonum*: & hæc loquendi forma videtur ævo Plinii fuiſſe familiaris. Hujus exempla vide lib. 2. 20. lib. 3. 8. lib. 9. 13.

Digitized by Google

XII. *Tamen tamquam & juvenis & firmissimi mortem doleo.* Ita Mediceus, meliùs quam vulgati, *ego tamen, tamquam & . . . fortissimi morte doleo.*

XVI. *Nam in concionibus idem qui in orationibus est.* Hanc lectionem postulant ea quæ sequuntur. Editi contra fidem mss. dederant *eadem quæ in orationibus vis est.*

XIX. *Municeps tu meus.* Sic habent mss. & vetustiùs cusi, ut omnino sensus postulat. Recentiores tamen magno consensu dederunt *municeps tuus.*

XX. *Non posse non bonam actionem esse, quæ sit bona oratio.* Hæc quæ sensus requirit, & servant mss. perperam omittunt editi recentiores.

Nulla oratoris, maxima judicis culpa est. Sic mss. Editi pro *oratoris* habent *orationis*, malè.

XXII. *In summam, non facilè quemquam, . . . huic viro comparabis.* Sic mss. Vulgò editi, *in summa non facilè quis quemquam . . . comparavit.*

LIBER SECUNDUS.

EP. II. *Crebra νοήματα, crebri syllogismi.* Sic Mediceus. Editi omittunt *crebri*, & perperam adeunt ἐνθυμήματα, quæ nihil aliud sunt quàm *syllogismi circumscripti.*

IV. *Alii quàm mihi.* Editi habent *alii plusquam mihi*, quod additamentum mss. ignorant.

Quumque ego nubenti tibi. Sic Mediceus. Editi *quumque vivente eo nubenti tibi.* Quod Plinium minimè sapit.

V. *Quod . . si quis . . puter nos latius fecisse.* Ita Mediceus, idque longè præstat editorum *latius* seu *laurius.*

VI. *In mensa luxuria.* Sic dedimus ex Mediceo & aliis mss. Editi vulgò *immensa luxuria.*

IX. *Prensò.* Seu prehensò: vox ad mentem Plinii propria, quam servat Mediceus. Quidam mss. dederunt *prendo*, quod editi vulgò amplexi sunt.

X. *Invidebis tibi maxima laude, nobis voluptate?* Ita mss. complures, & sic solet Plinius. Vide lib. 1. ep. 10. Editi *maximam laudem, nobis voluptatem.*

XI. *Nocte dirimi.* Sic optimæ notæ mss. eodem sensu quo supra *noctis interventu scinderetur.* Editi habent *dimitti.*

XIII. *Usque ad intimam familiaritatem*, & ep. extremâ, *& ego totâ hoc epistolâ feciſſem.* Lectionem mss. repræsentamus. In editis legitur, *usque in intimam*, & *ego totâ hac epistolâ feciſſem.* Quod ultimum Plinii manum minimè sapit.

XIV. *Graviter & lentè.* Subaudienda vox *diceret*, quam omissam in mss. editi vulgarunt.

XVII. *Si mare in proximo cogites.* Hæc est ipsissima

Digitized by Google

lectio codicis Medicei, cujus loco dederunt editi, *si innare in proximo cogites.*

Unctorio imo hypocaustum. Eidem codici rursus obsequimur. Editi *unctorium hypocaustum*, quæ verba jungi & stare simul nequeunt.

XIX. *Quos ego movi.* Ita mss. complures, & sensus ipse postulat, non ut vulgò editur, *novi.*

XX. *Ne multa.* Sic omnes mss. Perperam dederunt editi, *nec multa.*

LIBER TERTIUS.

Ep. IV. *Et enim ita comparatum.* Vocem *naturâ*, quam ignorant optimæ notæ mss. hinc erasimus.

V. *Et perficit.* Sic mss. complures, melius quàm *perfecit.*

Somni paratissimi. Sic legendum cum mss. optimis putamus, non *pacissimi*, quæ vox cum sequentibus non cohæret.

Ego autem tantùm, quem . . distringunt? Quis &c. Editi recentiores dederant, *ego autem tantùm, quantum partim publica, partim amicorum officia non distringunt, vaco.* Correxit ex mss Gruterus.

VI. *Ut à tergo. Æs ipsum.* Obsecuti Gutero posuimus distinctionem quam vulgati omittunt. Infrà *neque abesse me eadem hæc, quæ nondum exire, patiuntur.* Vocem *sinunt* erasimus quam ignorant optimæ notæ mss. & editio vetus, ut sit geminatio verbi *patiuntur.*

VII. *Decucurrit.* Sic optimi mss. Editi vulgò, *decurrit. Salutabatur, colebatur, multum in lectulo jacens, cubiculo semper, non ex fortuna præsenti.* Sic optimus Mediceus, nisi quòd particulam *que* jungit cum voce *multum.* Editi dederunt, *non ex fortuna frequenti.*

VIII. *Quem augere honoribus cupias.* Mediceus habet, *quem agere cupias.* Ubi, *agere*, pro *augere.* At vox illa sumitur absolutè, pro, dignitati alicujus addere; & sic Plinium scripsisse arbitramur. Ejusdem codicis lectionem infrà repositimus, *huic pietatis titulis invidere.* Vulgati, *titulos.* Vide lib. 1. ep. 10.

IX. *Quod re probari posse confiderent.* Ita dedimus ex emendatione Schefferi. Vitiosè editi, qui vel *reprobari*, vel *probari*, vel *reprobare* obtruderunt.

Dari sibi diem & edi crimina postulabat. Hoc debetur Mediceo. Vulgati, *dari sibi diem ad diluenda crimina postulavit: neutrum impetravit:* quod absurdum.

X. *Indicetis mihi. Difficile est hucusque intendere animum in dolore, difficile est: sed tamen* &c. Hæc est ipsissima lectio mss. in qua duntaxat distinctionem mutavimus, ut sententia postulat. Vitiosè omnino editi. *Indicetis. Mihi difficile est hucusque . . . difficile & vobis*

Digitized by Google

XI. *Nimiam gloriam.* Sic Mediceus. Vulgati *eximiam.*

XIV. *Sive quia non sentire simulabat.* Particulam *se*, quam tres mss. & veteres editi non agnoscunt, hinc ejecimus.

Ægre focillatus. Sic habent hîc & infrà ep. 16. libri optimi, non, ut vulgò editur, refocillatus. *Focillare* eodem sensu Seneca, Suetonius, & alii usurpant.

XV. *Hebetentur fortasse & paululum retundantur: evelli* &c. Sic dedimus ex Mediceo, & aliis mss. optimis. Vulgati, *Hebetantur ... & ... retunduntur : revelli* &c.

XVI. *Omnia sola præstabo.* Nihil hîc ad sensûs integritatem opus est particulâ *vel*, quam de suo addunt recentiores.

Exsiluit cathedrâ. Sic Mediceus & editi veteres. Alii *cathedram.*

XVII. *An omnia rectè; sed occupatus es tu? An tu non occupatus; sed occasio scribendi vel rara ...* Ita mss. quod & sensus requirit. Vitiosè planè complures editi. *An non omnia rectè; sed occupatus es tu? An tu occupatus; sed* &c.

XVIII. *Quam* (materiam) *in senatu quoque .. gravari .. solebamus, eamdem nunc & qui recitare, & qui audire. triduo volint, inveniuntur.* Mediceus habet *qua* & *eadem.* Plinius fortasse scripserit : *nempe qua in senatu quoque ... gravari ... solebamus, eadem nunc & qui recitare* &c.

XIX. *Inter sua.* Sic Gronovius, quod tenent etiam optimæ membranæ, meliùs quàm vulgatorum *interfita.*

Sunt ergo instruendi eò pluris, quòd frugi, mancipes, Sic conjecit Gronovius, & favet Mediceus. Vulgati : *sunt ergo instruendi complures frugi mancipes.*

Nam nec ipse usquam victos habeo, nec ibi quisquam. Supereſt ut scias &c. Grutero debetur hæc distinctio, quam adstruunt mss. Editi vulgò *nec ibi quisquam superest. Ut scias* &c.

Aliquid tamen fœnero. Sic optimus Mediceus, & ita conjecerat Lectius. Editi, *fœnore.*

XXI. *Quibus gratiam retuli.* Ita Mediceus, meliùs quàm vulgati *retulerim.*

LIBER QUARTUS.

EP. I. *Nomen Tiferni Tyberini.* Ita legit Mediceus. Alii *Tifernium*, aut *Tifernum Tyberinum.*

Nam hilares certum est. Aliam & magis Plinianam lectionem exhibet Mediceus. *Nam continget hilares.*

III. *Non finit me verecundia tua dicere, nemo.* Editi plerique legunt, *qualis nemo* : sed contra fidem mss. complurium.

Quàm dulcia illa! quàm antiqua! Inserunt editi *quàm amantia!* Quas voces ignorant mss.

Digitized by Google

V. *Summis utramque clamoribus.* Editi complures addunt, sed planè de suo, *esse probatam.*

VII. *Ipse verò & nuper . . . librum de vita ejus recitavit: de vita pueri recitavit: tamen eumdem* &c. Ita planè Mediceus : quod revocavimus. Editi vulgò, *ipse etiam nuper . . librum de vita ejus recitavit ; tum eumdem* &c.

ἐ'πάρας *scilicet, ut ait Demosthenes,* τὴν φωνὴν. Est à Mediceo hæc collocatio verborum. Minùs rectè editi, *scilicet, ut ait Demosthenes,* ἐ'πάρας &c.

IX. *Fax accusationis & origo.* Ita Mediceus. Editi, *princeps & fax accusationis & origo.*

Hoc illum onerabat. Addunt editi plerique *alias :* quam vocem, volentibus mss. omnibus, erasimus.

XI. *Corneliam vestalium maximam.* Sic Mediceus. Alii ferè codices *Corneliam Maximillam vestalem.* Hanc Tacitus vocat vestalium vetustissimam.

XII. *Ut ego statim feci.* Hæc verba videntur inducenda, nec in Mediceo codice comparent.

XIII. *Ne à me pecuniam.* Sic Mediceus. Editi, *ne eam à me pecuniam.* Infrà pro editorum *edoceantur* reposuimus mss. codicum *educentur.*

XV. *Omni ope, labore, gratia simus juvaturi.* Sic Mediceus, concinniùs quàm in vulgatis, *omni opera, omni labore, gratia simus juvaturi.* Eidem codici infrà obsequimur. *Cujus & suffragio senatus libentissimè indulgeat & testimonio plurimùm credat :* ubi vulgati : *cujus senatus & suffragiis* &c.

XVI. *Ut in frequentia solet fieri.* Vocem ultimam addidimus ex Mediceo.

XVII. *Ut suscipiam causam absentis Corellia contra* &c. Hunc ordinem verborum servat Mediceus, meliùs quàm in vulgatis, *absentis Corellia causam contra.*

Est quidem mihi cum isto . . . non planè familiaris, sed tamen amicitia. Lectionem veram, & Plinio perquam familiarem habes è codice Mediceo. Vulgati, *non planè familiaritas, sed tamen amicitia.* Infrà ex eodem codice dedimus, *ad hoc ipse*, pro vulgatorum *atque hic ipse. Hòc major habenda reverentia est*, non *agenda* ; quod in vulgatis visitur. *Naturale est enim, ut ea, qua quis adeptus est ipse, quàm ampl.* &c. ubi vulgati. *Naturale est enim cuique, ut ea, qua quis adeptus est, ipsa quàm amplissima* &c.

Si . . contigerit mihi . . dicere. Planior est & expeditior lectio Medicei codicis : *Si hac eadem in actione . . . vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dixero.*

XVIII. *In deterius tamen. Accidit hoc* &c. Hanc distinc-

Digitized by Google

tionem adstruunt plerique codices, & vetustiores editi. Malè recentiores. *In deterius quidem accidit hoc.*

XIX. *In proximo, discreta velo, sedet.* Plures mss. & editi ferè vetustiores habent, *in proximum.* Quod fortasse magis arrideat.

Nam quum matrem meam parentis vice dilexeris, me quoque à pueritia statim formare, laudare . . . solebas. Sic habet Mediceus, nisi quòd pro *me quoque*, librarius errore prorsus familiari dedit *meque.* Vitiosa certè lectio vulgatorum. *Nam quum matrem meam loco parentis venereris, meque à pueritia statim formares, laudare . . solebas.*

XXII. *In duumviratu.* Addunt editi *suo*, quod in mss. non visitur. Ex iisdem mss. reposuimus infrà, *perrogarentur.* Et paulò post, *sed hoc à Maurico novum non est.* Præpositionem omittunt editi.

XXVI. *Legendos recognoscendosque.* Sic Mediceus. Editi *recognoscendos emendandosque*: quæ lectio vix ferri potest: neque enim quisquam ab ipso auctore petit, ut libros suos emendet; verùm ut eos legat recognoscatque, *ne scil.* pro ipsius libris alieni obtrudantur. Infrà ex eodem codice dedimus *quanto opere*, & paulò post, *ne te hac pars sarcinarum.* Pronomen malè omittunt editi.

XXVII. *Quòd meipsum laudibus vexit.* Mediceus. Editi *evexit.*

XXX. *Altissima eruditione dignissimam.* Mediceus. Editi & scripti recentiores habent *altissima ista eruditione.* Vox *ista* glossam sapit.

Supprimitur vel erigitur. Ita omnino legendum cum Mediceo. Vulgati, *egeritur.* Infrà quoque ex eodem codice, aliisque compluribus dedimus *fontis excursum repercutiat:* ubi vulgati de suo addunt *per momenta.* Et paulò post, *repletur*, non *repletum.*

LIBER QUINTUS.

II. *Nec urbis copiis.* Sic reposuimus ex mss. omnibus. Maris copiis opponit urbanas copias. Vulgati, *nec ullis copiis ex Laurentino, nec maris* &c. Quod tamen ferri posse videatur.

III. *Facio nonnunquam versiculos, severos parùm facio. Nam & comœdias audio, & spectо mimos* &c. Hæc est ipsissima lectio mss. complurium, quæ cur editoribus displicuerit non videmus. Infrà iidem mss. *Socraticos* præferunt, quo loco, ex emendatione Cataneæi & Casauboni dedimus *Sotadicos.* Sic enim dicuntur versus parùm pudici. Editi maluerunt *Satyricos.* Et suprà, *facio nonnunquam versiculos severos parùm; facio comœdias, & audio, & spectо mimos* &c. In his Plinii venustatem frustra quæras.

Digitized by Google

Annaum Senecam. Addunt editi plerique *Lucium*, quod nomen ignorant mss. & vetus editio.

IV. *Res parva, sed initium non parva.* Sic Mediceus, meliùs quàm vulgati, *initium non parvum.*

Nam pleraque tacta tantùm, & omnino commota, latissimè serpunt. Sic optimi codices, nisi quòd pro *tacita*, dedimus ex emendatione Schefferi *tacta.* Vulgati, *Nam pleraque tacita tantùm ex minimo commota.*

VI. *Atque etiam nitidissimam profert: interdum, sed non* &c. Est à Mediceo vox *nitidissimam*: distinctio autem à Casaubono. Vulgati, *atque etiam viridissimam profert interdum; sed non* &c.

Hinc senes multi: videas avos proavosque jam juvenum. Sic Mediceus & alii optimæ notæ mss. Vulgati inconcinnè, *hinc senes multos videas* &c.

Et subjecta platanis leni adspergine fovet. Vulgati de suo addiderunt *gramina.*

Junctaque & quotidiana amicorum cœnatio, quæ areolam illam, porticum aliam, eademque &c. Hæc est lectio Medicei codicis, quæ potior videtur vulgatâ; *junctaque quotidiana amicorum cœnatio. Areolam illam porticus alia, eademque omnia, quæ porticus aspicit.*

Per totum hypodromum dulces strepunt rivi. Sic Mediceus. Vulgati, *inductis fistulis strepunt rivi.*

VIII. *Confidam.* Sic optimi mss. Quæ lectio mutari non debuit in *confido.* Hæ enim particulæ, *non quia, sed quia*, diversis modis sæpe junguntur. Ita Cicero pro Mil. §9. *non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum* &c.

Res homine dignissima. Sic omnes scripti codices, ut intelligantur *amor & cupido.* Malè vulgati, *dignissima.*

Præsternas. Sic dedimus ex Mediceo. Minùs aptè editi: *præstruas.* Idem Mediceus habet infrà, *alia rursus & mora justa ratio nascatur*; omissa voce *cunctationis*, quæ sanè abesse poterat. *Et mora justa*, pro, *& quidem justa mora ratio nascatur.*

IX. *Præterea, quòd.* Sic Mediceus, non, ut vulgati, *propterea.* Infrà libri omnes antiqui, *ut venissem.* Vulgati, *ut ego venissem.*

Decessit, dum ex quæstura redit; *decessit in nave* &c. *Jam, quòd in flore primo.* Hic sequimur mss. codices. Vulgati *dum ex quæstura redit. Decessit autem in navi* &c. *Jam quidem in flore primo* &c. In quibus Plinium non agnoscis.

XII. *Recepi litteras tuas.* Leve est, at sic habent mss. & editi vetustiores, non, *accepi.*

XIV. *Alioqui majorem invidiam, quàm proximè, passurum.* (*Erat sanè priùs, à paucis tamen, acclama-*

Digitized by Google

rum exeunti) *Subjunxit preces* &c. Hunc locum in vulgatis miserè depravatum restituit codex Mediceus. Habes in vulgatis, *passurus. Erat sanè verum : tamen à paucis acclamatum est. Inde subjunxit preces* &c.

XV. *Revererer.* Sic Mediceus, meliùs quàm vulgati *vererer.*

XVI. *Filia minore defuncta.* Ita legitur in mss. optimis, & Aldinis editionibus. Vulgati, *filia minor est defuncta.*

Nunc omnia quæ audiit, sæpeque dixit aspernatur. Sic lege cum Mediceo, potiùs quàm cum Hackiana, *nunc omnia quæ audit, quarit : sæpe quæ dixit aspernatur.*

XVII. *Sublimibus etiam.* Editi recentiores de suo planè addiderunt *verbis.*

XIX. *Quantum sufficiat eunti in tua.* Sic Mediceus & alii codices optimi. Quidam auctiores habent, *quantum sufficit & moderato & eunti in tua.* Suprà ex eodem mss. dedimus. *Homo probus*, sine verbo *est*; & rursus, *est enim ita naturâ comparatum.* Vulgati, *est enim à natura* &c.

XX. *Iterum Bithyni* (*breve tempus à Julio Basso*) *& Rufum Varenum proconsule detulerunt.* Ita edidit Cataneus, & favet Mediceus codex, qui habet *proconsule.* Recentiores dederunt : *Iterum Bithyni post breve tempus à Julio Basso etiam . . . proconsulem detulerunt.*

Est plerisque Græcorum, ut illi, pro copia volubilitas. Sic è vestigiis mss. edidit Aldus, & post ipsum Cortius. Pessimè vulgati : *mos est plerisque Græcorum, ut illis sit pro copia volubilitas.* Infrà pro *rigidas periodos* reposuimus ex Mediceo *frigidas* : & paulò post, *calidè* pro editorum *callidè* : & ad calcem epistolæ voces, *apud te*, insertas ante *providendum est*, expunximus.

XXI. *Decemviri venerant.* Ita libri veteres, non ut vulgò editur *centumviri.* Hi enim ipsissimi sunt judices, quos jam appellavit. *Decemviri* in his judiciis videntur præsedisse.

LIBER SEXTUS.

IV. *Quid viribus . . . apparares*, i e, adderes, colligeres. Vulgati *acquireres.* Sed Mediceo fides potior. Ex eodem codice, pro *& qui* vulgatorum, dedimus *ecquid.*

V. *Precabantur.* Ita mss. codices, ut nexus orationis postulat : vulgati, *precarentur.*

VI. *Honores.* Vox illa non videtur esse à Plinio, qui non honores generatim, sed eum magistratum de quo agebatur, nominasset. Mediceus, ceteris omissis, habet tantùm, *perit Naso.* Idem codex infrà exhibet, *Pendeo ergo & exerceor, afficior metu :* ubi vulgati, *exercetor spe, atque afficior metu.*

Digitized by Google

XII. *Quoties ceſſare videbor : videbor dico.* Hæc repetitio, quam omittunt vulgati, debetur Mediceo. Eſt omnino Pliniana.

XIII. *Tu tamen æſtima quantum prælium, quanta pugna certamini maneat.* Sic habet Mediceus. Vulgati, *quantum nos in ipſa pugna prælii & certaminis maneat.*

XVI. *Nonum calendas Septembres, horâ ferè ſeptimâ.* Ab Mediceo paulùm aberrant vulgati; *nono calendas Septembris, horâ diei ferè ſeptimâ.*

Ignes relictos, ſic Mediceus. Malè vulgati, *igni relictas.*

Ut ſi longior in cubiculo mora. Addunt vulgati, *eſſet*, quam vocem ignorant omnes mſſ. Ignorant pariter voculam *an* in priori membro, *intra tecta ſubſiſtant.* Infrà quoque ex iiſdem mſſ. dedimus *incidentia*, pro vulgatorum *decidentia.*

Imitens ſervulis duobus . . . . ſtatim concidit, ut ego colligo. Mediceum expreſſimus. Vulgati, *innixus ſervis duobus . . . concidit', ut ego conjecto.*

XVII. *Amiciſſimum.* Sic omnino legendum cum mſſ. optimis, non ut habent vulgati, *amiciſſimus.* Infrà quoque cum iiſdem mſſ. & veteribus editis, *invicem contemnat*, maluimus, quàm vulgatorum *dedignatur.*

XVIII. *Quid enim precibus aut honeſtius piis.* Fortè *pii*, ut reſpondeat voci *amantis.* Ad calcem epiſtolæ pro *extiteris* vulgatorum, dedimus *moreris*, ex Mediceo.

XX. *Quia Campaniæ ſolitus : illa verò nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, ſed everti crederentur.* Hæc eſt lectio Palatini codicis & veterum editorum. Aliam proponit Cortius codici Mediceo propiùs accedentem : *Illa verò nocte non ſolum caſtella, verùm etiam oppida moveri omnia & verti credebantur. Invaſit in cubiculum* &c. pro editorum *irrumpit.* Infrà ex eodem codice *reſidimus* non *reſidemus.*

XXIII. *Tam clarum ingenium.* Addunt vulgati verbum *eſt*, quod ex omnibus mſſ. & ex perpetua conſuetudine Plinii delevimus.

XXIV. *Sed quia minor.* Addunt vulgati, *eſt ipſa*, quas voces ignorat Mediceus.

XXV. *Qui pietate mira, mira etiam ſagacitate.* Sic diſtinctè Mediceus, & ejuſmodi geminatio vocum omnino Pliniana. Vulgati de ſuo dederunt, *pietate ſumma, mira* &c.

XXVI. *Ipſe ſtudioſus.* Vulgati, *ipſe eſt ſtudioſus.* Voculam *eſt* ignorat Mediceus. Ex eodem codice dedimus infrà, *ut avum te ſimilium ſui faciat :* ubi vulgati malè, *ſimillimum* vel *ſimillimo ſui.*

XXVII. *Scribam tamen, vel, quod malo, coram indicabo.* Hæc eſt ipſiſſima lectio codicis Medicei, & eò-

Digitized by Google

dem alii quoque alludunt. Locus in vulgatis miſere depravatus. *Tamen quod ſentiam, indicabo.* Iidem infrà dederunt, *non alio modo magis poterat, quàm* &c. Vocem *modo*, quam ignorant omnes mſſ. expunximus.

XXVIII. *Tantum mihi copiarum quà urbanarum, quà ruſticarum.* Eſt hoc à codice Mediceo; & ſic ſolet Plinius, aliique ſcriptores optimi. Vulgati, *tam urbanarum quàm ruſticarum.* Infrà ex eodem codice dedimus *niſi adhibueritis modum, ego adhibebo. Et jam tuis* &c. Vulgati, *adhibueris . . . Etiam.*

XXXI. *Et diſſimillimo diſſimilis delator immiſſus.* In vulgatis legitur *ab diſſimillimis.* Præpoſitionem omittit Mediceus, & ſequentis vocabuli terminatio potuit librarii manum abducere. Ut ſenſus conſtet emendavimus.

Jactatis Julii Tironis codicillis. In mſſ. legitur *jactata:* ſed vox illa referri non poteſt ad cognitionem, quippe quæ eſſet æquiſſima, ſed ad codicillos, qui vario rumore jactati fuerant, & ex parte falſi dicebantur. Infrà Mediceus habet *diem dederat*, non *dixerat. Omitterent accuſationem*, non *remitterent.*

Habebit hic portus, & jam habet nomen auctoris. Sic mſſ. codices. Perperam vulgati dederunt; *habebit hic portus etiam nomen auctoris.*

XXXII. *Secundum conditionem mariti veſte comitatu . . . inſtrui.* Sic Palatinus codex & editi veteres. Poſſis cum Mediceo legere: *ſecundum conditionem mariti veſte, comitatu augeri, quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen & inſtruitur.*

XXXIII. *Ut illa arma.* Sic omnes mſſ. Vulgati, *ut illi arma.*

Accidit caſu, quod non caſus videretur. Sic codices optimi. Vulgati plerique: *accidit caſu quidem, ſed non ut caſus videretur.*

LIBER SEPTIMUS.

I. *NE quid mihi detis . . . ſtriatiſque, ſi dederitis* &c. Ita planè Mediceus, & Voſſianus, & alii eòdem alludunt; melius quàm vulgati, *ne quid mihi detur, ſcientque, ſi dederint.*

IV. *Auſus de Cicerone dare palmamque decuſque.* Plerique mſſ. non *dare*, ſed *daret* præferunt. Mediceus pro *auſus*, habet *rurſus.* Unde Cortius legendum conjicit, *verſu de Cicerone daret* &c.

V. *In miſeria curiſque ſolatium.* Vulgati voculam *et* addunt contra mſſ. fidem, & Plinii morem perpetuum.

VI. *Omiſiſſe narrantur; narrantur dico; adeſt* &c. Sic Gruterus emendavit è veſtigiis mſſ. in quibus conſ-

Digitized by Google

tanter legitur, *dico* : ex quo vulgati perperam fecerunt *de eo.*

Quum veros legatos provinciæ audieritis. Contrà Nigrinus : ad quem &c. Habes hîc veram Plinii manum, quàm servavit Mediceus codex, à quo tamen infrà abesse possent hæc verba, *quod est melius* : nisi malis legere, *cui est melius.* Vitiosa planè vulgatorum lectio : *audieritis contra Nigrinum, ad quem missi sunt. Ego ad me.* &c.

Suburano. Sic omnes mss. & vetustiùs cusi, ut & infrà *Suburane* .Vulgati utrobique *Servianum* ingerunt.

Hujus Nepos. Sic omnes mss. & editio vetus, non, ut vulgati, *Julius.* Hunc locum prava insuper distinctione laborantem emendavit Cortius.

IX. *Volo epistolam diligentiùs scribas.* Addunt editi, *volo carmina* : quas voces & mss. omnes ignorant, & sensus respuit. Nondum hîc de carmine monet Plinius.

Adeo notum probatumque est. Sic planè Mediceus. Vulgati, *provocatum*, vel *provulgatum* dederunt. Id autem *probatum* dicitur, de quo omnes consentiunt.

XII. ὑμεῖς γὰρ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ. In quibusdam mss. legitur ὑμεῖς γὰρ οἱ εὖ ζῶντες, boni imitatores, ut ironicè dictum sit.

XVII. *Timor est emendator asperrimus.* Sic mss. & editio vetus. Recentiores *acerrimus.*

XIX. *Junia Virgini.* Ita κατ' ἐξοχὴν dicuntur Vestæ sacerdotes : unde vocem *Vestali*, quam ignorant mss. delevimus. Infrà quoque ex Mediceo ceteriusque codicibus dedimus *dignissimus*, non ut vulgati, *dignissima.*

XX. *Nec desunt, qui utrique nostrum præferantur, Sed nihil interest meâ, quo loco jungimur. Nam mihi primus, qui à te proximus.* Sic omnes mss. nisi quòd recentiores pro *mihi* habent *in hoc.* Hæc in vulgatis vitiosissima, *nec desunt, qui uni ut utrique nostrum præferantur. Sed nihil interest meâ, quo loco jungimur. Nam hoc ego primus, quia tu proximus* ; *& ego proximus, quia tu primus.*

XXIV. *Hæc, quia soles.* Sic planè mss. ferme omnes. Vulgati dederunt alii, *hæc scripsit, quia soles* ; alii, *quorsum hæc ?*

XXVI. *Quod plurimis verbis, plurimis etiam voluminibus.* Sic optimi codices, & vetus editio, quod prætulimus vulgato, *pluribus verbis, pluribus* &c.

XXVII. *Adventare, & jam ut in limine.* Plerisque in mss. legitur, *adventare etiam ut in limine* : ubi patet *etiam* divisim legendum *& jam.* Vulgati dederunt *adventare etiam, ac jam ut in limine.* Infrà, *est libertus mihi non illiteratus.* Vocem *Marcus*, quam recentiores addunt, delevimus.

XXIX. *Ridere satius, ne se magnum aliquid.* Ita codices, quos inter Mediceus. Vulgati, *ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent.*

XXX. *Quidni sciam.* Ita perspicuè Mediceus. Vulgò, *quid nesciam.* Infrà quoque cum mss. dedimus, *urbana negotia persequuntur. Non desunt enim qui me judicem.* Vulgò, *urbana negotia persequuntur, non delectant. Non desunt enim qui me aut judicem* &c.

XXXIII. *Ut si qua ex hoc invidia.* De suo vulgati addunt *erit.* Mediceus quoque infrà voculam *sit* omittit.

LIBER OCTAVUS.

I. *Ferventissimis æstibus contraxerunt.* Ita Mediceus, & Aldus expressit. Vulgati, *ferventibus æstibus contraxerint.*

II. *Quâ decem millia excesserant.* Vulgò *quæ decem millia excesserat*, contra fidem codicis Medicei. Infrà ex eodem codice dedimus *æquare*, pro vulgatorum *æquari.*

VI. *Pretium operæ.* Sic Mediceus, non ut vulgò, *pretium curæ.*

Conferant se. Editi complures addunt *misceantque*, quam vocem omittunt Cataneus & Mediceus, hujus libri octavi codex unicus. Idem infrà habet, *ut illa cogatur*, non ut vulgati, *ad illa.* Aut *per suum*, aut *per publicum dedecus*: inertes disjunctivas respuit. Legit *florentissimæ dignitatis*, non *potentissimæ.* Et paulò post, *mitto*, *quòd Pallanti servo* &c. Cujus loco vulgati dederunt, *omitto.*

Quod solum potuit . . arrogantius facere, quàm si &c. Ita Mediceus, ut sensus omnino postulat. Malè vulgati, *arrogantius fecit, quàm si* &c.

Prætoria ornamenta Pallantis. Malè vulgati omittunt duas voces postremas, quas servat Mediceus.

VIII. *Totidemque Dii.* Sic habet Mediceus. Vulgati maluerunt, *totidemque Dei simulacra*, quasi Clitumnus unus variis simulacris fuisset expressus.

IX. *Nulla enim officia tanti.* Vulgati addunt verbum *sunt*, sed abnuente Mediceo.

XIV. *Et ignorantiam induxit.* Editi maluerunt *ignorationem*, contra consensum mss. Iisdem obsecuti dedimus infrà, *quod silendi tempus*: non ut vulgati, *quod silentii tempus.*

Quæ absolvit, quàm quæ occidit. Sic Mediceus. Vulgati, *absolverit, occiderit.*

Non consul etiam, ubi quisque remanere . . . demonstrat. Sic habet codex Mediceus, idque propè divinarat Gronovius. Vitiosa vulgatorum lectio. *Num consulere etiam* &c.

Digitized by Google

Quemadmodum obtinui? Qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, nescio an jure, certè aquitate . . victus. Hîc quoque sequimur lectionem Medicei codicis. In omnibus impressis legitur; *quaro, an postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is, qui ultimum supplicium sumendum esse censebat. Nescio an jure* &c. Quæ verba Plinii mentem minimè repræsentant.

XVI. *Alterum, quòd permitto.* Sic membranæ. Editi minùs rectè, *quum permitto.* Infrà ex iisdem membranis dedimus, *pareo, ut jussus. Dividunt, donant* &c. Vitiosè vulgati, *pareo ocyus. Suis dividunt* &c.

XVII. *Sistere cogit.* Sumptum è codice Mediceo, rectius quàm vulgatorum *retro cogit.*

Ejecit atque exstulit. Viderunt, quos excelsioribus terris illa tempestas deprehendit. Sic legimus cum Mediceo codice. Vulgati dederunt, *evexit atque exstulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit.* Editi quoque infrà vitiosè, *villarum trabes, atque culmina.* Voces posteriores membranæ respuunt.

XVIII. *Frater is Tulli.* Vulgati habent, *frater esse Tulli.* Iidem infrà, *instituerat heredem*; ubi Mediceus, *effecerat.*

Auditum frequenter ex illo. Sic Mediceus. Idem infrà, *nam sunt omnes fabulæ Tullius*: ubi editi mendosè, *nam sunt venales tabulæ Tulli.*

XIX. *Confugi.* Sic in Mediceo legitur, rectiùs quàm in vulgatis, *confugio.*

XXI. *Atque etiam non præterire me dico.* Hîc, & initio sfatim epistolæ, in his verbis *æstimo, excedat*, Mediceum sequimur. Pro his vulgati *testor, existimo, procedat.*

XXIII. *Non minùs jucundus & gratus, quàm utilis.* Sic Mediceus. Alii maluerunt *usui.* Infrà, *vot spes . . . dies unus in adversa convertit.* Vulgati, *in diversa.* Paulò post, *filiam pupillam, ignaramque patris.* Inserunt editi, *ignaram avi*: quas voces, favente Mediceo codice, ejecit Aldus.

XXIV. *Quæ leges non victis, sed petentibus dederit.* Hæc est Medicei codicis lectio, quam interpolarunt vulgati, *quæ leges non victa acceperit.* Infrà, eædem membranæ, *nisi humilis & sordidus*, melius quàm Vulgati, *nisi qui humilis.* Et paulò post, *hic in reverentiam vertitur*, non *vertatur.*

LIBER NONUS.

I. *SI quid aliud in manibus, interim differ: hoc perfice.* Sic veterrimus codex Mediceus. Recentiores, *differ: interim hoc perfice.*

Digitized by Google

II. *Quòd non solum plurimas epistolas meas.* Vocem *plurimas* respuit Mediceus, & rectè.

III. *Ut qui semper clarum aliquid & immortale meditere.* Ita optimæ notæ mss. cum Mediceo, & sic sententia postulat. Vulgati, *præclarum . . . meditaris.*

VII. *Et utraque possidenti ipsa diversitate jucundior.* Vulgati magno consensu, *utramque.* Correxit veterrimus codex.

IX. *Sic amasti juvenem.* Sic Mediceus. Vulgati, *juventem.*

XIII. *Quum jam satis primus ille impetus deferbuisset.* Malis fortè cum Mediceo, *defremuisset*, quæ vox cum incondito turbidoque clamore magis consonat.

Aguntur alia interim. Me quidam secreto curatoque sermone . . . monet ut sistam: adjecit etiam notabilem me futuris Principibus . . . Quid audes? Quò ruis? In his omnibus consentiunt optimæ membranæ, & veteres editi. Ab his recedunt recentiores. *Aguntur alia. Interea me quidam . . . secreto accuratoque sermone . . . monet ut desistam: adjecit etiam, notabilem te futuris Principibus fecisti . . . Quid audes? Cur ruis?*

XV. *Rationes quasi absente me negliguntur.* Haud aliter mss. ferme omnes & editio vetus. Vulgati pessimè, *ratiocinationes.* Est enim sermo de rationibus quas villici præsenti domino reddebant.

XVI. *Tibique jucundissimè exigenti, ut primùm videbuntur deferviſſe, mittemus.* Sic Mediceus, melius quàm vulgati, *tibi quos jucundissimè exigenti, ut primùm videbuntur deferbuisse.* Est autem *deferviſſe* fervorem temperasse, quia mustum antea nominavit.

XIX. *Miratus sum magis quem tu reprehendis, atque ita miratus.* Hæc est ipsissima lectio Medicei codicis, quam variè recentiores interpolarunt. Plerique habent, *quem tu reprehendis, mirarisque, adeoque miratus.*

Si quid in historiis legis aliter ac velis. Ad hoc ille, Tune, Cluvi, ignoras &c. Sic Mediceus. Vulgati in alia omnia abeunt. *Legis aliter ac velles. Ad hoc sic illum; Cluvine, tu ignoras.*

XXII. *In manus sumpseris.* Et infrà, *in quibus . . . Horatium effingi putes; si quid in studiis cognatio valet, & hujus propinquus.* Mediceum sequimur. Vulgati *in manum* & *propinquum.*

XXIII. *Narrabat sediſſe se cum quodam Circensibus proximis: hunc* &c. Hæc est lectio expeditissima Medicei codicis. Impressi vulgò *sediſſe secum . . . equitem Romanum.* Quæ verba stare nequeunt, quum Tacitus esset senator, nec proinde sederet cum equitibus.

XXIV. *Quòd te tam tractabilem video.* Sic Mediceus

Digitized by Google

& omnes mſſ. cum editione veteri. Vulgatæ maluerunt, *quòd te talem video.*

XXVI. *Sed bis non labentibus nulla, illis nonnulla laus, etiamſi labantur.* Hæc mſſ. lectio rotundior quàm vulgatorum. *Sed bis non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus* &c.

XXVII. *Ad agnoſcenda.* Barthius legit, *ad ea noſcenda*, impreſſi ferè, *ad cognoſcenda.* Sed mſſ. omnes & editio vetus tuentur *agnoſcenda.*

XXX. *Tam rarum eſt etiam imperfecta liberalitatis exemplar.* Lege potiùs cum Voſſiano codice. *Tam rara etiam imperfecta liberalitatis exempla.*

XXXIII. *Maximè pueri.* Ita mſſ. omnes, & editio vetus. Vulgatæ, *maximè puerorum.*

XXXIV. *Elegi non bene, ſed meliùs lecturum.* Vulgati, *ſed meliùs ſcio lecturum.* Quod ſententia & omnes mſſ. reſpuunt.

XXXVI. *Si diu jacui.* i e, in lecto manſi, quemadmodum ſuprà, *ambulans aut jacens.* In vulgatis malè legitur *tacui.*

XXXIX. *In melius, in majus.* Impreſſi addunt de ſuo conjunctionem. Iidem infrà, *addidero porticus adi*, Vocem ultimam omittunt, quam ſervant omnes mſſ.

XL. *Addas huc licèt ver & autumnum, quæ inter* &c. Hæc eſt lectio Voſſiani codicis, cui proximè accedunt alii mſſ. & editio Princeps. Hæc omittit librum ſequentem, cujus codices manuſcriptos nulli recentiorum interpretum licuit inſpicere. Itaque vetuſtiùs impreſſis, ac præſertim Veronenſi editione Joannis de Tridino ſtandum eſt.

LIBER DECIMUS.

V. *QUò maturiùs, Domine, exoptatiſſimi adventûs tui gaudio frui poſſim.* Sic Gronovius. Vulgò, *quò maturius, Domine exoptatiſſime, adventûs tui* &c.

XVIII. *Teſtimonium pertribuerunt.* Ita Aldus & Gryphius, meliùs quàm vulgati, *retribuerunt.*

XIX. *Meum gaudium, Domine, mea gratulatio filii honore continetur.* Sic prior editio Catanei. Nonnullæ pro *continetur*, habent *continuetur.* Non paucæ: *meum gaudium, meam gratulationem filii honores continerent.* In his fruſtrà verſuſtatem Plinianam quæſieris.

XX. *Sed quum poſtea conſul deſignatus cenſuiſſet agendum nobiſcum* &c. Hic locus in vulgatis valde depravatus. *Quum poſtea conſul deſignatus cenſuiſſes tacendum nobiſcum.* Emendabat Gruterus, *conſules deſignati cenſuiſſent agendum nobiſcum.* Lectionem veræ proximam

Digitized by Google

proponit vir clarissimus Joannes Masson in vita Plinii *Quum postea consulto senatus censuisset agendum nobiscum* &c.

XXIV. *Debebo ergo, Domine, indulgentiæ tuæ, & pietatis meæ celeritatem, & statûs ordinationem.* Ita rectè emendavit Gronovius vestigiis veterum editorum inhærens. Vulgati pessimè. *Debeo ergo, Domine, indulgentiæ tuæ, & pietati meæ celeritatem, & statuarum ordinationem.*

XXVIII. *Quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo.* Ita emendavit Rittershusius, quomodo lib. 1. ep. 8. *Ut pulchritudinem illarum longiore tractatu perviderem.* Malè in vulgatis, *tractu.*

XLVII. *Quorum vitio ad hoc tempus tantam pecuniam perdiderint.* Ita Aldus, Junta &c. quod nec Casaubono displicuit. Editi vulgò, *ad hoc opus.*

XLVIII. *Quia sine cœmento medio farti.* Ita plerique vetustiùs cusi. In quibusdam recentioribus legitur *quia sine cœmento medii farti*, aut *parti.*

L. *Hoc opus multas manus poscit.* Vulgari, *sed hoc opus.* Quam particulam ignorant Joannes de Tridino & vetustiùs impressi.

LVIII. *Opere eo quod quum maximè surgit.* Ita Gruteri editio, & Aldina utraque : & hanc locutionem multis locis vindicavit codex Mediceus. Vulgati, *tunc* vel *nunc* maximè.

LXII. *Distribuendum .... pecuniam.* Ita vetustiores editi : & sic cum scriptoribus optimis amat loqui Plinius. Vide infrà ep. 114. & 117.

LXIV. *Gratias ago, qui ... me regere dignatus es.* Ita vetus editio ; idque prætulimus vulgato *quòd.*

LXVI. *Non liberandum eum judicandi necessitate.* Vulgati *non modò liberandum* &c. Voculam, quam ignorant editi veteres, induximus.

In edicto Nervæ. *Si illa rata & certa.* Addunt editi recentiores, *fecero*, quam vocem nullus veterum agnoscit.

LXX. *Sine ullo detrimento lacûs, tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet.* Malebat Gronovius, *lacui tantum aquæ, quantum nunc portat, affundet.* Sed nihil mutandum videtur.

LXXX. *Id sequere.* Editi veteres plerique dederunt *prosequere*, quidam tantùm, *sequere.*

LXXX. *Juliopolitanis succurrendum ... putaverimus* ; addunt vulgati particulam, *si*, quam ignorant omnes libri veteres.

LXXXIII. *An ii quoque, qui non gesserint, possint per eandem interpretationem ab ea state senatores legi.* Hæc est lectio veterum librorum omnium, quam recentio-

Digitized by Google

nos fœdissimè interpolarunt. *An ex iis quoque, qui non gesserint, possit quis per eamdem interpretationem ab ea ætate senator legi, à qua illis magistratum* &c.

LXXXIV. *Et quia cepissent.* Ita Joan. de Tridino, & Rittershusius. Vulgati, *& qui accepissent*

LXXXV. *Corpora sepultorum uxoris Dionis & filii.* Ita Joan. de Tridino & veteres editi. Recentiores malè *filiorum*: unde ad calcem epistolæ, pro, *in quo dicuntur sepulti filius & uxor Dionis*, pessimè interpolarunt, *in quo dicuntur sepulti filii ejus & uxor Dionis.* Correxit Thomasius.

Utque in aliam civitatem cognoscerem petiit. Ita Joan. de Tridino & editi ferè vetustiores. Quæ quidem orationis forma frequens occurrit in mss. eamque fine causâ mutarunt recentiores editi. Inftà ex impressis veteribus dedimus *cognoscere*, pro vulgatorum *recognoscere.*

LXXXVI. *Cocceiano Dioni.* Editi complures habent *Cocceiani Dionis*: quod fortasse melius.

XCVI. *Et dedisse me jus trium liberorum . . . referri in commentarios meos jussi.* Recentiores, *& ut scias dedisse me* &c. quæ voces supervacuæ sunt, nec visuntur in editis vetustioribus.

XCVII. *Pertinaciam.* Ita vetustiores editi. Recentiores magno consensu, *pervicaciam.*

Quum, præeunte me, Deos appellarent, . . . dimittendos esse putavi. Ita vetustiùs cusi ferè omnes. Recentiores distinguunt post vocem *Christiani*: & addunt, *ergo dimittendos putavi.*

XCIX. *Eam contegi.* Vetustiores editi habent *ea contegi.* Neque hujus anomaliæ desunt exempla. Sic Sallustius. *Otio & abundantiâ earum rerum, quæ prima mortales putant.*

C. *Si intectia salubritati obest.* Ita omnes impressi veteres. In recentioribus legitur, *detecta.*

CI. *Curante commilitonum & provincialium pietate.* Cellarius conjiciebat *certante*: quod fortasse haud displiceat.

CVI. *Matura per me. Iis interim, quibus nunc petisti, dedisse me jus Quiritium, referri in commentarios meos jussi.* Ita editiones vetustissimæ omnes. Vulgatorum lectio prorsus depravata, *consultum velis maturè per me, iis interim, quibus nunc petisti, & ut scias dedisse* &c. Vide suprà ep. 96.

CX. *Nam sive habent privilegium . . . sive non habent.* Ita primariæ editiones. Vulgati. *Nam si habent . . . si verò non habent.*

CXV. *Quibus de causis senatu censoribus ejiciantur.* Vulgò *è senatu à censoribus.* Præpositiones, quas ignorat editio vetus, ejecimus.

Digitized by Google

IN PANEGYRICUM TRAJANI

NOTÆ POSTERIORES.

CAP. 1. *AB Jove ipso coram & palam repertus. Electus est quippe inter aras.* Hujus loci distinctionem cum Arntzenio mutavimus. Vulgati, *repertus electus est. Quippe* &c.

2. *Cui, quando sint acta. Nusquam ut Deo, nusquam ut numini blandiamur.* Ita planè codex recentior Vossio inspectus, & sic ferme Livineius è vestigiis suorum mss. conjecerat. Vulgati, *cui, quando sint hactenus ut Deo, nunc nusquam ut numini blandiamur.*

Cogitemus quàm sit indignum, si majus &c. Has voces *quàm sit indignum*, quas vulgati ferè omittunt, restituimus ex editione Cuspiniani.

4. *Reverentiam ille terrore, alius amorem humilitate captavit.* Ita omnino legendum ut habent membranæ & editio Lugdunensis. Vulgò, *amorem humanitate captavit.* Infrà ex iisdem membranis dedimus *detrahitur*, pro vulgatorum *detrahatur.*

5. *Inusitato indicio enotuit.* Sic è codice vetustissimo Sichardus emendavit. Plerique, omissa voce *indicio*, dederunt *inusitatò enituit.*

Nisi periculo patriæ & mutatione reipublicæ. Ita Livineii membranæ, & cum Cuspiniano editio Lugdunensis. Vulgò, *& mutatione reipublicæ.* Paulò post cum mss. & vetustiùs editis retinuimus *noscantur*, quod nuperi editores mutarunt in *nascantur.*

6. *Solus ergo ad hoc ævi pro munere tanto* &c. Ita membranæ & editi veteres. Recentiores, *solus ergo adhuc qui pro munere.* Infrà cum Livineio & plerisque aliis dedimus *ultra dantem obligasti.* Alii malunt *ultro.*

7. *An senatum populumque Romanum, exercitus ... transmissurus uni.* Ita mss. omnes & editi veteres. Aliis placuit *an senatûs populique Romani exercitus* &c.

8. *An dubium est, ut dare posset imperium imperator, qui reverentiam amiserat, auctoritate ejus effectum esse, cui dabatur?* Ita ex membranis & vetustiùs cusis dederunt editi quidam recentiores. Ceteri magno consensu: *an dubium est, ut dare non posset imperium .. qui reverentiam amiserat? auctoritate ejus effectum est cui dabatur.*

9. *Eodem illo uti jure posse putes.* Emendabat Lipsius

Digitized by Google

Illum, idque editi plerique secuti sunt, sed invitis membranis, quarum sine illa mutatione sensus constat.

10. *Quum jam tua vexilla . . anteires . . longamque . . gloriam precarere : te providentia* &c. Editi fere post *precarere*, plenam distinctionem ponunt; ac deinde, *Jam te providentia* &c. Hanc particulam erasimus, Cataneum & Livineium secuti. Infrà cum Cuspiniano dedimus *hanc quoque venerationem*.

11. *Sed ut majestatis crimen induceret.* Ita planè Livinei & Cuspiniani exemplaria. Malè in editis plerisque legitur *numen* vel *nomen*.

Cujus (nempe imperii) *pulsi fugatique non aliud majus habebatur indicium, quàm quòd triumpharetur.* Hujus loci variis multorum conjecturis vexati sensus optimè constat. Respicit enim falsos Domitiani de Cattis, de Germania, de Dacis triumphos.

14. *Quum ferociam . . Parthorum . . cohiberes, Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ famâ conjungeres?* Ita plerique. Schwarzius pro *Parthorum* emendat *barbarorum* : pro *fama* reponit ex duobus mss. *societate*.

Hispaniam Germaniamque quum . . propè infinita vastitas interjacentis soli, tum Pyrenæus, Alpes . . . muniunt dirimuntque. Vocem *Hispaniam*, quam sensus requirit, ex perspicua Jacobi *de la Baune* conjectura addidimus. Emendationem confirmant ea quæ sequuntur de itinere Trajani ab Hispania in Germaniam.

16. *Accipiet ... Capitolium non mimicos currus.* Sic ad rem emendavit Livineius, quum mss. codices errore manifesto alii *inimicos*, alii *iniquos* habeant. Vulgati dederunt *inanes currus*. Infrà, *pacem* addidimus ex Cuspiniano, & ex eodem *tam confessa* dedimus, pro vulgatorum *tamen confessa*.

18. *Iidem ergo torpere militaria studia . . . gaudebant.* Ita planè Vossianus codex. Vulgati, *eodem ergo tempore* &c. Suprà, *in hostes parent*, & infrà, *regum exterorum* dedimus ex mss. Livinei. Editi vulgò *paretur* & *ceterorum*.

20. *Præterea futuri Principes, velint nolint, sciant*, tantum constat. Ita membranæ, nec aliter Cuspinianus, Rhenanus, & Lugdunensis editio. Hunc locum viri docti variis conjecturis sollicitarunt emendaruntque, alii *tanti tuum constat*, alii *tanti iter tuum constat* : quod utrumque videtur parum congruere cum sententia Plinii, futuris scil. Principibus etiam invitis planum fore quid in utriusque imperatoris iter, Trajani & Domitiani, impensum fuerit. Cap. sequenti, ubi editi habent, *at tu etiam nomen patris patriæ recusabas*, vocem *nomen*, quam ignorant mss. delevimus.

Digitized by Google

23. *Quin etiam Deum ipſum tuum.* Ita codices mſſ. Livineius pro *tuum* emendabat *tum*, & inde recentiores dederunt *tunc*: quòd ſcil. de Jove Plinium loqui crederent, quum eò loci Nervam deſignet Trajani Deum peculiarem, quippe ab eo conſecratum. Infrà legimus *anguſta victimis*, quæ victimarum multitudinem non caperent. Alii legunt *auguſta*, & interpretantur *adaucta*, malè.

24. *Manet imperatori quæ prior oris humanitas, dextera verecundia.* Ita membranæ. Vulgò, *manet imperatori quæ prior humanitas*, ceteris omiſſis. Infrà. *Eademque omnia illa circa te* &c. Ingenioſè emendat Geſnerus, *eadem, quæ omnia illa circa te, nihil in ipſo te fortuna mutavit.* Paulò poſt, *ambulas inter nos, ut quaſi contingas*, ut ſis quaſi unus è multis. Ita codex Schwarzio inſpectus, rectiùs quàm vulgati *non quaſi contingas*, vel, *nos quaſi contingas*, quod poſterius Lipſio placuit.

Te ad ſidera tollit humus iſta communis &c. Membranæ habent *humus ita communis.* Emendavit Livineius. In vulgatis legitur, *te ad ſidera tollit humus, ita communia & confuſa Principis veſtigia.*

25. *Exſpectatus eſt, proviſumque.* Ita duo codices mſſ. rectiùs quàm in vulgatis, *exſpectatum eſt.*

26. *Pauperibus educandi una ratio eſt.* Ita Viennenſis editio, & in margine notavit Claudius Minoë. Vulgò *educandis.* Infrà, *fruſtràque proceres plebe neglecta .. ſuetur.* Ita membranæ optimæ & Cuſpinianus. In vulgatis, *fruſtraque Princeps*; in quibuſdam, *fruſtràque proceres Princeps plebe* &c.

27. *Nè ille jam brevi tempore.* Ita dedit Claudius Minoë. Codices mſſ. *Nè ille in tam brevi tempore*, quæ ſic corrigebat Livineius. *Nè ille, inquam, brevi tempore.*

30. *Ingentibus quidem tunc quoque ille fluminibus.* Hæc collocatio verborum eſt à mſſ. & à Cuſpiniano. *Fluminibus tamen.* Has voces in pleriſque omiſſas in duobus mſſ. reperit Livineius. Idem infrà è veſtigiis mſſ. in quibus legitur *mergere parique*, emendat *mergi repararique*: & ſic habet codex Gudianus. Vulgati, *mergi palanti* &c.

Neque enim ſolùm vagus ille, quum expanditur, amnis ... hæſerat, ſed ſupino etiam ac clementi ſolo, (i e, leniter aſſurgente) *non placido ſe .. lapſu refugum abſtulerat.* Sic è Voſſiano & Gudiano codicibus locum hunc emendavit Arntzenius. In multis vulgati diſcrepant: in his legitur *vagus ille & expanditor amnis ... ſupino etiam ac deſinenti ſolo, placido ſe lapſu ..*

Digitized by Google

abjulerat : omisâ negativâ, quam sensus verborum postulat.

31. *Tuamque vigilantiam spectare voluisse.* Ita in excerptis suis Gudius & Vossius, quod probat Perizonius. In vulgatis vel *exspectare* vel *spectari.* In Cuspiniano *ostentare*, cujus vocis non videtur hîc locus esse. Idem Vossius infrà, *præsterni*, non *prosterni.* Et pauìò post, *in suis navibus*, non *in suis manibus.* Deinde Livineius & Perizonius emendant, *& tantùm serviat*, pro vulgatorum *& tamen serviat.* Infrà, *quave in Ægypti parte alius annus.* Sic optimæ notæ mss. Alii, *alius amnis.*

Ita nec benigna tellus, *& obsequens* (quod est, nec obsequens) *Nilus* &c. Ita codices Vossianus & Gudianus. Editi pro *benigna* legunt *maligna*, quod videtur natum ex interpretatione vocum *nec benigna.*

32. *Ut quæ ubique feruntur*, *quæque expetuntur*, *omnes gentes invicem capiant.* Lipsius malebat *feruntur.* Tres mss. habent, *ut quæ ferunt*, *quæque expetunt omnes gentes.* Infrà, *ad omnes omnia bona pertinent.* Livineius emendabat, *ad omnes omnium bona* &c.

33. *Nemo è spectatore spectaculum factus.* Sic Livineius emendavit, quum in mss. legeretur, *exspectator exspectaculum.* Gudianus codex clarè exhibet, *nemo & spectator & spectaculum factus.* Vulgati : *nemo spectator spectaculum factus.*

34. *Vidimus delatorum agmen inductum* (ie, traductum per arenam, & supra sanguinem noxiorum) *Non solitudinem illi*, *non iter.* Ita Cuspinianus. Vulgò, *delatorum judicium*, & *noviter* pro *non iter.*

35. *Perquam magna quadam . . adstruxerat*, *nihilque reliquisse*, *nisi tibi*, *videbatur.* Vulgati *per quam*, & *nihilque reliquisse tibi videbatur.* Est à Cuspiniano *perquam*, *nisi* verò à membranis optimis.

36. *Tribunal excogitatum cruciatui* vel *cruciatu est par ceteris.* Hæc manifestè vitiosa. Emendabat Lipsius *principatui*, quæ vox mirum in modum congruit cum sequentibus.

39. *Soror estis & frater*, *avus & nepotes. Quid est ergo cur rogetis ut sitis ? Vobis estis. Quid ? pro cetera sua* &c. Ita, teste Schwarzio, duo mss. quemadmodum conjecerat Livineius. Vulgati, *sorores estis & frater . . . cur egetis ut sitis ? Vobis estis*, *qui pro cetera* &c. Hæc postrema sic refingebat Jos. Scaliger. *Vobis est is*, *qui* &c.

40. *Cujuscumque modi ea pecunia ex hereditate alicujus obvenerit.* E vestigiis codicis mss. emendabat Schwartzius, *cuicumque modica pecunia* &c.

Id est, *effecisti ne* &c. Est id ex emendatione Livineii. Codices habent *idem effecisti.*

Digitized by Google

43. *Nec unus omnium nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres es.* Ita Cuſpinianus edidit, & in codice mſſ. repetit Schwarzius, ſenſu, ni fallimur, aperto. Ceteri Principes omnium hereditates cernebant, quum ab aliis per metum ſcriberentur heredes, ab aliis præteriti teſtamenta reſcinderent. Vulgati in alia omnia abeunt.

44. *Nam privato judicio Principem geris.* Lipſius emendat *privati judicio.*

Nec benefactis tantùm ex conſcientia merces. Addunt Cuſpinianus & editio Lugdunenſis *ſed & præmia ſunt*, quæ verba rectiùs omittuntur.

45. *Scis ut ſunt diverſa . . . . ita non aliis* &c. Editi ferè *ſcis ut ſicut.* Emendavit Livineius, & ita in mſſ. codice legitur.

46. *Sed quum ita comparatum ſit ut . . . tum tuo ſeculo* &c. Ita ex optimo codice emendavit Livineius. Alii *tamen in ſeculo.* Infrà, *nec timent nec timentur.* Addit Cuſpinianus, *vitiorum pœnitentiam exſpectas.* Quæ voces in nullo codice leguntur.

48. *Nec unquam magis exeuſandi ſumus.* Voculam *magis*, quæ hic acumen habet, reſtituimus ex optimis membranis Livineio inſpectis. Infrà eædem membranæ, *quam nuper illa immaniſſima beſtia.* Vulgati omittunt *illa.*

49. *Poſtquam ejus* (Domitiani ſcil.) *non crudelitatis excubiis . . . . defenditur.* Hunc locum viri docti variis conjecturis ſollicitarunt; ſed nihil mutandum.

50. *Quò ſit deteſtanda avaritia illius.* Ita emendat Livineius. Vulgò *quòd ſit.* Infrà codices optimi, *tum exizialis erat.* Vulgati, *tamen exitialis.*

51. *Magnum rejicere aliquid & amputare* &c. Ita magno conſenſu membranæ. Vulgati, pro *magnum*, legunt *magis*, unde Bongarſius ingeniosè reponebat *mavis.* Infrà, pro *rutilis quòd pater*, dedimus *tu tuis quod pater*, ex conjectura Livinei, quam confirmant duo mſſ. codices.

52. *Quum Deorum ipſe non ſis adeptus.* Vocula *ſis* deeſt in pluribus mſſ. unde Livineius pro *adeptus* reponebat *apperas.* Sed hîc eadem eſt ſignificatio vocis *adeptus.* Infrà legimus cum mſſ. *objectas excoctaſque flammis.* Vulgati *abjectas.*

53. *Quare ego, Cæſar, muneribus tuis omnibus comparo, multis antepono quòd* &c. Vulgò, *quare ego te, Cæſar, muneribus omnibus tuis, omnibus comparo.* Voces *te* & *omnibus* cum Lipſio & Livineio delevimus. At infrà, *lætemur his quibus fruimur*, omiſſa in vulgatis reſtituimus ex editione Cuſpiniani & Lugdunenſi.

54. *Ecquis jam locus miſeræ adulationis manebat*

Digitized by Google

ignarus. Ita Livineii membranæ & Cuſpinianus. Vulgati, *Et quis jam locus miſeræ adulationis manebat.* Infrà cum Caſaubono dedimus *commiſſionibus*, non *comeſſationibus*; quæ vox locum hîc habere nequit.

Tuæ moderationis hæc laus, conſtantia noſtra, i.e. quod nos conſtantes ſimus. Libri plures habent *conſtantiæ noſtræ*, unde Lipſius, additâ negativa, conjicit legendum, *non conſtantiæ noſtræ.*

55. *Nobis & ærario conſulis; nobis quidem, quòd omni liberas ſuſpicione, ærario autem, quòd ſumptibus ejus adhibes modum.* Lectionem hanc verè Plinianam ſervant tres mſſ. codices, Schwarzio & Arntzenio inſpecti. Vulgati tantùm habent, *nobis & ærario prodes, quòd ſumptibus ejus adhibes modum.*

Præterea ut quiſque factus eſt Princeps, extemplo &c. Hæc ſententia Plinio ſanè digna, quam ſequentia requirunt, deeſt in mſſ. omnibus & editis plerisque. Primus hanc reſtituit Cuſpinianus.

57. *Ut jam exſatiatus honoribus & expletus.* Ita Cuſpinianus & editio Lugdunenſis. Alii pro *exſatiatus* maluerunt *excuſatus*, ut habent plerique mſſ. Infrà dedimus *ut prægravem recuſaſti*, ex conjectura Livineii, quam mſſ. codices confirmant. Editi ferè *pergravem.*

59. *Ut majorem eum ſuſcipiendo gerendoque facias.* Multum blanditur lectio codicis Pariſienſis; *ut majorem eum ſuſtipiendo, gerendo auguſtiorem facias.* Infrà legimus *ex illo felicitatis ſomno velut excitari*, ut emendavit Livineius è veſtigiis membranacei codicis, qui habet *excitati*, non, ut vulgò, *excitatos. Illum etiam exteris gentibus.* Ita Cuſpinianus & editio Lugdunenſis. Alii *ceteris gentibus.*

Didicimus quidem, cui virtus. Ita Cuſpinianus, non *dicimus.* Idem infrà, *quum Principem quàm ſimillimum eſſe privato, conſulem quàm diſſimillimum deceat*, ſine dubio verè. Vulgati: *quum Principem quàm diſſimillimum conſuli deceat.*

61. *Quid quòd duos pariter tertio conſulatu, duos collegas tui* (nempe tertii conſulatûs) *ſanctitate decoraſti.* Ita planè mſſ. codices, nec ulla videtur opus eſſe mutatione aut tranſpoſitione verborum. Editi vocem *duos* ſecundo loco omittunt. Infrà *collegamque te non uni daret.* Sic planè vetuſtiſſimus codex Livineii. Vulgati contra mentem oratoris negativam *non* omittunt.

62. *Elegit equidem primos.* Corrigebat Livineius *& quidem*: ſed nihil opus eſt, quum vocis *equidem* ſæpe eadem ſit ſignificatio.

Magnus uterque honor veſter. Ita planè quatuor codices mſſ. cum Cuſpiniano & editione Lugdunenſi; &

Digitized by Google

eódem alludunt membranæ vetustissimæ Livineii. Editi plerique Cataneum secuti dederunt *magnum utrumque videtur*. Infrà, *quisquis probatos senatui viros suspicit*. Ita Livineius, Rittershusius & Gesnerus. Vulgò *suscipit*.

64. *Quineriam sedens stanti præivit jusjurandum*. Ita editio Antverpiensis vetustissima, quod probant Lipsius & alii. Vulgò, *præbuit*, *Præire* vox in re simili solennis. Vide lib. 10. ep. 60. & hoc ipso capite extremo.

65. *Sic fit ut tibi plus velimus*. Nempe licere, quam vocem nihil necesse est cum Livineio interserere, quum satis ex præcedentibus intelligatur.

66. *Ut felicius esset iratos quàm propitios habere*. Id ex conjectura Lipsii, quam confirmat Vossianus codex. Vulgati pro *felicius* habent *facilius*.

67. *Quum ex oratione ejus*, *tum* &c. Ita Schwarzii codex mss. rectiùs quam vulgati *quum exhortatione*.

Nuncupare vota & pro æternitate imperii & pro salute Principum, *imo pro salute Principum*, *ac* &c. Hanc lectionem adstruit codex membranaceus Livineii, & eódem alludunt Venetus & Gudianus liber. In his tantùm duobus omittuntur hæ voces, *imo pro salute Principum*. Editi dederunt *pro æternitate imperii & pro salute civium*, quam vocem postremam nullus codex agnoscit. Infrà videtur admittenda Perizonii conjectura emendantis *pro imperatore nostro*. Codices magno consensu, *à custodia tui capitis*. Impressi maluerunt *corporis*.

68. *Securus tibi & lætus dies exit*. Ita membranæ Livineii, & codices Schwarzii. Vulgati, *dies erit*.

69. *Seniatum circumirent*. Ita membranæ veteres, & codices Schwarzii. Inepte vulgati, *consulatum circumirent*. Infrà pro *in honore hominum*, *& in honore famæ*, Lipsius & Livineius malunt *in ore hominum & in ore famæ*.

Cujus hæc intentio est ut nobiles &c. In mss. legitur *cujus hæc ut*, vel *cujus hoc &*. Cuspinianus & Lugdunensis editio habent quod dedimus. Sic infrà cap. 71. dicitur *humanitatis intentio admirabilis*, i e, vis & efficacia. Editi complures maluerunt, *cujus est ut*, &c.

70. *Præfuerat provinciæ quæstor . . . in quem ea civitas amplissima reditus egregia constitutione fundaverat*. Hæc procul dubio vitiosa sic refingit Lipsius, *inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione fundaverat*. Vel lege cum Arntzenio, *in quem ea civitas* (cui scilicet præfuerat, quam provinciam sortitus erat) *amplissimos reditus egregia constitutione fundaverat*. Infrà cum membranis & editis vetustioribus dedimus, non *judicium Principis*, sed *indicium*, quæ vox meliùs cum iis quæ præcedunt connectitur.

Vide

Vides enim, si quid benefecero, sciet Cæsar? aut si scierit, testimonium reddet? Ita planè editiones Puteolani & Veneta, quas tuentur Vossii codex & Guelferbytanus. Vulgò, *nesciet Cæsar, aut si scierit, testimonium non reddet.*

Nam si profuerint, quibus gratias egerint. Sic membranæ Livineii & vetustiùs cusi, quemadmodum sententia postulat. Malè complures editi, *præfuerint.* In iis, quæ sequuntur, *& alioquin nihil magis prodesse* &c. deest vox aliqua. Sensum expleveris, si loco *&* reposueris *convenit*, quæ vox ob aliquam vocis præcedentis similitudinem ab oscitante librario potuit omitti. Lipsius pro *alioquin* legebat *liquebit.* Infrà pro *ne suffragiis* legimus ex conjectura Livineii, *ut suffragiis.* Editi vulgò *na suffragiis.*

71. *Contigit ergo oculis nostris insolita antè facies, Principes & candidatus aqui tum & simul stantes. Intueri parem* &c. Ita plures mss. nisi quòd pro *aqui tum* habent *equirum, equitus, equiratus, equitis.* Vulgati pro his dederunt *aquales* & *intuerique.*

Ab ullo periculo . . . longiùs . . . quàm humilitatis. Ita membranæ principes Livineii. Vulgò *quàm ab humilitate.*

72. *Utque jam maximè eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur.* Ita membranæ Livineii & Cuspinianus, & servat primus Gudii liber. Vulgò *utque* vel *ut quæ jam maximè ab utrisque dicantur*, ceteris omissis.

73. *Utque nunquam* (Cuspinianus, *nonnunquam*) *frontem tuam.* Cetera desunt in mss. Addunt editi post Cataneum *abstergeres:* at quo sensu non videmus. Infrà *hoc ipsum has sedes nos.* Ita codices omnes. Vulgati *nobis.*

74. *Civitas . . . Deorum indulgentiam promerita, nihil felicitatis sibi putat adstrui posse.* Sic legimus ex codicibus Parisiensi, Vossiano & Guelferbytano. Vulgò *pietate merita, nihil felicitati suæ* &c.

78. *Donec te quartùm consulem videant.* Vocem *quartùm*, quæ videtur excidisse, ex Livineio, Lipsio, & aliis restituimus.

Quibusque apud Deos adesse consuesti, quorum potes ipse, votorum compotes facias. Ita mss. complures Schwarzio inspecti, quemadmodum conjecerant Livineius, Lipsius &c. Vulgò, *quibusque apud Deos esse consuesti, quorum potens es ipse* &c.

80. *Qua nunc parte liber solutusque.* Ita membranæ principes Livineii, ut & codices Schwarzii. Vulgò *quibus nunc per te liber* &c. Cuspinianus dederat *qui nunc per te curarum liber* &c.

81. *Domitas fractasque clathris feras.* Ita codex Guelferbytensis. Vulgò *claustris.*

Digitized by Google

Remisque transferre obstantia fieta. Sic membranæ Livineii & codex Guelferbytensis & vetustiùs cusi. Quæ dicendi forma non abhorret ab ingenio Plinii, quia poëtica. Editi vulgò *transire*, quidam *transfretare*.

82. *Bajanique teporem & silentium.* Ita Vossianus & Guelferbytanus. Vulgò *torporem*. Infrà, *tantum illud dedecoris*. Membranæ principes habent *dedecus*: unde Livineius emendabat, *tantum illud monstri dedecus*. Ex iisdem membranis & editione Cuspiniani dedimus *prospectaret*, nempe ripa, pro vulgatorum *prospectarent*: & *superfusa* pro *superflua*.

85. *Nomen tantùm amicitiæ ... remanebat. Nam qui poterat esse inter eos amicitia.* Ita membranæ Livineii & editi vetustiores. Vulgati, *manebat. Nam quæ* &c.

86. *Ut maximâ fructus susceptî, ita majore depositi officii gloriâ fruitur.* Hîc variant mss. codices & impressi. Erit tamen vulgata lectio sana & integra, modò vox *fructus* sumatur tamquam participium, non substantivum. Emendabat Livineius, *& ille quidem ut maximo fructu susceptî, ita* &c. Suprà vocem *desiderantem*, quam omittunt vulgati, addidimus ex membranis optimis Livineii & editionibus Cuspiniani & Rhenani.

88. *Aut optimo cuique Principum dilectum: statimque hos ipsos quotidie deinde ita formas.* Hæc corrupta esse nemo non videt. Gruterus & Lipsius pro *statimque* reponebant *æstimatumque*. Arntzenius delebat vocem *deinde*, quæ oriri potuit è syllabis posterioribus vocis præcedentis; & legebat, *optimo cuique Principum dilectum probatumque. Hos ipsos quotidie ita formas* &c.

89. *Contendis pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse.* Livineius malebat *fuerit*.

90. *Cornuto Tertullo clarissimo viro.* Mss. litteras c. v. perperam interpretati dederant *consulari viro*, quod apertè falsum est.

92. *Finemque potestatis alterius* (Livineius addit *altera*) *prævenit.* Infrà, *Quid quòd eumdem in annum* (Idem Livineius addit *consulatûs tui*) *consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quàm* (codex Parisiensis *quæ*) *te consulem accipiet.* Sed ejusmodi verba, quæ satis ex sensu intelliguntur, Plinius brevitatis captator libenter omittit.

Fastis, quibus ipse perscriberis. Ita codices mss. omnes & vetustiùs impressi. Editio Lugdunensis dedit *præscriberis*, quod verbum aliæ exinde arripuerunt, fortasse contra mentem Plinii, qui ea voce videretur in Principe suo fatuum aliquem & superbiam notare.

Nam quòd eos (nempe *honores*) *potissimùm mensi*

Digitized by Google

attribuisti. Ita membranæ Livineii & alii codices mſſ. Nullus habet quod vulgò editur. *Nam quòd eum potissimum mensem attribuisti.*

93. *Nisi tamen illam, ut semper* &c. Ita Livinii membranæ principes, & sic solet Plinius. Vide supra cap. 91. & lib. 8. ep. 17. Vulgati *nisi tantum illam* &c. Infrà, *ea sentiamus, ea censeamus.* Priora omittunt membranæ Livineii. Paulò post ex iisdem membranis & Vossiano & Guelferbytano codicibus dedimus, *nec defunctos nos, & quasi* &c. Vulgò *nec disjunctos nos* &c.

94. *Novam tibi injungimus curam.* Ita editio Cuspiniani & Lugdunensis : ita quoque Voss. codex & ceteri eódem alludunt. Vulgò *nova tibi injungimus.*

95. *Constantia . . . testimonium pertribuistis.* Ita Vossianus codex, & eadem voce usus est noster lib. 10. ep. 18. Vulgò *perbibuistis.*

FINIS.

APPROBATIO.

ILLUSTRISSIMI Galliarum Cancellarii jussu legi *C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolas, cum notis brevioribus* &c. easque publica luce dignissimas esse censui. Datum Parisiis die duodecimâ Septembris 1748.

P. GERMAIN.

Digitized by Google

Errata sic emenda.

PAg. 47. lin. 6.	interpretur	*lege* interpretetur
57. l. 8.	deductumque	diductumque
84. Ep. 18. l. 17.	codicilos	codicillos
171. not. 9.	quæ	qui
183. l. 16.	cœperas?	dele notam interr.
184. l. ult.	ὑμεῖτε	ὑμεῖς
204. l. 3.	milla	millia
234. Ep. 6. not. 1.	ſpactacula	ſpectacula
240. not. 15.	abeunte	abnuente
242 Ep. 15. l. 7.	fridigum	frigidum
302. Ep. 91. l. 2.	Siponenſes.	Sinopenſes

Digitized by Google

Digitized by Google

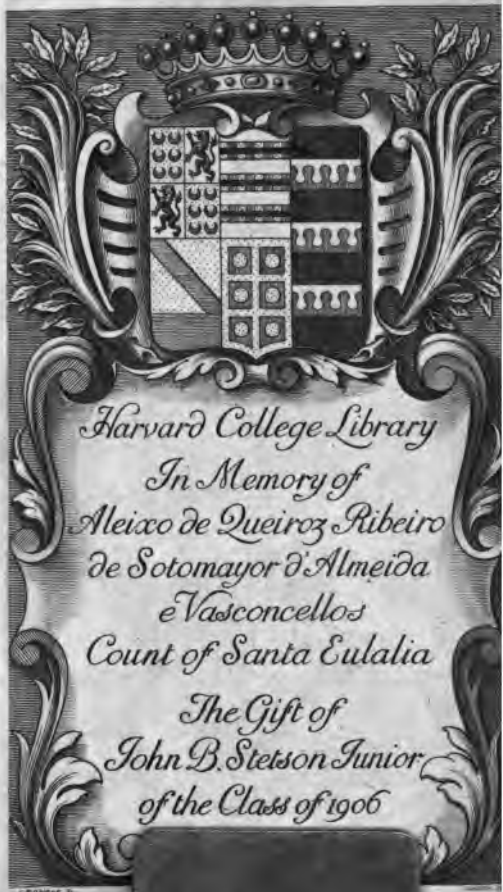
Harvard College Library
In Memory of
Aleixo de Queiroz Ribeiro
de Sotomayor d'Almeida
e Vasconcellos
Count of Santa Eulalia
The Gift of
John B. Stetson Junior
of the Class of 1906

Digitized by Google